

Onder Ons

Onder Ons

Een etnografische studie naar gevestigden-buitenstaanders relaties
in een sportvereniging en het ingrijpen van de overheid daarop

Among Ourselves

Dynamics in established-outsider relations at a sports club with the
government as third actor
(with a summary in English)

Proefschrift

ter verkrijging van de graad van doctor aan de Universiteit Utrecht op ge-
zag van de rector magnificus, prof.dr. H.R.B.M. Kummeling, ingevolge het
besluit van het college voor promoties in het openbaar te verdedigen op
vrijdag 15 februari 2019 des ochtends te 10.30 uur

door

Michel van Slobbe

geboren op 14 juni 1972 te Capelle aan den IJssel

Promotor: Prof.dr. M. van Bottenburg
Copromotor: Dr. J. Vermeulen

Uitgeverij Parthenon
Postbus 22199, 1302 CD Almere
www.uitgeverijparthenon.nl

© 2019 Michel van Slobbe | Uitgeverij Parthenon. Alle rechten voorbehouden.

OMSLAG: Studio Jan de Boer
TREFWOORDEN: integratie, sportverenigingen, voetbal
NUR: 480
ISBN | EAN: 978 90 79578 948

INHOUD

1. Gevestigden-buitenstaanders relaties in de sportvereniging met de overheid als derde actor	9
1.1 Voetbalvereniging Onder Ons en de zich opdringende omgeving	9
<i>Gevestigden en buitenstaanders</i>	11
<i>De gemeente Utrecht als derde actor</i>	13
1.2 Gevestigden en buitenstaanders in de sportvereniging	15
1.3 Voetbalvereniging Onder Ons in de wijk Overvecht	21
<i>De ledensamenstelling van VVOO en de bevolkingssamenstelling in Overvecht</i>	27
1.4 De rol van de overheid in de figuratie van de sportvereniging	32
<i>Ontwikkeling overheidssturing in de sport</i>	32
<i>Studies naar overheidssturing in de georganiseerde sport</i>	34
<i>De gemeentelijke interventie in de figuratie van VVOO</i>	37
1.5 Het theoretisch kader	39
<i>Schaalniveaus in de gevestigden-buitenstaanders figuratie</i>	40
<i>Sturing van verenigingsbesturen door de overheid</i>	42
<i>Het arenamodel</i>	43
1.6 Doel- en vraagstelling	46
1.7 Leeswijzer	48
2. Methodologische verantwoording en reflectie op de relatie tussen de onderzoeker en de onderzochten	49
2.1 Single-case study	51
2.2 Thick description	52
2.3 Participerende observatie en de dilemma's rondom 'informed consent'	54
2.3.1 Mijn dubbelrol tijdens het onderzoek	54
2.3.2 De dilemma's rondom 'informed consent'	58
2.4 Etnografie als vertaalwerk	61
<i>Nabijheid als vertaalprobleem</i>	64
2.5 Anonimisering en privacy	65
2.6 De etnograaf als subject	66
2.7 Slotbeschouwing	68

3. De gemeentelijke interventie	70
3.1 Het sturen van besturen	71
3.2 De aanleiding tot de gemeentelijke interventie	75
3.3 De planning van de gemeentelijke interventie	84
<i>Financiële regeling en de inzet van externe betaalde ondersteuners</i>	90
3.4 Vanuit het bovenlokale netwerk in de machtsarena	92
<i>De empirische hoofdstukken die volgen</i>	95
4. Het bestuur	96
4.1 De bestuurlijke arena	99
4.2 De ontwikkeling van het VVOO-bestuur	107
4.2.1 De intrede en positionering van de externe ondersteuners	108
<i>Gevestigde leden definiëren de situatie</i>	108
<i>Externe ondersteuners zetten formele organisatiepraktijken in</i>	112
4.2.2 Strijd rondom de bestuurswisseling	119
<i>De kandidaten voor het nieuwe 'gemengde' bestuur</i>	119
<i>De wisselwerking tussen bestuur en vereniging</i>	124
<i>Een knokpartij onder de leden en het bestuurlijke gevecht daarover</i>	128
<i>Bestuurscrisis</i>	133
<i>Interne cohesie 'buitenstaanders' wordt sterker</i>	136
<i>Terug naar het podium van de bestuurlijke arena</i>	138
<i>De aanstaande bestuurswisseling symboliseert een evenwichtigere machtsbalans</i>	143
4.2.3 De gevestigden worden buitenstaanders	144
<i>De formele bestuurlijke overdracht</i>	144
<i>De informele reactie van de gevestigde leden</i>	147
<i>De spelers van VVOO2 als 'laatsten der Mohikanen'</i>	149
<i>Opdracht voltooid en opdrachtgever ontevreden</i>	156
<i>Een sportvereniging in de wijk</i>	156
4.3 De verschuiving op de machtsbalans en de invloed van de gemeentelijke interventie	157
<i>Welke machtsbronnen en strategieën hebben de gevestigden, buitenstaanders en de overheid ingezet om hun positie op te machtsbalans te behouden of te verbeteren?</i>	158
<i>Hoe heeft de overheid als derde actor in de gevestigde-buitenstaanders figuratie van VVOO deze machtsdynamiek beïnvloed?</i>	161

5. De kantine	163
5.1 De kantine als strijdperk	165
5.2 De betreding en uitsluiting van de buitenstaander	168
<i>Een eigen 'home'</i>	169
<i>De jubileumwedstrijd</i>	174
<i>Een nieuw 'eigen' home</i>	178
5.3 Het fysieke is ook sociaal	179
<i>Bier, thee en halal burgers</i>	180
5.4 Sleutelposities	186
<i>De sleutel</i>	186
<i>Zaterdag of zondag open</i>	188
5.5 De tastbare ontwikkeling van de maatschappelijke verhoudingen	191
6. Conclusie	194
6.1 L'histoire se répète	194
6.2 Onderscheidende sociale kenmerken	197
6.3 De maatschappelijke waarde van de sportvereniging	197
6.4 De overheid als derde actor in de gevestigden-buitenstaanders figuratie	199
6.5 Material culture constitueert gevestigden-buitenstaanders relaties	202
6.6 Sportvereniging 'Onder Ons Allen': een beleidsparadox en een groeiparadox	203
<i>Een beleidsparadox</i>	203
<i>Een groeiparadox</i>	204
6.7 Slotbeschouwing	206
Verantwoording	208
Literatuur	209
Summary	224
Dankwoord	245
Over de auteur	248
Bijlage: chronologie ontwikkeling figuratie VVOO	249

1. Gevestigden-buitenstaanders relaties in de sportvereniging met de overheid als derde actor

1.1 Voetbalvereniging Onder Ons¹ en de zich opdringende omgeving

In de namiddag van maandag 18 mei 2009 staat het hoofdveld van voetbalvereniging Onder Ons (VVOO), gelegen in de Utrechtse wijk Overvecht, vol met kinderen in diverse clubtenues. Het is de avond van het open jeugdtoernooi en verschillende clubs uit Utrecht doen mee. Aziz, de door de KNVB en gemeente Utrecht betaalde verenigingsbegeleider van VVOO, heeft het georganiseerd. Hij staat langs de lijn van het veld tussen ouders en kinderen en is druk aan het bellen. Johan, al jaren een actieve vrijwilliger, staat op een ladder en schildert de daklijsten van de kantine. De kantine ziet er stil uit en de stoelen staan op de tafels. Dat is opmerkelijk, aangezien het jeugdtoernooi gaande is. Voor de deur staan zes kinderen aan de deurenklink te trekken. De deur is op slot. Binnen zie ik interim-bestuurders Kees en Ramon achter de bar staan. Als ik oogcontact met hen maak en gebaar dat ze de deur open moeten doen, roept Kees: 'Niet naar binnen komen, de vloer is nog nat. We hebben net gedweild'. Op het terras zitten drie gesluierde vrouwen, ze kijken me vragend aan en leggen uit dat de kinderen moeten plassen. Steeds meer kinderen lopen druk heen en weer voor de ingang van de kantine. Dan roep ik streng naar Kees: 'Doe nu die deur open, ze moeten plassen'. Ook Johan roept vanaf de ladder naar binnen: 'Doe die andere deur dan ook open, dan kunnen ze plassen'. Johan kijkt me aan en zegt: 'Ik heb dat al een paar keer gezegd. Ze moeten gewoon die andere

¹ De namen van beschreven personen zijn geanonimiseerd. De naam van de onderzochte vereniging is bewust niet geanonimiseerd. De naam 'Voetbalvereniging Onder Ons' bleek in de loop van de studie veelzeggend. Daarbij heeft de vereniging in 2012 onder een andere naam een doorstart gemaakt.

deur open doen'. Met mijn sleutel open ik voorzichtig de deur. Tegelijkertijd houd ik twee jongens tegen, die langs mij naar binnen willen lopen. Kees reageert fel en herhaalt dat niemand naar binnen mag. Hij wijst erop dat de trainers een sleutel van de naastgelegen kleedkamers hebben en dat ze die kunnen gebruiken. Kees wil niet wijken. Ik draai me om en ga op zoek naar één van de jeugdtrainers op het veld om de sleutel van de kleedkamers te vragen. Als ik uiteindelijk de deur van de naastgelegen kleedkamers open en de kinderen naar binnen gaan, draait één van hen zich naar me om en vraagt: 'Bent u de baas?'.

[10] Dit proefschrift gaat over machtsdynamiek in een sportvereniging bij de intrede van leden met een migratieachtergrond en de invloed van de overheid daarop. Macht is in deze studie opgevat als een afhankelijkheidsverhouding, waarin individuen en groepen meer of minder de norm kunnen bepalen en hun wil kunnen opleggen aan anderen. De dynamiek ontstaat als de groep met een inferieure positie zich daarin niet schikt en de strijd aangaat om een betere positie te krijgen, waardoor de groep met een superieure positie zich bedreigd voelt. Bovenstaande observatie laat een confrontatie zien tussen een zich opdringende omgeving met, in termen van socioloog Norbert Elias (2005), 'buitenstaanders' en zich in de kantine verschansende 'gevestigden' van voetbalvereniging VVOO². Beide groepen maken deel uit van wat Elias een 'figuratie' noemt. Daaronder verstaat hij netwerken van mensen die onderling van elkaar afhankelijk zijn op manieren die zij zelf vaak maar gedeeltelijk overzien (Elias, 1971). Figuraties kunnen we opvatten als sociale netwerken waarbinnen de onderlinge afhankelijkheden van veranderlijke groepen mensen ten aanzien van macht, positie en status begrepen kunnen worden. Groepen in figuraties worden gevormd door individuen, die een dynamiek ontwikkelen die boven het handelen van individuen uitreikt en die dat handelen tegelijkertijd beïnvloedt. Het onderscheidende sociale kenmerk waarmee mensen groepen construeren hangt af van de context, waarin bepaalde kenmerken relevant zijn en daarmee de vorming van sociale identiteit mogelijk maken (Schuyt, 2006).

² Deze sociale categorisering als reductie van de complexiteit van de sociale werkelijkheid doet geen recht aan de nuance en variëteit van individuen, aan wie zowel kenmerken van gevestigden als buitenstaanders kunnen worden toegeschreven.

Volgens Elias is een kernprobleem van de figuratie dat binnen zo'n sociaal netwerk verschillende waarderingen aan de afzonderlijke groepen worden toegekend. Sociologen noemen dat de 'sociale stratificatie' of de 'statusverschillen' van een gemeenschap (Wilterdink, 2012).

Elias' gevestigden-buitenstaanders theorie geeft dieper inzicht in deze ongelijkheid en benadert deze als een 'machtsonbalans' in de figuratie (Elias, 2005, p. 211). Die wordt bepaald door de mate waarin een groep iets wat een andere groep nodig heeft of wenst kan onthouden. Groepen die langere tijd samenhang hebben (sociale ouderdom en interne cohesie) zien zichzelf als superieur en beschouwen nieuwkomers als bedreiging van hun positie. Elias benadrukt hierbij het belang van groepen voor individuen, omdat deze ten dienste staan van hun zelfvalidering (2005/1990, p. 268). Een hogere mate van interne cohesie en sociale controle maakt het voor de groep gevestigden mogelijk om sleutelposities te monopoliseren en nieuwkomers te stigmatiseren tot buitenstaanders. Bij stigmatisering beoordelen de gevestigden zichzelf op grond van de meest gunstige voorbeelden en de nieuwkomers op grond van de slechtste voorbeelden. Deze inzichten verkreeg Elias na verdere analyse van een wijkstudie die hij samen met zijn assistent John Scotson in de jaren vijftig van de vorige eeuw in de buitenwijk 'Winston Parva' van de Engelse stad Leicester had uitgevoerd. Op basis van die studie stelden zij stigmatisering van nieuwkomers in de wijk vast, omdat de nieuwkomers na verloop van tijd door de interacties met de gevestigden ook zelf gingen geloven dat ze niet deugden en zich schikten in hun inferieure positie. Hiermee bekrachtigden de nieuwkomers hun positie als 'buitenstaanders' in de figuratie.

[11]

Gevestigden en buitenstaanders

Elias (2005/1976) beargumenteert dat niet zozeer een sociaal-cultureel verschil, maar een verstoring van de machtsbalans tussen wederzijds afhankelijke groepen tot spanningen leidt. In de door hem en Scotson onderzochte wijk 'Winston Parva' ontstonden spanningen tussen twee groepen bewoners, terwijl er geen opvallend sociaal verschil zichtbaar was. Beide groepen waren blank, spraken dezelfde taal, hadden dezelfde godsdienst en de ene groep was niet rijker dan de andere. Het enige verschil tussen de groepen was hun woontijd. Toch vond een groep bewoners die al langer in de wijk woonde zichzelf betere mensen dan de nieuwe bewoners en alles wat zij

waren, waren de nieuwe bewoners niet. Met de termen ‘gevestigden’ en ‘buitenstaanders’ heeft Elias de rivaliserende groepen in een figuratie afgebakend en gepositioneerd. Elias (2005/1976) kwam tot de conclusie dat ondanks dat stigmatisering de indruk zou kunnen wekken dat onderscheidende kenmerken zoals leeftijd, geslacht en etniciteit bepalend zijn in de machtsdynamiek, uiteindelijk ‘sociale ouderdom’ (in casu woonduur) doorslaggevend is. De dynamiek komt voort uit het streven naar behoud van de positie door de gevestigden én het verwerven van een betere machtspositie door de nieuwkomers. Socioloog Bart van Heerikhuizen legt het in heldere bewoordingen als volgt uit: “Het gaat misschien wel veel vaker dan we tegenwoordig denken, om de simpele vraag: hoe lang zijn mensen al op een bepaalde plek, hoe goed zijn hun communicatienetwerken en hoe snel circuleren de roddelverhalen in de verschillende buurten?” (2011, p. 39). Ook sociaalgeografen Maarten Hogenstijn & Daniël van Middelkoop (2008a) benadrukken in hun studie naar conflicten tussen groepen bewoners in Amerongen en Veenendaal dat het zinvoller is om een grondige machtsanalyse te doen, in plaats van de aandacht te leggen op wat als centraal in tegenstellingen wordt gezien, en dat eigenlijk niet is (bijvoorbeeld het onderscheidende kenmerk etniciteit).

Over de relevantie van sociale scheidslijnen voor inzicht in sociale processen, gedrag en opvattingen wordt verschillend gedacht. Zo is socioloog Jan Willem Duyvendak kritisch over “... het vaporiseren van klassieke categorieën, waarmee wordt geïmpliceerd dat de relevantie van klasse, sekse, leeftijd, etniciteit of woonplek voor opvattingen en gedrag van individuen zou zijn verminderd” (2004: 18-36). Mark Bovens & Anchrit Wille (2011) wijzen in hun publicatie *Diplomademocratie* op ‘opleiding’ als een steeds belangrijker onderscheidend kenmerk in de Nederlandse samenleving. Op basis van hun studie naar politieke-bestuurlijke vertegenwoordiging beargumenteren zij dat het bestuur van ons land uit burgers met de hoogste opleiding bestaat en daardoor alleen hooggeschoolden representeert, die andere politieke voorkeuren, belangen en ook invloed hebben dan laaggeschoolden. Ook Wekker & Lutz (2001) laten met het concept ‘intersectionaliteit’ zien hoe wij ons machtsgeladen voorstellingen maken van sociale verschillen en hun combinaties en daarmee minderheidsgroepen beperken om te participeren in de samenleving. Het gaat dan niet om één sociaal kenmerk, maar juist om de combinatie van sociale kenmerken die minder-

heidsgroepen karakteriseren. Weliswaar laten de empirische hoofdstukken van dit proefschrift de betekenis van verschillende sociale scheidslijnen en combinaties daarvan zien (o.m. een vrouwelijke penningmeester van voetbalclub met een Marokkaanse achtergrond), toch bepaalden deze scheidslijnen niet de focus van deze studie. Sociale scheidslijnen worden namelijk zichtbaar bij conflicten, omdat zij dan strategisch worden ingezet in de strijd (Hall, 1996). Sociale scheidslijnen op zichzelf beschouwd raken niet de kern van het machtsvraagstuk in gevestigden-buitenstaanders figuraties. De angst van de gevestigden voor het verlies van hun superieure positie in de figuratie en gerelateerde zelfvalidering doet dat wel (cf. Elias, 2005/1990, p.268).

[13]

In deze studie heb ik de neiging onderdrukt om met de machtsanalyse van de figuratie in voetbalvereniging Onder Ons in te gaan op het maatschappelijke debat over de integratie van Nederlanders met een Marokkaanse achtergrond, aangezien de ledenpopulatie in 2008 grofweg kon worden ingedeeld in leden met een Nederlandse achtergrond en leden met een Marokkaanse achtergrond. Echter, het gevaar van stigmatiserende interpretaties, waarin de machtsdynamiek in de club zou worden opgevat als ‘een coup door de Marokkanen’, ‘het racistische witte bestuur’ of ‘het Marokkanenprobleem bij voetbalclubs’ lag op de loer. Dit had de machtsdynamiek tussen groepen verenigingsleden tijdens een organisatieverandering versmald tot een etnisch vraagstuk. Hierdoor zouden de eigenheid van de lokale dynamiek, de sociale verhoudingen en daarmee samenhangende andere sociale scheidslijnen overschaduwd worden. In deze studie is daarom gekozen voor de categorisering ‘gevestigden en buitenstaanders’ in plaats van ‘autochtoon en allochtoon’.

De gemeente Utrecht als derde actor

Terug naar de figuratie van VVOO in mei 2009. De observatie aan het begin van deze inleiding laat een complexe onderhandeling op de drempel van de kantine zien. Aziz organiseerde destijds als betaalde verenigingsondersteuner én tevens ouder van een jeugdlid samen met drie andere ouders en door de gemeente gefinancierde trainers het jeugdvoetbal bij VVOO. Ramon en Kees waren beiden meer dan 40 jaar actief lid en hadden in de loop der jaren verschillende kader- en bestuursfuncties vervuld. Zij namen in

ONDER ONS

2009 de verantwoordelijkheid om als gebruikelijk op de maandag de kantine en toiletten schoon te maken. Ik maakte als onderzoeker-bestuurder deel uit van een gemeentelijke interventie en had letterlijk een sleutelpositie binnen de vereniging. Tegelijkertijd stond ik, eveneens nieuwkomer, op de drempel van de kantine. Een fysieke grens, die de gevestigde leden van haar externe omgeving met nieuwkomers scheidde. Het openen van de deur was spanningsvol, omdat er botsende belangen speelden. Die belangen reikten verder dan de drang van de kinderen om te plassen en de wil van Kees om de vloer schoon te maken en zorgden voor een ongemakkelijke gelijktijdigheid in de kantine als ruimtelijk kader van de sociale figuratie. Met de vraag wie nu eigenlijk de baas was, raakte het kind een machtsconflict in de club aan. De complexiteit hing onder meer samen met de gelaagde wederzijdse afhankelijkheidsrelaties tussen de gemeente en de voetbalvereniging, de vereniging en de wijk Overvecht en die van groepen leden onderling.

Voetbalvereniging Onder Ons was ten tijde van het jeugdtoernooi in mei 2009 kwetsbaar met niet geïnde contributies, schulden aan de gemeente en het energiebedrijf en slechts een handvol actieve leden. Het was lang geleden dat de club een toernooi organiseerde. Na een uitstroom van kaderleden sinds de verhuizing in 1998 was zij haar basis kwijtgeraakt en, bij wijze van spreken, op sterven na dood. Een machtsstrijd tussen een slinkende groep gevestigde leden en een groeiende groep jeugdleden en hun ouders uit de wijk als nieuwkomers ging gepaard met een turbulente in- en uitstroom van leden, wisselende besturen, instabiele inkomsten en constante vaste lasten. Het voortbestaan van VVOO was een gedeeld belang van enkele overgebleven kaderleden, jeugdleden en ouders, zaalvoetballers én van de gemeente. Het gemeentelijk belang kwam voort uit de maatschappelijke functie die ambtenaren, politici en de sportsector toeschrijven aan 'de sportvereniging in de wijk' en de sociale problemen van de Utrechtse wijk Overvecht destijds. Op die problemen in de wijk gaat paragraaf 1.3 verder in. De gemeente Utrecht ondersteunde VVOO al enkele jaren en besloot in 2008 dat zij alleen nog wilde ondersteunen op voorwaarde dat zij kon sturen in het beleid van de vereniging.

Dit proefschrift gaat in op hoe dit ingrijpen van de gemeente Utrecht samenhangt met verschuivingen op de machtsbalans in de figuratie van VVOO.

De casus van voetbalvereniging Onder Ons biedt inzicht in de invloed van de overheid als derde actor op een gevestigden-buitenstaanders figuratie van een sportvereniging. Dit inleidende hoofdstuk plaatst de gevestigden-buitenstaanders figuratie van voetbalvereniging VVOO in een organisatorische, bestuurlijke en maatschappelijke context, introduceert de doel- en vraagstelling van de studie en presenteert de opzet van dit proefschrift. De gevestigden-buitenstaanders figuratie (Elias, 2005/1965) als centrale theorie en de concepten ‘governmentality’ (Foucault, 1978/1990), ‘institutionele omgeving’ (Furusten, 2013), ‘machtsarena’ (Turner, 1974; Verweel, 1987) en ‘material culture’ (Gagliardi, 1992; Latour, 2005) worden in dit hoofdstuk in hun onderlinge samenhang doorgenomen en vormen het theoretische kader in deze studie.

[15]

1.2 Gevestigden en buitenstaanders in de sportvereniging

In de figuratie van een sportvereniging zijn verschillende groepen leden onderling afhankelijk van elkaar. De sportvereniging als een doelgericht en organisatorisch afgebakend sociaal verband van vrijwilligers heeft verschillende institutionele kenmerken, die in deze paragraaf vanuit een maatschappelijk, historisch-sociologisch, juridisch en organisatiewetenschappelijk perspectief worden besproken. Voor inzicht in gevestigden-buitenstaanders relaties in de sportvereniging bespreekt deze paragraaf tevens studies waarin deze relaties in sportverenigingen zijn onderzocht (Cheska, 1984; Long, Robinson & Spracklen, 2005; Lake, 2011; Fletcher, 2012).

Vanuit een maatschappelijk perspectief beschouwd is de sportvereniging een private organisatie van burgers die zich vrijwillig verenigen, waaraan tegelijkertijd een bredere maatschappelijke waarde wordt toegekend. Verwijzend naar Bourdieu's *Program for a sociology of sport* (1988) legt sportsocioloog Maarten van Bottenburg uit dat sportverenigingen deel uitmaken van “een relatief autonome wereld met een eigen logica en – sportspecifieke – regels, waarden, normen en opvattingen” (2013, p. 224). Het eigene van de sport blijkt bijvoorbeeld uit het tolereren van een bepaalde mate van agressie en geweld door spelers tijdens sportwedstrijden, terwijl dat op straat en in huis tot strafrechtelijke sancties kan leiden. Sportjurist Marjan Olfers (2009) omschrijft de relatieve autonomie van sportorganisaties als volgt: “De sportorganisatie in de georganiseerde sport, bestaande uit de bond,

clubs en de sporters, betreft een samenwerkingsverband dat haar bestaansrecht afleidt van de maatschappij en haar rechtsorde. Met andere woorden: de bond, clubs en sporters binnen de sportorganisatiestructuur maken deel uit van die hogere rechtsorde, maar binnen het privaatrechtelijke samenwerkingsverband gelden eigen regels” (2009, p. 2). Olfers onderscheidt in dit verband de intrinsieke en extrinsieke waarde van sport. De intrinsieke waarde hangt samen met de basiskenmerken van de georganiseerde wedstrijdsport en de daarbij horende eigen regels, onder meer rondom deelname, selectie- en competitierregels. Daarnaast en daartegenover staat de extrinsieke waarde van de sport, die de overheid vanuit een sociaal maatschappelijke invalshoek steeds nadrukkelijker onderstreept. Hierbij worden positief maatschappelijke functies (bijv. voor gezondheid en sociale cohesie) aan de sport toegekend. Olfers geeft aan dat de verhouding tussen dit “normatief omhulsel” en de sportieve (en economische) basiskenmerken van sport spanningsvol is (2009, p.6). Deze spanning wordt ook vastgesteld door Skille (2011), die ‘competitiveness’ als belangrijkste conventie binnen de sport ziet, hetgeen niet altijd verenigbaar is met gezondheid en sociale inclusie.

Historisch-sociologisch gezien is de sportvereniging een op de gevestigde leden gerichte organisatie. Van Bottenburg (2013) beschrijft het ontstaan en de diffusie van de sportvereniging als een proces, waarin bestaande lokale vermaken door organisatievorming, reglementering en standaardisering getransformeerd werden tot ‘de sportvereniging’³. Dit proces kwam voort uit particuliere initiatieven van voornamelijk jonge burgers die door de ‘Wet tot regeling en beperking van het recht van vereniging en vergadering’ uit 1855 de mogelijkheid kregen een vereniging op te richten. Tot aan de jaren ’60 van de vorige eeuw groeiden deze sportclubs langs de lijnen van verzuiling en met de steun van de lokale overheid uit tot stabiele en legitime organisaties. Leden verenigden zich hierin vrijwillig, dat wil zeggen zonder economische of politieke drijfveren. Van oudsher heeft de sportclub

³ Wat betreft het begrip sportvereniging maakt sportsocioloog Stokvis (2010) onderscheid tussen de termen ‘club’ en ‘vereniging’; club verwijst naar de vrijwillige associatie van leden op lokaal niveau en de vereniging naar de geïnstitutionaliseerde en gelegitimeerde vorm van de club.

een interne focus die zich richt op het socialiseren van de leden naar de gevestigde culturele waarden (cf. Garrett, 2004; Harris et al., 2009; Stokvis, 2010; Boessenkool et al., 2011; Lucassen en Van Kalmthout, 2015). Nieuwe leden worden na rekrutering door verenigingsgenoten gesocialiseerd in hun gedrag. Die rekrutering en socialisatie van nieuwe leden vraagt volgens sportsocioloog Ruud Stokvis minder inspanning van de gevestigde leden als de nieuwe leden 'gelijkgestemden' zijn (2010, p. 103). Van de nieuwe leden wordt verwacht dat zij de dominante culturele codes en betekenissen in de vereniging aanleren, delen en vervolgens weer overdragen aan de volgende nieuwe leden. Anderson (2005) noemt deze opvattingen over welk gedrag passend is en wat het betekent om verenigingslid te zijn 'hegemonisch onderstandings', die minderheidsgroepen als homoseksuelen, vrouwen en migranten uitsluiten. Weliswaar gaat deze benadering uit van een integratief perspectief op de vereniging, waarin de vereniging als een homogene eenheid van gelijkgestemden, weliswaar na socialisering, wordt opgevat. [17]

Juridisch beschouwd is de sportvereniging als privaatrechtelijk samenwerkingsverband volgens Olfers (2009) zelforganiserend en zelfregulerend met eigen sportregels. Zij noemt rivaliteit op het speelveld, sportief evenwicht tussen de clubs en de onzekerheid van resultaten als kenmerken van die zelfregulering (idem, p. 6). Met inachtneming van de algemene rechtsregels en sportspecifieke spelregels volgen bestuur en de leden verenigingsrechtelijke principes. De sportvereniging kent een democratisch gekozen verenigingsbestuur en een geringe sociale afstand tussen leden, kader en bestuur. Met meerderheid van stemmen bepalen leden tijdens een vergadering welke leden het mandaat krijgen om als bestuur strategische, financiële en organisatorische beslissingen te nemen. De algemene regel is dat het bestuur twee maal per jaar tijdens een Algemene Ledenvergadering (ALV) verantwoording aflegt over deze beslissingen. Hiermee is de ledenvergadering formeel het belangrijkste orgaan binnen de sportvereniging. Dit democratisch beginsel van besturen op basis van meerderheid van stemmen is geformaliseerd in het Burgerlijk Wetboek (boek 2, artikel 26 t/m 52) en in de eigen verenigingsstatuten (in het geval van verenigingen met volledige rechtsbevoegdheid). Veelal bestaat een verenigingsbestuur minimaal uit een voorzitter, penningmeester en secretaris. Voor de dagelijkse organisatie en beheer van de vereniging wordt het bestuur ondersteund door andere

vrijwilligers en bij steeds meer verenigingen ook door betaalde ondersteuners. De kaderleden organiseren in commissies de trainingen, thuiswedstrijden, sociale activiteiten en zorgen voor het beheer van de kantine en, in het geval van een voetbalvereniging, voor het onderhoud van de velden. Het onderhoud van de velden doen, in het geval de vereniging geen eigenaar is, leden in samenspraak met de eigenaar (veelal de lokale overheid).

[18] Vanuit een organisatiewetenschappelijk perspectief is de sportvereniging te beschouwen als een sociaal verband dat is ontstaan vanuit een informeel, particulier en lokaal initiatief van burgers, die in haar ontwikkeling steeds meer een geïnstitutionaliseerde organisatie met formele, en in termen van organisatiesocioloog William Richard Scott (2008) 'isomorfe' systeemkenmerken is geworden. De sportvereniging als belangrijk instituut in de Nederlandse sportinfrastructuur verhoudt zich tot externe regulering door lokale overheid en sportbond met rechtsregels en specifieke sportregels. Die regulering geeft de sportvereniging in haar directe omgeving en in het netwerk van de georganiseerde sport legitimiteit en herkenbaarheid en de sport in bredere zin stabiliteit en betekenis. Deze regulering heeft ook de door vrijwilligers uit te voeren taken in de vereniging, de verantwoordelijkheden en coördinatie daarvan gestandaardiseerd en een formeler karakter gegeven. De moderne sportvereniging is dus te beschouwen als zowel een samenhangend geheel van uit te voeren taken door vrijwilligers gericht op te realiseren van de geformaliseerde doelstelling alsook als een sociaal verband waarin persoonlijke relaties de verenigingsleden binden. Dit is wat Tennekes (1995) het 'dubbelkarakter' van organisaties noemt, de organisatie als systeem en de organisatie als leefwereld. De leefwereld omvat dan de persoonlijke levenssfeer op de vereniging als het leven thuis, met familie en vrienden. De organisatietheorie onderscheidt hier de formele en informele dimensie van organisaties (Blau, 1955; Mastenbroek, 1981; Lammers, 1989; Verweel, 1987; Martin, 1992). In de formele dimensie handelen organisatieleden doelrationeel en taakgericht in het belang van de organisatie. In de informele dimensie streven leden, vanuit eigen opvattingen en voorkeuren, zowel groepsbelangen als individuele belangen na. Hallet illustreert de formeel-informeel wisselwerking in organisaties als volgt: "Watercooler conversations matter for formal tasks, not only in the time taken away from working on these tasks, but also by flavoring relations between coworkers

who cooperate on completing such tasks” (2003, p. 130)⁴. De vraag is waar in de moderne sportvereniging het primaat ligt, bij de formele of de informele processen, hoe deze op elkaar ingrijpen en in hoeverre deze te sturen zijn. Organisatiesocioloog Blau (1955) zag het ontstaan van sociale relaties in organisaties als een aanvulling op de formele verhoudingen en voorschriften. In vergelijking met de veelal op arbeidsorganisaties gebaseerde organisatietheorie, lijkt de verhouding tussen formeel en informeel bij de sportvereniging eerder tegenovergesteld. Ondanks de ontwikkeling van de systemische kenmerken en lichte mate van betaalde arbeid functioneren sportverenigingen als vrijwillige associaties voornamelijk dankzij sociale relaties en informele verhoudingen. Deze informele processen bepalen volgens Lucas Meijs de ‘organizational control’ in vrijwilligersorganisaties, waardoor “ .. de organisatie ervan op aan kan dat de afspraken zijn nagekomen en het plan is uitgevoerd” (1997, p.55). Ook Stokvis (2010) benadrukt dat in de sportvereniging ‘onderling contact’ en ‘camaraderie’ een centrale rol spelen. [19]

Studies naar gevestigden-buitenstaanders relaties in de sportvereniging

Long, Robinson & Spracklen (2005, p. 41-59) deden onderzoek naar sociale verhoudingen in sportverenigingen in Engeland en concludeerden dat wanneer mensen in sportorganisaties voelen dat de basis van hun sociale verband wordt bedreigd als gevolg van sociale interacties met ‘anders gestemde’ nieuwkomers, zij dan neigen de symbolische grenzen van hun groep te bekrachtigen. Sociale interacties met groepen nieuwkomers herbevestigen dan de eigen culturele waarden en versterken tegelijkertijd de wij-zij grenzen tussen groepen. Cheska (1984, p. 241-57) voegt daaraan toe dat interacties tussen leden van verschillende groepen bij ontmoeting neigen de verschillen in plaats van overeenkomsten te definiëren. Volgens Puwar staan bij die ontmoetingen de nieuwkomers onder ‘super-surveillance’, waardoor hun aanwezigheid en gedrag ten opzichte van de gevestigden negatief wordt uitvergroot (2004, p. 11). Lake (2011) onderzocht gevestigden-buitenstaanders relaties in een Engelse tennisclub, die op ver-

⁴ Weliswaar baseert Hallet zijn uitspraken op een studie in commerciële arbeidsorganisaties, en niet op vrijwilligersorganisaties.

zoek van de nationale tennisbond en met subsidies structurele veranderingen doorvoerde. De tennisclub paste haar exclusieve lidmaatschapsvoorwaarden en strenge kledingvoorschriften aan, trok betaalde coaches aan voor de nieuwkomers en startte met het aanbieden van schooltennis in de wijk. Het clubbestuur verzocht de leden zich minder 'elitair' te gedragen en zich open te stellen voor de ingetreden nieuwkomers. Desondanks stelde Lake (idem, p. 112) vast dat de nieuwkomers geen toegang kregen tot de gevestigde cultuur van de tennisclub en door stigmatisering als buitenstaanders werden behandeld. In zekere zin ondermijnden deze maatregelen de rekrutering en socialisering van 'gelijkgestemden', hetgeen Stokvis (2010) als cruciaal voor het voortbestaan van de vrijwillige sportvereniging [20] acht. De gevestigde leden hielden dan ook halsstarrig vast aan hun 'normen' van goed gedrag en bekritiseerden publiekelijk het in hun ogen ongemanierde gedrag van de nieuwkomers. Desalniettemin, als een onbedoelde consequentie van bredere maatschappelijke ontwikkelingen waren beide groepen "... forced to exist side by side and functionally interdependent in an unhappy relationship" (Lake, 2011, p. 125). Dit noemt Elias (2005) een 'double bind figuratie'. Lake (2011) beargumenteert dat het sociale systeem van 'gelijkgestemden' onder druk staat en dat de autonomie van de sportvereniging verminderd is. Hij spreekt over 'collective illness' bij sportverenigingen als resultaat van een 'overgrown we-ideal' onder gevestigde leden (Lake, 2011, p. 125). Lake's studie toont de verborgen en diepgewortelde processen, die samen met meer expliciete sociale klasse gerelateerde belemmeringen, grote obstakels vormen voor duurzame inclusie en toegankelijkheid van sportverenigingen. Fletcher (2012) stelt in zijn studie naar de intrede van etnische minderheden in de cricketsport dat de numerieke representatie van etnische minderheden in de sport niet gelijk staat aan acceptatie en integratie van deze nieuwkomers. Hij geeft in zijn aanbevelingen aan dat daarvoor participatie in commissies en bestuur nodig zijn. Van Slobbe et al. (2013) laten zien dat zelfs participatie door nieuwkomers in een verenigingsbestuur niet vanzelf leidt tot het overbruggen van etnische verschillen en gerelateerde culturele preferenties. De bevindingen van studies naar gevestigden-buitenstaanders relaties in sportverenigingen bevestigen de sociale dynamiek van statushiërarchie, waarin aan de afzonderlijke groepen leden verschillende waarderingen worden toegekend. Stigmatisering als defensieve reactie van gevestigde leden op de intrede van nieuwkomers,

is volgens Lake (2011) echter een onhoudbare strategie. Sportverenigingen zijn afhankelijker geworden van lokale overheden en sponsors, de verwachtingen vanuit de institutionele omgeving rondom de 'inclusiviteit' van sport zijn toegenomen en sociaal-geografische veranderingen in het rekruteringsgebied van sportverenigingen dringen zich op. Tegelijkertijd is de diepgewortelde gevestigde cultuur van sportverenigingen, waarin persoonlijke relaties en informele verhoudingen zijn vervlochten, weerbarstig.

1.3 Voetbalvereniging Onder Ons in de wijk Overvecht

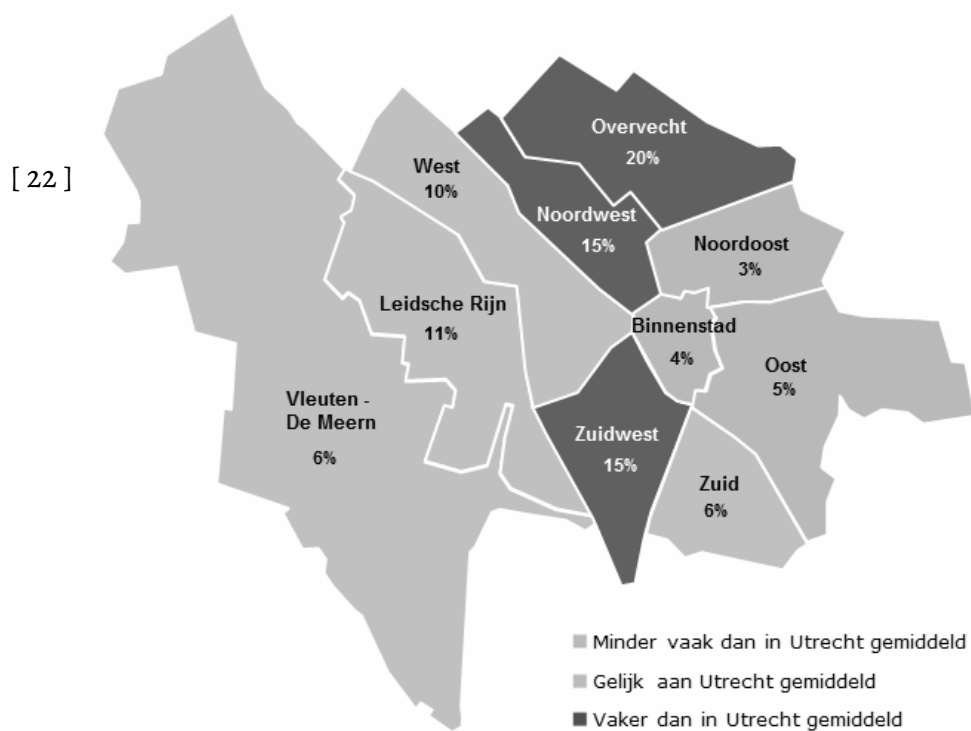
Voetbalvereniging Onder Ons is gevestigd op sportpark 'De Dreef' in de Utrechtse wijk Overvecht. De figuratie in VVOO in de veldwerkperiode 2008-2012 maakte deel uit van bredere en complexere figuraties in de buurt en in de wijk. De leden van VVOO waren van elkaar afhankelijk en ook van de bewoners in de buurt en wijk, onder meer voor de rekrutering van nieuwe leden, van de goodwill van buurtbewoners die mogelijk geluidsoverlast en hinder van de lichtmasten ervaarden en van de nabij gelegen supermarkt en bakker voor de dagelijkse bevoorrading van de kantine. Die netwerken van afhankelijkheidsrelaties moeten we volgens Elias (1971) als 'wordend en geworden' bestuderen, omdat ze zich kenmerken door zowel korte-termijn fluctuaties als langere-termijn ontwikkelingen.

[21]

VVOO ligt in de Utrechtse wijk Overvecht, één van de zogenoemde 'krachtwijken' in Nederland, een term die net zo politiek geladen is als de term 'probleemwijk' die eerder in zwang was. Deze beleidsterm krachtwijk is in 2007 bedacht voor de grootstedelijke aandachtswijken in Nederland. In deze wijken blijft de kwaliteit van de leefomgeving door verschillende sociaal maatschappelijke problemen achter in vergelijking tot die van andere wijken in een stad. In het bijzonder is de overheid bezorgt over de leefomgeving van jongeren in deze wijken. In het nationale beleidsprogramma 'Actieplan Krachtwijken' worden schooluitval, een verloederde en eenzijdige woon- en leefomgeving met weinig mogelijkheden voor sociale contacten, hoge (jeugd)werkloosheid, een gebrekkige inburgering van nieuwkomers en achterblijvende emancipatie en participatie van vooral niet-westerse vrouwen, weinig werkgelegenheid in de buurt, ontoereikende jeugdzorg, gezondheids-achterstanden, criminaliteit en gevoelens van onveiligheid, en het ontbreken van relevante sociale netwerken en contacten

ONDER ONS

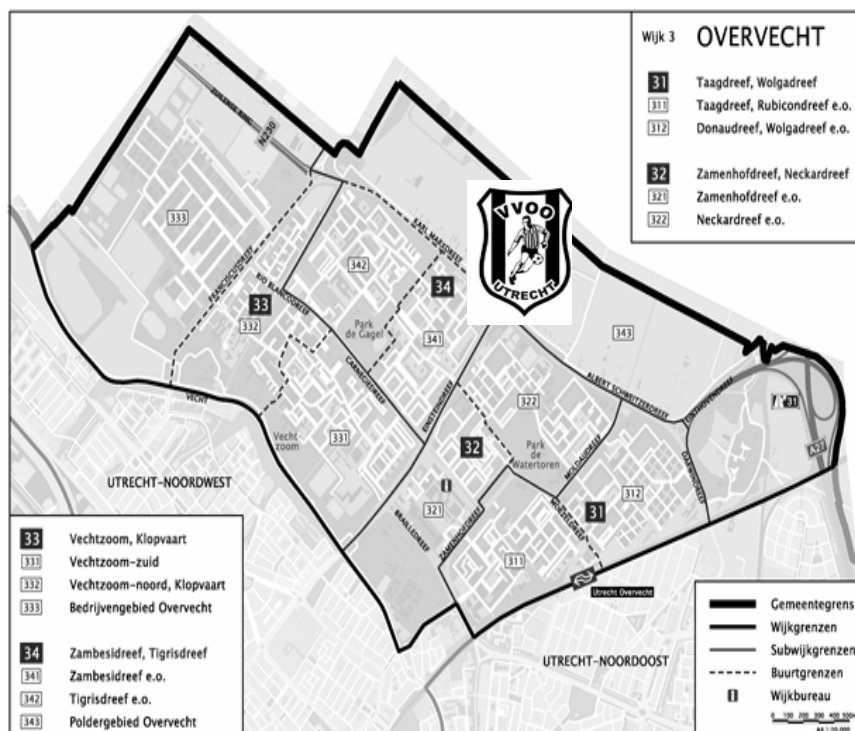
als problemen genoemd (Ministerie VROM, 2007). De rellen in de buitenwijken van onder meer Parijs en Brussel in de periode 2004 - 2008 vergrootten de druk op de overheid om een vergelijkbare escalatie van maatschappelijke problemen in achterstandswijken te voorkomen. In het kabinet Balkenende V (2007-2011) werd dan ook speciaal een programmaminister voor Wonen, Wijken en Integratie (WWI) geïnstalleerd⁵.

Figuur 1.1: Percentage sociale uitsluiting jongeren naar wijk in Utrecht

⁵ Ella Vogelaar bezet in 2007 als minister als eerste deze ministerpost en sindsdien wordt nog steeds gesproken over 'Vogelaarwijken'.

GEVESTIGDEN-BUITENSTAANDERS RELATIES EN DE OVERHEID

[23]

Figuur 1.2: Locatie VVOO in Overvecht, buurt 34: Zambesidreef en Tigrisdreef

Tot 1960 was de wijk Overvecht een weiland ten noordoosten van de stad Utrecht. In de periode tot begin jaren zeventig werden Overvecht-Noord en Overvecht-Zuid gebouwd om te voorzien in woonruimte voor 'starters' op de krappe woningmarkt. Overvecht is ontworpen als een ruim opgezette, overwegend groene wijk met veel ruimte en licht. Het heeft grote parken, boerderijen, speelplaatsen en verschillende voetbalvelden. In de wijk ligt ook een NS-station. Het overgrote deel van de woningen in de buurt van VVOO zijn flats en eigendom van woningcorporaties. In de jaren '90 van de vorige eeuw voorzag de wijk, wegens achterstallig onderhoud, steeds meer in relatief goedkope sociale huisvesting. Dit trok veel gezinnen met een lager inkomen aan, waarvan relatief veel een Marokkaanse achtergrond hebben (Koster en Mulderij, 2011).

Statistieken van de gemeente Utrecht laten zien dat in de periode waarin het veldwerk van dit proefschrift werd gedaan, 2008-2012, Over-

ONDER ONS

vecht circa 31 duizend bewoners telde op een totaal van circa 320 duizend bewoners van de stad Utrecht (Wijkwijzer, Gemeente Utrecht, 2013). Hiermee was Overvecht wat inwonersaantal betreft de vijfde wijk van Utrecht. Minder dan de helft van de bewoners van Overvecht was van autochtone afkomst en dit aandeel nam jaarlijks af, zoals tabel 1.1 laat zien.

[24]

Jaar	Autochtonen	Overig westers	Surinamers, Antillianen	Marokkanen	Turken	Overig niet-westers
2005	(69,5) 51,9	(9,8) 8,8	(3,4) 5,3	(8,7) 18,6	(4,5) 8,3	(4,1) 7,1
2006	(69,3) 50,6	(9,9) 8,7	(3,4) 5,3	(8,8) 19,5	(4,5) 8,6	(4,2) 7,4
2007	(69) 49,5	(10) 8,6	(3,4) 5,3	(8,8) 20,2	(4,5) 8,8	(4,3) 7,6
2008	(69) 48,6	((10) 8,5	(3,4) 5,2	(8,8) 21,2	(4,4) 9,0	(4,4) 7,5
2009	(68,5) 47,4	(10,2) 8,8	(3,4) 5,3	(8,8) 21,6	(4,4) 9,1	(4,7) 7,9
2010	(68,3) 46,6	(10,3) 8,7	(3,3) 5,3	(8,8) 22	(4,4) 9,3	(4,9) 8,2
2011	(68,1) 45,1	(10,4) 8,8	(3,3) 5,2	(8,8) 23	(4,3) 9,5	(5,0) 8,5
2012	(67,9) 43,4	(10,5) 8,9	(3,2) 5,1	(8,9) 23,6	(4,3) 9,5	(5,2) 9

Tabel 1.1 Bevolkingssamenstelling naar etniciteit van de stad Utrecht (tussen haakjes) en de wijk Overvecht in de jaren 2005 tot en met 2012 (in percentages)

De afname van het aantal bewoners met een Nederlandse achtergrond uit wijken wordt, onder meer in het debat over segregatie in het onderwijs, ook wel 'witte vlucht' genoemd (cf. Vermeulen, 2001; Mets & Mahieu, 1998). Tabel 1.1 laat ook zien dat Overvecht een relatief hoog aandeel bewoners met een Marokkaanse achtergrond heeft en dat dat aandeel in de jaren 2005-2012 toenam. De Wijkwijzer 2011 van Gemeente Utrecht toont dat van alle wijken in Utrecht Overvecht in 2008 en 2010 het hoogste aantal huishoudens met bijstand (11-13%) had. Daarnaast lag de werkgelegenheid met 41-44 banen per 100 inwoners ver onder het stedelijke gemiddelde van 73 banen. De helft van de bewoners in 2008 was alleenstaand en relatief veel inwoners (27%) waren ouder dan 55 jaar. Op het gebied van veiligheid scoorde Overvecht ongunstig. Het aantal geweldsincidenten (excl. huiselijk geweld) in 2008 was hoger dan het stedelijk gemiddelde en de helft van de wijkbewoners voelde zich wel eens onveilig in de buurt. Dat gevoel van onveiligheid is vanaf 2009 toegenomen en het hoogste in Utrecht. Daarnaast ervoeren in 2008 en 2010 32-35% van de inwoners van de wijk Overvecht volgens

buurtonderzoeken overlast van jongeren (Wijkwijzer 2011, Gemeente Utrecht). Als de zwakke punten van de wijk worden in de Wijkwijzer de ééntonige woningbouw, een grote groep bewoners met een lage sociaal economische status, weinig doorstroming naar HAVO & VWO onderwijs vanuit de basisschool, een hoge werkloosheid, criminaliteit en een lage deelname aan sport genoemd (Gemeente Utrecht, 2011). Welzijnsorganisaties in Overvecht trokken in 2007 aan de alarmbel over dat een groeiende groep jongeren tussen de acht en twaalf jaar, vooral van Marokkaanse afkomst, die “moeilijk aanspreekbaar zijn en veel overlast veroorzaken”⁶.

In een artikel van *NRC Handelsblad* over achterstandswijken in Nederland in 2009 wordt het volgende over de wijk Overvecht geschreven:

[25]

Net als in Amsterdam is de leefbaarheid in Utrecht het afgelopen decennium sterk verbeterd..... Ook de Vogelaarbuurten Zuilen en Ondiep deden het goed, in tegenstelling tot Overvecht, de flatwijk in het noorden van de stad. In de lage flatjes rondom de Victoria Regiadreef vond een ‘grote negatieve ontwikkeling’ plaats, door een verslechtering van de publieke ruimte, sociale samenhang en veiligheid, maar vooral van de bevolkingssamenstelling. Elders in de wijk was veelal sprake van een ‘beperkte negatieve ontwikkeling’. In 1998 had Overvecht nog maar zes kleine clusters met een ‘negatieve’ leefbaarheid, een decennium later zijn het er tien. Deze zijn vooral te vinden rondom de kleine, slecht functionerende winkelcentra van de wijk. Het grootste ‘negatieve’ cluster is te vinden in de hoogbouw rond de Carnegiedreef. Dit gebied scoort slecht voor wat betreft bevolkingssamenstelling, veiligheid en woningvoorraad (NRC, 15 december 2009).

VVOO ligt in dit ‘negatieve cluster’ van Overvecht en de gemeente investeerde vanaf 2009 in het bijzonder in dit deel van Overvecht om de sociale cohesie, leefstijl van de bewoners (in bijzonder de jongeren) en leefbaarheid in de wijk te verbeteren. Zo werden de omliggende flats gerenoveerd en

⁶ <http://www.50jaargastarbeidersutrecht.nl/Overvecht.aspx>, geraadpleegd op 22 april 2018.

kreeg sportpark De Dreef een nieuwe sporthal met een wijkcentrum en een groot parkeerterrein.

Studies naar de gevestigden-buitenstaanders relaties in wijken

[26] Petintseva (2015) paste de gevestigden-buitenstaanders theorie toe om inzicht te krijgen in de positie van migranten als nieuwkomers in wijken. Na analyse van gehanteerde definities in internationale migratiewetgeving en overheidsbeleid bepleit zij niet zozeer de onderscheidende kenmerken zoals etniciteit en inkomen als uitgangspunt te nemen, maar vooral onderzoek te doen naar de sociale verhoudingen en machtsdisbalans in de figuraties waar migranten deel van uitmaken. Zij komt tot vier factoren die de inferieure positie van migranten verklaren. De eerste is de lage juridische status en beperkte mobiliteit van migranten zonder verblijfstatus. Als tweede factor noemt Petintseva het ontbreken van mogelijkheden voor migranten om deel uit te maken van machtige sociale netwerken. De derde factor is de beperkte interne cohesie van migranten onderling, die allemaal 'nieuw' zijn op hun woonlocatie. De vierde factor die de inferieure positie verklaart is de bedreigende representatie van de nieuwkomers door het uitvergroten van negatief gedrag van migranten.

De inferieure en superieure posities op de machtsbalans van een gevestigden-buitenstaanders figuratie in wijken staan echter niet vast (Elias, 2005/1994). Een studie van Meier (2017) laat zien dat gevestigde bewoners verschillend kunnen reageren op de komst van vluchtelingen als nieuwe nieuwkomers. Naast angst-gedreven protesten en opstandig gedrag tegen vluchtelingen nam Meier ook verwelcoming en ondersteuning van vluchtelingen door wijkbewoners waar. Een andere reactie op de komst van vluchtelingen was onverschilligheid bij de gevestigde bewoners, die Meier relateert aan een stadse mentaliteit, waarin ruimte is voor non-conformiteit en tolerantie van verschil. Wat betreft de dynamiek in gevestigden-buitenstaanders relaties stelt Meier (idem) een verslechtering van de positie van gevestigden en een verbetering van de positie van nieuwkomers in achterstandsbuurten vast. Hij beargumenteert dat gevestigden in achterstandswijken door verminderde sociaal economische omstandigheden steeds minder in staat zijn om de culturele norm in deze wijken te bepalen. Dit verklaart volgens hem de angsten voor en het opstandig gedrag jegens migranten. Door deze positieverschuiving op de machtsbalans wordt de socia-

le verhoudingen in de wijk volgens Meier op scherp gesteld. Ook een eerdere wijkstudie van May (2004) in Dortmund-Nordstad toont aan hoe een toename van de interne cohesie van immigranten in de wijk leidt tot spanningen in de wijk. May (idem) onderscheidt drie schaalniveaus in gevestigden-buitenstaanders figuraties die elkaar overlappen en beïnvloeden, namelijk: 1) de maatschappij met rechtsregels aangaande de positie van migranten, 2) de stad waarin de wijk Nordstad wordt gestigmatiseerd als een slechte buurt met arbeiders én migranten, en 3) de wijk Nordstad zelf waar migranten zich staande houden dankzij meer interne cohesie en waar de bewoners met een Duitse achtergrond tegelijkertijd de maatschappelijke inferieure positie van de immigranten inzetten voor positiebehoud.

Ook sociaal-geografe Lia Karsten (1998) stelt positie-verschuivingen in de gevestigden-buitenstaanders figuratie van een Nederlandse wijk vast. Zij paste Elias' theorie toe op de relaties tussen groepen schoolkinderen (ingedeeld naar sekse en etniciteit) op speelplaatsen in Amsterdam en concludeert dat de relatieve en absolute daling van het aantal etnisch Nederlandse kinderen met zich mee bracht dat deze kinderen hun positie als gevestigden zagen veranderen in die van buitenstaanders op de speelplaats (Karsten, 1998, p. 574). [27]

De studies naar gevestigden-buitenstaanders relaties in wijken laten zien dat sociaal-geografische veranderingen de machtsverhouding tussen gevestigden-buitenstaanders figuraties in wijken op scherp zet. De sociaal-geografische veranderingen in de wijk Overvecht manifesteren zich ook in de figuratie van voetbalvereniging VVOO.

De ledensamenstelling van VVOO en de bevolkingssamenstelling in Overvecht

De veranderde bevolkingssamenstelling in de wijk Overvecht werd eind jaren negentig ook zichtbaar in de ledenpopulatie van VVOO. De vereniging nam toen een grote groep jeugdleden met een overwegend Marokkaanse achtergrond over van een failliete voetbalvereniging, die in een andere buurt van Overvecht was gevestigd. Tegelijkertijd verlieten steeds meer gevestigde seniorleden VVOO vanaf 2000 de club en veel van hen gaven als reden voor de opzegging van het lidmaatschap op dat zij in een "betere wijk" gingen wonen (Ledenadministratie VVOO, 2012). Deze leden verhuisden onder meer naar nieuwbouwwijken in Maarssen, Leidsche Rijn en Vleuten-De Meern.

ONDER ONS

Jaar	Leden to- taal ⁷	Jeugd- leden	Senior leden	Woonlocatie alle leden in Overvecht	Woonlocatie alle leden buiten Overvecht	Woonlocatie alle leden in buurt	Woonlocatie jeugdleden in buurt
2005	168	30	138	102	66	79	23
2006	180	55	125	116	64	88	38
2007	199	73	126	125	74	95	54
2008	210	79	131	126	84	74	53
2009	176	84	92	118	58	69	52
2010	244	146	98	186	58	105	83
2011	322	194	128	247	75	147	112
2012	360	219	141	285	75	171	134

[28]

Tabel 1.2 Samenstelling leden VVOO naar leeftijd en postcode in de jaren 2005-2014 in aantallen

De verhouding tussen jeugdleden (nieuwkomers met een overwegend Marokkaanse achtergrond) en gevestigde seniorleden wordt daardoor naar het jaar 2009 toe getalsmatig steeds evenwichtiger, zoals bovenstaande analyse van de ledengegevens van VVOO in die jaren laat zien (Van Haaften, 2018). Tabel 1.2 toont ook dat in het seizoen 2009-2010 de verhouding tussen jeugdleden en seniorleden is omgeslagen. Daarnaast valt op dat de door de gemeente gewenste wijkfunctie, in bijzonder voor de jongeren uit de buurt tot uitdrukking komt in de aantallen die laten zien dat vanaf 2005 meer dan de helft van de jeugdleden in de directe omgeving (omliggende straten) van VVOO woont. De afname van het aantal seniorleden tot 2009 toont het vertrek van merendeels gevestigde leden. De verklaring voor de toename in 2011 is het aantal inschrijvingen van ouders van jeugdleden in die periode.

Op 1 augustus 2008 telde Voetbalvereniging Onder Ons 210 leden. Het digitale ledenadministratiesysteem Sportlink laat zien dat VVOO in het seizoen 2008-2009 met 138 spelende leden in twee seniorenteams, vier jeugdteams en zeven zaalvoetbalteams sportief gezien, springlevend was (Ledenadmi-

⁷ Peildatum ledengegevens is 01-08 van het betreffende jaar. Het voetbalseizoen voor amateurvoetballers start doorgaans eind augustus.

nistratie VVOO, 2012). Toch was de situatie van de club in augustus 2008 beroerd. Nadat het bestuur in het seizoen 2006-2007 zonder opvolging vertrok, had VVOO formeel geen bestuur meer. De club was gefragmenteerd in een groep 'gevestigde' senioren veldspelers, een grote jeugdafdeling en een zaalvoetbalafdeling met zowel teams met gevestigde leden als teams met nieuwkomers. De door de gemeente en KNVB ingeschakelde verenigingsbegeleider Aziz organiseerde met hulp van trainers en ouders de jeugd en ook de zaalvoetballers organiseerden zichzelf. Circa 10 overgebleven gevestigde kaderleden maakten deel uit van een bolwerk rondom het tweede seniorenteam. Dat team, sinds jaar en dag spelend zaterdagmiddag, bleef in eerste instantie niet gehinderd door de turbulente ontwikkelingen in de vereniging haar competitiewedstrijden spelen. Deze groep gevestigde leden wilde echter geen organisatorische of bestuurlijke taken voor de vereniging als geheel meer op zich nemen. Kees en Henk, twee oud-bestuurders, deden dat wel. Zij wilden voorkomen dat de club om zou vallen en zetten zich als interim-bestuurders in om de vereniging draaiende te houden. De organisatorische en financiële problemen stapelden zich echter op. De contributies werden nauwelijks nog betaald en de kantine-inkomsten liepen terug. Hierdoor kon in 2008 niet meer aan vaste betalingsverplichtingen worden voldaan. Ondanks de toegenomen betrokkenheid van ouders bij de jeugd-afdeling, was sprake van een tekort aan vrijwilligers voor kaderposities in de vereniging. Die werden nog altijd ingevuld door de steeds kleinere groep gevestigde leden.

[29]

De sociaal-geografische veranderingen en maatschappelijke problemen in Overvecht en de noodlijdende situatie van VVOO maakten dat de gemeente Utrecht in samenwerking met de Vereniging Sport Utrecht (VSU) en de voetbalbond (KNVB) gehoor gaven aan de noodkreet van twee gevestigde bestuurders en de club in het najaar van 2008 te hulp schoot. Zij deden dit met het expliciete doel om te sturen op de sociale verhoudingen in de club en in de wijk Overvecht.

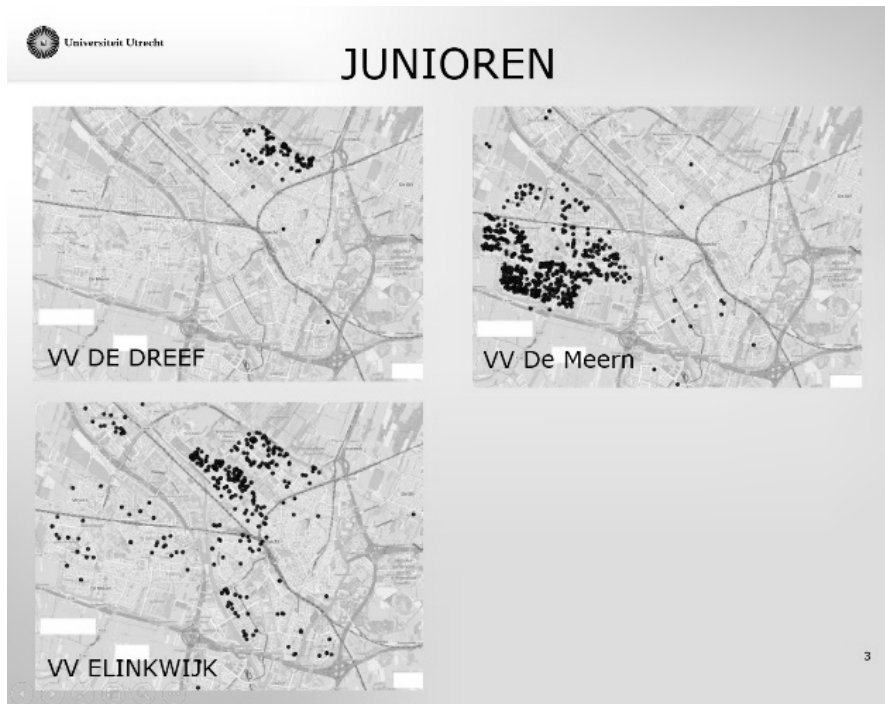
De wijkfunctie van voetbalverenigingen in Utrecht

De aanname dat wijkbewoners, in bijzonder jongeren, ook lid worden en blijven van een voetbalvereniging in de directe omgeving blijkt voor bepaalde verenigingen in bepaalde wijken in Utrecht juist te zijn. Een vergelijkende sociaal-geografische analyse van de rekruteringsgebieden van vier

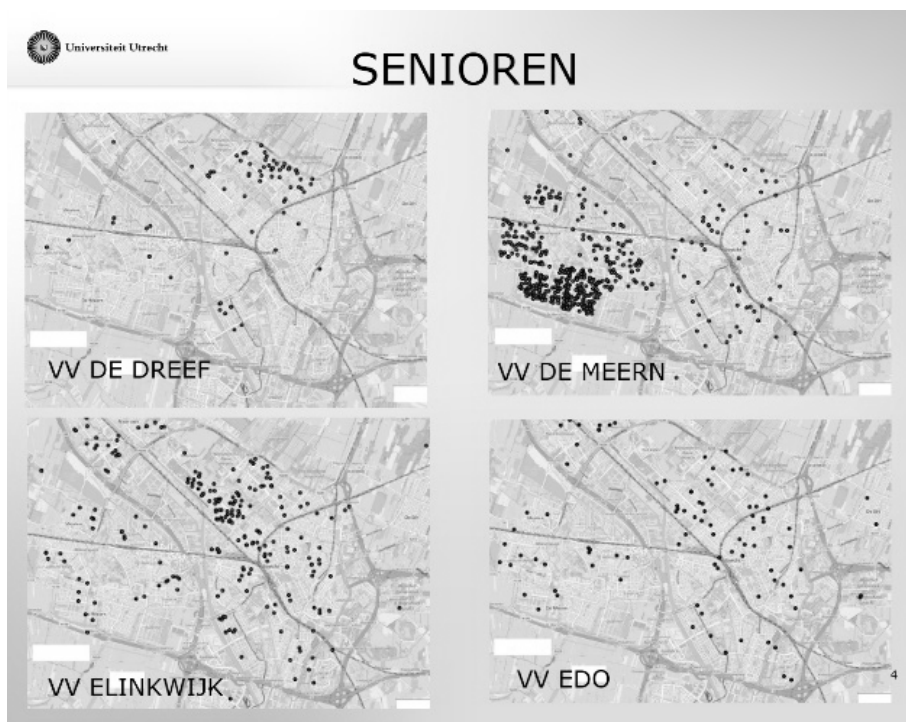
ONDER ONS

Utrechtse voetbalverenigingen in 2013 laat zien dat de mate waarin leden in de directe omgeving van de vereniging wonen verschilt per vereniging (Etema, 2016).

[30]

Figuur 1.3 De stad of buurt als rekruterings-gebied voor jeugdleden in 2013, excl. EDO

[31]

Figuur 1.4. De stad of buurt als rekruterings-gebied voor senior leden in 2013

De figuren 1.3 en 1.4 laten zien dat, vooral de jeugdleden, van vv De Dreef (locatie VVOO in Overvecht) en vv De Meern (gelegen in de wijk Vleuten-De Meern en grenzend aan VINEX-wijk Leidsche Rijn) in het jaar 2013, in tegenstelling tot de leden van voetbalverenigingen Elinkwijk en EDO overwegend in de directe omgeving van de vereniging wonen. EDO is een vereniging met een christelijke signatuur, die geen jeugdleden heeft en waarvan veel studenten lid zijn. Ook de leden van de populaire voetbalvereniging Elinkwijk wonen verspreid over Utrecht, waarbij relatief veel jeugdleden uit Overvecht komen.

Wat betreft de relatie tussen de sociaal economische status van wijkbewoners en die van verenigingsleden laat tabel 1.3 zien dat de leden van vv De Dreef (Overvecht) gemiddeld in goedkopere huizen wonen en een lager inkomen hebben dan de leden van vv De Meern (Vleuten-De Meer en Leids-

ONDER ONS

che Rijn). Ten opzichte van vv De Meern heeft vv De Dreef een groter aandeel leden met een migratieachtergrond. De sociaal-geografische analyse, weliswaar vijf jaar later dan 2008, laat zien waarom de gemeente Utrecht in Overvecht VVOO overeind wilde houden.

Club	In 4PCs	0-14 jaar	15-24 jaar	Leden met migratie-achtergrond	WOZ waarde	Laag inkomen	Hoog inkomen
De Dreef	75%	16%	15%	42%	147K	57%	8%
Elinkwijk	36%	17%	20%	37%	165K	56%	10%
EDO	22%	23%	10%	12%	270K	18%	41%
De Meern	83%	30%	8%	16%	293K	22%	39%

[32]

Tabel 1.3 Postcodegebied, WOZ waarde woningen en inkomens leden in 2013 in percentages

1.4 De rol van de overheid in de figuratie van de sportvereniging

De ontwikkeling van figuraties hangt volgens Elias (1971) samen met bredere maatschappelijke veranderingen, die we moeten beschouwen in het licht van (veranderende) machts- en afhankelijkheidsverhoudingen. Deze paragraaf gaat in op de implicaties van overheid als derde actor in de gevestigden-buitenstaanders figuratie van sportverenigingen. Overheden (rijk en gemeenten) trachten namelijk de sociale verhoudingen tussen gevestigde leden en nieuwkomers in sportverenigingen positief te beïnvloeden, mede vanwege veranderingen in de verhoudingen op wijkniveau en algemener in de maatschappij.

Ontwikkeling overheidssturing in de sport

De overheid herkent de sport steeds meer als een sector met een maatschappelijke waarde. Van Bottenburg (2013) beschrijft hoe vanaf de jaren '60 van de vorige eeuw het aantal sporters en sportverenigingen onder invloed van algemene welvaarts-groei en brede, maatschappelijke processen bleef groeien en de overheid in lijn hiermee meer ging investeren in de sport, voornamelijk in sportaccommodaties. Ter stimulering van het sporten kregen sportverenigingen een zogeheten instellings-subsidie van de lokale overheid naar rato van het aantal leden. Hierbij stelde de overheid

destijds wel als voorwaarde dat verenigingen de tot die tijd gangbare ballotage (stemming over toelating) af moesten schaffen. Hierdoor kregen sportverenigingen een meer open karakter, omdat ze iedere burger moesten toelaten⁸. De populariteit van de sport bleef groeien en tegenwoordig zijn in Nederland circa 24 duizend⁹ sportverenigingen aangesloten bij koepelorganisatie NOC*NSF. Hiervan zijn circa 3143 voetbalverenigingen lid van de nationale voetbalbond (KNVB). Vanuit een sociaal maatschappelijke invalshoek richt de overheid zich in toenemende mate op het benutten van de maatschappelijke waarde van sportverenigingen. In plaats van sportstimulering an sich wordt sport instrumenteel ingezet in dienst van bredere maatschappelijke ontwikkelingen, onder meer ten bate van sociale cohesie en vitalisering van de burgers. De overheid kan deze maatschappelijke benutting van sport niet afdwingen, maar gebruikt allerlei beleidsmiddelen (zoals subsidies) en semi-overheidsorganisaties om dit te realiseren. Zij kan daarin niet om de sportverenigingen heen en heeft in de afgelopen decennia geen terugtrekkende beweging gemaakt, zoals uit de kunst en cultuursector, maar haar sportbeleid juist sterk geïntensiveerd. Zo blijkt ook uit verschillende sportbeleidsprogramma's van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, gemeentelijk sportbeleid en uit het expliciet noemen van de sportvereniging in de troonredes van 2015, 2016 en 2017. In het bijzonder kennen overheden een maatschappelijke rol toe aan de sportvereniging in de wijk.

[33]

Het sportbeleid van de overheid is van richting veranderd, met nieuwe maatschappelijke partners en nieuwe doelstellingen (Van Bottenburg, 2013). In de omschrijving van het project 'Toekomstbeeld van de Nederlandse sport in een veranderende wereld' schrijft sportkoepelorganisatie NOC*NSF over 'een netwerk van flexibele (open) sportorganisaties' (NOC*NSF, 2008a). De terminologie 'flexibel' en 'open' appelleert aan een

⁸ Nb Duyvendak (2011) wijst ons op het gegeven dat ergens toegelaten worden iets anders is dan je daar 'thuisvoelen'. Bovendien kan een sportvereniging ook impliciete selectie instrumenten inzetten (o.m. ledenstop, contributiehoogte).

⁹ In 2017 waren volgens de Lidmaatschappenrapportage door koepelorganisatie NOC*NSF in totaal 23.870 sportverenigingen geregistreerd bij de sportbonden (NOC*NSF, 2018).

poging om het van oudsher naar binnen gerichte en gesloten karakter van de gevestigde culturen binnen sportverenigingen te doorbreken. NOC*NSF spreekt over een institutionele verandering, waarin niet meer de sportbonden en verenigingen centraal staan, maar de individuele ‘... sportconsument die met eigen behoeften zelf zijn/haar sport wil beoefenen’ (ibid.). De posities van de overheid en NOC*NSF in de omgeving van sportverenigingen lijken meer naar elkaar te zijn toegegroeid.

Studies naar overheidssturing in de georganiseerde sport

[34] De intensievere rol van de overheid en positieverschuivingen in de georganiseerde sport zijn ook in Noorwegen en Engeland waargenomen (cf. Skille, 2008; Bloyce et al. 2008; Enjolras, 2010; Hoye, 2016). Enjolras & Steen-Johnson (2010) duiden in dit verband sportkoepelorganisaties als ‘private ministeries’. Zij stellen echter dat het beleidsmodel van nationale overheden om decentraal via partners op een efficiëntere manier maatschappelijke doelstellingen te bereiken niet werkt en veranderingen in de sport eerder tegenhouden, omdat het een onbedoeld effect heeft van het creëren van ‘resource dependence’ en ‘centralisatie’ ten opzichte van het uitvoeringsniveau (de sportbonden en sportverenigingen). Sportverenigingen worden meer afhankelijk van gemeenten en sportbonden, de bonden meer afhankelijk van de sportkoepel en de nationale overheid, maar ook andersom. Dit sluit aan bij de eerdere studie van Eivind Skille (2008) naar het inzetten van de sportvereniging als beleidsinstrument door de overheid. Hij stelt dat het welslagen van dit overheidsbeleid sterk afhangt van de actieve inzet, interpretatie en uitvoering in de lokale context. Hiermee is centraal beleid afhankelijk van veelal door vrijwilligers uitgevoerde activiteiten. Ook de eerdere aangehaalde studie van Lake (2011) wijst op ‘deficiencies of top down policy implementation’, omdat gevestigde leden van gesubsidieerde sportclubs zich slechts oppervlakkig voegen naar de doelen van algemener sportbeleid, zij daarvoor nauwelijks verantwoordelijkheid nemen en geloven dat een interne focus op de bestaande gevestigde cultuur en verenigingspraktijken belangrijker is voor het voortbestaan van de club.

Maikel Waardenburg (2016) laat in zijn proefschrift zien hoe de Nederlandse overheid ‘beleidsinstrumenten’, zoals combinatiefunctionarissen en subsidies, in de sport inzetten voor publieke vraagstukken en hoe sportverenigingen daarop inspelen. Hij signaleerde dat lokale overheden en sport-

verenigingen met botsende institutionele logica's en belangen (publieke, prestatieve en community) hierin een 'dubbelspel' spelen (2016, p. 220). Zowel de overheid als sportverenigingen benaderen hun relatie instrumenteel en zetten de samenwerking in om de eigen belangen te laten prevaleren. Inzicht in de aard van de botsende logica's, hoe de daarmee verbonden belangen op elkaar ingrijpen en de implicaties daarvan voor de figuratie in de vereniging is nog beperkt, terwijl deze interne dynamiek van groot belang is voor het slagen van institutionele interventiedoelen (March & Olsen, 1989; Skille, 2008; Enjolras & Waldahl, 2010).

De wederzijdse afhankelijkheidsrelatie tussen overheid en sportverenigingen is sterker en spanningsvoller geworden. Verschillende studies beargumenteren dat de met instrumentalisering gepaarde gaande taakverruiming bij verenigingen ondermijnend kan werken voor de sportieve doeleinden van zowel vereniging als die van de overheid, omdat de beleidspraktijk veelal een ongeplande uitkomst heeft (Bloyce et al., 2008; Skille, 2008; Grix and Phillpots, 2011). De vrijwilligers kennen niet vanzelfsprekend dezelfde maatschappelijke waarde toe aan hun vereniging of interpreteren deze anders. Tegelijkertijd is overheidssturing ingrijpend en heeft deze implicaties voor verenigingsleden. Tania Li zegt over die machtspositie van de overheid: "Governmental interventions are important because they have effects. They seldom reform the world according to plan, but they do change things. They may be resisted, but not from spaces or positions outside power" (2007, p. 278).

[35]

De explicietere rol van de overheid, de pluriformiteit in de samenleving en sociaal-geografische veranderingen in de wijk zetten sportverenigingen als 'ons-kent-ons associaties' onder druk (cf. Boessenkool et al. 2011; Lake, 2011; Van Bottenburg, 2013; SCP sportrapportages). NOC*NSF signaleert een grillig ledenverloop (grote instroom en uitstroom in bijzonder van jeugdleden), langzaam teruglopend ledenaantal in georganiseerde sport en vergrijzende kaderleden. Uit cijfers in de Sportdeelname Index (NOC*NSF, 2018d) blijkt dat de Nederlandse sportdeelname sinds 2013 toeneemt, tegelijkertijd groeit ook de variatie aan structuren en aanbieders waar sporters gebruik van maken. In de *Lidmaatschappenrapportage 2017* van sportkoepel NOC*NSF tonen cijfers dat minder mensen zijn lid van een sportvereniging en ook het aantal verenigingen afneemt (NOC*NSF, 2018d). Vereni-

gingsbestuurders klagen bovendien over de afnemende inzet van leden voor het organiseren van activiteiten zoals trainingen, kantinedienst of andere taken. Deze ontwikkelingen zijn niet uniform voor alle sporten, bijvoorbeeld in de sporten voetbal, hockey, golf en triatlon groeit het aantal leden nog steeds (NOC*NSF, 2018b). Bovendien zijn ook binnen sporttakken verschillende ontwikkelingen zichtbaar. Waar in de ene voetbalvereniging sprake is van teruglopende ledentallen, floreert een andere vereniging.

[36] Sportverenigingen hebben hier volgens Meijs (1997) twee strategische opties, namelijk: 'going public' en 'going private'. Bij de eerste optie verzilveren verenigingen hun maatschappelijke waarde en zullen ze hiervoor een door de overheid gedefinieerde publieke taak moeten uitvoeren. Deze strategie biedt perspectieven voor subsidies, maar vraagt ook om een externe oriëntatie en het openstellen voor een breder rekruteringsveld en publieke opvattingen over de taak van de sportvereniging. Bij de tweede optie 'going private' richt de vereniging zich op het organiseren van datgene wat de leden en vrijwilligers belangrijk vinden. Hier kiest de vereniging volgens Meijs voor de duurzaamheid van de persoonlijke relaties en emotionele binding met en betrokkenheid bij de club van de bestaande vrijwilligers en private sponsors.

Lucassen & Van Kalmthout (2015) stellen op basis van verenigingsmonitoren en verenigingspanels in dit verband 'een verschuiving naar een meer externe oriëntatie' van sportverenigingen vast. Zij schatten in dat circa een derde van de sportverenigingen tot de categorie 'open clubs' gerekend kan worden. Het betreft hier met name grote teamsportverenigingen (> 250 leden), die met een eigen sportaccommodatie een buitensport organiseren. Deze sportverenigingen stellen zich volgens de Mulier-onderzoekers in toenemende mate open voor overheidsregulering, samenwerking met andere organisaties, aanbod van nieuwe sportactiviteiten en nieuwe doelgroepen (ouderen, gehandicapten en burgers met een migratieachtergrond). Paradoxaal genoeg sluit de grote meerderheid van burgers met een migratieachtergrond zich juist aan bij bestaande traditionele clubs, waarin de cultuur van de gevestigde leden domineren (Janssens & Verweel, 2014).

Een meer externe oriëntatie van sportverenigingen, roept vragen op over de implicaties daarvan voor sociale verhoudingen in deze lokale figuraties. Zo

waarschuwt Stokvis (2010) voor het verlies van het voor de overheid aansprekende vrijwillige karakter van de vereniging en wijst hij op een continuïteitsprobleem van verenigingen. Sportverenigingen die zich meer extern oriënteren en maatschappelijke taken op zich nemen, verliezen volgens hem steeds meer het karakter van een vrijwillige organisatie en zullen afhankelijker worden van de overheid als externe geldschieter. Stokvis zegt hierover: “De druk van de overheid op bestuurders van verenigingen tot het verrichten van maatschappelijke taken, die verder gaan dan het in stand houden en tot bloei brengen van hun club, werkt ondermijnend op de sportvereniging als vrijwillige organisatie” (2010, p. 99).

Antropoloog Frank Bovenkerk beschrijft de rol van de overheid in de verhoudingen tussen gevestigden en buitenstaanders in Utrechtse buurten als volgt: “In het spel tussen buitenlanders en Nederlanders is de overheid, zowel de rijksoverheid als de gemeentelijke overheid, steeds op de achtergrond aanwezig en krijgt afwisselend of gelijktijdig de rol opgedrukt van arbiter, zondebok, hulpbron, medestander en tegenstander” (1985, p. 26). Dit roept de vraag op hoe deze verschillende rollen ingrijpen op gevestigden-buitenstaanders relaties, in bijzonder als de overheid niet meer slechts op de achtergrond aanwezig is. Nader inzicht in de implicaties hiervan is relevant, omdat in Nederland ruim vier miljoen mensen lid zijn van een sportvereniging en meer dan een miljoen vrijwilligers actief zijn in de circa 24.000 sportverenigingen (NOC*NSF, 2018c). [37]

De gemeentelijke interventie in de figuratie van VVOO

De gemeentelijke interventie die in dit proefschrift centraal staat volgde op eerdere pogingen van de gemeente Utrecht, belangenorganisatie Vereniging Sport Utrecht en de KNVB om de situatie van VVOO en haar functie in de wijk te verbeteren.

Noodgedwongen en mogelijk onbewust kozen de leden van VVOO reeds in 1998 voor de strategie ‘going public’ (Meijs, 1997). De vereniging was na de verhuizing dat jaar veel kaderleden kwijtgeraakt, de inzet van de overgebleven leden was geen vanzelfsprekendheid meer en tegelijkertijd werd de subsidiëring door de gemeente Utrecht instrumenteler. De vereniging zette daarom destijds de deur open voor jongeren (en ouders) met een migratieachtergrond uit de wijk (Van Daal, 2006). De nog overgebleven gevestigde leden die het kader van de vereniging vormden, waren echter in

beperkte mate bereid om zich in te zetten voor de nieuwkomers en in die periode waren de ouders van de jeugdleden nauwelijks betrokken. Een conflict tussen het jeugdbestuur en het algemene bestuur in 2005 leidde tot het vertrek van zowel gevestigde leden alsook van het jeugdbestuur. De sinds 1998 sterk gegroeide jeugdafdeling viel daardoor uit elkaar en het toenmalig bestuur besloot te stoppen met de jeugdafdeling. Dit tot ongenoegen van de gemeente Utrecht. Zij stelde daartoe in overleg met de VSU, KNVB en het bestuur van VVOO in 2007 een verenigingsbegeleider aan om de ouderbetrokkenheid te verbeteren en de jeugdafdeling te coördineren. Ondanks dat de situatie van het jeugdvoetbal bij VVOO daarna verbeterde, bleef de financiële en organisatorische situatie van de vereniging als geheel kwetsbaar en in 2008 trokken twee interim-bestuurders aan de bel.

[38]

Met het doel de sociale verhoudingen in Overvecht en het sporten door jongeren te verbeteren wilde de gemeente Utrecht nog een laatste poging doen om de club te ondersteunen. Deze keer wel op de voorwaarde dat de gemeente invloed zou krijgen op het bestuur en het beleid van VVOO. De gemeentelijke interventie in 2008 beoogde een transitie naar een 'gemengde' club met een 'gemengd' bestuur (met zowel leden met een Nederlandse als leden met een migratieachtergrond) als mede ten behoeve van een verbetering van de sociale verhoudingen in de wijk. Hiertoe 'parachuteerde' de gemeente Utrecht in samenwerking met Vereniging Sport Utrecht (VSU) in het najaar van 2008 drie externe ondersteuners in de figuratie van de club. De gemeente gaf ervaren bestuurder van een grote Utrechtse voetbalvereniging en een KNVB-medewerker een betaalde opdracht. Ik werd via een contact bij de Universiteit door de VSU gevraagd om als bestuurs- en organisatiewetenschapper bestuurlijke ondersteuning te verlenen en het project te onderzoeken. Het vraagstuk van VVOO sloot aan bij mijn persoonlijke én vakinhoudelijke interesse in de maatschappelijke en publieke betekenis van de sportvereniging. De externe ondersteuners zouden samen met twee gevestigde leden van VVOO, tevens oud-bestuurders, een interim-bestuur gaan vormen. Ook stelde de gemeente samen met VSU middels rijksfinanciering een verenigingsmanager aan, die naast de al actieve verenigingsbegeleider, VVOO organisatorisch zou gaan ondersteunen.

1.5 *Het theoretisch kader*

De centrale theorie waar deze studie op steunt is de gevestigden-buitenstaanders theorie van Elias (2005 [1976/1990]) en de actualisering daarvan door Hogenstijn & Van Middelkoop (2008a). Gevestigden-buitenstaanders relaties moeten we volgens Elias begrijpen door ze te benaderen in hun wederzijdse afhankelijkheid. Individuen en groepen zijn onderling afhankelijk en vormen met elkaar één geheel, in termen van Elias (2005/1976) een 'figuratie'. Dat geldt ook voor het gezamenlijk beoefenen van sport in de figuratie van een sportvereniging als afgebakend sociaal verband. Volgens Elias (1971) kunnen we figuraties beter begrijpen door ze als 'wordend' en 'geworden' te bestuderen. Deze procesbenadering hangt samen met de psychosociale dynamiek in de sociale verhoudingen van mensen. Figuraties worden gevormd door groepen individuen, en die individuen in groepen ontwikkelen tegelijkertijd een dynamiek die boven het handelen van individuen uitreikt. Ieder mens gebruikt bij zijn streven naar zelfwaardering en positieverbetering de vergelijking met anderen om zich te onderscheiden. Elias spreekt over: " ... de noodzaak om groepen en hun relaties te zien als processen in de opeenvolging van de tijd, willen we begrijpen wat het betekent als mensen de ene groep waarover ze 'wij' zeggen afgrenzen van de andere waarnaar ze met 'zij' verwijzen" (2005/1994, p. 45). In de figuratie is zelfvalidering volgens Elias cruciaal: "De kracht van de levensversterkende functie van zelfwaardering komt onder andere tot uitdrukking in de universele neiging om de waarde van de eigen groepen ten koste van die van andere groepen te verhogen" (Elias, 2005/1990, p. 272).

[39]

De kern van het probleem in de figuratie is volgens Elias een ongelijke machtsbalans en de daarin besloten spanningen (Elias, 2005/1994, p. 25). Veranderingen in wederzijdse afhankelijkheidsrelaties van groepen leiden volgens Elias tot machtsverschuivingen en onbalans. Die onbalans zorgt voor spanningen en conflicten in de figuratie. Die spanningen ontstaan niet "omdat een partij doortrapt is of aanmatigend en de andere partij niet. Ze liggen besloten in de figuratie die ze samen vormen. [...] Eenmaal samen geworpen, zijn ze gevangen in een conflictsituatie die geen van hen de baas kan" (Elias, 2005/1990, p. 211). De hegemoniale strijd waarin rivaliserende groepen beiden gebonden zijn aan de dreiging van machtsverlies en emotionele reacties daarop, noemt Elias een 'double bind' (2005/1994, p. 25). In deze conflicten zijn gevestigden en buitenstaanders te identificeren. Met

deze termen heeft Elias de rivaliserende groepen in een figuratie afgebakend en gepositioneerd. Hoe kleiner de machtskloof tussen deze groepen in de figuratie, des te groter het conflict en de strijd, die tot uitbarsting kunnen komen in het bijzonder als de machtsbalans zich ten gunste van de buitenstaanders wijzigt. Het is volgens Elias altijd een strijd om de machtsbalans (2005/1994, p. 32). Die balans kan naarmate deze meer in evenwicht komt naar ene en naar de andere kant omslaan.

[40] In de wijkstudie van Elias en Scotson (2005/1965) was het onderscheidende kenmerk tussen groepen bewoners de 'woonduur' en niet etniciteit, leeftijd, geslacht, inkomen of opleiding. Als belangrijkste machtsbronnen van de gevestigden identificeerden Elias & Scotson (idem, p.199) 'interne cohesie' en 'het bezit van sleutelposities' en als de doorslaggevende machtsstrategie 'stigmatisering' (groepsfantasieën en roddels) van de buitenstaanders. Een gevestigden-buitenstaanders figuratie karakteriseert zich door: 1) de legitimering en internalisering van een positieve identiteit voor de gevestigden en een negatieve identiteit onder de buitenstaanders volgens de norm van de gevestigden, 2) het ontbreken van mogelijkheden voor de buitenstaanders om hun inferieure positie te betwisten en 3) de neiging van gevestigden om buitengewone voorbeelden van onwaardig gedrag als kenmerkend voor de groep buitenstaanders uit te dragen (cf. Lake, 2011; Van Stolk en Wouters, 1987).

Volgens Loyal (2011) grijpt de toename van het aantal burgers met een migratieachtergrond (nieuwkomers) op verschillende manieren en niveaus sociaal en economisch in op de samenleving, onder meer in de werking van de arbeidsmarkt en overheidsregulering rondom diversiteit, burgerschap en sociale integratie. Het gaat volgens hem niet alleen om een algemene angst voor de 'vreemdeling', maar ook om zorgen over veranderingen in de competitie over schaarse goederen, over het behoud van sociale status, banen en salarisniveaus. Loyal (idem) beargumenteert dat in de gevestigden-buitenstaanders theorie daarom niet slechts twee actoren, gevestigden-buitenstaanders, betrokken moeten worden, maar een multi-actor en multi-level perspectief nodig is.

Schaalniveaus in de gevestigden-buitenstaanders figuratie

Hogenstijn & Van Middelkoop (2008a) bouwden met hun proefschrift 'Zo werkt dat hier niet' voort op het werk van Elias & Scotson. Zij hebben de

gevestigden-buitenstaanders theorie verder ontwikkeld, mede op basis van kritiek dat Elias & Scotson nauwelijks zijn ingegaan op de machtsdynamiek in de verhoudingen tussen de wijkbewoners in de figuratie van 'Winston Parva' en relevante sociaal-ruimtelijke analyseniveaus buiten beschouwing hebben gelaten (May, 2004, p. 2163-2165; Hogenstijn, M., D. van Middelkoop & K. Terlouw (2008b). Hogenstijn & Van Middelkoop hebben het begripkader van Elias uitgebreid naar een theoretisch model voor de 'Analyse van Dynamiek op de Machtsbalans in Conflictsituaties' (2008a, p. 69-84). In dit ADMC-model onderscheiden zij drie schaalniveaus die op de gevestigden-buitenstaanders relaties inwerken: de bovenlokale ruimte, de lokale figuratie en de machtsarena. Hun studie naar conflicten tussen wijkbewoners (oorspronkelijke en import) in Amerongen en Veenendaal voegt onder meer 'het opschalen van het conflict' als machtsstrategie en 'bovenlokale netwerken' en 'de lokale onverschilligen' als belangrijke machtsbronnen toe.

[41]

Onder 'lokale onverschilligen' verstaan Hogenstijn & Van Middelkoop de bewoners in een lokale figuratie "die hun woonplaats zien als een plek om te wonen, boodschappen te doen en misschien wat te recreëren. Hun sociale leven speelt zich echter voornamelijk elders af. Hun lokale interesses zijn beperkt, zolang lokale gebeurtenissen hun persoonlijke belangen maar niet raken" (2008a, p. 65). De gevestigden en buitenstaanders moeten we dan ook opvatten als 'twee uiteinden in een continuüm', waarin de onverschilligen als tussengroep hun dagelijkse leven deels in de figuratie doorbrengen (Hogenstijn & Van Middelkoop 2008a, p. 65). Deze groep in de figuratie kiest ervoor niet te investeren in een lokaal netwerk en zich afzijdig te houden van lokale conflicten. Voor de gevestigden en buitenstaanders in de machtsarena van de door Hogenstijn & Van Middelkoop onderzochte gemeenten (en ook voor de leden van een sportvereniging) zijn de lokale onverschilligen echter van belang, omdat ze stemgerechtigd zijn. Hogenstijn & Van Middelkoop plaatsen de overheid in het 'bovenlokale netwerk' en de onverschilligen in de 'lokale figuratie', omdat uit hun studie bleek dat de import bewoners als buitenstaanders de overheid en onverschilligen onder de wijkbewoners succesvol in wisten te zetten voor een positieverbetering op de machtsbalans. Hogenstijn & Van Middelkoop (2008a) concluderen in hun studie dat door maatschappelijke ontwikkelingen en een veranderde rol van de overheid in de samenleving de door Elias genoemde machtsbronnen van stigmatisering en controle over sleutelposi-

ties minder effectief blijken dan het gebruik van bovenlokale netwerken en het mobiliseren van de ‘onverschilligen’ in de wijk. In de voorliggende studie wordt de overheid niet alleen als bovenlokaal netwerk, maar ook als actor in de machtsarena van een lokale figuratie in een sportvereniging beschouwd.

[42] De gevestigden-buitenstaanders theorie heeft een enorme reikwijdte en kenmerkt zich tegelijkertijd door een hoog abstractieniveau en het ontbreken van de rol van de overheid. Hieraan hebben Hogenstijn & Van Middekoop (2008a) met hun ADMC-model invulling gegeven door onder meer schaalniveau’s te onderscheiden. Om de complexe, dagelijkse ‘real life’ handelingen van verenigingsleden in de deels afgebakende organisatorische figuratie van VVOO en de gemeentelijke interventie daarin contextueel en situationeel te kunnen begrijpen is in deze studie ook gebruik gemaakt van ‘theories of the middle-range’ (Merton, 1968).

De drie resultaathoofdstukken in dit proefschrift zijn daarom opgezet als deelstudies. Elk hoofdstuk presenteert een manifestatie van de ontwikkeling van de gevestigden-buitenstaanders figuratie in VVOO en de rol van de overheid daarin, te weten: de gemeentelijke interventie, het bestuur en de kantine. In ieder hoofdstuk staat een theoretisch concept centraal dat hier eerst kort wordt ingeleid en in de introductie van de resultaathoofdstukken uitgebreider wordt besproken.

Sturing van verenigingsbesturen door de overheid

Met de term ‘governmentality’ duidt Foucault (1978) overheidssturing als een subtiele, complexe en doordringende manier van beïnvloeding van het gedrag én het denken van burgers, die ook zichzelf en anderen proberen te sturen (In: Burchell, Gordon & Miller, 1991). Hiermee gaat Foucault kritisch in op de hoe-vraag van overheidsturing. Deze vorm van sturing past volgens hem bij een moderne overheid, die in organisatorische netwerken met zo min mogelijk publieke middelen streeft naar de “ ... welfare of the population, the improvement of its condition, the increase of its wealth, longevity, health ...” (Burchell, Gordon & Miller, 1991, p. 100). De ontwikkeling van overheidssturing in het maatschappelijk middenveld wordt ook wel geduid met de term ‘instrumentalisering’ (De Heer, 2000; Waardenburg, 2016). Wat betreft overheidssturing in de sport raakt het begrip ‘governmentality’ aan het snijvlak van de eerder geïntroduceerde autonome kenmerken van

de sportvereniging en haar afhankelijkheidspositie. Waardenburg hanteert daarom de neutralere term ‘instrumentalisering’, waarin de agency van de sportvereniging ruimte geeft voor “alternatieve gedragingen” ten opzichte van de regulerende overheidsdoelen (2016, p.36).

Organisatiewetenschapper Staffan Furusten (2013) beargumenteert dat in bredere zin de ‘institutionele omgeving’, met de overheid als krachtige actor, steeds ingrijpender invloed uitoefent op het handelen in organisaties en dat deze invloed in omvang toeneemt. Organisaties als doelgerichte ordeningsmechanismen in de samenleving, waarin taken worden verdeeld en gecoördineerd, passen volgens Furusten goed in de bredere maatschappelijke ontwikkeling naar een ‘moderne, controleerbare samenleving’ (2013, p. 101). Hierin zijn meetbaarheid, voorspelbaarheid en instrumentaliteit algemeen geldende waarden geworden. Deze waarden worden volgens Furusten (2013) uit- en overgedragen door onder meer politici en ambtenaren, wetenschappers, consultants en managers, die als ‘institutional actors’ door middel van ‘institutional products’ (informatie, regels en diensten) organisaties bewegen om bijvoorbeeld meer samen te werken, zich te professionaliseren, klantgericht te denken en projectmatig te werken. Bewegend in een ‘institutionele omgeving’ wisselen organisaties deze informatie (ideeën, kennis, ideologie), regels (standaarden, codes, voorschriften, richtlijnen) en diensten (advies, opleiding en onderzoek) uit en hiermee beïnvloeden organisaties elkaar.

[43]

Het arenamodel

Voor dieper inzicht in de dynamiek in de machtsarena is in het theoretisch kader het ‘arenamodel’ van Verweel (1987) betrokken. Inzicht in de invloed van de overheid op gevestigden-buitenstaanders relaties in de sportvereniging als vrijwilligersorganisatie vraagt om een analyse, waarin zowel aandacht is voor formele processen (doelrationaliteit, beleid en plannen) alsook voor de vereniging als leefwereld met haar dominante informele processen (persoonlijke relaties, sociale verhoudingen en belangenverschillen). Het arenamodel biedt hiervoor een passend analysekader, omdat het “zowel in proces- als in systeemtermen is te omschrijven” (De Ruijter, 2000, p 11). Victor Turner (1974) spreekt in zijn uitwerking van het concept arena over omstreden handelingen die in de arena worden uitgevochten. Hij definieert de arena als “a bounded spatial unit in which precise, visible antagonists,

individual or corporate, contend with one another for prizes and/or honor” (1974, p. 132). Turner ziet de arena als een expliciterend kader waar keuzes van mensen voor iedereen zichtbaar zijn, de mensen uitgesproken zijn en handelingen definitief en direct consequenties hebben.

[44] Paul Verweel (1987) heeft in zijn dissertatie het arenamodel van Turner verder uitgewerkt voor inzicht in bestuurlijke machtsdynamiek en benadrukt ook de niet zichtbare bestuurlijke processen. De arena wordt door hem gedefinieerd als “de dynamische in- en uitsluitende structuur inclusief de regelgeving, die functioneert als concentratiepunt voor de competitieve interactie van praktijken” (1987, p. 96). Als structurerende elementen van de arena onderscheidt Verweel *het strijdperk* als de afgebakende ruimte van het gevecht, de *posities* van de spelers en partijen (toeschouwer, speler, bestuurder, vrijwilliger, scheidsrechter), de *regels* van het spel (vergaderconventies), de *wapens*¹⁰ en de *machtsrelaties* tussen de spelers (Verweel, 1987, p. 96). Deze elementen structureren volgens Verweel de dynamiek in de bestuurlijke interacties van de strijdende partijen. Voor het begrijpen van die bestuurlijke dynamiek reikt hij de concepten ‘context’, ‘gelaagdheid’, ‘competitie’ en ‘interdependentie’ aan. Deze concepten worden in hoofdstuk drie verder uiteengezet. Het arenamodel impliceert, zoals Elias (2005/1990) met zijn begrip ‘machtsbalans’ ook aangeeft, een veranderbare machtsverhouding, die opnieuw onderhandelingen in gang zal zetten.

Omdat het in deze studie over de machtsdynamiek in de figuratie van een sportvereniging gaat, onderscheiden we het bestuur, de commissies en algemene ledenvergadering als de formele machtsarena’s. Daarnaast is ook sprake van bovenlokale institutionele netwerken, waarin indirecte macht over de vereniging wordt uitgeoefend, bijvoorbeeld in de netwerken van gemeenteraad, de KNVB, VSU en sportkoepelorganisatie NOC*NSF. Maar ook ‘het publieke debat’ of zelfs ‘de straat’ waar over sociale integratie, migranten, Marokkanen en Hollanders wordt gesproken is van invloed. Belangrijk is de vraag wie toegang tot en een stem in de machtsarena heeft. Dat wordt volgens de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid bepaald door ‘articulatiemacht’ (WRR, 2007, p. 55). Daaronder verstaat de

¹⁰ Als voorbeelden van wapens noemt Verweel: kennis en hantering van het bestuurlijk spel, status, angst, agressie, vriendelijkheid en vertrouwen.

WRR het vermogen van een groep of institutie om een bepaalde definitie op te leggen die verstrekkende gevolgen kan hebben voor de mate waarin iemand erbij hoort of niet. Het gaat daarbij zowel om het vermogen om normen te kunnen stellen als om te kunnen bepalen wie toegang krijgen tot de arena, waar de normen worden gesteld.

Die arena kent als afgebakende ruimte ook een materialiteit, waarin de norm tastbaar tot uitdrukking wordt gebracht.

Material culture

Naast natuurlijke actoren en de overheid als institutionele actor wordt in deze studie ook de fysieke omgeving als relevante constituerende factor in de gevestigden-buitenstaanders figuratie betrokken. De observatie aan het begin van dit hoofdstuk laat zien dat ook de kantine als fysieke omgeving van betekenis was voor de sociale interacties. Bruno Latour beschouwt de fysieke omgeving als mede-actor in een sociaal netwerk en niet als “a thing out there” (2005, p. 69). Hij definieert de fysieke omgeving als een ‘stilzwijgende niet menselijke actor’ en benadrukt dat deze alleen in onderlinge samenhang met lokale praktijken en bestaande machtsverhoudingen begrepen kan worden. De kantine kunnen we opvatten als de fysiek afgebakende ruimte van de machtsarena, waarin de onderlinge verhoudingen in de figuratie tot uitdrukking komen. [45]

Pasquale Gagliardi (1992, p.4) stelt dat fysieke arrangementen en artefacten in organisaties het vermogen hebben om gedrag te sturen als “pathways for action” en “remains and markers of organizational life” (1992, 4). Volgens Butler is de fysieke omgeving een materialisatie van de gevestigde cultuur die als een “dissimulated effect of power” latent en subtiel doorwerkt in alledaagse praktijken en sociale verhoudingen (1993: 35). Omgevingspsychologen Patrick Devine & Susan Clayton (2010) beschrijven hoe mensen de fysieke omgeving met hun zintuigen beleven en hierdoor continu worden beïnvloed. Met betrekking tot de fysieke omgeving van de sportkantine kunnen we hierbij denken aan de inrichting van de ruimte. Zijn er zitplaatsen (ook voor kinderen), hoe ver staan die uit elkaar, hoeveel ruimte neemt de bar in beslag, kun je je als groep afzonderen, staat de muziek aan, welke muziek en kun je elkaar verstaan, hangen er foto's aan de muur en van wie? De fysieke omgeving maakt deel uit van het sociale netwerk en is van invloed op het gedrag, op gevoelens en op de manier waarop

iemand het ervaart om zich in een bepaalde ruimte te bevinden (Devine & Clayton, 2010). Zo kunnen mensen koude, kille gevoelens krijgen wanneer ze een ruimte in lopen, maar kan de ruimte er ook voor zorgen dat iemand zich direct thuis voelt. De inrichting van de kantine als materialisatie van gevestigden-buitenstaanders relaties kunnen we opvatten als de producten van het handelen van gevestigde leden.

De casus van voetbalvereniging Onder Ons biedt mogelijkheden om gevestigden-buitenstaanders relaties in een sportvereniging en het ingrijpen van de overheid daarop op kleine schaal, diepgaand te onderzoeken. Naast de overheid als derde actor in de machtsarena betreft deze studie daarom ook 'material culture' als factor in de analyse van een gevestigden-buitenstaanders figuratie.

[46]

1.6 Doel- en vraagstelling

Vanuit een sociologisch perspectief kunnen de sociale verhoudingen van VVOO en het ingrijpen van de gemeente Utrecht daarop niet begrepen worden door deze lokale sociale figuratie in isolatie te bestuderen. Tegelijkertijd wordt wetenschappelijk nog beperkt naar de kleinste details van sociale processen en betekenissen in een lokale context gekeken. Hier ontmoeten de antropologie en de sociologie elkaar. In zijn afscheidsrede stelt socioloog Johan Goudsblom dat het lijkt alsof de socioloog en antropoloog "rug aan rug" naar hetzelfde kijken (1997, p. 318). Iedere cultuur is volgens hem het resultaat van een proces van anders geworden zijn en hij legt dat als volgt uit: "Als de ene godsdienst zijn sabbat op zondag viert, is dat mede omdat de andere dat op zaterdag doet. Dit is, hoe je het ook wendt of keert, een ontheiligende gedachte" (1997, p. 318). Tegelijkertijd zijn vanuit een antropologisch perspectief deze lokale sociale identificaties voor de zelfwaardering van verenigingsleden van grote betekenis, leden hebben 'een hart voor hun zaterdagclub' waar ze worden gezien en iemand zijn. Op basis van betekenisgeving handelen leden van sportverenigingen in een lokale figuratie, waarin de onderlinge afhankelijkheden en machtsverhoudingen de mogelijkheden voor hun zelfvalidering bepalen. De vraag is hoe het ingrijpen van de overheid op de sociale verhoudingen in sportverenigingen die machtsverhoudingen beïnvloedt. Verdiepend inzicht op basis van gedetailleerde empirische beschrijvingen van gerelateerde spanningen en conflicten, de implicaties van overheidsinterventies voor de leden en de

ontwikkeling van de figuratie, waarvan zij deel uitmaken is daarom maatschappelijk relevant. Het doel van deze studie is inzicht verkrijgen in de ontwikkeling van de maatschappelijke verhoudingen tussen etnische groepen in een lokale sportvereniging, gelegen in een multi-etnische wijk, en het ingrijpen van de overheid daarop. Deze studie beoogt hierop theoretisch te reflecteren door de sociale relaties tussen de leden en ontwikkeling daarvan in de sportvereniging te benaderen als een lokale gevestigden-buitenstaanders figuratie. Hiertoe staat de volgende onderzoeksvraag centraal in deze studie:

HOE IS DE ONTWIKKELING IN DE MAATSCHAPPELIJKE VERHOUDINGEN TUSSEN ETNISCHE GROEPEN BINNEN VOETBALVERENIGING ONDER ONS TE BEGRIPEN DOOR DEZE TE ANALYSEREN ALS GEVESTIGDEN-BUITENSTAANDERS FIGURATIE MET DE OVERHEID ALS DERDE ACTOR? [47]

In aansluiting op de uiteengezette contextualisering en problematisering van dit vraagstuk zijn de volgende drie deelvragen richtinggevend geweest in deze studie:

1. Hoe is de theorie van gevestigden-buitenstaanders relaties te verbreden door de sturende overheid als derde actor erbij te betrekken?
2. Welke factoren verklaren de dynamiek op de machtsbalans van de gevestigden-buitenstaanders figuratie van voetbalvereniging Onder Ons bij de gemeentelijke interventie?
3. Hoe beïnvloedt de gemeentelijke interventie de ontwikkeling van de maatschappelijke verhoudingen tussen de etnische groepen binnen een sportvereniging?

Voor inzicht in de maatschappelijke verhoudingen tussen etnische groepen en machtsdynamiek in een lokale figuratie is etnografisch onderzoek, zowel epistemologisch als methodologisch, een geschikte strategie. Etnografie onderscheidt zich van andere kwalitatieve onderzoeksmethodologieën door een focus op lokale interpretaties, waarmee onderliggende 'rules of interaction', die relaties tussen leden sturen, inzichtelijk gemaakt kunnen worden (Bryman, 2008; Sands, 2002). In deze single-case study staan dan ook de ervaringen, betekenissen en praktijken van leden en betrokkenen in dagelijkse 'real life' situaties tijdens de ontwikkeling van de figuratie in

VVOO centraal. Niet alleen degenen die betrokken waren bij de gemeentelijke interventie, maar ook degenen die daardoor in hun gedrag op de club zijn beïnvloed zijn in dit onderzoek betrokken. Het gaat hierbij volgens organisatiewetenschappers Mats Alvesson en Stefan Sveningsson om “what is happening in, rather than with, a specific organization” (2008, p. 7). Door middel van participerende observatie heb ik als onderzoeker en bestuurder met de leden en stakeholders van VVOO in de periode augustus 2008 tot en met december 2011 intensief samengewerkt en ‘geleefd’ in een specifieke context en onder specifieke omstandigheden. Ik maakte daardoor zelf deel uit van de figuratie die ik onderzocht.

[48] *1.7 Leeswijzer*

In hoofdstuk twee sta ik uitgebreider stil bij de onderzoeksmethoden en reflecteer ik op de relatie tussen de onderzoeker en de onderzochten. Daarin ga ik uitgebreid in op de etnografische methode en mijn dubbelrol als participerende observant tijdens het verloop van de machtsdynamiek in de figuratie van voetbalvereniging Onder Ons. De daarop volgende drie resultaat hoofdstukken representeren manifestaties van de ontwikkeling van de gevestigden-buitenstaanders figuratie van VVOO en de rol van de overheid daarin. Zo beschrijft hoofdstuk drie de gemeentelijke interventie als trigger van spanningen, wij-zij onderscheid en het machtsconflict in de vereniging. Hoofdstuk vier gaat in op de processen in de bestuurlijke machtsarena, in het bijzonder rondom de kandidaatstelling van nieuwkomers Aziz en Fatima als nieuwe bestuursleden. De materialisatie van de gevestigden-buitenstaanders figuratie in de kantine van VVOO en de tastbaarheid van de machtsdynamiek staan centraal in hoofdstuk vijf. Tot slot staan in hoofdstuk zes de belangrijkste conclusies van deze studie op een rij en wordt ingegaan op de theoretische en praktische implicaties van de bevindingen.

2. Methodologische verantwoording en reflectie op de relatie tussen de onderzoeker en de onderzochten

Het methodologische uitgangspunt van deze studie is een microperspectief op de ontwikkeling van de maatschappelijke verhoudingen tussen etnische groepen binnen een sportvereniging na het ingrijpen van de overheid daarop, om inzicht te krijgen in hoe de leden zich in die context tot elkaar verhouden als gevestigden en buitenstaanders. De etnografische methode is bij uitstek geschikt om de complexiteit van sociale processen in lokale settingen te begrijpen (Blommaert & Jie, 2010; Dewalt, Dewalt & Wayland, 1998; Agar, 1996; Van Maanen, 1988). Etnografie heeft een lange traditie en wordt ook steeds meer in studies naar sportverenigingen toegepast. Langdurige, directe waarneming en beschrijvende bestudering van sociale situaties biedt inzicht in hoe leden van een sportvereniging normen, waarden, ideologieën en machtsrelaties in hun lokale setting reproduceren of uitdagen (Lake, 2011). [49]

Geïnspireerd door antropoloog Clifford Geertz (1973) is dit een studie *in* een gevestigden-buitenstaanders figuratie en niet een studie van een figuratie¹¹. Als onderzoeker heb ik met de onderzochten in de periode augustus 2008 tot en met december 2011 in een specifieke en veranderende context en onder specifieke omstandigheden intensief samengewerkt en ‘geleefd’. In die periode heb ik gedrag, posities en wij-zij materialisaties in sociale situaties tijdens de ontwikkeling van de figuratie in voetbalvereniging Onder Ons (VVOO) gedetailleerd beschreven en geïnterpreteerd. Deze beschrijvingen op basis van participerende observatie, informele gesprek-

¹¹ Antropoloog Clifford Geertz (1973) bepleit in *The interpretation of Cultures* dat antropologen geen studie naar een dorp zouden moeten doen, maar een studie “in depth” in het dorp.

ken, semigestructureerde interviews, archiefbronnen, e-mails, krantenberichten en notulen moeten worden opgevat als een selectie van de onderzoeker. De gepresenteerde data en duiding daarvan vormen daardoor een door mij geconstrueerde beschrijving van de relaties tussen gevestigden en buitenstaanders in de figuratie van VVOO.

Deze selectiviteit en subjectiviteit in etnografisch onderzoek kent ook beperkingen en ethische kwesties. Etnografen Bartunek, Van Maanen en De Rond (2017, p. 396) stellen hierbij een aantal grote vragen. Wie heeft het recht om de levens van gemarginaliseerde groepen in de samenleving te bestuderen, te analyseren en beschrijven? Hoe kun je het beste de Hercules-taak volbrengen om te vertellen hoe anderen een sociale situatie ervaren?

[50] Wat is de juiste mix van betrokkenheid en afstand, het creëren van rapport en interpretatie in de setting van het onderzoek? Hoe ver ga je in het beschermen van de identiteit van de onderzochten zonder daarmee de bewijslast van je argumenten en representatie van de sociale werkelijkheid geweld aan te doen?

Eenvoudige, pasklare antwoorden worden in de methodologische literatuur niet gegeven en ook de richtlijnen in de *Code of Ethics* (American Anthropological Association, 1998) zijn algemeen van aard en wijzen op de verantwoordelijkheid van de onderzoeker om situationeel integere afwegingen te maken.

Selectiviteit en subjectiviteit zijn inherent aan de etnografische methode en vormen, ondanks beperkingen, de kracht van deze studie. In termen van criminoloog Robby Roks (2016) kan etnografie juist door “het selectieve oog’ en de subjectiviteit die het product is van opgebouwde vertrouwens- en vriendschapsrelaties inzicht bieden in de leefwereld van onderzochten die in wetenschappelijk onderzoek veelal aan het oog onttrokken wordt” (2016, p.25). Tegelijkertijd vraagt de etnografische methode om wetenschappelijk integriteit en een verantwoording over hoe ik in dit onderzoek ben omgegaan met mijn relatie met de onderzochten en de dilemma’s die daarin een rol speelden.

In de volgende paragrafen sta ik stil bij mijn afwegingen en keuzes in drie door Blommaert en Jie (2010) onderscheiden fasen in etnografisch onderzoek, namelijk: voorafgaand aan het veldwerk, tijdens het veldwerk, en na

het veldwerk. De eerste paragrafen reflecteren op de ‘single-case study’ (Yin, 2009) en ‘thick description’ (Geertz, 1973) als epistemologische positionering en verantwoording van de gekozen strategie voorafgaand aan het veldwerk. Vervolgens bespreek ik participerende observatie als de centrale dataverzamelmethode en de dilemma’s rondom ‘informed consent’ tijdens het veldwerk. Dan ga ik in op het analyseproces, dat in navolging van etnograaf Michael Agar (2011) in deze studie benaderd is als ‘vertaalwerk’ en zowel tijdens als na het veldwerk aan de orde was. Ook sta ik stil bij hoe ik met anonimisering en privacy van de onderzochten ben omgegaan. In de voorlaatste paragraaf reflecteer ik op hoe mijn identiteitskenmerken als onderzoeker onderdeel zijn van de subjectiviteit van dit onderzoek. En tot slot beschouw ik deze studie in het licht van criteria die Bartunek, et al. (2017) voor etnografische studies hebben geformuleerd. [51]

2.1 *Single-case study*

De ontwikkeling van de sociale verhoudingen tussen leden in voetbalvereniging Onder Ons en de gemeentelijk interventie zijn in deze studie benaderd als een casus van een lokale gevestigden-buitenstaanders figuratie en het ingrijpen van de overheid daarop. Yin definieert de single-case study als “an empirical inquiry that investigates a contemporary phenomenon in depth and within its real-life context, especially when the boundaries between phenomenon and context are not clearly evident” (2009: p. 18). Een single-case study is geschikt voor een verdiepend onderzoek naar een sociaal verschijnsel in een bredere context, waarbij het sociaal handelen in en niet los van die context te begrijpen is. Dit vraagt om data over dat handelen en over de context waarin dat handelen plaatsvindt. Yin (2009) benadrukt het belang van triangulatie in dit type onderzoek, waarin verschillende methoden van dataverzameling, databronnen en theoretische perspectieven worden gecombineerd. Omdat in etnografische studies ook de subjectieve relatie tussen de onderzoeker en de onderzochten als onderzoekscontext een rol speelt is in dit onderzoek ‘intersubjectiviteit’ nagestreefd door ook de interpretaties van de data door onderzochten en collega-onderzoekers in de studie te betrekken.

Wat betreft de externe validiteit, of generaliseerbaarheid, kunnen de uitkomsten van deze studie niet statistisch gegeneraliseerd worden naar algemene uitspraken over de ontwikkeling van gevestigden-buiten-

staanders relaties binnen Nederlandse sportverenigingen en uitspraken over gemeentelijke interventies. Deze studie streeft daarentegen naar wat Yin ‘analytische generalisatie’ noemt (2009: p. 43). Hieronder verstaat hij het streven van de onderzoeker naar het generaliseren van bevindingen in een specifieke context naar een bredere theorie, in deze studie de gevestigden-buitenstaanders theorie.

[52] In onderzoek naar overheidsinterventies worden case studies toegepast om complexe verbanden bij interventies in alledaagse situaties te ‘verklaren’, de alledaagse context waarin is geïntervenieerd ‘te beschrijven’, de interventie te ‘evalueren’ en situaties waarin de interventie niet de geplande uitkomst had te ‘exploreren’ (Yin, 1984). Voor verdiepend inzicht in het handelen door leden van VVOO en de context waarin dat handelen plaatsvond, is daarom langdurig, al participierend en met een open en verwonderende blik in en rondom VVOO geobserveerd bij diverse sociale situaties. Dit heeft, in termen van Geertz (1973), ‘dikke’ beschrijvingen opgeleverd¹².

2.2 *Thick description*

“[...] by realizing that social actions are comments on more than themselves; that where an interpretation comes from does not determine where it can be impelled to go. Small facts speak to large issues, winks [knipogen] to epistemology, ..., because they are made to” (Geertz, 1973, p. 23). In zijn onderbouwing van het belang van gedetailleerde beschrijvingen van de context van sociaal handelen refereert Geertz aan het werk van Gilbert Ryle (1949), die het begrip ‘thick description’ introduceerde. Ryle legt uit dat bijvoorbeeld knipogen verschillende betekenissen kan hebben die contextafhankelijk zijn. Beweegt iemand per toeval alleen zijn rechterooglid, is het een manier om gedag te zeggen of om te laten weten aan een ander dat de boodschap is begrepen? Knipogen kan een aantal dingen betekenen en het is dus van belang om de context te kennen om erachter te komen wat op dat moment de precieze betekenis van het knipogen is. Geertz (1973) omschrijft ‘thick description’ als nauwkeurige beschrijvingen van sociale verschijnselen, waarin gelaagde betekenissen tot uiting worden gebracht. Om de ge-

¹² Het Engelse woord *thick* kent verschillende betekenissen en kan bij benadering zowel vertaald worden met ‘substantieel’ alsook ‘er midden in zitten’.

laagdheid van het gedrag te kunnen begrijpen omvatten de beschrijvingen daarom niet alleen gedrag, maar ook de hele context waarin dit plaatsvindt. Deze interpretatieve benadering van Geertz kent ook de nodige kritieken. Zo wordt de wetenschappelijke aard van zijn 'fictionele' etnografieën ter discussie gesteld (cf. Rinehart, 1998). In een etnografie staat namelijk het narratief van de onderzoeker centraal, het vertelt een verhaal en kent een specifieke stijl, waarmee de auteur de lezer met wendingen probeert mee te nemen om de studie geloofwaardig en legitiem te maken (cf. Van Maanen, 1988). Daarom bepleit Alvesson (2003) dat etnografen bedacht moeten zijn op 'realistische' en natuurlijke schrijfstijlen, waarin de constructie van de tekst buiten de beschouwing van de lezer blijft en de beschreven situatie simpelweg wordt gepresenteerd zoals deze zich voordeed. Dit kan de suggestie wekken dat de beschrijving laat zien 'hoe het was'. [53]

Door langdurige, directe observaties, informele gesprekken, interviews, e-mails, vergaderstukken en het expliciteren van mijn handelingen als onderzoeker zijn zoveel mogelijk 'stemmen' van betrokkenen in beeld gebracht om de gelaagdheid en complexiteit van de ontwikkeling van de gevestigden-buitenstaanders relaties in de ontwikkeling van de figuratie in VVOO te laten zien. In de paragraaf 'Etnografie als vertaalwerk' licht ik deze selectiviteit en subjectiviteit in het analyseproces verder toe.

In de resultaathoofdstukken heb ik de gedetailleerde beschrijvingen en interpretaties daarvan als verschillende 'teksten' gepresenteerd. De observaties, citaten en documentfragmenten zijn in de tegenwoordige tijd gepresenteerd. Omdat de data verschillende periodes in de ontwikkeling van VVOO betreft, zijn terugblikken op het verloop van de gebeurtenissen in de verleden tijd geschreven. En in het licht van de beantwoording van de vraagstelling is de theoretische reflectie op de sociale processen in relatie tot de context in de tegenwoordige tijd geschreven.

Deze etnografie is gebaseerd op participerende observaties, archiefonderzoek en gesprekken met informanten (informele gesprekken en semi-structureerde interviews) als dataverzamelmethode. De combinatie hiervan leverde verschillende type data op, waaruit de 'dikke' beschrijvingen in dit proefschrift zijn voortgekomen. Participerende observatie leverde hieraan de belangrijkste bijdrage.

2.3 Participerende observatie en de dilemma's rondom 'informed consent'

[54] “Vind je dat ze moeten mengen?”, vroeg de vader van een jeugdvriend mij aan het begin van het veldwerk. Een éénduidig antwoord kon ik hem niet geven. Mede omdat ik destijds nog geen helder beeld had van de verschillen tussen ledengroepen binnen VVOO of de mate waarin de gevestigde leden en de nieuwkomers met een Marokkaanse achtergrond zouden ‘moeten’ integreren op de club. Het uitgangspunt van de externe ondersteuning was dat de noodlijdende club organisatorisch en financieel weer op de rails moest komen en dat het goed zou zijn als de nieuwkomers, naast de gevestigde leden ook kader- en bestuursfuncties in de vereniging zouden vervullen. Bij mijn intrede in VVOO stond dat streven in eerste instantie op de voorgrond. De vraag van de vader raakte aan mijn dubbelrol als onderzoeker, die van participerende ondersteuner en die van observerende onderzoeker.

2.3.1 Mijn dubbelrol tijdens het onderzoek

Participerende observatie is de enige veldwerkmethode die onderzoekers de mogelijkheid geeft om het gedrag van mensen in ‘real life’ contexten te bestuderen, en niet slechts wat ze zeggen te doen (Alvesson & Sköldbërg, 2010; Li, 2008; Agar, 1996). Antropoloog James Spradley omschrijft het verschil tussen observatie en participerende observatie als volgt:

“Observation is when you are watching other people from the outside as an observer. Participant observation is when you not only observe people doing things, but you participate to some extent in these activities as well” (1980, p. 39).

In de veldwerkperiode heb ik als participerende observant data kunnen verzamelen tijdens ‘naturally occurring events’ en door informele gesprekken en interviews hier verdiepend op door kunnen vragen (Silverman, 2013, p. 159). Zo vroeg ik direct na vergaderingen aan mede-bestuurders te reflecteren op wat er gezegd of gebeurd was tijdens de vergadering, waaraan we beiden hadden deelgenomen. In de rolverdeling tussen participant en observant legt Spradley (1980) uit dat sprake is van een continuüm, van volledig participant (de onderzoeker is undercover) tot volledig onderzoeker (de onderzoeker is uitsluitend observant). Hierin speelt ook de tijdsdimensie

een rol (Roks, 2016). Gedurende mijn driejarig veldwerk is die rolverdeling namelijk veranderd. In eerste instantie lag het accent op het participeren en is die rol het best te omschrijven als ‘participant as observer’ (Spradley, 1980, p. 410). Als langdurige ‘observerende participant’ was ik in staat om een vertrouwensrelatie met de informanten op te bouwen, mijn steentje bij te dragen en toegang te krijgen tot de leefwereld van de onderzochten. Tegelijkertijd raakte ik met deze strategie de grens aan van wat een onderzoek aan distantie nodig heeft om te begrijpen wat er gaande is. Naarmate het onderzoek vorderde werd mijn rol als observant steeds belangrijker en verschoof deze naar die van ‘participerende observant’. In dit proefschrift heb ik de tijdsdimensie zoveel mogelijk inzichtelijk gemaakt, onder andere door mijn observaties, gesprekken en interviews van een datum te voorzien.

[55]

De tijdsduur van het onderzoek bleef gedurende het veldwerk in mijn achterhoofd, mede gevoed door een vraag van een jeugdvriend: ‘Heb je ook een exit-strategie? Het klinkt namelijk alsof dit nog heel lang kan gaan duren’. Het veldwerk duurde uiteindelijk ruim drie jaar. Na de aankondiging dat ik zou stoppen als secretaris, duurde het nog ruim een half jaar voordat ik daadwerkelijk mijn functie als secretaris overdroeg. De vereniging was toen nog steeds kwetsbaar en ondanks dat ik mijn steentje had bijgedragen, voelde het toch dat ik de leden en mede-bestuurders in de steek liet.

Gedurende het driejarige veldwerk maakte ik als secretaris in het interim-bestuur deel uit van de figuratie die ik onderzocht. In die periode bouwde ik een netwerk op van circa 250 personen, waarvan ik van circa 35 informanten uitgebreidere persoonlijke informatie kon verzamelen, ofwel op basis van informele gesprekken, emailwisselingen, een of meerdere interviews of op basis van langdurig intensief contact, tijdens bestuursvergaderingen, wedstrijd en trainingsdagen, tuchtzaken bij de KNVB en sociale activiteiten op de club. Hierdoor was ik als observerende participant in staat om ‘aspecten bloot te leggen waarvan de onderzochten zich niet bewust waren of die zij om bepaalde redenen niet openlijk uitspraken’ (Alvesson, 1996, p. 467). En kon ik interacties tussen actoren levendig en contextueel in beeld brengen en inzicht verkrijgen in hoe actoren handelen in en betekenis geven aan situaties.

Spradley onderscheidt bij sociale situaties de elementen ‘plaats’, ‘actoren’, ‘activiteiten’ en ‘het gedrag’ (1980, p. 39-41). De kantine, het voetbalveld

[56] (langs de lijn), de bestuurskamer van VVOO en overlegruimtes bij de gemeente en ondersteuningsorganisatie VSU, waren tijdens de observaties de plaatsen waar ik heb geobserveerd. Hier vonden sociale handelingen plaats waarin ‘de onderzochten herkenbare gedragspatronen opvoerden’ (Spradley, 1980, p. 39-41), onder meer tijdens vergaderingen, de ‘derde helft’ in de kantine, teambesprekingen, vieringen, trainingen, wedstrijden, de jaarlijkse teamindelingen en bij de in- en uitschrijvingen van leden. Direct na de observaties maakte ik veldnotities die ik in een later stadium uitwerkte in een observatieverslag. Voor verdiepend inzicht in de achterliggende betekenissen en motieven zijn informele gesprekken gevoerd met medebestuurders, vrijwilligers, spelende leden, ouders van jeugdleden en functionarissen van de gemeente, VSU en KNVB. Die informele gesprekken waren veelal spontaan, in ‘the natural flow of events’ (Popkewitz, Tabachnick & Zeichner, 1979). Hierin was geen sprake van een vooraf bepaalde structuur met topics. Niet iedere situatie leende zich voor observatie en informele gesprekken daarover, aangezien ik ook als bestuurslid en dus ‘actor’ in de machtsarena participeerde in die situaties. “You can’t see the frame when you are in the picture”, stelt Saldana (2009, p. 24) terecht. Bij die situaties maakte ik korte notities in mijn logboek. Bijvoorbeeld over het gedrag van de actoren (inclusief dat van mezelf), over de non-verbale signalen die iemand afgeeft, waaruit je kon afleiden hoe iemand zich voelt of wat iemand denkt. Ik kon dat echter niet altijd bevragen. Als toevoeging op deze data zijn ook clubanalen, e-mails, interne en gemeentelijke beleidsdocumenten en de ledenadministratie van VVOO gebruikt. In de laatste fase van het veldwerk heb ik semi-gestructureerde diepte-interviews gedaan met zowel gevestigde leden als (voormalige) buitenstaanders, waarin ik mijn verkregen inzichten en interpretaties van de ontwikkelingen van de sociale verhoudingen aan hen voorlegde.

Het participeren in een figuratie met belangenverschillen en conflict kent de klassieke valkuil van etnografen dat je je als onderzoeker gaat verliezen in het partij kiezen. De sociale verhoudingen tussen de etnische groepen in VVOO kwam in de veldwerkperiode steeds meer op scherp te staan en de vraag “who’s side are you on?” drong zich herhaaldelijk op (Bartunek et al., 2017, p. 402). Hierbij kon ik steunen op mijn neutrale rol als een ‘boven de partijen staande’ secretaris en de opdracht die ik als externe ondersteuner in het interim-bestuur had gekregen. Als observant heb ik tij-

dens het veldwerk, in de analyse en de presentatie van mijn bevindingen veel aandacht besteed aan het betekenis verlenen aan zowel het gedrag van de gevestigden als ook aan dat van de buitenstaanders in hun wederzijdse afhankelijkheidsrelatie in de figuratie waarvan zij deel uitmaakten.

Zoals gezegd zijn de waarnemingen in deze studie subjectief en selectief. De waarnemingen zijn een product van mezelf als subject in relatie tot de onderzochten als subjecten. De waarnemingen zijn selectief omdat waarnemingen van onderzoekers kunnen verschillen en die waarnemingen ook verschillend geïnterpreteerd kunnen worden. Als onderzoeker kon ik mijn interesses, voorkeuren, opvattingen, voorkennis, aannames en vooroordelen (en in sommige situaties ook emoties) niet uitschakelen, ook al omdat je je er niet volledig van bewust bent. Daarnaast werden mijn waarnemingen beïnvloed door theoretische concepten en verwachtingen. En door de verschillende belangen van de overheid, KNVB, verenigings-bestuurders en ledengroepen (gevestigden en buitenstaanders). Bovendien was ik bij observaties afhankelijk van mijn zintuiglijke waarnemingsvermogen en gegeven de complexiteit van de alledaagse sociale werkelijkheid ga ik ervan uit dat ik niet alles heb waargenomen. Mijn waarnemingen waren partieel, of in termen van Burke (1965) “every way of seeing is a way of not seeing”. Door observaties en interpretaties herhaaldelijk voor te leggen aan de onderzochten, promotoren en collega-onderzoekers (ook niet-etnografen), en mijn bias daarin te bespreken, hebben de interpretaties van de data een intersubjectief karakter gekregen (cf. Alvesson & Deetz, 2000: 86). Ook heb ik verschillende keren met collega-onderzoekers afgesproken op VVOO om hen de context van mijn veldwerk te laten ervaren. De hieruit voortgekomen reflecties hebben ook tot het onontkoombare en pijnlijke ‘kill your darlings’ geleid, waardoor veel beschrijvingen niet in dit proefschrift zijn opgenomen.

[57]

De met langdurige participatie gepaard gaande opgebouwde vertrouwensrelaties en toegang tot ‘real life’ contexten heeft gedetailleerde en geïllustreerde beschrijvingen van sociale processen opgeleverd, maar bracht ook dilemma’s rondom ‘informed consent’ met zich mee.

2.3.2 *De dilemma's rondom 'informed consent'*

Inherent aan participerende observatie zijn de verborgen momenten van onderzoek (Li, 2008; Fluer-Lobban, 1994). En de etnograaf staat tijdens het onderzoek dan ook geregeld voor het dilemma van “to tell or not to tell?” (Barber, 2003). In deze paragraaf sta ik stil bij de vraag in hoeverre de onderzochten zich bewust bewaren van het gegeven dat zij subject van onderzoek waren en hoe ik ‘informed consent’ heb nagestreefd.

[58] In formele omschrijvingen van ‘informed consent’ staan een viertal basisvoorwaarden centraal (cf. Fluer-Lobban, 1994). Onderzochten dienen voorafgaand geïnformeerd te worden over de relevante aspecten van het onderzoek en wat dat voor hen kan betekenen. Hierbij dienen de onderzochten in staat te zijn om deze informatie te begrijpen en te kunnen beoordelen. En de instemming van de onderzochten dient vrijwillig en zonder dwang tot stand te komen. In de alledaagse praktijk van etnografisch onderzoek blijken deze voorwaarden veelal niet (volledig) realiseerbaar. Het verkrijgen van informed consent tijdens veldwerk is namelijk geen statisch gegeven, maar veelal “ongoing and complex” (Gerrish, 1997). Als etnograaf heb je te maken met wisselende sociale samenstellingen en wisselende sociale situaties en deze continue veranderingen van personen en gebeurtenissen maken dat etnografen dagelijks en situationeel ethische dilemma's moeten oplossen. Agar zegt over deze onderzoekssituaties:

“Ethnography is not so nicely packaged. People drift in and out situations. The ethnographer is not always collecting data in interviews. Does one need to identify oneself to have a casual conversation with a stranger about the weather? If he is having a conversation with three informants about kinship and a stranger who is related to one of them enters the group, must everything stop until the ethnographic role had been described to the newcomer?” (1996, p. 108).

In deze studie speelde tevens de steeds scherpere verhoudingen tussen de leden van VVOO door de ontwikkeling van een machtsstrijd tussen de ‘gevestigden’ en de ‘buitenstaanders’. Deze gepolariseerde sociale setting maakte het voor mij lastiger om mijn identiteit als onderzoeker kenbaar te maken, mede door het gevaar mezelf als onderzoeker buiten de figuratie te plaatsen. Dan had ik de strijd in de machtsarena's van bestuurskamer, in de

coulissen en kleedkamers niet kunnen onderzoeken. Ik heb er dan ook voor gekozen om in verschillende situaties onder de rader te werken. In die situaties was mijn onderzoek verborgen. Het is voorafgaand aan het onderzoek moeilijk uit te leggen aan de onderzochten wat je precies wanneer gaat doen, omdat relevante onderzoekssituaties zich niet laten voorspellen.

Mijn dubbelrol als externe ondersteuner (participant) en onderzoeker (observant) maakte ik bekend tijdens de eerste ontmoeting met de twee interim-bestuurders van VVOO en de gemeente, bij de startbijeenkomst over het reddingsplan in augustus 2008. Daar waren naast de interim-bestuurders van VVOO, de gemeente-ambtenaar en VSU medewerkers ook de toekomstige externe ondersteuners aanwezig. In het voorstelrondeje, nam ik als laatste het woord. In tegenstelling tot de anderen werd ik niet door de gespreksleider geïntroduceerd. Ik had wel een introductietekst uitgeschreven en wilde graag mijn aanwezigheid toelichten, wie ik was en hoe ik mijn rol in het project zag. Ik vertelde tijdens die vergadering dat ik graag mijn bijdrage als bestuurlijke ondersteuner wilde leveren en dat ik ook onderzoeker was en dit project wilde gebruiken voor onderzoek en onderwijs. Daarop werd instemmend geknikt en ondanks dat ik verder niet specifiek inging op mijn onderzoeksactiviteiten, beschouwde ik deze instemming als eerste 'informed consent' (veldnotitie, 3 september 2008). [59]

Een ander moment waarop ik mijn identiteit als onderzoeker kenbaar maakte, was tijdens de eerste gesprekken met de andere externe ondersteuners rondom onze intrede in het interim-bestuur van VVOO. De door de gemeente benaderde externe ondersteuners werden betaald en maakten hierover een afspraak met de betrokken ambtenaar. Een van hen vroeg mij of ik mee ging om afspraken over mijn vergoeding te maken. Ook hier had ik geen rekening mee gehouden en na wat bedenktijd gaf ik aan dat het vanuit mijn onderzoekersrol beter was om niet financieel gebonden te zijn aan de gemeente. Hierdoor kon ik bij de machtsdynamiek in de gevestigden-buitenstaanders figuratie onafhankelijk van de gemeente participeren en observeren. Ook presenteerde ik me in november 2008 als docent/onderzoeker in het interim-bestuur, toen ik mijn medebestuurders om goedkeuring vroeg voor een onderzoek op de vereniging door twee studenten. Dat onderzoek betrof de betrokkenheid van ouders van jeugdleden

bij VVOO. Een aan dat onderzoek gerelateerde sociale activiteit, die de studenten samen met enkele actieve ouders tijdens de kerstvakantie op de club organiseerden, leidde tot een eerste confrontatie met de gevestigde kantinevrijwilligers. Zij reageerden afhoudend op het verzoek om die periode de kantine te gebruiken voor een ouderactiviteit en verweten de studenten slechte communicatie over hun plannen. Na bemiddeling en het benadrukken van het belang van ouderbetrokkenheid voor de vereniging kon de activiteit op een andere datum toch doorgaan.

[60] Tijdens het veldwerk heb ik, daar waar situaties dat toelieten, aan leden verteld wie ik, naast secretaris, was en gaf ik, in algemene termen, aan dat ik de ontwikkelingen op de club onderzocht. Wat ik daarop onder meer terugkreeg van een medebestuurder na een vergadering was: 'Jij denkt wel goed over de dingen na'. Bij observaties en informele gesprekken gaf ik in de meeste situaties niet aan dat ik op dat moment data aan het verzamelen was. Dat deed ik wel als ik meer wilde weten over een bepaalde kwestie en dan gaf ik aan dat ik in het kader van mijn onderzoek naar de ontwikkeling van VVOO meer wilde weten. Zoals Agar (1996) ook aangeeft was het op voorhand ook niet altijd duidelijk dat ik informele gesprekken zou gaan voeren en aantekeningen zou gaan maken.

Het gros van het onderzoekswerk, zoals het uitwerken van observaties en interviews, het schrijven van de resultaathoofdstukken en literatuurstudie was voor de onderzochten niet zichtbaar en vond na het veldwerk plaats. Een moment in die fase waarop mijn rol als onderzoeker duidelijk werd voor de onderzochten, was de publicatie van een hoofdstuk over de bestuurlijke praktijken op VVOO in een bundel. Ondanks dat ik medebestuurders op de hoogte had gebracht van dit voornemen, had één van hen moeite met de tekst. De thema's 'strijd', 'Marokkaanse thee' en 'halal-vlees' en de pseudoniemen 'Aziz' en 'Fatima' bevestigden in zijn ogen het negatieve stereotiepe beeld over Marokkanen. De mede-bestuurder wees mij hier op het gevaar van 'perpetuatie van negatieve stereotypen' (Bartunek et al., 2017, p. 402). Ik ben toen met hem in gesprek gegaan over mijn begrip voor zijn kritiek en mijn redenen om juist deze thema's centraal te stellen. Deze confrontatie heeft mijn inzicht in het gebruik etic-woorden en interpretatieverschillen daarvan vergroot en bijgedragen aan nuanceringen in dit proefschrift.

Naast een verantwoording van de gekozen methoden van dataverzameling vraagt etnografie ook om een verantwoording van de analyse van de data. Bij participerende observatie vindt dataverzameling en analyse gelijktijdig en niet opeenvolgend plaats. Agar omschrijft dit iteratieve proces als volgt: “... you learn something (collect some data), then you try to make sense out of it (analysis), then you go back to see if the interpretation makes sense in the light of new experience (collect more data), then you refine your interpretation (more analysis), and so on” (1996, p. 62). Bij de analyse van de observaties en de presentatie daarvan in dit proefschrift presenteerde zich een kloof tussen de wereld van u als lezer, die van mezelf als onderzoeker en schrijver van dit proefschrift en de wereld van de onderzochten. Agar (2011) stelt voor om deze kloof te overbruggen door etnografie als ‘vertaalwerk’ op te vatten. [61]

2.4 Etnografie als vertaalwerk

In *The professional stranger* pleit Agar (1996) voor meer systematische analyse van etnografische data en minder mystificerende en intuïtieve verantwoording door etnografen. Hij erkent weliswaar de complexiteit en subjectiviteit van dit type onderzoek, waarbij de te onderzoeken sociale realiteit context- en situatie gebonden is en niet op voorhand in te schatten. Etnografische data komt immers voort uit de relatie tussen onderzoeker en informant in een specifieke context. Maar, zo stelt Agar, dat neemt niet weg dat de etnograaf in zijn verantwoording kan laten zien hoe en met welke systematiek is omgegaan met die complexiteit en onvoorspelbaarheid. Agar vat etnografie op als “a construction that shows how social action in the context of one World can be understood as coherent from the point of view of another” (2011: 21). Om de kloof tussen het perspectief van de onderzoeker (etic) en het perspectief van de onderzochten (emic) te overbruggen benadert hij etnografie als een “translation study” (Agar, 2011). Hierin probeert de onderzoeker zijn onbegrip ten aanzien van de perspectieven van de onderzochten door confrontatie met zijn eigen perspectief te begrijpen en te vertalen naar een meer gemeenschappelijke taal. Als aangrijpingspunt voor vertaalwerk presenteert Agar het begrip ‘rich point’ als:

“... an expression of the source group, verbal or nonverbal or both, that the researcher cannot make sense of. A rich point signals a disjunction

between source and target perspectives. Rich points define the problems for translation work” (2011, p. 5).

[62] Rich points zijn daar waar een confrontatie is tussen het perspectief van de ‘insiders’ en die van de onderzoeker als ‘outsider’. Dit onderscheid wordt in de linguïstische antropologie ook wel geduid met de termen ‘etic’ en ‘emic’, respectievelijk het perspectief van onderzoeker en die van de onderzochten (Pike, 1967, p. 37). De momenten van confrontatie van de twee perspectieven zijn voor Agar (2011) de essentie van etnografisch onderzoek en die momenten vragen om vertaalwerk. Waarnemingen die de onderzoeker niet begrijpt, in tegenspraak zijn, tot verwarring en frustratie bij de onderzoeker leiden en zich herhalen en patronen laten zien, ziet Agar als ‘rich points’. Deze waarnemingen zijn voor de onderzochten echter logisch en vanzelfsprekend. Agar zegt over deze confrontatie: “The rich point isn’t their problem, it’s your problem. The rich point doesn’t mean that they’re irrational or disorganized; it means that you’re not yet competent to understand it” (1999, p. 31). Vertaling is dan nodig om als onderzoeker de logica en vanzelfsprekendheid voor de onderzochten te begrijpen en uit te leggen. Agar stelt dat hier geen sprake is van inductieve of deductieve logica als gesloten kennissystemen. Beide kennissystemen gaan volgens hem uit van algemeen bekend veronderstelde aannames. In het vertaalprobleem is volgens Agar sprake van een zogenoemde ‘abductieve’ logica. Verwijzend naar het werk van pragmatisch filosoof Charles Peirce (1903) legt Agar deze logica als volgt uit:

“The surprising fact, F, is observed
 If H were true, F would be a matter of course
 Hence, there is reason to suspect that H is true” (2011, p. 6).

Aangezien de onderzoeker vanuit zijn perspectief niet weet hoe de voor hem onbegrijpelijke waarneming geduid moet worden, is sprake van een nog ongekende, en dus te ontdekken, verklaring (H). Rich points zijn te beschouwen als het onderzoeksprobleem en abductieve logica ondersteunt de oplossing daarvan. Als methode voor het oplossen van het vertaalprobleem stelt Agar “multiple overdetermination of pattern” voor, waarbij het patroon, de te ontdekken verklaring (H) een vertaling is (1996, p. 7). In dat

proces moet de onderzoeker door triangulatie laten zien hoe 'H' zichtbaar wordt in data van verschillende informanten, situaties en activiteiten. De onderzoeker doet dat zodanig dat de werkzaamheid van de vertaling niet in twijfel kan worden getrokken. De validiteit van het onderzoek wordt dan aangetoond als de onderzoeker in staat is om de werking van de verklaring 'H' te laten zien in veelsoortige gevallen. Tot zover de logica van de gehanteerde methodologie.

Op welke manier zijn in dit onderzoek de F's (rich points) en de H's (verklaringen) dan tot stand gekomen? Vanuit mijn positie als secretaris in het interim-bestuur kon ik eenvoudig in contact te komen met de leden van VVOO, medewerkers van de KNVB en gemeente. Praktische vragen over persoonsgegevens, absenties bij trainingen en wedstrijden, verzoeken om inzet bij het vervoer van jeugdleden naar uitwedstrijden, afspraken over betalingsregelingen, tuchtzaken als gevolg van overtredingen of vechtpartijen leidden automatisch tot gesprekken over de dagelijkse beslommingen van leden, ouders van jeugdleden en medebestuurders. Tevens gaf de functie van secretaris toegang tot het archief, het ledenadministratiesysteem, de in- en uitgaande post en documentatie van bestuurlijke informatie zoals agenda, notulen en mailwisselingen van de bestuurders. Deze veelvoud aan data heb ik in de eerste maanden kunnen ordenen op datum, type lid, ledengroepen en bestuurlijke issues. In die periode kon ik mijn beide rollen ook goed combineren, aangezien de informatieverzameling en ordening daarvan zowel mijn onderzoek als mijn secretariële taak diende. [63]

Na analyses van mijn observaties, interpretaties en gesprekken daarover met mijn promotoren en collega's ontstonden de eerste rich points en patronen, die steeds richtinggevender werden in het onderzoek. Voorbeelden hiervan zijn de terugkerende desorganisatie en discontinuïteit in de vereniging en in het bestuur, toename van wij-zij tegenstellingen en conflicten tussen leden en bestuurders in de kantine en bestuurskamer. Zowel de nieuwkomers als de gevestigden gaven aan zich niet thuis, respectievelijk niet meer thuis te voelen op de club. Toch bleef iedereen komen en tot mijn verbazing leidde bovenstaande niet tot minder maar tot meer contactmomenten. Iedere zaterdag verschenen alle leden weer en de frequentie van de bestuursvergaderingen nam zelfs toe, evenals de spanningen in de gevestigden-buitenstaanders relaties. Zij waren wederzijds afhankelijk en

gevangen in een dynamiek. Een ander rich point bleek de plotselinge stop in de verkoop van thee in de kantine, het verstoppert van de theedoos door volwassenen en het niet willen aanschaffen van een extra frituurpan, terwijl deze voor meer verkoop en dus inkomsten voor het noodlijdende VVOO konden zorgen. Deze ogenschijnlijke trivialiteiten waren de verrassende “small facts that speak to large issues”, waar Geertz (1973) op doelde.

[64] Zoals Agar (2011) aangeeft, bieden de confrontaties van de perspectieven van de onderzoeker met die van de onderzochten de ‘rich points’ die om vertaalwerk vragen. De rich points in dit onderzoek naar de maatschappelijke verhoudingen tussen etnische ledengroepen binnen voetbalvereniging Onder Ons (VVOO) en het ingrijpen van de overheid daarop waren onder meer: de continue strijd tijdens vergaderingen, de dominantie van ego-praktijken, een vechtpartij onder leden, grillige positieverschuivingen van bestuurders, discontinuïteit in het bestuurlijk proces, toename van de frequentie van bestuursvergaderingen, de institutionele belangen bij een vereniging als VVOO, de partijdige besluiten van bestuurders, de herinrichting van de kantine en het verstoppert van een theedoos door volwassen leden. De drie resultaat hoofdstukken in dit proefschrift presenteren de resultaten van mijn vertaalwerk hiervan.

Nabijheid als vertaalprobleem

De in dit proefschrift gepresenteerde beschrijvingen van situaties op VVOO illustreren de rich points van mijn onderzoek. Hierin zit (onvermijdelijk) het verhaal van mij als onderzoeker-schrijver heen gegeven, waarmee de tekst ook trekken krijgt van een ‘confessional tale’ (Van Maanen, 1988). Dit raakt aan de spanning tussen afstand en nabijheid van de etnograaf ten opzichte van de onderzochten.

Het als secretaris meehelpen aan het voortbestaan van VVOO zorgde ervoor dat ik gedurende het veldwerk steeds meer betrokken raakte bij de situatie van de vereniging. Die nabijheid heeft naast confrontaties met het perspectief van de insiders en rijke beschrijvingen van alledaagse situaties ook de nodige beperkingen in het onderzoeksproces gehad. Afstand nemen van de strijd tussen ledengroepen in de figuratie om de benodigde reflexiviteit te ontwikkelen was soms moeilijk en het manoeuvreren tussen ‘insider’ en ‘outsider’ leidde soms tot een innerlijke worsteling. Zo vroeg stigmatisering en uitsluiting van medebestuurders om distantie en een multi-actor

perspectief tijdens conflicten. Dat ik als participant ook actor was in de figuratie en haar machtsarena, gaf me inzicht in de strijd, en maakte ook dat ik op momenten geen of juist wel toegang had tot de ‘coulissen’ en ‘kleedkamers’ waar mede-actoren optraden. Doordat ik mijn bevindingen regelmatig aan promotoren en collega’s voorlegde, door theoretische reflectie en veel herschrijven, lukte het om afstand te nemen, zonder de betrokkenheid bij de onderzochten uit het oog te verliezen.

2.5 Anonimisering en privacy

De namen van beschreven personen zijn geanonimiseerd. De naam van de onderzochte vereniging is bewust niet geanonimiseerd om twee redenen. De naam ‘Voetbalvereniging Onder Ons’ bleek in de loop van het onderzoek steeds veelzeggender en onbedoeld dekte het de lading van deze studie. Door een naamswijziging in 2012 is de vereniging niet meer als zodanig herkenbaar. Ook de nieuwe naam van de vereniging is vanwege haar zeggingskracht met toestemming van de vereniging niet geanonimiseerd. [65]

Door de details in de beschrijvingen in dit proefschrift zijn een aantal onderzochten herleidbaar en kan het, in het bijzonder voor henzelf en mensen in hun directe omgeving, duidelijk worden wie er schuil gaat achter de gebruikte pseudoniemen. In de presentatie van het empirisch materiaal heb ik zoveel mogelijk geprobeerd om te waarborgen dat de betrokkenen geen nadeel zullen ondervinden van dit onderzoek. Scherpe, mogelijk belastende of stigmatiserende uitspraken heb ik, waar nodig weggelaten of gewijzigd naar uitspraken op een hoger abstractieniveau. Ter bescherming van de informanten heb ik de meeste persoonlijke e-mails geparafraseerd. Enkele niet omdat deze zeer illustratief waren en minder persoonlijk van aard. Die heb ik letterlijk weergegeven en geanonimiseerd. Daarbij heb ik geen afbreuk willen doen aan de relevante wetenschappelijke inzichten. Ondanks mijn zorgvuldigheid in de uiteindelijke verslaglegging, blijven de ethische dilemma’s, inherent aan dit type onderzoek, bestaan. In mijn studie ging het vooral om stigmatiserende uitspraken en handelingen naar andere leden die in het licht van de verschuivingen op de machtsbalans in de gevestigden-buitenstaanders figuratie begrepen moeten worden. Daarbij was het belangrijk om het individueel handelen te tonen, ondanks dat het vanuit bescherming van informanten beter was geweest om deze data weg te laten.

Sinds de start van mijn onderzoek in 2008 zijn de opvattingen over transparantie, rekenschap en privacybescherming in sociaal-wetenschappelijk onderzoek aangescherpt.

[66] In de rapportage kwam ik daarmee voor een dilemma te staan om alsnog alle betrokken achteraf toestemming te vragen voor het gebruik van observaties, die ondanks anonimisering toch herleidbaar kunnen zijn. Om verschillende redenen heb ik daar niet voor gekozen. De beschrijvingen van het handelen door de onderzochten tijdens de machtsstrijd betreffen geen harmonieuze sociale situaties. Die situaties waren gepolitiseerd. Mochten personen zich achteraf niet herkennen in de beschreven observaties of niet akkoord gaan met publicatie daarvan, dan zouden deze gegevens voor het onderzoek verloren zijn gaan. Voor de interviews is altijd toestemming gevraagd voor het gebruik van het materiaal. Wat betreft de persoonlijke mails tijdens de strijd waarin de stigmatisering toenam, heb ik besloten om zo goed mogelijk te informantten te beschermen en deze niet letterlijk te presenteren maar te parafaseren. Van de beschreven vergaderingen en gebeurtenissen in of rond de club zijn geen opnames gemaakt, maar heb ik als onderzoeker veldnotities gemaakt. Juist het beschrijven van deze 'informele' praktijken in de machtsarena, met haar wandelgangen (coullissen) en achterkamer (kleedkamers) zijn van essentiële waarde geweest voor het verkrijgen van inzicht over hoe mensen zich voelen, denken en handelen als zij zich bedreigd voelen in hun zelfvalidering of hun positie ten behoeve van zelfvalidering proberen te verbeteren. Mijn participatie in de figuratie en de machtsarena's van VVOO roept de vraag op hoe ik als persoon in de dubbelrol van participant en observant van invloed ben op die figuratie.

2.6 De etnograaf als subject

Alvesson stelt voor om onderzoek binnen een eigen werkomgeving op te vatten als 'at home ethnography' of 'auto-etnografie' (In: Ybema, S., Yanow, D., Wels, H., & Kamsteeg, F. H., 2009). Als een onderzoeker in een eigen organisatie op een natuurlijke wijze toegang heeft tot en actief deelneemt aan de organisatie, kan volgens hem geen sprake zijn van een etnograaf in de zin van Agar's (1996) 'professional stranger' (idem, p. 256). Daarvan was in dit onderzoek geen sprake. Ondanks mijn betrokkenheid en rol als secretaris was VVOO niet mijn thuis en een echte insider ben ik nooit geworden; ik ben geen voetballer, geen ras-Utrechter en ben niet uit een migranten-

familie afkomstig. Wel hebben mijn opleiding, ervaringen, persoonlijkheid en rol als participant invloed gehad op de verkregen data, en de interpretatie en selectie daarvan.

Ik ben een witte en hoogopgeleide man met een modaal inkomen. Op de club waren de vrouwen op één hand te tellen en maakte ik als man deel uit van de ‘hegemonic masculinity’ in de sport en in het bijzonder in het voetbal (Connell & Messerschmidt, 2005). Ondanks dat ik in deze studie een vrouw als sleutelinformant presenteer heb ik als man mogelijk het perspectief van de wel aanwezige vrouwen onderbelicht gelaten. Zo heb ik ervoor gekozen om gender niet als relevant sociaal onderscheidend kenmerk in de sociale verhoudingen tussen gevestigden en buitenstaanders te betrekken.

[67]

Tijdens het onderzoek werkte ik als docent en cursusleider van de master Sportbeleid en sportmanagement van de opleiding, Bestuurs- en Organisatiewetenschap, Universiteit Utrecht. Ik ben opgeleid als bestuurskundige en antropoloog en in de functie als universitair docent had ik vijf jaar kennis en ervaring opgedaan met op sportverenigingen gericht overheidsbeleid. Als actieve roeier en bestuurder van een roeivereniging was ik bekend met het sportverenigingsleven, weliswaar in een andere sporttak met een overwegend hoogopgeleide, blanke en middenklasse populatie. Ik ben gesocialiseerd in sociale omgevingen, waarin ‘het gesprek’ uitkomst biedt bij geschillen.

Mijn onbekendheid met voetbal en voetballers hielp om situaties met een open en verwonderende blik te benaderen en, in termen van Silverman “the remarkable in the mundane” te zien (2013, p. 6). De leden van VVOO, die overwegend lager waren opgeleid en in een achterstandswijk woonden, losten geschillen in sommige gevallen niet met een gesprek maar “met de vuist op” (Interview Johan, september 2011).

In mijn onderzoekersrol heb ik geprobeerd om als ‘a self-conscious performer’ (Berg, 2001) op te treden, waarbij ik niet alleen bewust was van de verschillende rollen en posities in het handelen van de leden van VVOO, maar ook die van mijzelf gedurende het onderzoek. Zo kwam ik tot het inzicht dat ik van nature een harmoniedenker ben en daarom moeite had om het strategische handelen, de dadendrang en ego-praktijken van individuele leden te doorgronden. Het duurde dan ook lang voordat ik ‘machtsstrijd’ als

centraal thema in mijn data kon (h)erkennen. Ik maakte in termen van Deetz (1996) tijdens het onderzoek een “paradigmshift”, waarin ik naast de aandacht voor consensus ook steeds meer oog kreeg voor dissensus onder de leden.

[68] Deze studie heeft plaatsgevonden in een periode (2008 – 2012) waarin Marokkanen in Nederland, de Islam en moslims, en ook migranten in achterstandswijken in toenemende mate, meestal negatief, in de publieke en politieke belangstelling stonden. Dit heeft invloed gehad op de keuzes die ik als onderzoeker heb gemaakt, omdat ik me terdege de politieke betekenis van mijn onderzoek en teksten realiseerde. Tijdens gesprekken over mijn onderzoek met betrokken leden, ambtenaren en politici van de gemeente, medewerkers van de KNVB en moskee werd ik geregeld geconfronteerd met stereotyperingen, stigmatisering en generalisaties. Die situaties waren soms lastig, omdat door de negatieve beeldvorming over zowel Marokkanen als over de autochtone bewoners van Overvecht ik tijdens gesprekken en interviews soms om moest gaan met de aan mij toegekende identiteit ‘Marokkanenvriendje’ of ‘PVV-stemmer’. In de acceptatie door de leden speelde mijn rol als secretaris, waarin ik boven de partijen staand en ‘zonder aanzien des persoons’ ieder lid kon benaderen, een belangrijke rol. Mijn kenmerken als buitenstaander droegen daar ook aan bij.

Als wetenschapper, roeier, zonder geschiedenis in de club en niet woonachtig in Overvecht bleef ik gedurende het onderzoek een ‘outsider’. Dit werd onder meer duidelijk wanneer leden en wijkbewoners mij vreemdend aankeken als ik, als VVOO-bestuurder, blijk gaf van onwetendheid van voor hun alledaagse praktijken. In dit proefschrift probeer ik verschillende ‘stemmen’ in de figuratie van VVOO te representeren en inzicht te geven in de complexiteit en gelaagdheid in de sociale werkelijkheid van ledengroepen.

2.7 Slotbeschouwing

Deze studie was niet mogelijk geweest zonder deel te nemen aan het dagelijkse leven van de leden van VVOO in de periode 2008-2012. Beschrijving en bestudering van hun individueel handelen in ‘real life’ situaties heeft het mogelijk gemaakt om inzicht te krijgen in de onderliggende dynamiek die individu-overstijgend is. Zonder deelgenoot te zijn en mijn observaties precies vast te leggen, waren verkregen inzichten niet mogelijk geweest.

Het secuur vastleggen was noodzakelijk voor het begrijpen van de gevestigden-buitenstaanders dynamiek. Bartunek et al. beoordeelden de kwaliteit van de veelbesproken en controversiële etnografie *On the run* van Alice Goffman (2014) op basis van een drietal criteria, namelijk: abductieve redenering in plaats van deductie of inductie, het gebruik van een licht literaire, narratieve schrijfstijl in plaats van een opsomming van feiten zonder context en een “die-hard focus on the empirical” van de onderzoeker, die als ideale getuige in de traditie van Clifford Geertz gedetailleerde beschrijvingen maakt (2017, p. 404). Hieraan komt deze studie in belangrijke mate tegemoet. Deze studie heeft rijke, gedetailleerde beschrijvingen van de ontwikkeling van de maatschappelijke verhoudingen tussen etnische groepen binnen een sportvereniging in een multi-etnische wijk na ingrijpen van de overheid daarop opgeleverd, en daardoor inzicht in hoe die leden zich in die context tot elkaar verhielden als gevestigden en buitenstaanders. Een groot dilemma hierin was het recht doen aan de bescherming van de onderzochten zonder afbreuk te doen aan deze wetenschappelijke inzichten. [69]

3. De gemeentelijke interventie

‘De vereniging ligt op een unieke locatie midden in de wijk. Op die plek mag het niet zo zijn, dat daar geen vereniging is.’
(veldnotitie, 3 september 2008)

[70]

In het najaar van 2008 opent de toenmalige voorzitter van belangenorganisatie Vereniging Sport Utrecht (VSU) met overtuiging een bijeenkomst over de toekomst van voetbalvereniging Onder Ons (VVOO). Behalve medewerkers van VSU en twee interim-bestuursleden van VVOO hechten ook andere organisaties belang aan het voortbestaan van de dan noodlijdende amateur voetbalvereniging in de Utrechtse wijk Overvecht. Een sportambtenaar van de Gemeente Utrecht, een verenigingsondersteuner van de Koninklijke Nederlandse Voetbalbond (KNVB) en een medewerker van welzijnsorganisatie Cumulus zijn ook aanwezig om de redding van VVOO te bespreken. De vereniging is kwetsbaar en afhankelijk van gemeentelijke steun, omdat zij door het vertrek van kaderleden haar bestuurlijke en organisatorische basis is kwijtgeraakt en niet meer aan haar betalingsverplichtingen kan voldoen. Twee nog betrokken gevestigde leden probeerden in 2008 als interim-bestuurders de vereniging overeind te houden. Dat bleek geen doen en zij trokken via de VSU bij de gemeente Utrecht aan de bel. Die gaf daaraan, met enige terughoudendheid, gehoor. De gemeente had al eerder ondersteuning verleend en wil nu meewerken aan een laatste poging op de voorwaarde dat zij kan sturen in het bestuur van de vereniging. De gemeente ziet een maatschappelijk belang van VVOO in ‘krachtwijk’ Overvecht, in het bijzonder voor de jeugd in de wijk.

De beoogde sturing van het verenigingsbestuur van VVOO door de gemeente krijgt inderdaad gestalte en als uitkomst van de bijeenkomst worden drie externe ondersteuners in de figuratie van de vereniging ‘geparachuteerd’. Vanuit een kritisch perspectief dringt de vraag zich op in hoe-

verre we deze indringende sturing van het verenigingsbestuur op kunnen vatten als een vorm van 'governmentality' (Burchell, Gordon & Miller, 1991; Dean, 1999; Li, 2007).

In dit eerste empirische hoofdstuk staan de aanleiding en planning van de gemeentelijke interventie in voetbalvereniging Onder Ons centraal. De kwetsbare situatie van de vereniging, haar locatie in de wijk Overvecht en een samenkomst van interne en externe partijen leiden tot een gemeentelijke interventie die van invloed zal zijn op de machtsarena van VVOO. In die machtsarena vinden de sociale interacties plaats die de ontwikkeling van gevestigden-buitenstaanders relaties in de organisatorische figuratie van VVOO gestalte geven. De gemeente Utrecht treedt via betaalde ondersteuners het verenigingsbestuur en de machtsarena van de vereniging binnen. De vraag in hoeverre en op welke manier de overheid het bestuur van een sportvereniging kan sturen wordt in de volgende paragraaf eerst theoretisch verkend.

[71]

3.1 *Het sturen van besturen*

In een college¹³ in februari 1978 problematiseert historicus en filosoof Michel Foucault het 'hoe' van overheidssturing in de samenleving en introduceert hij de term 'governmentality' (Burchell, Gordon & Miller, 1991). Hiermee duidt Foucault overheidssturing als een subtiele, complexe en doorringende manier van beïnvloeding van het gedrag én het denken van burgers, die ook zichzelf en anderen proberen te sturen. Deze vorm van sturing past volgens hem bij een moderne overheid, die in organisatorische netwerken met zo min mogelijk publieke middelen streeft naar de " ... welfare of the population, the improvement of its condition, the increase of its wealth, longevity, health ..." (idem, p. 100).

Wat betreft overheidssturing in de sport raakt het begrip 'governmentality' aan het snijvlak van de eerder geïntroduceerde autonome kenmerken van de sportvereniging en haar afhankelijkheidspositie. Waardenburg han-

¹³ Dit college bij het College de France is getranscribeerd en gepubliceerd door Pasquale Pasquino in *Au-Aut*, 167-8, September-December 1978 en later vertaald en als hoofdstuk opgenomen in Burchell, Gordon and Miller (1991).

teert daarom de neutralere term ‘instrumentalisering’, waarin de agency van de sportvereniging ruimte geeft voor “alternatieve gedragingen” ten opzichte van de regulerende overheidsdoelen (2016, p.36).

[72] Wat betreft overheidssturing in de sport ziet Van Bottenburg (2013) toekomst in de ‘sterke vereniging’, die tegemoet kan komen aan de verwachtingen om ook maatschappelijke taken vervullen. Hij vraagt zich tegelijkertijd af of de ‘zwakke’ vereniging uit beeld van de overheid zal verdwijnen en of hierdoor de traditionele vereniging als ‘mutual support organization’ (Handy, 1988) met uitsluitend vrijwilligers, intern beleid en het beoefenen van sport als enige doel zal verdwijnen. Furusten (2013) spreekt in dit verband over ‘institutional movements’, waarin organisaties voor hun voortbestaan tegelijkertijd organisatievormen van elkaar overnemen om hun activiteiten te structureren. Deze vormgelijkheid wordt ook wel ‘institutioneel isomorfisme’ genoemd (DiMaggio & Powell, 1983). Als voorbeelden van institutionele bewegingen noemt Furusten de intrede van marktwerking en competitie in de publieke sector en het maatschappelijk middenveld (‘marketization’), het streven naar doelgericht en doelmatig organiseren en directeuren en voorzitters, die managers worden (‘organization’), ketensamenwerking (‘corporatization’), het toenemend belang van Planning&Control (‘managementization’) en de vorming van expertsystemen (‘expertization’) (2013, p. 85-97).

Institutionele bewegingen in de sport vragen van sportbestuurders om strategische keuzes te maken. Furusten ziet voor hen hierbij drie opties, namelijk: “To follow, not to follow or to change” (2013, p. 185). Zoals Waardenburg (2016) benadrukt ook Furusten de agency van organisaties en ziet hij de derde strategie als beste optie. Furusten sluit zich hier aan bij de positionering van organisatiesocioloog Scott die stelt dat: “Individual organizations exhibiting culturally approved forms and activities (including strategies), receiving support from normative authorities, and having approval from legal bodies are more likely to survive than organizations lacking these evaluations. Organizations are creatures of their institutional environments, but most modern organizations are constituted as active players, not passive pawns” (2008, p. 178). Wanneer sportverenigingen de keuze

maken voor 'going public' en publieke taken gaan vervullen, gaan zij een afhankelijkheidsrelatie aan met de overheid (Meijs, 1997).

Najam (2000) onderzocht de samenwerking tussen overheden en organisaties in het maatschappelijk middenveld. Hij concludeert dat de mate waarin de doelstelling en de manier om die te bereiken (strategie) overeenkomen bepalend is voor het succes van deze inter-organisatorische samenwerking. Hij onderscheidt vier soorten van samenwerking. Bij 'cooperation' zijn de strategie en het doel gelijk, bij 'complementarity' verschilt de strategie, bij 'co-optation' is de strategie gelijk, maar het doel verschillend en bij de vierde variant 'confrontation' zijn zowel het doel als de strategie verschillend. Maatschappelijke organisaties hebben volgens Najam in hun samenwerking met overheden "... a long and illustrious track record of influencing (that is, co-opting) government policy to reflect their interests." (2000, p.388). Hij beargumenteert dat die samenwerking daardoor een instabiele aard heeft, omdat deze neigt te vervallen tot wederzijdse manipulatie, confrontatie, of tot het overtuigen van de andere partij dat hun doelen onderschikt zijn. De machtsongelijkheid tussen de partijen is dan bepalend voor wie zich wat de doeleinden betreft schikt naar de ander.

[73]

Grix & Phillpots (2011) beargumenteren dat sportverenigingen in Engeland door subsidieregelingen steeds afhankelijker zijn geworden van overheden en daardoor neigen hun primaire doel te veronachtzamen. Zij stellen dat hier sprake is van 'asymmetrical network governance', waarin de door de overheid beoogde organisatorische samenwerking in netwerken van partnerschappen, waarin de overheid niet haar traditionele rol als 'big government' inneemt, als gevolg van een scheve machtsverhouding niet werkt (Grix & Phillpots, 2011). Het welslagen van overheidssturing in de sport hangt immers af van de actieve inzet, interpretatie en uitvoering door vrijwilligers in de lokale context, die zich niet vanzelfsprekend herkennen in de doelen van de overheid, maar waarvan de sportvereniging wel afhankelijk is geworden (cf. Skille, 2008; Bloyce et al., 2008). Dit roept de vraag op hoe de relatieve autonomie van lokale praktijken in sportverenigingen zich verhoudt tot eerder genoemde institutionele doelstellingen en instrumenten (cf. Waardenburg, 2016; Van Eekeren, 2016).

Boessenkool et al. (2011) hebben wat betreft de institutionele sturing en doorwerking daarvan in sportverenigingen twee spanningsvelden gevon-

den, namelijk: 'autonomie versus sturing' en 'vrijwilligheid versus professionaliteit'. Zij vragen zich af wie uiteindelijk de richting van de vereniging en interne veranderingen bepaalt: de leden, het bestuur van de vereniging of meer en meer de bond, NOC*NSF en de overheid. Is meer publieke dienstverlening door sportverenigingen en het openstellen voor een heterogener rekruteringsveld nu een bottom-up of top-down verandering? Boessenkool et al. (2011) zijn kritisch in hun analyse van de externe invloed op sportverenigingen en stellen dat beslissingen in verenigingen minder uit interne discussie voortkomen en meer vanuit externe eisen en ontwikkelingen.

[74] De vraag is in hoeverre de autonomie van de sportvereniging door de veranderende machtsverhouding tussen verenigingen en overheden geringer is geworden en of dat problematisch is. Boessenkool et al. zijn hier bezorgd over en stellen: "Het doen van vrijwilligerswerk is primair gebaseerd op vrijheid en ruimte om eigen keuzes te kunnen maken die zo bijdragen aan betrokkenheid, bindingsgevoel en plezier" (2011, p.5). Met een keuze voor 'going public' stelt de sportvereniging zich hoe dan ook meer open voor overheidssturing. Deze vorm van inter-organisatorische samenwerking in het maatschappelijk middenveld is complex en niet onprobleematisch, zoals Najam (2000) laat zien. In de sportvereniging als vrijwilligersorganisatie ligt het primaat namelijk bij de gedeeltelijk zichtbare informele processen die lastiger te plannen en controleren zijn.

De door de gemeente Utrecht ingeschakelde externe ondersteuners van VVOO kunnen we zien als professionals. Volgens Uitermark & Van Beek stelt overheidsbeleid met betrekking tot het maatschappelijk middenveld vooral professionals in staat "te regisseren, te controleren en te conditioneren" (2010, p. 228). Zij waarschuwen voor de ondermijnende werking hiervan, omdat het probleemoplossend vermogen van burgers eerder wordt ondergraven dan dat het wordt versterkt en inspraak en medezeggenschap steeds meer een verlengstuk worden van beleid.

Bovengenoemde zorgen sluiten aan bij de inzichten van Foucault (1980) die ons attent maakt op de machtspositie van de professional die 'weet hoe het zit en werkt' en die van zijn dispositieven (methodieken, plannen en regels). Volgens Foucault is die macht vooral gericht op 'normalisering' van gedrag, opdat mensen gaan leven volgens gangbare normen. Die vorm

van macht gaat niet zozeer uit van personen, maar wordt uitgeoefend door voorzieningen, met een moderne term 'beleidsinstrumenten'. Wat betreft de sport kunnen we hierbij denken aan sportbonden met betaalde en zich specialiserende bureaumedewerkers, beleidsgerichte samenwerking van sportverenigingen met gemeenten, en de door rijksoverheid (VWS en OCW) en gemeenten gefinancierde inzet van verenigingsmanagers, combinatie-functionarissen en buurtsportcoaches in sportverenigingen (SCP, 2015). In deze ontwikkeling stimuleren overheden en sportbonden bestuurders van sportverenigingen meer te denken en handelen als managers, die spreken over visie, klanten, sportaanbod, controleerbaarheid, transparantie en indien nodig, om expertise in huis te halen (Boessenkool et al., 2011).

[75]

Zo stelt voetbalvereniging VVOO zich vanuit haar afhankelijkheidspositie in het najaar van 2008 noodgedwongen open voor externe ondersteuners en hun expertise. De gemeente treedt via de ondersteuners, in termen van Furusten (2013) 'institutional actors', toe tot de machtsarena in de figuratie van de vereniging. Dit zorgt voor dynamiek op de machtsbalans, waarin de wederzijds afhankelijke actoren in het interim-bestuur naast het werken aan organisatiedoelen ook streven naar zelfvalidering als professional en als vrijwilliger. De beschrijvingen van de aanleiding en de planning van de interventie bij VVOO in de volgende paragraaf tonen hoe de gemeente Utrecht als derde actor toetreedt tot de machtsarena van voetbalvereniging VVOO en gewicht inbrengt op de bestaande machtsbalans.

3.2 De aanleiding tot de gemeentelijke interventie

De aanleiding tot de gemeentelijke interventie bij voetbalvereniging VVOO is tweeledig. De kwetsbare situatie van de vereniging en de zorgen over de sociale problemen in Overvecht brengen twee gevestigde leden van VVOO en 'institutionele actoren' samen in het najaar van 2008. Zoals eerder beschreven is VVOO geleidelijk haar basis kwijtgeraakt, waardoor zij steeds minder in staat was om de betalingsverplichtingen aan de gemeente (veldhuur) en de energieleverancier te voldoen en schulden opbouwde. Een door de interim penningmeester opgesteld financieel overzicht laat zien dat VVOO in het jaar 2007-2008 een tekort heeft van ruim €12.000,- en rekening hield met een door de gemeente Utrecht toegezegde subsidie van €11.000,-. Hiervan was €1.000,- bestemd voor jeugdvoetbal en €10.000,-

voor algemene verenigingsondersteuning. De ontstane financiële situatie hangt samen met de turbulente in- en uitstroom van leden na de verhuizing van de vereniging in 1998, sociale fragmentatie na de komst van een grote groep jeugdleden direct na die verhuizing en de renovatie van de buurt en het sportpark in de jaren 2008 en 2009.

De verhuizing naar sportpark De Dreef

[76] Sinds haar oprichting in 1952 is 'De Dreef' de derde locatie van voetbalvereniging VVOO. De laatste verhuizing in 1998 diende zowel de belangen van VVOO als die van Gemeente Utrecht. De vereniging wenste al sinds de jaren '70 een eigen kantine (tot die tijd deelde zij de kantine met andere sportverenigingen op het sportpark aan de Manitobadreef) en de gemeente was eind jaren '90 op zoek naar een nieuwe locatie voor voetbalvereniging VSK. Die vereniging was namelijk gehuisvest op gemeentelijke grond met een woonbestemming. De gemeente sprak af dat deze vereniging de locatie van VVOO op de Manitobadreef over kon nemen en dat VVOO op haar beurt een nieuwe locatie met eigen kantine zou krijgen. Aldus geschiedde en VVOO verhuisde in 1998 naar sportpark De Dreef. De gemeente Utrecht bouwde daar een kantine die VVOO 'kosteloos' kon pachten. Ondanks het vooruitzicht van een 'eigen kantine' op de nieuwe locatie was de verhuizing aanleiding voor leden om hun lidmaatschap op te zeggen. Johan vertelt over de sfeer en het vertrek van leden in laatste periode op de oude locatie:

"Ja, mensen verhuisden uit de wijk [Overvecht], mensen krijgen andere prioriteiten, mensen overlijden. Mensen vinden elkaar niet meer aardig om wat voor reden dan ook. Ja, ik heb ook wel eens op avonden daar [locatie Manitobadreef] gestaan, op vrijdagavond, met zaalvoetbal, dat het gewoon 'Peyton Place' was¹⁴. De een was bang voor de ander, ze waren bang dat er weer een vereniginkje terug zou komen om heibel te trappen. Nee, het is

¹⁴ 'Peyton Place' was een Amerikaanse soap (van september 1964 tot juni 1969) die op een laat uur door AVRO werd uitgezonden. De controversiële serie gaf een voor die tijd ongekende ongegeneerde 'voyeuristische' inblik in de burgerlijke Amerikaanse samenleving van de jaren '50, waarin ongegeneerde lust, verkrachting, brute moord, incest, overspel, en inktzwarte complotten en abortus op televisie verschenen.

een poosje ook geen leuke sfeer geweest.” (interview Johan, 21 september 2011)

De gemeente Utrecht wenste dat VVOO, die in de jaren voor de verhuizing geen jeugdleden meer had, zich op haar nieuwe locatie midden in de wijk Overvecht zou openstellen voor de jeugd en nadrukkelijker een wijkfunctie zou gaan vervullen. Die wens sloot aan bij ideeën van het verenigingsbestuur destijds, die hun ledenaantal zagen slinken en het verarmde verenigingsleven nieuw leven wilde inblazen.

Jeugd uit de wijk als nieuwkomers

Spoedig na de verhuizing diende zich een mogelijkheid aan om tegemoet te komen aan zowel de wensen van de gemeente alsook aan de behoefte van het verenigingsbestuur om de vereniging weer te laten groeien. Toenmalig bestuurslid Ramon vertelt tijdens een interview dat de toetreding van vier complete jeugdteams en een jeugdbestuur destijds een welkome impuls was voor de start van de vereniging op de nieuwe locatie: [77]

“Het leuke was toen [1998]. Wij hadden dus geen jeugd en toen ben ik gebeld door iemand van voetbalvereniging VSK en die zei ‘Wij zijn van VSK en onze vereniging is opgeheven, maar wij hebben nog een hoop jeugd en we voelen er eigenlijk wel voor om op De Dreef te komen voetballen’. Nou, daar heb ik dus een aantal gesprekken mee gevoerd en dat klikte dus heel erg goed. Nou, dat was voor ons dus een mooie start. We hadden toen nog twee seniorenelftallen en als we dan met vier jeugdelftallen konden starten, dat zagen we wel als een uitdaging. Zo zijn we daar dus gestart met vier jeugdelftallen en twee seniorenelftallen. En die mensen die van VSK kwamen die hadden ook wel interesse in kaderfuncties, dus die zijn het jeugdbestuur gaan vormen.” (interview Ramon, 21 september 2011)

Met de overgebleven twee seniorenteamen en vier nieuwe jeugdelftallen had het bestuur van VVOO in 1998 weer toekomstperspectief. De jeugdteams en het jeugdbestuur bestonden voornamelijk uit kinderen met een Marokkaanse achtergrond die in de directe omgeving van VVOO woonden. Hun

ONDER ONS

komst naar VVOO is te beschouwen als de intrede van een etnisch én generationeel verschil binnen de vereniging. De verhouding tussen gevestigden en nieuwkomers in de figuratie van VVOO veranderde eind jaren negentig drastisch. De ledenadministratie van 1998 laat zien dat het aantal jeugdleden met een Marokkaanse achtergrond stijgt van 50 naar 114 leden en het aantal senioren leden daalt van 100 naar 60 (Ledengegevens 1998, administratie VVOO). Het jeugdvoetbal van VVOO ontwikkelde zich tot 2005 positief en organiseerde zichzelf, weliswaar als een groep nieuwkomers binnen de vereniging. Het jeugdbestuur had namelijk geen directe vertegenwoordiger in het hoofdbestuur. De positieve ontwikkeling stakte toen in 2005 het jeugdbestuur en het hoofdbestuur een conflict kregen. Aanleiding daarvan was de doorstroom van de A1 (eerste jeugdteam) naar de seniorencompetitie. In het betreffende seizoen 2005-2006 had VVOO geen 'standaardteam' (eerste senioren team) en het succesvolle jeugdteam wilde door en uitkomen als VVOO1. Het hoofdbestuur destijds ging daar niet mee akkoord en argumenteerde dat de investering in het jeugdteam niet zou lonen. "Er is veel gedoe geweest rondom spelers en de trainer van het jeugdteam en ze hadden veel begeleiding nodig", vertelt een gevestigd lid aan de bar in de kantine als ik hem naar dat conflict vraag. Ze misten volgens hem in die tijd ook de betrokkenheid van de ouders en waren bang dat opportunistische jeugdleden de vereniging weer snel weer zouden verlaten.

De uitkomst van het conflict was dat het volledige jeugdbestuur opstapte en verschillende jeugdteams (waaronder het eerste) uit elkaar vielen. Hierdoor verlieten ook andere jeugdleden en betrokken ouders de vereniging. Naar aanleiding van deze ontwikkeling besloot het toenmalig hoofdbestuur zich te distantiëren van het jeugdvoetbal.

Als ik Ramon tijdens een interview vraag naar dit conflict en de drastische keuze van het hoofdbestuur, vertelt hij daar het volgende over:

I: Welke problemen?

Ramon: Ja, problemen over dat ze zich buitengesloten voelden [...] dat ze zich niet opgenomen voelden en dat soort zaken.

I: Als ze zeggen dat ze zich buitengesloten voelen. Waar doelden ze dan op?

Ramon: Nou, ja, ze doelden dan op [...] Het was een keer zo dat ik op een avond zat te eten en toen werd er gebeld. Toen zeiden ze: 'We moeten zo meteen gaan voetballen, maar er staan geen lijnen op het veld.' Ja, dan pak je de krijtkar en trek je de lijnen, denk ik dan. Dat had ik dus niet mogen zeggen, want ze vonden dat wij dat moesten verzorgen. Zo ontstond dan een conflict. Er waren talloze zaken.

I: Zoals?

Ramon: De shirtsponsoring. Er was dus één knaap bij die haalde dus bedrijven over om jeugd te sponsoren en dat deed hij echt erg goed. Maar hij ging daar ook allerlei voorwaarden aan stellen en toen ontstond een conflict. Op een gegeven moment gooide hij ook zijn kop in de wind en kreeg hij dus ruzie met de overige bestuursleden van de jeugd. Dat was allemaal heel erg ingewikkeld [...] en uiteindelijk is de jeugd dus [...] Ja, kijk het probleem was dus dat we die jeugd niet konden vasthouden.

[79]

I: En waarom lukte dat niet?

Ramon: Op een gegeven moment hadden we dus een A-team, maar die jongens waren zo verschrikkelijk moeilijk. Ik moet ook zeggen dat vooral wanneer je dan buiten Utrecht komt te spelen, dan worden ze ook gediscrimineerd. Want in dat team liepen dus ook buitenlandse kinderen. Op een gegeven moment voelen die jongens zich toch aangesproken en dan gaan ze daar op reageren. Dan liep een wedstrijd uit de hand en dat gaf nog al eens de nodige problemen. Op een gegeven moment hebben we dat A-team teruggetrokken en zijn we overgegaan naar een B-team. Als senioren had je nooit wat aan die jeugd, want die werden dan weggehaald door andere verenigingen. (*interview Ramon, 21 september 2011*)

Ramon brengt hier verschillende problemen van het toenmalige bestuur, de jeugdleden en ouders naar voren. De socialisatie van de nieuwkomers ten behoeve van bijvoorbeeld het krijten van de lijnen heeft niet plaatsgevonden

(cf. Stokvis, 2010). De jeugdleden (en hun ouders) als nieuwkomers was niet aangeleerd hoe ze dat moeten doen en zij waren ook niet in het bezit van de sleutel van het hok, waarin de krijtkar staat. De vrijwilligers onder de gevestigde leden, zoals Ramon, waren op een hand te tellen en niet in staat om alle taken te verrichten en te coördineren. Onduidelijkheid binnen de vereniging over welke afspraken je met een sponsor kunt maken, wie het geld krijgt en waaraan dat besteed kan worden en het niet communiceren daarover met bestuursleden leidde dan ook tot een conflict. Daarnaast speelden ook frustratie over discriminatie van jeugdspelers bij uitwedstrijden, vechtpartijen die daaruit voortkwamen en gerelateerde tuchtzaken en te betalen boetes aan de KNVB. Het waren volgens Ramon zware tijden voor [80] het toenmalige VVOO-bestuur, dat ook kampte met een kadertekort. Het werd het steeds moeilijker om bestuurs- en commissieleden te vinden (onder de gevestigde leden). Die werden veelal tijdens traditionele sociale activiteiten als 'kerstkaarten', 'het harde veld toernooi in januari' en 'paaskaarten' geworven en voor deze activiteiten was steeds minder animo.

De wens van de succesvolle A1 jeugdspelers om uit te komen als het eerste team van VVOO leidde tot weerstand onder de gevestigde leden en het hoofdbestuur. De laatste opmerking van Ramon "als senioren had je nooit wat aan de jeugd", is een breder gedragen opvatting binnen sportverenigingen (Stokvis, 2010). Investeren in de jeugd door lagere contributie en financiële bijdragen aan kosten voor trainingen en competitiedeelnames zou niet lonen, omdat veel jeugdleden de vereniging verlaten als zij de leeftijd bereiken waarop ze taken en verantwoordelijkheden kunnen nemen. Ook gevestigd lid Johan geeft aan dat het toenmalig bestuur bij nader inzien geen fiducia had in de nieuwkomers. Hij duidt het toelaten van jeugdvoetbal destijds als een 'hoffelijk streven' en beschrijft de scepsis van de toenmalige bestuursleden als volgt:

"En jeugd is wel leuk, het is voor je imago wel goed en het is een hoffelijk streven om te hopen dat je daar uiteindelijk ook nog wat seniorleden aan overhoudt. Maar je kunt het wel op je buik schrijven, want op een gegeven moment gaan ze naar een andere school of gaan ze buiten de wijk wonen. Dat is ook wel gebleken. En ja, ik denk dat [...] ergens de jeugd is losgelaten. De prioriteit was om

met de senioren verder te gaan.” (interview Johan, 21 september 2011)

Gevestigde leden geven tijdens informele gesprekken aan dat zij zich des tijds vooral stoorden aan het ontbreken van de betrokkenheid van de ouders van de jeugdleden. De nieuwkomers waren volgens hen ‘geen verenigingsmensen’, omdat ze niet wilden rijden naar uitwedstrijden en vrijwilligerstaken niet oppakten.

In tegenstelling tot het aanpakken van deze, weliswaar ingewikkelde problemen, besloot het toenmalige hoofdbestuur van VVOO in 2006 te stoppen met jeugdvoetbal. Een drastisch besluit waarmee ze het inmiddels grootste deel van hun leden uitsloten. Het “loslaten” van de jeugd stuitte echter op kritiek vanuit de subsidiërende gemeente Utrecht, die het bestuur van VVOO wees op de afspraken bij de verhuizing naar de nieuwe locatie. Het toenmalig VVOO-bestuur had namelijk toegezegd zich open te stellen voor de jeugd uit de wijk.

[81]

Na bemiddeling door medewerkers van de VSU gaf de KNVB in het kader van het rijksoverheidsprogramma “Tijd voor Sport”¹⁵ de Stichting Imagu de opdracht om de situatie en ondersteuningsmogelijkheden bij VVOO in kaart te brengen en een plan van aanpak op te stellen. In dat plan wordt ‘ouderparticipatie’ als één van de meest urgente problemen gedefinieerd (Plan van Aanpak Verenigingsondersteuning VVOO, KNVB, 2007). Als ondersteuningsmaatregel wordt Aziz als verenigingsbegeleider aangesteld. Hij kreeg de opdracht om bij VVOO vrijwilligersbeleid op te zetten met als doel de betrokkenheid en participatie van de ouders van de jeugdleden te vergroten. Vanaf 2007 ging verenigingsbegeleider Aziz met het socialisatieproces van de nieuwkomers aan de slag. Dat bleek succesvol. Er was veel animo onder de jeugd in de wijk en al snel stonden er weer jeugdteams op het veld.

¹⁵ Beleidsprogramma van Ministerie VWS dat was bedoeld ter bevordering van integratie (deelprogramma Meedoen Allochtone Jeugd door Sport).

ONDER ONS

Tegelijkertijd ging de uitstroom van gevestigde leden onverminderd door en bleef het tekort aan kaderleden in algemene commissies en het hoofdbestuur bestaan.

De veranderde ledensamenstelling van voetbalvereniging Onder Ons met een sterke toename van nieuwkomers (jeugd en zaalvoetballers) vanaf 1998 werd tien jaar later niet gerepresenteerd in de besturen en algemene commissies. Als ik Ramon vraag naar een verklaring hiervoor zinspeelt hij op de komst van de nieuwkomers met een Marokkaanse achtergrond:

[82] “We hadden toen een jongen die altijd in de kantine stond, dat was Fred en dat was dus echt een verenigingsmens wat dat gaat. Maar op een gegeven moment zijn die ook gewoon verdwenen. En ja, waar ik sterk het gevoel van heb is dat [stilte] veel mensen zich toch stoorden aan de [stilte] allochtonen.” (interview Ramon, 21 september 2011)

De renovatie van de buurt en sportpark De Dreef

De wijk Overvecht kwam in 2007 als ‘Krachtwijk’ in aanmerking voor rijksinvesteringsgelden. Het oplossen van overlast van jongeren, conflicten tussen buurtbewoners, overgewicht onder wijkbewoners en achterstand in het onderhoud van sociale huurwoningen waren ook belangrijke doelstellingen in het gemeentelijk wijkbeleid en die van de woningbouwcorporaties in Overvecht. Met co-financiering (Rijk en gemeente) voert ontwikkelmaatschappij en ingenieursbedrijf Arcadis in de jaren 2008 en 2009 de renovatie van het sportpark uit. In een vakblad voor bouwondernemers schrijft Smolenaers (2008) onder de titel ‘Bouwen aan de toekomst’ het volgende over de maatschappelijke doelstellingen van dit renovatieproject:

“Het verouderde sportcomplex De Dreef in het Utrechtse Overvecht heeft dit najaar plaats gemaakt voor een modern multifunctioneel sport- en ontmoetingscentrum. Dit is een plek waar wijkbewoners van allerlei culturen en achtergronden elkaar ontmoeten in een sportieve, recreatieve omgeving. Sport en gezondheid staan dan ook centraal in het nieuwe complex, dat onderdak biedt aan een nieuwe sporthal van bijna 1.100 vierkante meter, een fitnessvereniging, een gezondheidscentrum, ruimtes voor kinder-

DE GEMEENTELIJKE INTERVENTIE

opvang en andere maatschappelijke activiteiten. Het complex is vooral bedoeld om de sociale cohesie in deze multiculturele samenleving te stimuleren.”

VVOO ondervond in de renovatieperiode overlast tijdens de bouwwerkzaamheden, die een half jaar langer duren dan gepland. De oude sporthal voorzag VVOO van kleedkamers en werd door de zaalvoetballers gebruikt voor trainingen en competitiewedstrijden. En in de jaren 2008 en 2009 wijkten de zaalvoetballers uit naar een andere binnensportaccommodatie in Overvecht. Dit versterkte de fragmentatie in de club en de afwezigheid van de grootte groep zaalvoetballers betekende ook een aanzienlijke vermindering van de kantine-inkomsten. Daarnaast konden de trainingen van de veldvoetballers (jeugd en senioren) door de renovatie vier maanden niet doorgaan. Het trainingsveldje was opgebroken en VVOO kreeg van de gemeente geen toestemming om het hoofdveld voor de trainingen te gebruiken, aangezien de toestand van het veld, in het bijzonder in die wintermaanden, teveel zou verslechteren. Voor het gebruik van het wedstrijdveld en het trainingsveld op de nieuwe locatie betaalde VVOO jaarlijks huur aan de gemeente naar rato van gebruik. In 2007 bedroeg dat € 4278,- en in 2008 is dat € 2250,- (zie bijlage 2: Resultatenrekening VVOO 2008). De vermindering van het huurbedrag in 2008 had te maken met de renovatie van de buurt en het sportpark, waardoor de velden minder gebruikt konden worden.

[83]

Gevestigd lid Johan vertelt tijdens een interview het volgende over deze renovatieperiode:

“... en met de nieuwbouw van de sporthal denk ik toch dat VVOO daar een hele hoop geld op verloren is. En ja, ook goodwill. Toen hebben we echt op een eiland gezeten, tussen het zand en ook soms tussen het water. Soms wel warm en soms niet warm. Het had natuurlijk wel wat, maar als je leden wilt verliezen, dan was dat een goede periode om leden te verliezen. Ook toen de kleedkamers nog bij de oude sporthal waren. Dat was niet de meest gunstige plek. Achteraf kun je zeggen dat die kantine, wel op ons ingeven een kopie van de voorgaande kantine, toch met de ingang

ONDER ONS

naar de verkeerde kant is gebouwd. Ja, dat was aan de kant van de oude sporthal en eigenlijk had je waar nu de bestuurskamer is, met uitzicht op het parkeerterrein, de ingang moeten maken. Dat was voor de nieuwe inrichting van het sportpark wel beter geweest. De ingang zit nu echt verstopt. Veel pogingen tot inbraak bij auto's waar geen zicht op is. Toen is natuurlijk nog wel die grote lantaarn daar neergezet. Daarna is het wel weer verbeterd, dat moet ik ook wel weer zeggen. Toen is die begroeiing rondom helemaal weggehaald. Ja, het was toch het oude VVOO niet meer op een gegeven moment.” (interview Johan, 21 september 2011)

- [84] De ledenadministratie van VVOO laat zien dat in de renovatieperiode wederom leden hun lidmaatschap opzeggen. Bij navraag tijdens exitgesprekken blijkt naast verhuizing naar een andere wijk of woonplaats (‘witte vlucht’) ook de rommelige situatie van de vereniging en sfeer in de kantine redenen zijn het lidmaatschap op te zeggen. De slinkende groep gevestigde leden vulden na de intrede van de nieuwkomers na tien jaar nog steeds de sleutelposities in. En zonder leden die verantwoordelijkheid droegen voor het beheer en onderhoud van de kantine, de velden en de opeisende schulden aan de gemeente en het energiebedrijf was er onvoldoende basis om de vereniging voort te laten bestaan. In 2008 vroegen twee gevestigde leden, Kees en Henk, dan ook ondersteuningsorganisatie VSU en de gemeente om hulp.

3.3 De planning van de gemeentelijke interventie

Terug naar de bijeenkomst over het redden van VVOO in het najaar van 2008. Daar kwamen de verschillende partijen tot een plan dat zowel tegemoet kwam aan het belang van gevestigde leden van VVOO alsook aan de gemeentelijke belangen om de vereniging te transformeren tot een wijkvereniging. Na het verzoek om ondersteuning vanuit de vereniging benaderden Nawaz, medewerker van de VSU, en Edward, sportambtenaar bij de Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling van de gemeente, contactpersonen in het Utrechtse sportnetwerk en de KNVB om ondersteuning voor VVOO te organiseren. Bij de uitnodigingsmail aan deze “sportvrienden” was ook het document ‘VVOO Plan van aanpak’ gevoegd. In dat document wordt de

DE GEMEENTELIJKE INTERVENTIE

maatschappelijke functie van de vereniging en daarmee het gemeentelijk belang bij het voortbestaan van VVOO als volgt verwoord:

“VVOO zit al enkele jaren in een dalende spiraal, bestuurlijk en qua activiteiten, terwijl we VVOO één van de belangrijkste voetbalverenigingen in Overvecht vinden. Het plan om een complex - verenigingsmanager De Dreef aan te stellen (voor het complex én de verenigingen UDSV en VVOO) is tot nog toe niet gelukt.”
(Plan van Aanpak VVOO, gemeente Utrecht, 21 augustus 2008)

Na eerdere gemeentelijke subsidiaire ondersteuning voor het jeugdvoetbal in de periode 1998-2006 stelde de gemeente voor om twee externe ‘professionals’ in een interim-bestuur te stationeren: [85]

“Het is de bedoeling dat Frank en Mimoun vanaf september 2008, tijdelijk, gezamenlijk en ‘betaald’, het interim-bestuur van VVOO helpen met bestuursuitbreiding (m.n. ook uit allochtone wijkbewoners) en de voetbalactiviteiten in afstemming met de verenigingsbegeleider.”
(Plan van Aanpak VVOO, gemeente Utrecht, 21 augustus 2008)

Frank was een ervaren voorzitter van een andere voetbalvereniging in Utrecht en Mimoun werkte als medewerker verenigingsondersteuning bij de voetbalbond (KNVB). Nawaz had ook de voorzitter van VSU als inleider van de bijeenkomst uitgenodigd. Ik was als sportonderzoeker en kerndocent van het masterprogramma Sportbeleid en Sportmanagement ook één van de “sportvrienden” en een maand eerder door Nawaz gevraagd om als bestuurlijk ondersteuner deel uit te gaan maken van een interim bestuur. Namens VVOO waren Kees en Henk aanwezig. Zij hadden als oud-bestuurders na het opstappen van het bestuur in 2006 het roer overgenomen en de noodkreet naar de gemeente geuit. Nawaz had ook David uitgenodigd. David werkte voor de welzijnsorganisatie Cumulus en organiseerde activiteiten voor jongeren in de wijk.

Onderstaande observatie tijdens deze bijeenkomst begin september 2008 toont de introductie van de verschillende actoren en geeft inzicht in de verschillende institutionele belangen.

Bij binnenkomst in de vergaderruimte zitten vijf mannen rond een grote ovale tafel. Het is stil in de ruimte. De mannen zijn niet in gesprek met elkaar. Ik herken Nawaz, die naar me toeloopt en me enthousiast voorstelt aan Kees en Henk.

Nawaz: 'Dit zijn de bestuurders van VVOO.'

Henk: 'Ad interim.'

[86] Henk lacht bij zijn correctie en we geven elkaar een hand. Ik geef ook Kees die naast hem zit een hand. Kees zegt niets. Ik knik naar hem en loop naar de volgende persoon aan de tafel. Dat is Edward, de gemeentelijk sportambtenaar, en ik herken hem als de stagebegeleider van één van mijn studenten. Hij schudt mij joviaal de hand. De laatste persoon met wie ik kennis maak is David. Hij vertelt dat hij voor een welzijnsorganisatie werkt in de wijk waar VVOO gevestigd is. Hij organiseert activiteiten in de wijk en geeft aan dat hij in het bijzonder actief is met meidenvoetbal. Na de kennismaking ga ik aan tafel zitten en pak de uitnodiging van Nawaz voor me. Het blijft stil. Dan breekt Nawaz de stilte: 'We wachten nog even op Richard, Frank en Mimoun en dan kunnen we beginnen'. Ik lees het plan van aanpak van Edward nog een keer door. Na binnenkomst van Frank, Mimoun en Richard, neemt de laatste direct het woord om bijeenkomst te openen. Richard geeft in een korte inleiding aan dat het sportcomplex van VVOO volledig gerenoveerd wordt, veel jeugd in de wijk graag wil voetballen en dat die jeugd als gevolg van de vele wachtlijsten bij de andere verenigingen in Utrecht steeds moeilijker lid kunnen worden. Vervolgens gaat hij in op het in zijn ogen maatschappelijk belang van VVOO: 'De vereniging ligt op een unieke locatie midden in de wijk. Op die plek mag het niet zo zijn, dat daar geen vereniging is'.

Richard kijkt dan naar Edward en Frank en geeft aan dat het mooi zou zijn als in deze interim-periode nieuwe bestuurders en kader voor de vereniging gevonden kunnen worden. Vervolgens vraagt

hij Henk en Kees iets vertellen over de situatie van VVOO. Henk neemt als eerste het woord. Het valt me op dat Kees zich op dat moment wegdraait, met zijn rug naar Henk gaat zitten en door het raam naar buiten staart. Henk vertelt dat hij samen met Kees als interim-bestuur de vereniging probeert draaiende te houden.

Henk: 'Kees en ik wilde de kar weer op de rails zetten en we kwamen erachter dat het een puinbak was. De financiële reserves zijn van € 30.000,- naar € 0,- geslonken. Toen wij begonnen was het financieel een zootje en nu houd ik me vooral bezig met kasbeheer, want de balansrekening moet weer op orde.'

[87]

Henk geeft aan dat de contributie nog geïnd moet worden en dat ze over willen gaan op automatische incasso-inning van de contributie. Hij vertelt verder dat hij er wel in is geslaagd om € 4000,- aan onbetaalde contributiegelden te innen. Dan neemt Kees het woord over en vertelt dat hij vooral zijn best doet om de teams competitie te laten spelen.

Kees: 'We hebben één eerste team op de been en hier zijn financiële toezeggingen voor gedaan. De eerste wedstrijden zijn gespeeld zonder geldige KNVB-passen. We hebben een groot probleem. Het is financieel belabberd.'

Kees kijkt dan iedereen aan en geeft aan dat de jeugd uit de wijk komt, maar net als het eerste geen trainer heeft. Na zijn sombere inleiding wordt Kees positiever: 'We hebben wel een goedlopende zaalcommissie met teamleiders en ik heb onlangs nog voor hen privé ballen aangeschaft'.

Hij rondt zijn verhaal af met de mededeling dat VVOO dit jaar, 60 jaar bestaat en dat op 24 september een jubileumwedstrijd tegen oud FC Utrecht zal plaatsvinden. Dan kijkt Kees naar Frank aan en vraagt hij om een reactie.

Kees: 'Wat vinden jullie ervan?'

Frank: 'Het valt mij wel mee. Jullie zijn bezig om de financiële situatie weer op orde te krijgen en weten wat er niet goed zit. Verder valt het me op hoe twee personen zo ontzettend veel werk kunnen verzetten. Hoe gaat het met de kantine?'

Kees: 'Er verdwenen spullen uit de kantine, maar dat hebben we stopgezet.'

Henk: 'Maar de administratie klopt nog steeds niet. Er is een tekort van 1900,- en er is voor 12.000,- ingekocht.'

[88]

Frank knikt en na een stilte stelt Richard Mimoun voor als medewerker van de KNVB, die als verenigingsondersteuner mee zal doen aan het project. Dan neemt David van de wijkwelzijnsorganisatie het woord. Hij geeft aan dat het mooi zou zijn als VVOO meidenvoetbal gaat organiseren vertelt dat hij een enthousiast team van meiden uit de wijk begeleidt. David benadrukt het belang van VVOO voor de meiden als volgt: 'Ze [het meidenteam] willen graag lid willen worden van VVOO. Ze zien dat als een echte vereniging met faciliteiten'. Nawaz en Edward knikken bevestigend. Na het introductierondje geeft Richard aan dat de KNVB in het kader van een School en Voetbalproject ondersteuning kan bieden en dat Mimoun daar de contactpersoon voor is. Nawaz vraagt dan aan Edward om de rol van de gemeente toe te lichten.

Edward: 'Zoals ik in het plan van aanpak heb verwoord hecht de gemeente belang aan een gezonde vereniging in de wijk. Het is in het plan belangrijk om korte en lange termijn te onderscheiden. We ondersteunen VVOO nu al een aantal jaren en we zien dit plan als een laatste reddingspoging. Wij zullen Frank en Mimoun een contract voor één dag per week aanbieden. Hierover zullen we nog een gesprek hebben. Volgende maand wil ik graag een nulmeting en werkplan van de werkgroep zien.'

Bij de afronding van de bijeenkomst stelt Nawaz voor dat de leden van het interim-bestuur eerst afspraken gaan maken en dat de hele groep over twee maanden weer bij elkaar komt om te evalueren. Er wordt instemmend geknikt en iedereen staat op als teken dat

de bijeenkomst is afgelopen. Ik loop naar Frank en Mimoun om een afspraak voor de eerste vergadering op VVOO te maken. (veldnotitie, 3 september 2008)

Het voortbestaan van de kleine volksclub VVOO blijkt om uiteenlopende redenen een gedeeld belang te zijn van VVOO, de gemeente Utrecht, sportbelangenorganisatie VSU, de wijkwelzijnsorganisatie Cumulus en de KNVB. Deze organisaties beschouwen VVOO als een maatschappelijke organisatie met mogelijkheden om de jeugd in de wijk gelegenheid tot sporten te geven, sociale cohesie in de wijk te bevorderen en overlast van hangjongeren tegen te gaan. De locatie en ledenpopulatie (veel jeugd met een migratieachtergrond) van VVOO bieden subsidiemogelijkheden en daarmee institutionele handelingsperspectieven, omdat ze centraal staan in beleidsdoelen van de Rijksoverheid en die van Gemeente Utrecht. De inzet van Frank en Mimoun kon gefinancierd worden uit gelden van het nationale beleidsprogramma 'Meedoen Allochtone Jeugd door Sport'¹⁶. Daarnaast bood het gemeentelijk sportbeleidsprogramma 'Buurt, Onderwijs en Sport' de mogelijkheid om kinderen uit gezinnen met lage inkomens gesubsidieerd bij VVOO te laten voetballen (Gemeente Utrecht, 2005).

[89]

Als we kijken naar de bijeenkomst over het voortbestaan van VVOO dan valt op dat verenigingsbegeleider Aziz, die wel in het gemeentelijk plan van aanpak wordt genoemd, niet deelneemt. Ook andere vertegenwoordigers van de jeugd en de groep zaalvoetballers zijn niet uitgenodigd. Dat is opvallend, omdat zij als georganiseerde groepen binnen de vereniging ook onderdeel zijn van de figuratie in VVOO. Achteraf beschouwd, laat deze sa-

¹⁶ Tijdens de uitvoering van het beleidsprogramma verandert de naam in 'Meedoen alle jeugd door sport' als gevolg van vragen van parlementsliden die het doelgroepenbeleid (gericht op allochtonen) ter discussie stelden. Het beleidsprogramma kwam voort uit de kabinetsnota 'Tijd voor Sport', waarin de maatschappelijke relevantie van sport voor alle Nederlanders als volgt wordt geformuleerd: Sport is niet weg te denken uit onze maatschappij. Velen doen aan sport, velen dragen een steentje bij aan sportorganisaties, velen kijken naar sport. Sport vertegenwoordigt belangrijke maatschappelijke waarden: sport verbreedert, sport stimuleert sportief gedrag." (Ministerie VWS, 2005)

menstelling de fragmentatie van de vereniging en de buitenstaanderspositie van de nieuwkomers zien.

Tevens valt op dat Kees, in tegenstelling tot Henk, tijdens de bijeenkomst niet erg spraakzaam is. Hij zit een groot deel van de bijeenkomst, waarin de toekomst van de vereniging wordt besproken, met zijn rug naar de anderen gekeerd. Zijn opmerkingen tijdens de bijeenkomst zijn gericht op de dagelijkse gang van zaken en de organisatie van het voetbal. Niet op de mogelijke maatschappelijke betekenis daarvan. Kees representeert hiermee de interne belangen van de leden van de vereniging, in tegenstelling tot de gemeenteambtenaar en medewerker van de welzijnsorganisatie. Die hechten belang aan het voortbestaan van VVOO om haar maatschappelijke functie in de Utrechtse 'krachtwijk', in het bijzonder voor de jeugd (en meiden) uit de buurt.

Financiële regeling en de inzet van externe betaalde ondersteuners

De bijeenkomst over de toekomst van VVOO leidde tot een tweeledige gemeentelijke interventie. Het eerste deel betrof een betalingsregeling, waarin de veldhuurachterstand van ca. € 6000,- met een korting (wegens overlast tijdens de renovatie van het sportpark) en gespreid over een langere termijn kon worden terugbetaald. Ook werd een eenmalige algemene ondersteuningssubsidie van € 10.000,- toegekend. Zo kon de vereniging eerst haar schulden aan de energiemaatschappij aflossen en zich richten op de inning van contributies en verhoging van de kantine-opbrengsten. Het tweede onderdeel van de interventie omvatte de inzet op een kundig bestuur en management van de vereniging. In eerste instantie was dat de installatie van een interim-bestuur, waarin naast de twee bestuurders van VVOO ook twee externe 'professionals' zouden gaan participeren. Dit interim-bestuur¹⁷ kreeg de opdracht van de gemeente om de vereniging financieel en organisatorisch weer stabiel te maken en een nieuw bestuur aan de leden voor te dragen. Tegelijkertijd werd ook de aanstelling van een door de gemeente gefinancierde verenigingsmanager doorgezet. De bedoeling was dat die zich twee dagen per week in ging zetten om de vereniging 'professi-

¹⁷ De feitelijke en formele naam van deze groep was 'werkgroep', aangezien een verenigingsbestuur door de leden gekozen moet zijn.

oneler en succesvoller te maken'. Door instemming met dit reddingsplan aan het eind van de bijeenkomst kreeg de gemeentelijke interventie in de vereniging gestalte.

Een half jaar na de start van het interim-bestuur en voor de voordracht van een nieuw 'gemengd' bestuur (gevestigden en nieuwkomers) regelden de gemeente-ambtenaar en VSU-medewerker de financiering van een verenigingsmanager voor VVOO. Interim voorzitter Frank maakte voor de invulling van die functie samen met de VSU een vacaturebeschrijving voor 16 uur per week. Deze werd 16 juni 2009 uitgezet. In die vacaturebeschrijving wordt gesproken over: 'VVOO: als een vereniging die na een moeilijke periode een nieuwe start gemaakt. VVOO is een kleurrijke vereniging midden in de wijk Overvecht en wil een afspiegeling van Overvecht zijn'. In de beschrijving wordt gesproken over het doel de vereniging professioneler en succesvoller te maken, met een 'blik naar de maatschappij gericht'. Wat betreft de competenties is het gevraagde niveau een HBO-opleiding, bij voorkeur met specialisatie 'Sport en management' en wat sociale vaardigheden betreft wordt gevraagd om te kunnen omgaan met mensen met verschillende achtergronden. De beschrijving van de functie is als volgt:

[91]

"Het in algemene zin ondersteunen van het bestuur van VVOO (geen secretarisfunctie) bij het nemen van besluiten, stellen van prioriteiten en dergelijke. In meer specifieke (prioritaire) zin betekent dat de volgende activiteiten:

1. Het verder gestalte geven en coördineren van het vrijwilligersbeleid. Dit op grond van het beleidsplan 'Een nieuw begin'.
2. Het meer structureren van beheer en onderhoud op het complex in de meest brede zin van het woord.
3. Het aansturen van de barcommissie opdat het functioneren van de bar optimaal geregeld is.
4. Het mede helpen zoeken naar mogelijkheden om de exploitatie, c.q. medegebruik, van het Paviljoen gunstig te beïnvloeden.
5. Het er mede voor zorgdragen dat ontwikkelingen op het terrein van onderwijs, welzijn, cultuur, wonen en werk gekoppeld worden aan sport". (Vacature Verenigingsmanager VVOO, 2009)

ONDER ONS

Ook gaat de vacaturebeschrijving in op de ‘institutionele omgeving’ van VVOO:

[92] “De voetbalvereniging VVOO is gesitueerd op de Dreef in Overvecht en telt 155 leden. De vernieuwing van het sport- en voorzieningencomplex de Dreef nadert zijn voltooiing. Het complex de Dreef kent een sporthal waarin UDSV (handbal) en VVOO (zaalvoetbal) zijn gehuisvest. Ook het ROC Midden Nederland, kinderopvang, fitness en het Leger des Heils maken gebruik van het gebouw waarin de sporthal is opgenomen. VVOO heeft de beschikking over een kunstgrasveld (half voetbalveld) en een grasvoetbalveld. De kleedkamers van VVOO zijn geheel vernieuwd. Kortom een prachtig sportcomplex midden in de wijk Overvecht.”
(Vacature Verenigingsmanager VVOO, 2009)

Uit zes kandidaten selecteerden het interim-bestuur en Nawaz van de VSU twee kandidaten voor een gesprek. Uiteindelijk werd Ed gekozen als de voor VVOO meest geschikte verenigingsmanager. Hij paste goed in het gemeentelijk interventieplan en het institutionele netwerk. Hij was geboren en opgegroeid in Overvecht en had als welzijnswerker in de buurt van VVOO met jongeren gewerkt. Zijn laatste baan was bij de kinderopvangorganisatie Ludens. Hij beschikte over een netwerk met contacten in de wijk en kende leerkrachten en ouders bij omliggende scholen, collega’s bij de wijkwelzijnsorganisatie en het buurtwerk. Naast het managen van de vereniging kreeg Ed van de gemeente en VSU namelijk ook de opdracht om de buurtfunctie van VVOO verder invulling te geven. De idee was dat met doordeweekse verhuur van de kantine voor buurt en welzijnswerk de vereniging inkomsten kon genereren en tegelijkertijd een buurtfunctie vervullen. In augustus 2009, aan de start van het nieuwe voetbalseizoen, startte Ed als nieuwkomer zijn functie bij VVOO.

3.4 Vanuit het bovenlokale netwerk in de machtsarena

Met de gemeentelijke interventie gericht op het voortbestaan van voetbalvereniging Onder Ons (VVOO) treedt de gemeentelijke overheid via externe ondersteuners als ‘institutional actors’ de bestuurlijke machtsarena binnen. De gemeente brengt hiermee gewicht in op de machtsbalans van de geves-

tigden-buitenstaanders figuratie van VVOO. De interventie is in lijn met het huidige sportbeleid van de overheid, waarin niet alleen sportstimulering centraal staat. Sportverenigingen worden hierin ook beschouwd als instrument om maatschappelijke verhoudingen in de wijk te verbeteren. Toch is in deze casus mogelijk eerder sprake van ‘governmentality’, dan van de meer neutrale variant ‘instrumentalisering’, omdat de autonomie van de in 2008 noodlijdende vereniging zeer beperkt is en de overheid met haar plan van aanpak doordringend lijkt te zijn (cf. Burchell, Gordon & Miller, 1991; Li, 2007; Waardenburg, 2016). VVOO gaat in 2008 als het ware aan een ‘gemeentelijk infuus’. Vanuit die afhankelijkheidspositie is de vereniging onderhevig aan institutionele belangen en is sprake van ‘asymmetrical network governance’ met mogelijke ondermijning van de primaire verenigingsdoelen (Grix & Phillpots, 2011). [93]

Het lijkt bijzonder dat juiste deze kwetsbare vereniging wederom zoveel ondersteuning krijgt van de gemeente, die gehoor gaf aan de hulpvraag van twee gevestigde leden. Dat heeft te maken met het belang van de gemeente om de sociale verhoudingen in de wijk Overvecht te kunnen beïnvloeden. De locatie van VVOO was uitermate geschikt hiervoor. In de krachtwijk Overvecht, in het bijzonder in de buurt van VVOO, is de sociale cohesie beperkt en hebben jongeren nauwelijks mogelijkheden om te sporten bij een vereniging. Zowel de Vereniging Sport Utrecht (VSU) als de gemeente zien de accommodatie van VVOO en de jeugdafdeling van de vereniging als een belangrijke voorziening in de wijk. In het kader van de beleidsthema’s ‘leefbaarheid’ en ‘gezondheid’ in de wijk investeren ook de Rijksoverheid en woningbouwcorporaties in Overvecht. Onder meer de renovatie van de buurt waar VVOO deel van uitmaakt en de nieuwbouw van een multifunctionele binnensportaccommodatie. In deze context past een wijkgerichte en goed functionerende sportvereniging.

De gevestigde leden Kees en Henk ‘kiezen’ door in te stemmen met de gemeentelijk interventie noodgedwongen voor de strategie van ‘going public’ en verzilveren daarmee de aan VVOO toegeschreven maatschappelijke waarde (cf. Meijs, 1997). Hiermee gaan zij een organisatorische samenwerking met de gemeentelijke aan, waarbij VVOO op een bepaalde manier een publieke taak zal moeten gaan invullen, namelijk het voorzien in voetbal-aanbod voor jeugd (jongens en meisjes) in de wijk Overvecht. Tijdens de

gepresenteerde bijeenkomst over de redding van VVOO lijkt sprake te zijn van 'coöperatie', waarin zowel het doel de vereniging te laten voortbestaan, als ook de strategie om dat met bestuurlijke en organisatorische externe ondersteuning te realiseren overeenkomen (Najam, 2000). Echter, de organisatorische fragmentatie van VVOO en het ontbreken van de nieuwkomers (jeugd en zaalvoetballers) bij de bijeenkomst maakt een scheiding tussen de 'gevestigde' interim-bestuurders en nieuwkomers onder de leden zichtbaar.

[94] In de beschreven gemeentelijke interventie zijn ook 'institutionele bewegingen' te herkennen (Furusten, 2013). Zo zien we met de parachuteringsmanager van professionele ondersteuners en de aanstelling van verenigingsmanager Ed een beweging naar 'managementization' en 'expertisation' in de vereniging. De gevraagde competenties en centrale opdracht voor de verenigingsmanager om de vereniging succesvoller en professioneler te maken, worden door de externe ondersteuners, VSU en de gemeente-ambtenaar geformuleerd en niet door de leden. Immers wie betaalt, bepaalt. Hier zien we een opmars van de expert als nieuwkomer in de figuratie van de vereniging, die 'weet hoe het zit en werkt' (Foucault, 1980). Deze vorm van kennismacht is volgens Foucault vooral gericht op 'normalisering' van gedrag, opdat mensen gaan leven volgens gangbare normen. Die gaat niet zozeer uit van personen, maar wordt uitgeoefend door 'beleidsinstrumenten', zoals de verenigingsmanager of combinatiefunctionaris. De vraag is of de verenigingsmanager in staat zal zijn om, de voor het functioneren van de vereniging zo belangrijke, persoonlijke relaties met vrijwilligers aan te gaan. Deze competentie zien we in de vacature en aanstellingsprocedure niet terug.

Ook kunnen we in de benadering van de gemeente-ambtenaar de beweging 'organization' herkennen (Furuste, 2013). In zijn plan van aanpak maakt hij onderscheid tussen 'korte en lange termijn' en vraagt hij het kersverse interim-bestuur om een 'nulmeting en werkplan'. Deze vormen van 'governmental rationality' (Gordon, 1991) worden bij VVOO ingebracht en formaliseren de bestuurlijke processen.

Voor het welslagen van de interventie zijn de gemeente, externe ondersteuners en verenigingsmanager als derde actor in de gevestigden-buitenstaanders figuratie van VVOO echter afhankelijk van de actieve inzet, interpretatie en uitvoering door vrijwilligers onder de leden (cf. Skille, 2008; Bloyce et al., 2008). Zo is de spanning in de samenwerking tussen de

overheden en maatschappelijke organisaties, waar zowel Grix & Phillpots (2011), Najam (2000) en Skille (2008) over schrijven, zichtbaar in de houding van Kees tijdens de beschreven bijeenkomst. Hij wendt zich af en keert tijdens de bespreking zijn rug naar de andere aanwezige partijen, omdat de inferieure afhankelijkheidspositie niet bijdraagt aan zijn zelfwaardering als gevestigd lid van zijn vereniging VVOO. De gemeentelijke overheid maakt in deze casus vanaf dat moment niet meer slechts deel uit van een 'bovenlokale ruimte' van de machtsarena, maar treedt deze als actor ook binnen (cf. Hogenstijn & Van Middelkoop, 2008a). In de machtsarena van de sportvereniging, waar iets te winnen en te verliezen is, gelden niet alleen rationaliteiten, maar grijpen ook zelfvaliderende competitieve en emotionele processen in op de ontwikkeling van deze organisatorische figuratie.

[95]

De empirische hoofdstukken die volgen

Het interim-bestuur ging voortvarend aan de slag met de lopende vraagstukken op de vereniging, maar stuitte al vrij snel op een onderliggend machtsconflict tussen de gevestigde leden en de nieuwkomers die als 'buitenstaanders' werden behandeld. De door de gemeente geplande organisatorische en bestuurlijke verandering naar een gemengd bestuur zette een ontwikkeling van de maatschappelijke verhoudingen tussen de etnische groepen binnen VVOO in gang. De interventie van buiten leidde, onbedoeld, tot een versterking van wij-zij onderscheid binnen de vereniging en zette de onderlinge verhoudingen op scherp. De gemeentelijke interventie krijgt uiteindelijk een onbedoeld en ongepland vervolg. Dit wordt beschreven in het volgende hoofdstuk, waarin het ingrijpen van de gemeente op de dynamiek in de bestuurlijke machtsarena van VVOO centraal staat.

4. Het bestuur

Beste bestuursleden en bestuurskandidaten,

[96] Helaas moet ik jullie mededelen dat de algemene ledenvergadering van VVOO hedenavond geen doorgang kan vinden. De gebeurtenissen van afgelopen zaterdag en de brief van Henk zorgen voor een situatie die het houden van een algemene ledenvergadering weinig vruchtbaar maakt. Ik verzoek een ieder VVOO mensen waarvan je weet dat ze plan waren te komen hiervan op de hoogte te stellen. Er zal zo snel als mogelijk is een nieuwe datum voor de algemene ledenvergadering van VVOO worden uitgeschreven. Nogmaals ik betreur deze gang van zaken zeer maar er rest mij voorlopig geen andere keus.

Groetjes

Frank

(e-mail voorzitter interim bestuur, 18 mei 2009)

Enkele uren voor de Algemene Ledenvergadering informeert Frank, externe ondersteuner in het interim bestuur, zijn medebestuurders over zijn besluit de ledenvergadering te cancelen. Ondanks bezwaren van medebestuurders en een grote opkomst van leden¹⁸ die avond vindt de ledenvergadering inderdaad geen doorgang. Op de agenda van deze ledenvergadering staan drie onderwerpen, namelijk: de begroting, het meerjarenbeleidsplan

¹⁸ Aanwezige leden gaven aan niet op de hoogte te zijn van de afzegging of wilden daaraan geen gehoor geven.

en de bestuurswisseling. Dit was in lijn met de in het vorige hoofdstuk beschreven uitgangspunten van de gemeentelijke interventie: versteviging van de organisatie en het bestuur van VVOO en de totstandkoming van een 'gemengd bestuur'. De Algemene Ledenvergadering was cruciaal voor het voortbestaan van de nog altijd kwetsbare situatie van de club. De voortzetting van de gemeentelijke ondersteuning hing namelijk af van het draagvlak onder de leden voor de door het interim-bestuur voorgestelde veranderingen. Echter, de geplande bestuurswisseling werd uitgesteld en de bestuurlijke ontwikkeling van VVOO nam een onverwachte wending.

Directe aanleiding voor het afblazen van de ledenvergadering was een uit de hand gelopen vechtpartij tussen spelers van twee eigen teams op de club twee dagen eerder. Als maatregel royeerde het interim-bestuur spelers van één van beide teams. Dat team, VVOO3, bestond voornamelijk uit nieuwkomers¹⁹ en de meeste spelers van het andere team, VVOO2, waren dragers van de gevestigde cultuur van de club. Het wegsturen van de spelers van VVOO3 door het interim-bestuur leidde tot verontwaardiging bij diverse leden en bij de kandidaat bestuursleden. De bestuurlijke maatregel leidde ook tot dissensus in het interim-bestuur en deze ontwikkelingen zijn voor de interim penningmeester aanleiding om zijn vertrouwen in de kandidaten voor het nieuwe bestuur op te zeggen. In een brief liet hij weten niet naar de algemene ledenvergadering te zullen komen om de begroting, beleidsplan en het nieuwe bestuur te presenteren. De strijd tussen de spelers van VVOO2 en VVOO3 werkte door in een strijd tussen de interim-bestuurders onderling en de kandidaatbestuurders en die strijd werkte op haar beurt weer door in de onderlinge verhoudingen van de leden. De ontstane bestuurlijke situatie was voor Frank reden om de algemene ledenvergadering uit te stellen. De geplande bestuurlijke transitie van VVOO en gemeentelijke interventie dreigden te mislukken.

[97]

In dit hoofdstuk staat de machtsdynamiek in het VVOO-bestuur en de wisselwerking met de gevestigden-buitenstaanders relaties in de vereni-

¹⁹ In de wijkstudie van Elias & Scotson (2005/1965) was het onderscheidende kenmerk 'woonduur' en in deze studie is dat 'lidmaatschapsduur'. VVOO3 is gevormd uit spelers van het eerder dat seizoen uit elkaar gevallen VVOO1 aangevuld met vrienden die nog geen lid waren van VVOO.

ging centraal. De gemeentelijke overheid treedt via de inzet van externe bestuurders en een verenigingsmanager als derde actor in de vereniging en beïnvloedt daardoor de machtsbalans in het bestuur alsook in de vereniging. Beide sociale verbanden beschouwen we in de analyse dan ook als aparte gevestigden-buitenstaanders figuraties. Hierbij zijn de volgende vragen richtinggevend. Welke factoren verklaren de dynamiek op de machtsbalans van het verenigingsbestuur als figuratie? Hoe hangen deze samen met verschuivingen op de machtsbalans van de vereniging als gevestigden-buitenstaanders figuratie? En hoe gebruiken gevestigden en buitenstaanders bestuurlijke en organisatorische elementen om hun positie te behouden of te verwerven?

[98] Het hoofdstuk is opgebouwd uit drie delen. Het eerste deel beschrijft hoe het concept 'arena' als analysekader inzicht kan bieden in de complexe machtsdynamiek in VVOO. Het tweede deel presenteert chronologisch drie bestuurlijke fasen in de ontwikkeling van de gevestigden-buitenstaanders figuratie van VVOO, namelijk: 1) de intrede van de externe ondersteuners in het interim-bestuur, 2) de strijd rondom de bestuurswisseling, en 3) de gevestigden worden buitenstaanders. Het derde deel van dit hoofdstuk analyseert de gepresenteerde 'key incidents' voor inzicht in de invloed van de overheid als derde actor op de machtsdynamiek in de vereniging als gevestigden-buitenstaanders figuratie.

Nadrukkelijker dan in de andere hoofdstukken komt in dit hoofdstuk mijn rol als observerende participant naar voren. Die rol is zichtbaar in de beschrijvingen van bestuurlijke interacties tijdens de ontwikkeling van de bestuurlijke figuratie, waarin ik als lid van het interim-bestuur en als bestuurder in het nieuwe gemengde bestuur handel en mezelf positioneer. In beide bestuurlijke samenstellingen vervul ik de rol van secretaris, met beschrijvende, ordenende, communicatieve en archiverende taken. Tevens ben ik als nieuwkomer een speler in de bestuurlijke arena, die aan de andere bestuurders zijn bestuurlijk en organisatorisch perspectief voorhoudt²⁰.

²⁰ Dit speelt in het bijzonder in bestuurlijke situaties, waarin de kandidatuur van nieuwkomers onder de leden voor het nieuwe bestuur ter discussie wordt gesteld.

De e-mail van externe bestuurlijke ondersteuner Frank heeft met de combinatie van formele en informele woorden als 'hedenavond', 'verzoek', 'beste' en 'groetjes' een dubbelkarakter. Tevens illustreert de e-mail de gelaagdheid van bestuurlijke praktijken, die niet direct en voor iedereen zichtbaar zijn (Verweel, 1987). Bestuurlijke praktijken blijven veelal buiten het zicht van verenigingsleden en spelen zich voornamelijk af achter de deur van de bestuurskamer, bij bestuurders thuis, via telefoon en e-mail. De uitkomsten van die bestuurlijke interacties beïnvloeden vervolgens wel het handelen van de leden, dat op haar beurt ook de posities en handelingen van bestuurders beïnvloedt. Dit hoofdstuk laat zien dat de machtsdynamiek in de figuratie van een sportvereniging zich kenmerkt door een wisselwerking van formele en informele processen, gelaagde en competitieve bestuurlijke interacties. Het 'arenamodel' (Swartz, M.J., Turner, V. & Tuden, A., 1968; Verweel; 1987; De Ruijter, 2000) als analysekader helpt om de complexe dynamiek van bestuurlijke interacties tijdens de ontwikkeling van VVOO als gevestigden-buitenstaanders figuratie beter te begrijpen.

[99]

4.1 De bestuurlijke arena

Met zijn e-mail positioneert nieuwkomer Frank zich in het interim-bestuur en ook breder in voetbalvereniging VVOO. Als externe ondersteuner neemt hij met de e-mail een leidende rol in door in een precaire bestuurlijke situatie het besluit te nemen de ledenvergadering uit te stellen en dit te bekrachtigen met de woorden " .. er rest mij voorlopig geen andere keus". Zijn besluit beïnvloedt de sociale verhoudingen in het interim-bestuur en die in de vereniging. In beide figuraties (bestuur en vereniging) zijn individuen en groepen wederzijds afhankelijk. In die sociale dynamiek streven individuen naar zelfwaardering door hun positie te behouden of te verbeteren en daarmee beïnvloeden zij de machtsbalans in de figuratie (Elias (2005/1994, p. 25). Elias ziet als kern van het probleem in de figuratie een ongelijke machtsbalans en de daarin besloten spanningen. In deze studie is het object van studie een organisatorische figuratie, namelijk de sportvereniging. Voor inzicht in verschuivingen op de machtsbalans van de sportvereniging is het onderscheid tussen de formele en informele dimensie van belang.

Zoals eerder gesteld ligt bij de sportvereniging als vrijwilligersorganisatie het primaat bij de informele processen, die voortkomen uit de persoonlijke

relaties tussen leden (cf. Meijs, 1997; Stokvis, 2010; Boessenkool et al., 2011; Van Bottenburg, 2013; Waardenburg, 2016). Die persoonlijke relaties worden gestructureerd door de formele processen die aan de vereniging als organisatorisch entiteit verbonden zijn. Juridisch beschouwd is de essentie van de vereniging ‘vrije groepsvorming en vergadering’ door burgers. Artikel 8 van de Nederlandse Grondwet geeft iedere inwoner van Nederland sinds 1848 de vrijheid om samen met anderen, zonder inmenging van de overheid, een groep te vormen en te vergaderen. Burgers kunnen een vereniging oprichten en daarin eigen doelstellingen nastreven. Het Burgerlijk Wetboek onderscheidt formele en informele verenigingen (artikel 2:26 t/m 2:52 BW).

[100] De formele vereniging – de meest voorkomende in de sport – wordt beschouwd als een rechtspersoon met rechten en plichten in het rechtsverkeer. Bij de informele vereniging is juridisch gezien geen sprake van een organisatorisch entiteit en zijn de bestuurders als natuurlijk persoon hoofdelijk aansprakelijk. Dit juridische aspect heeft betrekking op de organisatorische en persoon overstijgende, ‘generic subjective’ aspecten van de vereniging (Wiley, 1988). Deze formele aspecten komen onder meer tot uitdrukking in het vastleggen van het gemeenschappelijke doel in de verenigingsstatuten, het beleggen van een algemene ledenvergadering en het bestaan van een verenigingsbestuur.

Het verenigingsbestuur kunnen we opvatten als een organisatorisch antwoord op sturingsvragen van de uit vrije wil toegetreden leden. Wat is onze doelstelling, hoe gaan we deze realiseren en wie geeft daar leiding en uitvoering aan? Daartoe kiezen de verenigingsleden uit hun midden een bestuur dat de verantwoordelijkheid neemt voor de onderlinge betrekkingen van de leden, de relaties met de omgeving en de inkomsten en uitgaven (Stokvis, 2010). Voor de uitvoering van het beleid legt het bestuur formeel verantwoording af tijdens de jaarlijkse Algemene Ledenvergadering (ALV). Deze vergadering is voor alle leden toegankelijk, zodat ieder lid kan meebe-slissen. Weliswaar toonde Michels (1970) met zijn ‘ijzeren wet van de oligarchie’ aan dat dit democratische karakter neigt over te gaan in machtsconcentratie bij een klik, toch moeten bestuurders de leden blijven overtuigen van de juistheid van hun handelen om hun loyaliteit te behouden. Immers, als ze dat niet doen zullen leden hun stem verheffen of de club verlaten (Hirschman, 1970).

Meijs (1997) wijst op het primaat van de informele processen in verenigingen en geeft in zijn studie naar het management van vrijwilligersorganisaties aan dat ledenbehoud vooral afhangt van hoe de vereniging functioneert en leden in mindere mate aanstoot geven aan ondemocratische praktijken. Voor een goed lopende vereniging is het bestuur afhankelijk van de inzet door de leden en, van wat Meijs 'organizational control' noemt. Hieronder verstaat hij een omstandigheid waarin "de organisatie ervan op aan kan dat de afspraken zijn nagekomen en dat het plan is uitgevoerd" (Meijs, 1997, p. 57). Bij vrijwilligersorganisaties spelen daarin de persoonlijke relaties van de leden een cruciale rol. De wisselwerking tussen de formele (statutaire doel, functiebeschrijvingen, planning en afspraken) en informele processen (persoonlijke relaties) in organisaties, wederzijdse afhankelijkheden tussen leden en de met een ongelijke machtsbalans gepaard gaande spanning en conflicten in een figuratie komen samen in het concept 'arena'.

[101]

Verweel (1987) heeft in zijn dissertatie het arenamodel uitgewerkt voor inzicht in bestuurlijke machtsdynamiek in een universiteit in verandering. In zijn eerder gepresenteerde definitie van de arena in de inleiding van dit proefschrift staat de dynamiek van de sociale structuur, waarin actoren worden in- en uitgesloten en de competitieve interactie rondom regels centraal. Die interactie wordt mede bepaald door de structurerende elementen van de arena, namelijk: 'het strijdperk' als de afgebakende ruimte van het gevecht, 'de posities' van de spelers, 'de spelregels' (vergaderconventies en formele afspraken), 'de machtsrelaties' tussen de spelers en hun 'wapens' (Verweel, 1987, p. 96). Als voorbeelden van wapens noemt Verweel kennis en hantering van het bestuurlijk spel, status, agressie, vriendelijkheid en vertrouwen. Op basis van de eerder geïntroduceerde studies naar machtsverhoudingen tussen gevestigden en buitenstaanders kunnen we aan deze structurerende elementen 'getalsmatig overwicht', 'sociologische ouderdom', 'interne cohesie'²¹, 'monopolisering sleutelposities', 'stigmatisering', 'het inschakelen van bovenlokale netwerken' en het mobiliseren van onver-

²¹ Een hogere mate van interne cohesie en sociale controle door langere woonduur geeft historisch voordeel en maakt het voor de groep gevestigden mogelijk om sleutelposities te monopoliseren en nieuwkomers te stigmatiseren (Elias, 2005/1994).

schilligen' toevoegen (Elias, 2005/1976; Hallet, 2003; Hogenstijn & Van Middelkoop, 2008a). Onder de noemer 'wapens' vallen dan zowel machtsbronnen (kennis, status, getalsmatig overwicht, bovenlokale netwerken) alsook de strategieën waarbij deze machtsbronnen worden ingezet (monopolisering, stigmatisering, mobilisering, inschakelen).

[102] Wat betreft de gevestigden-buitenstaanders figuratie stelt Elias dat 'monopolisering van sleutelposities' en 'stigmatisering' de belangrijkste strategieën zijn om de buitenstaanders uit te sluiten van de kansen op een betere positie op de machtsbalans. Elias (2005/1976) geeft aan dat wanneer een groep niet langer in staat is haar sleutelposities te handhaven en andere groepen niet langer kan beletten over deze posities te beschikken, de macht om te stigmatiseren vermindert en de dynamiek kan omkeren. Doordat ongelijkheden in de machtsbalans dan verminderen zullen de voormalige buitenstaanders geneigd zijn tot vergelding en op hun beurt voormalige gevestigden stigmatiseren (Elias, 2005/1976, p. 14).

Soeters, J., & van Itersson, A. (2002) analyseren op basis van Elias' theorie het roddelen (negatief en positief) als vorm van stigmatisering in organisaties. Zij verwijzen hierbij naar het werk van antropoloog Max Gluckman (1963) die drie functies toekende aan roddelen, namelijk: 1) het versterken van het moreel en zelfwaardering van de groepsleden, 2) het uitoefenen van controle over nieuwkomers en 3) het reguleren van dreigende conflicten met rivaliserende groepen. De derde functie raakt in het bijzonder aan de machtsdynamiek in gevestigden-buitenstaanders relaties. Op basis van organisatorische case-studies relateren Soeters en Van Itersson de aard van de roddel aan de mate van interne cohesie (homogeen, gedifferentieerd en gesegmenteerd). Zij concluderen dat in een homogene organisatie de uitsluitend negatieve roddel zich naar buiten richt, in een gedifferentieerde organisatie (subgroepen) de roddel naar de eigen subgroep positief is en negatief naar andere subgroepen en tot slot in een gesegmenteerde organisatie de roddel zich uitsluitend negatief en naar binnen richt.

Hogenstijn & Van Middelkoop (2008a, p. 78) beschrijven drie dynamieken die verschuivingen op de machtsbalans bepalen.

1. De *controle over een machtsbron neemt toe of af*. Een groep had bijvoorbeeld de meeste zetels in de gemeenteraad in handen, maar die meerderheid gaat verloren. Daardoor neemt de controle over leiderschapsposities af. Dit kan het gevolg zijn van de inzet van strategieën rond de machtsbronnen groeps grootte en leiderschapsposities.
2. Een *machtsbron valt weg of ontstaat*. Een lokale groep had bijvoorbeeld via haar netwerk een waardevol contact op een hoger schaalniveau, zoals de provincie. Via dit contact wist de groep altijd veel voordeel te behalen. Als dit contact verdwijnt, bijvoorbeeld omdat de betreffende persoon een andere baan krijgt, verdwijnt ook de machtsbron voor de groep. Een andere groep kan juist een waardevol contact krijgen, als een lid van deze groep de baan overneemt. Dit kan het gevolg zijn van de inzet van strategieën, maar ook van ontwikkelingen buiten de invloed van de groep om.
3. Het *relatieve belang van een machtsbron neemt toe of af*. Een groep kan bijvoorbeeld leiderschapsposities bezitten in een maatschappelijke organisatie zoals de vakbond. Wanneer het belang van de vakbond in de loop van de tijd toe- of afneemt, neemt daarmee ook het belang van deze machtsbron toe of af. Het is mogelijk dat zo'n toe- of afname het gevolg is van strategieën, maar het is waarschijnlijker dat dit gebeurt op basis van maatschappelijke ontwikkelingen of veranderende regels.

[103]

Voor het begrijpen van de bestuurlijke dynamiek in de machtsarena reikt Verweel (1987) de concepten 'context', 'gelaagdheid', 'competitie' en 'interdependentie' aan. In de context van de arena moeten we volgens hem 'het veld' als directe en 'het domein' als indirecte beïnvloedende omgeving onderscheiden. Het veld is wat Hogenstijn & Middelkoop (2008a) het 'bovenlokale netwerk' noemen. De veld-arena relatie komt volgens Verweel tot uitdrukking in de indirecte participatie en invloed van personen, betekenissen, bronnen (subsidies, kennis) en belangen (1987, p. 101-103). Die invloed komt van buiten de arena, maar is wel direct betrokken bij de praktijken in de arena. De domein-arena relatie heeft betrekking op de relevante algemenere omgeving, die van invloed is op zowel de praktijken in het veld als die in de arena. Hierbij kunnen we denken aan een maatschappelijke ontwikkeling als individualisering, het sport- en integratiebeleid van de rijksoverheid en het debat over de maatschappelijke waarde van de sport.

[104] De gelaagdheid van bestuurlijke interacties in de arena hangt samen met het gegeven dat niet alle processen direct zichtbaar zijn. Voor inzicht in deze gelaagdheid hanteert Verweel het dramaturgisch perspectief van Goffman (1990) en de uitwerking daarvan door Bailey (1977, p. 201-205) in de termen 'frontstage', 'backstage' en 'under the stage'. Verweel brengt in zijn arenamodel drie bestuurlijke lagen en drie soorten bestuurlijke interacties met elkaar in verband. Hij vertaalt Bailey's theatermetafoor naar de begrippen 'podium', 'coulissen' en 'kleedkamers' om zowel de plaats van de bestuurlijke interacties alsook de aard van de processen die zich daar afspelen te duiden. Op het podium vindt het voor het publiek zichtbare deel van het besturen plaats en interacteren bestuurders volgens de formele rollen en procedures. Binnen de sportvereniging kunnen we de algemene ledenvergadering als een podium opvatten. De interacties in de coulissen (onderlinge afspraken, toezeggingen, informeren) spelen zich af 'tussen de gordijnen', 'achter de schermen' en 'in de wandelgangen'. De toeschouwende leden, of in termen van Hallet (2003) 'silent audience' en Hogenstijn en Middelkoop de 'onverschilligen', zien de coulissen wel, maar weten niet wat zich daar precies afspeelt. In de 'kleedkamer' gaan de maskers af en geven de bestuurders zichzelf 'bloot'. Hier komen de emoties en animositeit van de bestuurders naar voren.

Naast deze bestuurlijke niveaus onderscheidt Verweel (1987) ook drie soorten sociale interacties namelijk: ego, wetenschappelijke en organisatorische praktijken. Onder de organisatiepraktijken kunnen we de eerder genoemde formele of ambtelijke handelingen verstaan zoals notuleren, de vergaderingen openen, leden uitnodigen voor een algemene ledenvergadering. De praktijken die voortkomen uit vakinhoudelijke standaarden, normen en onderlinge verhoudingen gericht op het primair proces, noemt Verweel (idem) 'wetenschap' en hebben een informeler karakter. In deze studie stel ik voor dit begrip te vervangen door 'voetbalverenigingspraktijken'. Ook de ego-praktijken hebben ten opzichte van de organisatiepraktijken een informeel karakter en staan volgens Verweel (idem) voor de persoonlijke, vertrouwelijke en op de eigen persoon gerichte interacties. De bestuurlijke niveaus en soorten praktijken hangen volgens Verweel (1987) als volgt samen: "Op het podium zijn de organisatiepraktijken dominant. Achter de coulissen zijn de oordelen over wetenschap [lees voetbal] en de verhoudin-

gen in de wetenschappelijke [idem] gemeenschap dominant. In de kleedkamers domineren de egopraktijken” (p. 91/92).

Competitie in de bestuurlijke arena komt volgens Verweel (1987) tot uitdrukking in een proces “waarbij deelnemers niet alleen meer, minder of totaal als overwinnaars of verliezers het strijdperk verlaten, maar in de tijd gezien ook met meer of minder kans van slagen de arena betreden” (p. 97). De uitkomst van eerdere discussies of onderhandelingen is zichtbaar in de formele en informele positie en status van bestuurders, die in termen van De Ruijter (1998) altijd handelen in “een situatie die vooraf gevormd is, die een verleden kent dat doorwerkt in het heden” (p. 29). De competitieve aard van bestuurlijke interacties komt in het bijzonder tot uitdrukking tijdens de vergadering als formeel aspect van de sportvereniging.

[105]

De vergadering is een centrale setting voor bestuurlijke praktijken, bijvoorbeeld de bestuursvergadering en ledenvergadering. Schwartzman (1989) ziet de vergadering zelfs als ‘an organization writ small’. Volgens Schwartzman (1989) is de functie van vergaderen niet zozeer besluitvorming, maar eerder “... to define, represent, and also produce social entities and relationships” (p. 39). Daarnaast bieden vergaderconventies, zoals een opening, iedereen het woord geven en een afsluiting, een gedeelde en herkenbare structuur voor de deelnemers. Vergaderingen creëren daarmee een unieke organisatorische ruimte, waarin zowel de stem van ‘de meerderheid’ alsook die van ‘de minderheid’ bij elkaar kunnen komen (Weick, 1995, p. 145). Die discussie is volgens Weick (1995) in het bijzonder aan de orde bij onzekerheden en verstoringen in organisaties, omdat “.. once people are uncertain what questions to ask, then they are put in the position where they have to negotiate some understanding of what they face and what a solution would look like” (p. 186). Vergaderingen geven dan betekenis aan de alledaagse complexiteit in organisaties, in het bijzonder als sociale relaties en verhoudingen aan het veranderen zijn. Met aandacht voor de competitieve aard van bestuurlijke interacties kunnen we naast de belangenverschillen ook ‘het spel’ om invloed en zeggenschap door bestuurders in de analyse betrekken.

Naast deze interne competitie, treedt het bestuur tijdens de ledenvergadering, ook op als een eenheid. Het bestuur is immers ook een figuratie binnen de figuratie van de vereniging als geheel, waarin de individuele bestuurders wederzijds afhankelijk zijn.

De bestuurlijke interacties zijn volgens Verweel dan ook interdependent, in die zin dat de formele processen ingrijpen op de informele en vice versa. Verweel gaat ervan uit dat voor bestuurders voortdurend sprake is van verstoring en refereert aan Turner (1968) die in dit verband spreekt over “a world in becoming” in plaats van “a world in being” (In: Verweel, 1987, p.106). De competitie in bestuurlijke interacties hangt volgens hem veelal samen met een richtingstrijd. Bestuurders richten zich op stabiliteit (being) of op verandering (becoming), omdat voor de individuele bestuurder in de arena hier iets te verliezen en te winnen is. Hallet (2003) zegt over positiebehoud en het daarmee samenhangende stabiliteitstreven het volgende: “... the likelihood that the culture is reproduced increases with the stability of the structural and negotiation contexts” (p. 145).

[106]

Vanuit een arenaperspectief zijn ‘bestuurlijke consensus’ en ‘eenheid van bestuur’ slechts van tijdelijke aard. Elias (1982) spreekt in zijn gevestigden-buitenstaanderstheorie in dit verband over een situatie waarin sprake is van een fragiel evenwicht op de ‘machtsbalans’. Bij veranderingen in wederzijdse afhankelijkheden tussen groepen leiden verschuivingen op de machtsbalans volgens Elias tot sociale conflicten. En hoe meer de machtsbalans in evenwicht is, des te groter de strijd, omdat dan iets te winnen en te verliezen is. Wat betreft de machtsbalans beargumenteert Hallet (2003) dat de organisatieleden die een betere positie hebben op de machtsbalans beschikken over ‘symbolic power’. Hieronder verstaat hij het vermogen om de situaties te definiëren, waarin de sociale interacties plaatsvinden. Die definitiemacht ligt volgens Ellemers (1995) niet alleen bij individuen, maar wordt “bijna altijd (...) uitgeoefend uit naam van de collectiviteit. Machthebbers kunnen hun macht slechts behouden wanneer zij op de steun van de (meerderheid van de) onderdanen kunnen rekenen” (p. 201). Hallet (2003) wijst in dit verband op de doorslaggevende invloed van ‘silent audiences’ bij machtsstrijd tijdens organisatieveranderingen. Hogenstijn & Van Middelkoop (2008) noemen deze actor in hun ADMC-model van gevestigden-buitenstaanders conflicten ‘de onverschilligen’.

In de volgende paragraaf staat de bestuurlijke machtsdynamiek in VVOO bestuur na de gemeentelijke interventie centraal. Hierin worden drie fasen onderscheiden, te weten 1) de intrede van de externe ondersteuners als

bestuurlijke nieuwkomers, 2) de strijd rondom de bestuurswisseling en 3) de gevestigden die buitenstaanders worden. De gepresenteerde 'key incidents' tonen hoe het overheidsingrijpen ingrijpt op verschuivingen op de machtsbalans van het bestuur en de sportvereniging als afzonderlijke en op elkaar inwerkende gevestigden-buitenstaander figuraties.

4.2 De ontwikkeling van het VVOO-bestuur

In het najaar van 2008 startten de externe ondersteuners samen met twee gevestigde leden als informeel interim-bestuur hun bestuurlijk werk bij voetbalvereniging VVOO. De club was haar basis kwijtgeraakt, een handvol kaderleden voeren de alledaagse taken uit en een door de leden gekozen bestuur ontbrak. Een algemene ledenvergadering had al twee jaar niet meer plaatsgevonden, de club had schulden en wat veldhuur betrof was de club aangewezen op coulance van de gemeente. Toch werd er nog gewoon gevoetbald. De jeugd kreeg training, de zaalvoetballers speelden hun wedstrijden in de naastgelegen sporthal en twee seniorenteams waren gestart met de competitie. De toegang tot de kantine en het materiaalhok was in handen van circa tien nog overgebleven gevestigde leden, die de sleutels in hun bezit hadden. In die periode had VVOO circa 150 leden, van wie 100 leden (zaal- en jeugdspelers) afhankelijk waren van deze 'sleutelpersonen' (Uitdraai Ledenadministratie Sportlink 19-11-2008). De intrede van de drie externe ondersteuners en later de verenigingsmanager in de figuratie van de vereniging zette een bestuurlijke transitie bij VVOO in gang.

[107]

Gedurende de bestuurlijke ontwikkeling was sprake van drie bestuurlijke samenstellingen, namelijk: 1) een door de gemeente geïnitieerd gemengd interim bestuur²², 2) een door de leden gekozen gemengd bestuur en 3) een door de leden gekozen ongemengd bestuur. Hiervan maakten verschillende en ook dezelfde personen deel uit. Het interim-bestuur bestond uit gevestigde leden Kees, Henk, Ramon en de externe ondersteuners Frank, Mimon en ik.

²² Gemengd en ongemengd betekent hier een samenstelling van de groep bestuurders waarvan zowel gevestigde leden en nieuwkomers deel uitmaken of uitsluitend gevestigde leden.

4.2.1 De intrede en positionering van de externe ondersteuners

[108] Tien jaar na de intrede van de jeugdleden en hun ouders bij VVOO, kwamen in het najaar van 2008 ook ondersteuners van buiten de vereniging binnen. Voorafgaand, tijdens de vergadering over de redding van de club, stemden twee gevestigde leden van VVOO noodgedwongen ermee in om samen met een voorzitter van een andere Utrechtse voetbalclub, een KNVB-medewerker en een universitair docent Bestuurs- en organisatiewetenschappen de vereniging financieel en organisatorisch weer op de rails te krijgen. De vraag hoe deze op het 'podium' en in 'het veld' geconstrueerde bestuurlijke samenwerking tussen gevestigden en nieuwkomers concreet en alledaags vorm en inhoud kreeg, staat centraal in onderstaande paragrafen. De bestuurlijke situaties laten zien dat in de eerste fase van de samenwerking de gevestigde bestuurders de situatie definiëren en de informele praktijken dominant zijn, ondanks pogingen van de externe ondersteuners om de onderlinge verhoudingen te formaliseren en planmatig te werk te gaan. De gezamenlijke aandacht is in eerste instantie gericht op het stabiliseren van de bestaande (wan)orde.

Gevestigde leden definiëren de situatie

Het in beeld krijgen van de organisatorische en financiële situatie van VVOO bepaalt de focus tijdens de eerste vergaderingen van het interim bestuur. Behalve de gemeentelijke analyse en de informatie van Kees en Henk tijdens 'het reddingsoverleg' hebben de bestuurlijke ondersteuners geen idee *wat* en *wie* belangrijk is op de club. Onderstaande observatie van de eerste vergadering toont de onderlinge verhoudingen in het interim-bestuur en de machtspositie van Kees, die de situatie definieert en daarmee de sociale interacties van de andere bestuurders stuurt.

In een rommelige en vervallen bestuurskamer van VVOO vraagt Frank aan Kees hoe het staat met de teams en de kantine-inkomsten. Kees somt praktische zaken op, die we volgens hem op korte termijn moeten regelen. Hij noemt het bijwerken van de ledenadministratie met in- en uitschrijvingen van leden, het aanvragen van spelerspassen bij de KNVB voor nieuwe spelers, waaronder die van het eerste seniorenteam. Ook moet de informatie voor de leden over de komende wedstrijden nog op de website van

HET BESTUUR

de club geplaatst worden. Het valt me op hoe betrokken Kees bij de club is en wat hij in zijn eentje allemaal doet om de club draaiende te houden. Het gemak waarmee hij al lopend door de bestuurskamer praat over de organisatie van het voetbal en tegelijkertijd de post opent, sorteert en verwerkt, maakt indruk. Kees pakt al vertellend over de situatie van de club een formulier uit de kast, schrijft daar, nog steeds vertellend, de naam van een speler op en stopt het formulier vervolgens in één van de postvakken in de kast. (observatie, bestuursvergadering 8 september 2008)

Het handelen van Kees tijdens de eerste vergadering van het interim bestuur, in een bestuurskamer die eruit zag als een kleedkamer, toont zijn sleutelpositie in de club. Zijn vertoog over het dagelijkse reilen en zeilen op de club en manier waarop hij administratieve handelingen verricht, beïnvloedt het gedrag van de externe ondersteuners. Frank en Mimoun stelden vragen en maakten aantekeningen van de uitspraken van Kees om de situatie van de club en de actiepunten in beeld te krijgen. Tijdens deze eerste vergadering presenteerde Kees zich als iemand die weet wat er speelt en wat er gedaan moet worden. Hij positioneerde zich ook naar Henk, clubgenoot en tevens gevestigd lid. Henk, minder frequent aanwezig op de club, zette zich in om de financiële situatie van de club in beeld te krijgen. De volgende observatie laat zien dat Henk en Kees, beide gevestigde leden, verschillende bestuurlijke prioriteiten stellen: [109]

Henk vertelt dat hij druk bezig is om de financiën op orde te krijgen en dat hij zich veel zorgen maakt over financiële situatie van de club. Hij vindt dat de niet betaalde contributies en het ontbreken van inzicht in uitgaven en inkomsten van de kantine de eerste zaken zijn die we moeten aanpakken. Kees kapt dit af en zegt geruststellend: 'Die contributie komt wel goed. Ik heb met een aantal jongens al afspraken gemaakt'. Kees begint over een andere kwestie die hem meer bezig houdt, het eerste seniorenteam. Kees: 'Alleen het eerste, dat is nog een rommeltje'.

(observatie, bestuursvergadering 8 september 2008)

Voor Kees had de organisatie van het seniorenvoetbal, vlak voor de start van de competitie, prioriteit. De seniorenteamen stonden ook centraal in de verhalen die Kees vertelde over zijn rol in de historie van VVOO. Toen ik hem na afloop van een vergadering vroeg naar een uitvergrote zwart-wit foto van een team met spelers met lange haren in de bestuurskamer, antwoordde hij met een grijns: “Dit waren de gloriejaren van VVOO”. Hij noemde vervolgens spontaan de namen van de spelers en vertelde dat dit team in 1975 kampioen werd en promoveerde naar de 4de klasse. Hij gaf aan dat hij destijds de hulptrainer was van het eerste en wees naar een jongere versie van zichzelf op de foto. In tegenstelling tot zijn optreden tijdens de bijeenkomst over het reddingsplan is Kees hier uitvoerig aan het woord. Er [110] spreekt trots uit zijn verhaal over de gloriejaren van de gevestigden, waar hij een belangrijke rol vervulde. Hij was onder ons. In dit gesprek na de vergadering komt zijn zelfvalidering tot uitdrukking.

Frank, die tijdens die bijeenkomst impliciet als interim voorzitter werd gepresenteerd, zoekt de eerste vergaderingen nog naar zijn positie. Gebruikmakend van de vergaderconventies, stelt hij weliswaar als eerste de vragen, verdeelt hij de taken en bepaalt hij de datum voor de volgende vergadering. Toch gedraagt Kees zich als de voorzitter. Hij heeft kennis van de club en de mensen en houdt die ook ten dele voor zichzelf. Medebestuurders zijn niet op de hoogte van de afspraken die hij met spelers heeft gemaakt over de contributiebetaling. Frank, Mimoun en ik, en in mindere mate Henk, kunnen als nieuwkomers niet terugvallen op de ‘local knowledge’ van Kees (Geertz, 1983).

De machtsbalans in het interim-bestuur is bij de intrede van de bestuurlijke ondersteuners niet in evenwicht. Met een vanzelfsprekendheid van handelen en spreken definieert Kees de situatie en daarmee stuurt hij het gedrag van de afhankelijke andere bestuurders. Ook in de door de gemeente geformuleerde opdracht komt de ongelijkheid van posities tot uitdrukking, zo staat in de gemeentelijke opdracht:

“Het is de bedoeling dat Frank en Mimoun vanaf september 2008, tijdelijk, gezamenlijk en ‘betaald’, het interim-bestuur van VVOO helpen met bestuursuitbreiding (m.n. ook uit allochtone wijkbe-

woners) en de voetbalactiviteiten in afstemming met de verenigingsbegeleider.”
(VVOO Plan van Aanpak, 2008)

De opdracht spreekt over het “helpen” van het interim bestuur, in casu Kees en Henk. Wat helpen precies betekent blijft lang onduidelijk in het interim bestuur. Betekent helpen ook besturen of is dat uitsluitend aan Kees en Henk?

Wat tijdelijk en betaald betekent is wel duidelijk. Frank en Minoun hebben met de sportambtenaar afgesproken dat zij tegen een vergoeding deze hulp tien maanden geven, tot juli 2009²³. Hierdoor onderscheiden Frank en Mimoun zich ook als ‘professionele’ buitenstaanders van Henk en Kees, die zich vrijwillig en zonder expliciet tijdsframe inzetten voor het voortbestaan van de club. De opdracht spreekt ook over “afstemming met de verenigingsbegeleider”. Dat is een door de Rijksoverheid gefinancierde functie in het kader van het programma ‘Meedoen allochtone jeugd door Sport’²⁴.

[111]

De functie verenigingsbegeleider is organisatorisch ingebed bij de KNVB en VSU en Aziz vervult deze bij VVOO. Hij coördineert sinds 2006 het jeugdvoetbal en ouderbetrokkenheid bij VVOO en zal gedurende de bestuurlijke ontwikkeling een belangrijke rol vervullen. Ondanks zijn kennis en ervaring is hij bij de start van het interim-bestuur niet in beeld. *Wie en wat* ertoe doet wordt tijdens de eerste vergaderingen door Kees gedefini-

²³ Ook ik word door Frank gevraagd om afspraken met de gemeente over de vergoeding van mijn inzet te maken. Gezien mijn rol als onderzoeker besluit ik dat niet te doen.

²⁴ In 2005 stelden de Nederlandse ministeries van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) en Wonen, Wijken en Integratie (WWI) het programma ‘Meedoen Allochtone Jeugd door Sport’ in. Het programma liep tot en met 2010 en er werd 70,5 miljoen euro in geïnvesteerd. De beoogde deelname van 500 verenigingen werd gerealiseerd met 538 deelnemende verenigingen. Doel was zo veel mogelijk (allochtone) jeugd uit kansarme stadswijken, naar sportverenigingen toe te leiden. Naast het vergroten van de sportdeelname onder jongeren – met speciale aandacht voor allochtone meisjes – werd het vergroten van de betrokkenheid van ouders beoogd. Na kritische vragen van Tweede Kamerleden over de exclusieve aandacht voor allochtone jeugd in dit programma werd tussentijds de doelgroep en naamgeving van het programma verruimd naar ‘Meedoen alle jeugd door sport’.

eerd. Hij is als enige bestuurder dagelijks aanwezig en regelt, met zijn praktische kennis en ervaring, de dagelijkse gang van zaken op de club. In zijn taakopvatting en definitie van de situatie gaat hij uit van het stabiliseren van de club, het behoud van de bestaande sociale orde en verhoudingen. Dit staat op gespannen met de gemeentelijk opdracht, waarin aandacht voor de jeugd en een nieuw bestuur met nieuwkomers, als een veranderende sociale orde 'a world in becoming', centraal staat. Ondanks dat de informele interim-bestuurders de verbetering van de kwetsbare situatie van VVOO gezamenlijk inzetten, verschillen zij in hun benadering van 'bestuursuitbreiding' en 'voetbalactiviteiten'. Zo blijkt tijdens de tweede vergadering van het interim bestuur, waarin het plan van aanpak van het interim-bestuur centraal staat.

[112]

Externe ondersteuners zetten formele organisatiepraktijken in

Aangestuurd door de gemeentelijk sportambtenaar richt Frank zich als interim voorzitter in eerste instantie op een plan van aanpak. Op basis van oriënterende gesprekken met Kees, Henk, spelers van de seniorenteams en vrijwilligers van de kantinecommissie schrijft hij een plan van aanpak dat richting moeten geven aan de taken en acties van het interim bestuur. In dat plan beschrijft hij de kwetsbaarheid van VVOO in het najaar van 2008. In de situatieschets van Frank staat dat een aantal spelers van de seniorenteams niet zijn geregistreerd bij de KNVB, de bezetting van het eerste team (de selectie) twijfelachtig is en een meerderheid van de leden de contributie van afgelopen seizoen nog niet heeft betaald. Ook wordt gesteld dat de financiële administratie van de kantine niet op orde is en een door de leden gemandateerd bestuur ontbreekt. In het plan benoemt Frank ook kansen voor het voortbestaan van de vereniging:

“Naast de renovatie van het sportcomplex zijn er meer kansen. De wijk Overvecht is een potentiële achterban voor VVOO, met name voor de jeugd. Binnenkort viert VVOO haar 60-jarig bestaan waar oud-leden bij betrokken zijn en nieuwe mensen bij betrokken kunnen raken. Cumulus Sport [welzijnsorganisatie] organiseert diverse sportactiviteiten, met name meisjesvoetbal. UDSV heeft een prachtige sporthal en het ROC is gevestigd op de Dreef.” (Plan van Aanpak, 16 september 2008)

HET BESTUUR

De omschrijving van de kansen was een directe verwijzing naar de verschillende institutionele belangen uit het ‘veld’. Zo zinspeelde het plan van aanpak op VVOO als wijkvereniging die samen gaat werken met andere organisaties in de wijk, zoals de welzijnsorganisatie, de handbalvereniging UDSV en de nieuwe sportopleiding van het Regionaal Opleidingen Centrum (ROC). Wat betreft die samenwerking met de welzijnsorganisatie ging het plan exclusief in op het meisjesvoetbal. Dit sloot direct aan bij de beleidsdoelen van de gemeente en belangenorganisatie VSU, die de sportparticipatie van jongeren, in het bijzonder allochtone meisjes, wilde stimuleren (Sportnota 2011-2016, gemeente Utrecht, 2011). De sportambtenaar had het plan van aanpak nodig om bij de betrokken wethouder en gemeenteraad de financiële ondersteuning van VVOO te verantwoorden. In de formulering van de doelstelling van het interim-bestuur ligt het accent op ‘stabilisering’ van de vereniging:

[113]

“Op 1 juli 2009 is er sprake van een stabiele vereniging die voldoende basis en structuur heeft om de toekomst met vertrouwen in te gaan. Daarbij is het volgende van belang: 1) er is een nieuw bestuur dat in alle vertrouwen en duidelijkheid aan de toekomst van VVOO kan gaan werken, 2) er is een organisatie die staat en waarvan de basisfuncties door vrijwilligers zijn ingevuld en 3) voor VVOO ligt er een helder beleidsplan 2009 – 2013. Ambities zeker maar met een realistisch programma en een duidelijke prioriteitsstelling.” (Plan van Aanpak, 16 september 2008)

In de formulering van de doelstelling van het interim-bestuur worden veranderambities enigszins afgezwakt door de woorden “realistisch” en “prioriteitsstelling”. Dat klinkt bestuurlijk evenwichtig, maar verwoordt tegelijkertijd een visie die uitgaat van stabilisering van de bestaande orde in plaats van één die uitgaat van een nieuwe orde. Dat werpt direct de vraag op hoe stabilisering zich verhoudt tot ‘een nieuw bestuur’. In de formulering van het eerste speerpunt “een nieuw bestuur” is in tegenstelling tot de formulering door de sportambtenaar de expliciete verwijzing naar “allochtone wijkbewoners” weggelaten. De toelichting bij de taakverdeling onder de externe ondersteuners gaat hier wel op in. Zo staat te lezen:

ONDER ONS

“Michel richt zich op de bestuurlijke ondersteuning. Mimoun zal zich met name toeleggen op het vinden van allochtone ouders en/of wijkbewoners die een begeleidende rol bij de voetbalactiviteiten en/of bestuursfunctie gaan vervullen. Frank zal zich met name toeleggen op de opbouw van bestuur en vereniging en de externe relaties, in het bijzonder UDSV [de handbalvereniging die ook gevestigd is op het sportpark], het wijkbureau, etc. Voor de drie hier boven genoemde personen fungeert de gemeente Utrecht als opdrachtgever. Het interim-bestuur laat de (interim) bestuurlijke verantwoordelijkheid van Kees en Henk onverlet.” (Plan van Aanpak, p. 2)

[114]

In de formulering van de taakverdeling is een scheiding tussen de verantwoordelijkheden (en bevoegdheden) van de externe ondersteuners en gevestigden in het interim-bestuur aangebracht. Met de laatste zin formaliseert Frank de informele machtspositie van Kees en Henk. Kees presenteerde zich tot dan toe als voorzitter en Henk, die de financiën had opgepakt, als penningmeester. Tijdens de eerste vergaderingen werd deze scheiding binnen het interim-bestuur niet besproken. Ook was niet duidelijk of Kees en Henk voor hun rollen het mandaat van de leden hadden. Er waren namelijk na het opstappen van het vorige bestuur, twee jaar eerder, geen algemene ledenvergaderingen meer geweest. Tijdens de bespreking van het plan van aanpak in het interim-bestuur is de machtsonbalans in het interim-bestuur zichtbaar. Zo laat onderstaande observatie zien hoe Kees de regie blijft voeren en de inzet van een organisatiepraktijk (plan van aanpak) devalueert.

De tweede vergadering is anders dan de eerste vergadering niet in de bestuurskamer, maar aan een tafel midden in de kantine. Kees zit al aan die tafel als ik met Frank en Mimoun de kantine binnenkom. Hij nodigt ons met handgebaren uit om bij hem aan tafel te komen zitten. Door zijn uitnodiging is het aan het begin van de vergadering niet helemaal duidelijk wie de vergadering voor gaat zitten. Kees of Frank? De verwarring neemt toe als een voor Frank, Mimoun en mij nog onbekende persoon ook aan de tafel aanschuift. Kees stelt Ramon voor en legt uit dat hij hem heeft ge-

vraagde om als oud penningmeester ook deel uit te maken van het interim bestuur. Niemand was hiervan op de hoogte. Ook medebestuurder Henk niet. Henk vraagt waarom dit niet eerder is besproken en Kees antwoordt dat dat wellicht beter was geweest, maar stelt dat in de huidige situatie van de club alle hulp gewenst is. Frank reageert als enige en knikt instemmend. Frank neemt het door hem geschreven plan van aanpak voor zich en vraagt of iedereen het plan gelezen en akkoord gaat met de geformuleerde doelstelling en voorgestelde taakverdeling. Henk en Kees knikken, maar relativeren tegelijkertijd het plan van aanpak:

Henk: 'Goed stuk. Ik zie het als richtlijn.'

[115]

Kees: 'Het één en ander gebeurt al. Op dit moment doet Aziz de junioren, maar het eerste elftal vraagt ook om aandacht. Dat team is als compleet team van buiten [een andere vereniging] gekomen hebben veel praatjes, maar presteren nog niets.'
(observatie vergadering interim-bestuur, september 2008)

Een duidelijk commitment aan het plan van aanpak gaven Henk en in het bijzonder Kees met hun reactie niet. Zij stelden tijdens de bespreking nogmaals hun eerder geuite zorgen aan de orde. Voor Henk had het ontbreken van een financieel overzicht van de kantine en de onbetaalde contributies (80% van de leden) prioriteit. Kees sprak zich, net als in de eerste vergadering, opnieuw negatief uit over het functioneren van het eerste senioren-team. Tevens stelde hij impliciet de aandacht die in het plan van aanpak uitging naar de jeugd ter discussie door de verantwoordelijkheid daarvoor bij verenigingsbegeleider Aziz te laten en voor de tweede keer aandacht voor het seniorenvoetbal te vragen.

Hier is in de machtsarena van het bestuur het plan van aanpak voor de gevestigde bestuursleden slechts een tekst, terwijl die tekst voor de externe ondersteuners en gemeente-ambtenaar in 'het veld' van belang is ter legitimering van de ondersteuning van de club. De dominantie van de informele praktijk, blijkt ook uit de egopraktijk van Kees, die zonder overleg en aankondiging het interim-bestuur uitbreidt met oud-penningmeester Ramon. Hiermee trekt Kees de getalsmatige verhouding tussen gevestigden

en nieuwkomers (3-3) in het interim-bestuur gelijk. Weliswaar passeert Kees ook Henk hiermee, die de financiën onder zijn hoede heeft.

Lokale kennis is macht

[116] Niet de speerpunten uit het plan van aanpak en de taakuitvoering, maar de onbetaalde contributies, financieel wanbeheer van kantine-vrijwilligers en de desorganisatie van het eerste seniorenteam, stonden de eerste maanden op de agenda van het interim bestuur. De interim-bestuurders spraken nauwelijks over het betrekken van de ouders van jeugdleden, het zaalvoetbal, het opzetten van meisjesvoetbal of over kandidaten voor het nieuwe bestuur. Het interim-bestuur richtte zich op het stabiliseren van de gevestigde praktijken en bestaande sociale verhoudingen. Die focus was leidend in de besluiten die het interim-bestuur de eerste periode nam.

Zo besloot het informele interim-bestuur in de tweede maand van de competitie het recent ingeschreven eerste seniorenteam uit de competitie terug te trekken. Het was Frank niet gelukt om een gesprek te voeren met het complete team om de problemen te bespreken, die Kees tijdens de eerste vergaderingen had aangekaart. Na twee incidenten tijdens uitwedstrijden en daaraan gerelateerde boetes vanuit de KNVB, steunden de interim-bestuurders het voorstel van Kees om het eerste team uit de competitie te halen. Het Utrechts Nieuwsblad was op de hoogte van de terugtrekking van het eerste team van VVOO en interviewt Kees daarover:

AD/UN 06/10/08 22u37

VVOO trekt elftal terug uit de competitie

UTRECHT - VVOO heeft het standaardelftal terug getrokken uit de competitie.

De Utrechtse club had te weinig voetballers om het seizoen in de vijfde klasse zaterdag fatsoenlijk af te maken. Het spijt voorzitter Kees, maar het bestuur van VVOO had geen andere keuze. De ploeg speelde twee wedstrijden. Die eindigden in twee nederlagen (12-1 en 6-4). In die duels kon het standaardteam nog terugvallen op spelers uit het tweede, maar wanneer beide teams tegelijkertijd speelden, was er een tekort. VVOO gaat nu met één elftal, het tweede, verder. Het is niet de eerste keer dat VVOO noodgedwongen een elftal terugtrekt uit de competitie. Hoe het nu verder

HET BESTUUR

moet, weet Kees ook niet. “We gaan praten met de jongens die wel willen spelen. Nee, we gooien niet de handdoek. We gaan er hard tegenaan om de problemen op te lossen.”

Het eerste team viel na de terugtrekking uit de competitie uit elkaar en verschillende spelers van het team verlieten teleurgesteld de club. De spelers die lid bleven gingen door met trainen. Zij vormden later in het seizoen alsnog een team dat als VVOO3 uit kwam. Aan deze gang van zaken en het vertrek van de nieuwkomers werd in het interim-bestuur geen aandacht meer besteed. Op aandringen van Henk ging de aandacht vervolgens uit naar het inzichtelijk maken en verbeteren van de financiële situatie van de club. Na gesprekken met kantine-vrijwilligers en diverse aansporingen van wanbetalers onder de leden, lukte het de inkomsten en uitgaven van de vereniging beter onder controle te krijgen. Het interim-bestuur maakte afspraken met de gemeente en VSU over een betalingsregeling voor de niet betaalde veldhuur en energierekeningen.

[117]

Daarnaast werkte Henk aan een aanpassing van de contributieregeling. Die was in zijn optiek verouderd en ook de contributiebedragen waren wat hem betreft in vergelijking tot andere omliggende verenigingen laag. In de herziening die Henk tijdens de komende ledenvergadering aan de leden wilde voorstellen betekende dit in het bijzonder voor de zaalvoetballers een forse contributieverhoging. In plaats van een teambedrag van € 900,- dat zij de laatste jaren betaalden, stelde Henk voor dat elke zaalvoetballer zich in moest schrijven als lid en een contributiebedrag van € 135,- zou betalen. In Henk's voorstel werd de contributieregeling voor ieder lid hetzelfde en nam ook het aantal geregistreerde leden toe. Het voorstel betekende voor veel zaalvoetballers een contributieverhoging van € 50,- omdat een team vaak uit meer dan het benodigde aantal spelers bestond en het teambedrag hoofdelijk werd omgeslagen. De zaalvoetballers werden in de gesprekken over de herziening niet betrokken. De coördinator van de zaalvoetballers die van Henk's ideeën wel op de hoogte was, liet Frank weten dat als de herziening door zou gaan, veel zaalvoetballers VVOO zouden verlaten. Zoals bij de terugtrekking van VVOO1 eerder, volgden de externe ondersteuners ook nu de lijn van Kees en Henk. Henk, die het meeste inzicht had in de financiën en de herziening had voorbereid, was uitsproken voorstander van de in zijn eigen ogen redelijke verhoging

en nieuwe regeling. Behalve Ramon, die de verhoging voor de zaalvoetballers te fors vond, steunden de andere interim-bestuurders de contributieherziening.

[118] Weliswaar zetten de interim-bestuurders de verbetering van de penibele situatie van de club gezamenlijk in, toch definiëren in beginsel uitsluitend de gevestigde leden Kees, Henk en Ramon de situaties, waarin de bestuurlijke praktijken plaatsvinden. Die praktijken hebben een informeel karakter en zijn gebaseerd op lokale kennis van de club en van de onderlinge verhoudingen tussen leden. In termen van Verweel (1987) zijn dan de lokale standaarden en routines, heersende opvattingen, onderlinge verhoudingen en egopraktijken leidend in het bestuurlijk proces. De inschrijvingen van seniorenspelers, afspraken over trainingstijden, het uitbreiden van het interim-bestuur met een bestuurlijke vriend, een contributieherziening en de terugtrekking van het eerste seniorenteam zijn hier voorbeelden van.

De 'organisatorische praktijken', zoals beleidsvorming (plan van aanpak) en afstemming van uit te voeren taken, het aflopen van de agendapunten, checken van de notulen en eerder gemaakte bestuurlijke afspraken zijn in deze startfase van het interim-bestuur beperkt (Verweel, 1987). De aandacht van het interim-bestuur gaat naar de twee senioren veldvoetbalteams, de kantine en financiële situatie van de club en is gericht op het stabiliseren van de gevestigde orde en sociale verhoudingen binnen de club. Dit stabiliteitstreven hangt samen met positiebehoud van de gevestigde bestuurders en maakt de reproductie van de bestaande verhoudingen in de vereniging waarschijnlijker (Hallet, 2003). Dit tot ongenoegen van de zaalvoetballers en de spelers van het eerste team. Zij beschouwen de maatregelen als onrechtvaardig en een continuering van de reeds lang bestaande ongelijke verhoudingen in de club. Voor deze buitenstaanders is de bestaande orde een wanorde. Niet de opdracht van de gemeente of de externe ondersteuners definiëren in deze fase *wie* en *wat* ertoe doet, maar Kees, Henk en Ramon. Dat doen zij op basis van hun praktische en lokale kennis, en sleutelposities door historisch voordeel en persoonlijke relaties in de club.

De externe ondersteuners uit het bovenlokale netwerk zijn die eerste maanden volledig afhankelijk van de gevestigde interim-bestuurders. Ze hebben dan geen lokale kennis en daardoor een mindere positie op de

machtsbalans. Strijd is bij de intrede van de externe ondersteuners nog nauwelijks zichtbaar, de ongelijkheid is te groot. Het is dezelfde ongelijkheid op de machtsbalans van de vereniging als figuratie, waarin de jeugd en de ouders sinds hun intrede eind jaren negentig als buitenstaanders ook een mindere positie hebben. De positie van externe ondersteuners verandert echter met de ingezette formalisering in het interim bestuur. De hiermee samenhangende dreigende verschuiving op de machtsbalans wordt zichtbaar op het moment dat “Nieuw bestuur” op de agenda van een bestuursvergadering staat (Agenda bestuursvergadering VVOO, 30 januari 2009).

4.2.2 Strijd rondom de bestuurswisseling

[119]

In de tweede fase van de ontwikkeling van het VVOO bestuur verandert de positie van de externe ondersteuners, waardoor de machtsbalans in het bestuur meer in evenwicht komt. Hierdoor ontstaat spanning in het interim bestuur. Die spanning wordt zichtbaar bij de vraag wie het interim-bestuur als kandidaten voor het nieuwe bestuur zal gaan voordragen aan de ledenvergadering. Weliswaar staat het vormen van een nieuw bestuur centraal in de gemeentelijke opdracht en in het plan van aanpak van het interim bestuur, toch geven de bestuurders tot dusver prioriteit aan andere, in hun ogen prangende issues. Een gemengd bestuur met gevestigden én nieuwkomers blijkt voornamelijk de wens van de gemeente en heeft in het interim-bestuur nog geen betekenis gekregen. Onderstaande beschrijvingen van conflictsituaties rondom de bestuurswisseling laten verschuivingen op de machtsbalans van de gevestigden-buitenstaanders figuratie zien. Die dynamiek ontstaat bij het noemen van ‘namen en rugnummers’ van de kandidaten. Hierdoor worden de aanstaande veranderingen van de sociale verhoudingen op de club heel concreet.

De kandidaten voor het nieuwe ‘gemengde’ bestuur

Zeven maanden na de gemeentelijke interventie kwamen Aziz en Fatima (nieuwkomers) en Johan (gevestigd lid) in beeld als toekomstig bestuurders en manifesteerde zich actieve weerstand op de club. Dat bleek tijdens de bestuursvergadering, waarin de bestuurswisseling voor het eerst formeel aan de orde was. Tijdens die vergadering op 16 januari vroeg ik als secretaris bij het eerste agendapunt “Nieuw bestuur” aandacht voor mogelijke

kandidaten voor het nieuwe bestuur. Het was immers één van de doelstellingen en het vinden van goede kandidaten was niet gemakkelijk en tijdrovend. Kees reageerde als eerste en gaf aan dat hij nog wel een keer wilde rondvragen, maar dat het moeilijk was om mensen te vinden. Hij had eerder, tijdens de jubileumwedstrijd bij het zestigjarig bestaan van VVOO, Sjaak en verschillende oud-bestuurders gepolst. Zij voelden daar echter niet meer voor. Frank en Henk reageerden beiden dat zij prioriteit willen geven aan de financiën en het beleidsplan. Ook Mimoun deed tijdens de vergadering, ondanks zijn samenwerking met actieve en betrokken ouders, geen suggesties. De lauwe reacties waren opvallend. Weliswaar vroegen de nog steeds penibele financiële situatie en de verbouwing van het sportcomplex [120] in die periode alle aandacht, toch was de blik op de toekomst en het werken aan de bestuurlijke overdracht een belangrijk onderdeel van de opdracht van het interim bestuur. Volgens de afspraak met de gemeente zou het interim-bestuur drie maanden later stoppen. Dan liep namelijk het contract voor de tijdelijke ondersteuning door Frank en Mimoun af. Bovendien had Henk aangegeven geen deel uit te willen maken van een nieuw bestuur en dat hij, zodra de financiën weer op orde zijn, afstand zou nemen van bestuurlijke taken. Ook Kees had eerder laten weten dat hij, wegens 'zijn kwakkelende gezondheid en activiteiten buiten de club', het nieuwe seizoen geen bestuurlijke verantwoordelijkheid meer wilde dragen. Omdat door de inspanning van Mimoun, Aziz en de jeugdcommissie, ouders van jeugdleden steeds meer bij de club betrokken raakten, stelde ik voor om ook in deze groep naar kandidaten te zoeken.

Enige tijd later, na een gesprek met de gemeente-ambtenaar, die Frank en Mimoun als 'betaalde krachten' had aangesproken over de werving van nieuwe bestuurders, vertelde Frank tijdens een bestuursvergadering dat hij twee kandidaten binnen de vereniging had gevonden, Aziz en Fatima. Een nieuwe voorzitter had hij nog niet op het oog en hij gaf aan te betwijfelen of een geschikte kandidaat in de vereniging gevonden kon worden. Na het noemen van de namen Aziz en Fatima, sprak Henk zijn twijfels uit over deze kandidaten. Hij vroeg zich af of ze voldoende bestuurlijke ervaring hadden, gelet op de penibele situatie van de club. Frank vond het weliswaar nog te vroeg voor een nieuw bestuur, toch stelde hij voor om Aziz en Fatima uit te nodigen voor een vergadering en nader kennis te maken.

HET BESTUUR

Verenigingsbegeleider en jeugdtrainer Aziz bleek bereid om zijn betaalde functie als verenigingsbegeleider op te geven en de onbezoldigde bestuursfunctie 'wedstrijdzaken' te gaan vervullen. Zijn werk voor het jeugdvoetbal en reputatie onder jeugdleden en ouders waren bekend bij de interim-bestuurders. Aziz was, net als Kees, bijna dagelijks op de club. Weliswaar had hij zich in het verleden vaak kritisch uitgelaten over het interim-bestuur en de toekomst van VVOO, toch presenteerde hij bij zijn kennismaking met het interim-bestuur een gedetailleerd plan voor de verbetering van het wedstrijdbeleid voor de jeugdafdeling en de seniorenteams.

In de periode van de kandidatuur van Aziz komt bij op het verenigingsmailadres *info@vvo.nl* een mail van SV Houten met een positief bericht over de jeugdafdeling van VVOO binnen. In die mail is het volgende te lezen: [121]

On Wed 11/03/09 20:35

Hallo bestuur,

Dit moet ik even kwijt.

Afgelopen zaterdag hebben wij als meidenteam van S.V.Houten tegen jullie D2 gevoetbald. Nu zal ik heel eerlijk zijn.....ik dacht tegen jongens en de meeste van marokkaanse afkomst dat zal wel niets worden.

Maar het tegendeel gebeurde. We werden heel goed ontvangen en voelden ons meteen thuis bij VVOO. De leider was zeer vriendelijk en de jongens van de D2 zeer sportief.

Ondanks dat we met 11-0 verloren hebben we een leuke wedstrijd gevoetbald met een compliment voor de scheids die een perfecte wedstrijd floot.

Kortom we gingen ondanks het verlies met een goed gevoel naar huis en hebben de leider de D2 en de scheidsrechter heel hoog zitten mijn complimenten en graag tot een volgende keer.

groeten

Erik (trainer MD1 S.V.Houten)

ONDER ONS

Het bericht uit Houten was voor Aziz een welkome afwisseling van de veelal negatieve berichtgeving over VVOO de afgelopen twee jaar. Het was in het bijzonder ook een compliment voor hem en de vrijwilligers van de jeugdafdeling. Aziz is dan ook verheugd over het bericht, dat rond wordt gestuurd, zo blijkt uit zijn reactie via de mail:

“Hoi Michel,

Ik ben heel erg trots met dit bericht, we wisten het al en ik heb het eerder verteld, maar nu wordt het ook nog bevestigd, wat zeer uitzonderlijk is. Ik zal dit onze jongens en de begeleiding doorgeven.

[122]

Groetjes, Aziz”

(e-mail Aziz, 11 maart 2009)

De andere kandidaat was Fatima, voorzitter van de jeugdcommissie en moeder van een jeugdspeler. Zij woonde ten tijde van het onderzoek in de flat tegenover VVOO. Frank had met haar gesproken over de functie van penningmeester, omdat zij als financieel medewerker bij een bank werkt en als lid van de jeugdcommissie ervaring had opgedaan met budgetbeheer. Fatima wilde zich inzetten voor het verbeteren van de situatie van de club en was bereid de functie van penningmeester te vervullen. Tijdens de vergadering waarin zij zich presenteerde als kandidaat, stelde interim-penningmeester Henk kritische vragen over haar lange termijn commitment en wees hij haar op de nog steeds financieel ongunstige situatie van de club. Fatima schrok daar niet van terug en reageerde: ‘Het kan alleen maar beter worden’.

Enkele dagen na die vergadering vertelde Fatima aan Frank dat ze in de kantine is uitgescholden door Ari. Ari was een actieve vrijwilliger van de kantinecommissie, die zich in het verleden langdurig had ingezet voor het jeugdvoetbal. Fatima is nog steeds boos over haar aanvaring met Ari en laat Frank weten dat Ari een slecht voorbeeld is voor de jeugd en haar aanvaring met hem haar nog steeds hoog zit. om maatregelen om hem aan te spreken, omdat zij excuses van hem wil (veldnotitie kantine, 6 april 2009).

Fatima had een uitgesproken mening over de toenmalige sfeer in de club en noemde daarbij uitsluitend negatieve voorbeelden. Tijdens een in-

HET BESTUUR

formeel gesprek in de kantine enkele dagen na het gesprek met Frank bekritiseert ze scherp het gedrag van spelers van het tweede seniorenteam en vertelt ze over overlast die deze spelers volgens haar op zaterdagavonden veroorzaken in de buurt. Ze geeft tijdens dat gesprek aan dat ze al langer twijfelt of de club wel een geschikte omgeving voor haar zoon is. Desondanks wil ze in het bestuur, voor haar zoon die 'trots is om lid te zijn van een echte voetbalclub en gelukkig is omdat hij bij VVOO met vriendjes uit de buurt in een team kan spelen' (veldnotitie, 9 april 2009).

Ik vraag haar of ze met deze negatieve ervaring met Ari nog wel zeker is over haar kandidatuur, waarop ze het volgende antwoordt:

'Je moet weten dat VVOO een slechte naam heeft hier in de buurt. De buurt heeft last van geschreeuw, harde muziek in de nacht en beledigingen en intimidatie in de buurt. Dat is vooral op zaterdagavond, wanneer leden lang blijven hangen en teveel drinken en roken. Dat is niet een ideale omgeving voor mijn zoon, begrijp je. Maar hij wil niet naar een andere club. Ik hoop dat het nieuwe bestuur in staat is om de dingen te verbeteren en ik wil daar wel meehelpen.' (veldnotitie, 9 april 2009)

[123]

Ondanks de sfeer in de club, de confrontatie met Ari en de in haar ogen inadequate reactie van Kees en Frank hierop, stelde Fatima zich kandidaat. In haar handelingen kunnen we ook stigmatisering herkennen, met Ari als slechtste voorbeeld van het gedrag van de gevestigde leden. Kees sprak zich niet meer uit over de kandidatuur van Fatima en vertelde enkele weken later in een bestuursvergadering dat hij Ari had weggestuurd van de club, vanwege zijn gedrag (veldnotitie, 26 april 2009). Henk hield zijn twijfels over Fatima als zijn opvolgster. Naast de zwaarte van deze functie was zijn belangrijkste bezwaar dat Fatima in zijn ogen geen lange termijn commitment kon geven.

De derde kandidaat voor het nieuwe bestuur was gevestigd lid Johan, die sinds 1988 actief lid was en 10 jaar lang secretaris van VVOO is geweest. Hij was ook een maatje van Kees en in die periode coördinator van de kantine. Zijn kandidatuur maakte hij kort voor de bestuurswisseling kenbaar. Twee dagen voor de algemene ledenvergadering waarop de bestuurswisseling

zou plaatsvinden, meldde hij zich. Hij stelde zich bij mij mondeling beschikbaar voor het nieuwe bestuur en had geen voorkeur voor een bepaalde functie en gaf aan: "Gewoon één van de portefeuilles". In het interimbestuur werd positief gereageerd op de kandidatuur van Johan. De andere kandidaten reageerden verschillend. Zo was Aziz niet positief en vond hij de late aanmelding van Johan verdacht. Hij vroeg zich af welke functie Johan zou moeten bekleden en duidde Johan's kandidatuur als machtsinterventie door de gevestigde leden. Fatima en ik waren positiever en zagen Johan's ervaring en kennis van de club als een welkome versterking van het nieuwe bestuur. Hij was tevens de enige verbinding met de gevestigde leden van de club in het nieuwe bestuur.

[124]

Weliswaar zijn de drie kandidaten voor het nieuwe bestuur betrokken leden met ervaring, kennis en vaardigheden, toch worden bij de kandidatuur van Fatima en Johan vraagtekens geplaatst. Gevestigde bestuurders Kees en Henk stellen de betrouwbaarheid van Fatima ter discussie en buitenstaander Aziz die van Johan. De drie kandidaten representeren de gevestigden en buitenstaanders binnen VVOO. De aanstaande bestuurswisseling geeft uitzicht op sleutelposities voor de buitenstaanders en tegelijk op het mogelijke verlies daarvan door de gevestigde leden. De aanstaande verkiezing van een nieuw bestuur zal een formalisering van een nieuwe machtsverhouding in het bestuur betekenen.

De wederzijdse stigmatisering neemt toe en de weerstand vanuit de gevestigden tegen deze 'world in becoming' wordt steeds zichtbaarder op de club (Turner (1968) In: Verweel, 1987).

De wisselwerking tussen bestuur en vereniging

Parallel met de kandidaatstelling van Aziz en Fatima kwamen steeds meer ouders van jeugdleden naar de club en een aantal van hen pakte ook vrijwilligerstaken op. De inzet van Aziz en Mimoun om ouders van de jeugdleden meer bij het jeugdvoetbal en het verenigingsleven te betrekken betaalde zich steeds meer uit. Ouders die voorheen uitsluitend langs de lijn van het veld stonden, kwamen nu ook de kantine binnen. Gevestigde leden, die voornamelijk op zaterdagmiddag naar de club komen, zien de aanwezigheid en activiteiten van de nieuwe vrijwilligers op de zaterdag met lede ogen aan. Vanuit hun perspectief is deze betrokkenheid een teken van ver-

der verval van de vereniging. Steeds meer gevestigde leden geven aan het niet eens te zijn met de veranderingen op de club, kiezen voor een “exit strategy” en zeggen hun lidmaatschap op (Hirschman, 1970).

Een conflict in de kantine-commissie illustreert dit proces van in- en uitsluiting. Idriss, één van de ouders, meldde zich aan voor de kantinecommissie en zijn enthousiasme, beschikbaarheid en adequaat kantinewerk tijdens de zaterdagochtend kreeg waardering van ouders, gevestigde vrijwilligers en de interim-bestuurders. Echter, zijn voorstel om munthee op Marokkaanse wijze en ‘halal’ vlees aan te bieden, leidde tot een conflict in de kantinecommissie. Het voorstel van Idriss was om een extra frituurpan en een traditionele theekan aan te schaffen en kruiden voor de ‘Marokkaanse thee’ in te kopen. De andere leden van de kantinecommissie waren daartegen. De kwestie werd voorgelegd aan het interim bestuur. Omdat het een positief effect op de verkoopcijfers van de kantine kon hebben, pastte de kantinecommissie onder druk van interim-bestuurders Henk en Frank de inkoop aan. Naar aanleiding hiervan besloten twee actieve vrijwilligers, gevestigde leden, te stoppen met hun werk in de kantine. Hun vertrek was een aderslating voor de kantinecommissie en bood tegelijkertijd ruimte voor nieuwe vrijwilligers.

[125]

Een gevestigd lid geeft tijdens een informeel gesprek over deze kwestie expliciet aan dat hij geen vertrouwen heeft in de nieuwe vrijwilligers en ook niet in de bestuurskandidaten Aziz en Fatima en stelt: ‘Ze weten niet hoe je moet organiseren, laat staan een voetbalclub besturen’ (veldnotitie, 4 mei 2009).

De stereotypering en het in twijfel trekken van de capaciteiten van Aziz en Fatima als toekomstig bestuurders maken deel uit van de ‘stigmatisering’ van de buitenstaanders die steeds meer de ruimte krijgen om positie in de club in te nemen (Elias, 2005/1976). De groep buitenstaanders wordt beoordeeld op basis van de slechtste voorbeelden van gedrag afgezet tegen de beste voorbeelden van de gevestigden. Tegelijkertijd krijgen Fatima en Aziz als kandidaten voor het nieuwe bestuur steeds meer zicht op een formele positie binnen de club en een groeiend aantal betrokken ouders betuigen in de kantine en langs de lijn hun steun daarvoor. De functies penningmeester en bestuurslid wedstrijdzaam geven hen mogelijkheden om

ONDER ONS

de belangen van de jeugdleden en hun ouders in het bestuur te behartigen. De toegenomen aanwezigheid en betrokkenheid van ouders van jeugdleden versterkt de sociale cohesie en interne organisatie van de buitenstaanders in de club.

[126] Tegelijkertijd wordt door het vertrek van gevestigde kaderleden de cohesie en interne organisatie van de gevestigde leden steeds minder. Ook wordt het getalsmatig overwicht van de buitenstaanders steeds zichtbaarder op de club. Deze elkaar versterkende ontwikkelingen articuleren aanstaande veranderingen op de machtsbalans van de club. De bestuurswisseling wordt daardoor “het concentratiepunt voor de competitieve interactie van bestuurlijke praktijken” (Verweel, 1987, p.96). De perceptie van het dreigend verlies van de sleutelposities bij de gevestigden en de mogelijkheid deze te verwerven bij de buitenstaanders maakt dat ook de interim-bestuurders steeds meer tegenover elkaar komen te staan.

Ondertussen gaan de voetbaltrainingen en competitiewedstrijden gewoon door. Die voetbalverenigingspraktijken zijn voor interim bestuurder Kees aanleiding om de externe ondersteuners aan te spreken op hun gedrag als bestuurders. Met de verschuiving van de aandacht naar de bestuurswisseling hebben de voetbalverenigingspraktijken plaats gemaakt voor organisatiepraktijken in het interim-bestuur.

Van die organisatiepraktijken distantieerde Kees zich steeds meer en hij meldde zich voor een aantal vergaderingen tijdens de kandidaatstelling van Aziz en Fatima wegens ziekte af. Wel was hij nog steeds iedere zaterdag tijdens de wedstrijden op de club aanwezig. In een mail uit hij zijn ongenoegen over de inzet van de externe ondersteuners:

Verzonden: maandag 4 mei 2009 12:52

Aan: Slobbe, M.G. van (Michel); Henk; Frank

Onderwerp: VVOO

Heren,

Afgelopen zaterdag schitterde iedereen weer door afwezigheid, heb het idee dat er gedacht wordt dat je een vereniging kunt runnen vanachter de bestuurstafel en dat er op speeldagen en trai-

HET BESTUUR

ningsavonden niets hoeft te gebeuren. Als dit de toekomst van de vereniging wordt moet men zich afvragen of het wel zin heeft om op deze manier door te gaan. Zaterdag 16 mei a.s. is de laatste competitieronde daarna zijn er thuis geen wedstrijden meer, dit is tevens de laatste zaterdag dat ik in functie ben als interim bestuurder en begeleider van de wedstrijden zowel voor de jeugd als de senioren. Verzocht aan Michel om tijdens de laatste vergadering te bespreken hoe we het seizoen afsluiten, hier heb ik nog steeds niets van gehoord. Is het besproken, en wat is het voorstel?

Mvrgr.

Kees

[127]

Met de mail positioneert Kees zich meer buiten het interim-bestuur. Hij heeft weinig oog en waardering voor het bestuurlijke werk van de externe ondersteuners en medebestuurder Henk die zich die periode inzetten voor de organisatorische en bestuurlijke ontwikkeling en formalisering van VVOO. Dat bestuurlijk werk is ook minder zichtbaar voor Kees en de leden. Het besturen van een arbeidsorganisatie gaat gepaard met aanwezigheid op het werk. Besturen van een sportvereniging vraagt ook om aanwezigheid, maar dan 's avonds en in het weekend. Bestuurders van buiten hebben dat er niet altijd voor over en onderkennen het belang van 'management by being there' ook niet altijd. Kees wel en hij richt zich zoals hij dat altijd had gedaan op de voetbalverenigingspraktijken en informele processen op de club. Dat is waar hij belang aan hecht, waar hij goed in is en ook waardering voor krijgt. Door nogmaals zijn vertrek als bestuurder aan te kondigen, maakt hij zich ook helemaal los van het formele proces.

De roep van Kees om inzet en betrokkenheid bij de dagelijkse organisatie van de club laat tegelijkertijd ook de kwetsbaarheid van de club in die periode zien. Het ontbreekt aan voldoende actieve leden om de kernactiviteit voetbal (training en wedstrijden) en sociale activiteiten te organiseren. Dat doe je in zijn optiek, niet achter de bestuurstafel. Kees wijst in zijn mail ook op zaterdag 16 mei, de laatste competitiedag van de senioren dat seizoen. Aan zijn verzoek hiervoor iets te organiseren wordt in het interim-bestuur geen gehoor gegeven. Wel is het beleidsplan en de inhoudelijke voorbereiding van de aanstaande bestuurswisseling tijdens Algemene Ledenvergadering van 18 mei uitgebreid aan de orde.

ONDER ONS

Met de aandacht voor de toekomstgerichte organisatiepraktijken (beleidsplan, verkiezing nieuw bestuur), verdwijnen de voetbalverenigingspraktijken uit beeld in het interim bestuur. Een geëscaleerde vechtpartij tussen het tweede en derde seniorenteam op die, door Kees aangekondigde, laatste competitiedag brengt de voetbalpraktijk en ook Kees weer in het interim bestuur.

Een knokpartij onder de leden en het bestuurlijke gevecht daarover

[128] De spanning in de vereniging is op zijn hoogtepunt tijdens een knokpartij onder leden op de laatste competitiedag, twee dagen voor de geplande bestuurswisseling. Die spanning grijpt ook in op de machtsverhoudingen in het interim-bestuur. De bestuurders hebben verschillende oordelen over de gebeurtenissen en opvattingen over de maatregelen, waardoor posities op de machtsbalans van het interim-bestuur verschuiven. De knokpartij en daarop volgende gelaagde bestuurlijke interacties geven de bestuurlijke ontwikkeling een grillig karakter.

Op zaterdagmiddag 16 mei 2009 speelden het tweede en derde senioren team van VVOO tegen elkaar. Het was een thuisderby. Voor Kees en Henk en de overgebleven gevestigde leden stond 'het tweede' symbool voor de cultuur van VVOO. Oud-bestuurders en voormalige trainers waren nog steeds betrokken bij dit team. Zoals de grootvader van een speler van VVOO2, die nog steeds iedere zaterdagmiddag kwam kijken. Hij speelde dan tijdens de thuiswedstrijden aan een stamtafel tussendoor met vrienden uit de buurt een kaartspel. VVOO3, het derde seniorenteam was samengesteld uit het spelers van het eerder dat seizoen uit elkaar gevallen VVOO1. Het team bestond grotendeels uit nieuwkomers, waarvan een aantal in de wijk wonen en in de jeugd van VVOO hadden gespeeld. Het derde team was door een planningsprobleem bij de KNVB²⁵ voor de tweede helft van het seizoen ingeschreven in dezelfde poule als die van VVOO2 (6de klasse, reserve) en op 16 mei speelden ze voor de tweede keer dat seizoen tegen elkaar. Die wedstrijd, twee dagen voor de geplande bestuurswisseling, liep uit de

²⁵ De anders poules zitten vol en het lukt de KNVB niet om het team, dat uitkomt in dezelfde klasse als het tweede senioren team, in een andere poule in te delen.

hand. Een kopstoot na een harde tackle escaleerde na bemoeienis van toeschouwers in kleine opstootjes op verschillende plaatsen op en rondom het veld. De scheidsrechter staakte de wedstrijd en de rust leek terug te keren. Echter, enige tijd later ontstond in de kantine opnieuw een vechtpartij tussen spelers uit beide teams, andere leden en ook bewoners uit de buurt. Op het moment dat twee leden elkaar verwonden met bierglazen en zelfs een hamer, schakelden leden de politie in.

Voorafgaand aan de wedstrijd is de sfeer op de club grimmig. Zo blijkt uit onderstaande observatie:

Spelers van VVOO3 staan buiten de kantine bij elkaar. In de kantine loopt een oud-bestuurder en coach van VVOO2, geïrriteerd de bestuurskamer in en uit. 'Die kutbuitenlanders', schreeuwt hij. Als ik hem vraag wat er aan de hand is, snauwt hij dat de scheidsrechter niet geregeld is. Hij vervolgt: 'Het is altijd hetzelfde liedje. Ze [VVOO3] hebben hun team niet compleet en ook geen scheidsrechter geregeld.' Tegelijkertijd praten spelers van VVOO2 aan de bar luidruchtig over een recente oproep van politicus Geert Wilders voor een migratiestop en het uitzetten van criminele Marokkanen. 'Die Wilders is goed bezig', zegt één van de spelers hardop. Als ik enige tijd later met Kees in de bestuurskamer de laatste vergadering bespreek, komt een ander teamlid van VVOO2 binnen en vraagt: 'Waar is die Turk? Hij zou hier moeten zijn om te spelen'. Kees en ik halen onze schouders op en Kees maakt me duidelijk dat hij op bestuurskandidaat Aziz doelt, die geen Turkse maar een Marokkaanse achtergrond heeft. Uiteindelijk arriveren alle spelers en de coach vraagt aan Jakeem, oud-jeugdtrainer van VVOO en nu beheerder van het sportcomplex, of hij wil fluiten. 'Wel eerlijk fluiten hè, Hakeem!', roept één van de spelers van VVOO2. Hakeem doet zijn best om te lachen en kijkt me hoofdschuddend aan. (observatie, 16 mei 2009)

[129]

De desorganisatie (ontbreken van spelers, niet regelen van de scheidsrechter), provocerende en stigmatiserende uitspraken door de spelers van VVOO2 en de agressie van de coach blijken slechte voortekenen. Niet in de gelegenheid om op de club te blijven mail ik de volgende dag naar Kees om

ONDER ONS

te horen hoe de wedstrijd is verlopen. Kees antwoordt dat de wedstrijd “bij 3 - 3 is gestaakt wegens een knokpartij”, hij na overleg met andere bestuurders wil stoppen met de derde seniorenteam en dat dezelfde week nog wil regelen (e-mail Kees, 17 mei 2009). De avond van de knokpartij hebben Kees, Henk en Frank, die daarbij aanwezig waren, inderdaad besloten het derde team weg te sturen. Het was de tweede keer dit seizoen dat het interim-bestuur een seniorenteam uit de competitie wilde halen. In mijn reactie op de mail van Kees antwoord ik dat we eerst moeten uitzoeken wat er precies is gebeurd. Omdat ik meer wil weten mail ik één van de spelers van VVOO3. Die speler geeft in een e-mail het volgende verslag:

- [130] “tot minuut 40 ging het goed, wel af en toe wat ruw spel van de tegenstander. Dit leidde tot kleine spanninkjes en irritaties. Voor wat ik heb gezien ontstond het na een tackle van onze speler op de tegenstander, er werd over en weer wat geroepen en beide spelers stonden met de koppen tegen elkaar, hierop gaf de tegenstander een lichte kopstoot aan onze speler (in de veronderstelling dat als hij dat niet deed, hij er zelf een zou krijgen) De beide spelers werden met harde hand een beetje uit elkaar gehouden, waardoor dit door beide teams verkeerd werd beoordeeld en er een massale vechtpartij ontstond. Deze was zo heftig dat uit elkaar halen niet echt lukte en overal ontstonden kleine opstootjes. Na een kleine 5 tot 10 minuten keerde de rust terug. Ik ben naar huis gegaan. Wat ik nu weet is dat ONS team niet meer bij VVOO blijft. Verder weet ik niet wat er gaat gebeuren, ik wacht het rustig af.” (e-mail speler VVOO3, 17 mei 2009)

Ik vroeg door op zijn uitspraak dat zijn team niet meer bij VVOO zou blijven en in zijn reactie daarop gaf hij aan: “Ze gaan niet meer door bij VVOO. Ik zelf blijf wel, samen met m'n broer. Er komt een ander team” (e-mail speler VVOO3, 17 mei 2009). De speler en zijn broer, die destijds schuin tegenover VVOO wonen, zag ik niet meer op de club en het andere team is er niet gekomen.

Twee dagen na de vechtpartij, op de ochtend van de geplande bestuurswisseling, deden Frank, Kees en Ramon tijdens een overleg op de club verslag van de vechtpartij. Kees meldde dat hij de spelers van VVOO3

die ochtend had laten weten dat ze niet meer welkom waren. Ik gaf aan dit een vreemde gang van zaken te vinden en vroeg Frank of dit niet een beslissing van ons allen zou moeten zijn in plaats van een individuele actie door Kees. Ramon steunde Kees en stelde: 'VVOO3 is geen aanwinst voor de vereniging. Hier hou je alleen maar last mee'. Frank was het hiermee eens en hij vroeg mij als secretaris de KNVB te informeren over het uit de competitie halen van het derde seniorenteam. Aangezien er geen medestanders voor nader onderzoek waren, legde ik me bij het besluit neer.

Het besluit om het derde team weg te sturen is al eerder genomen, in een informeel verband op de zaterdag van de vechtpartij, door de daar en toen aanwezige bestuurders en deze vergadering is daarvan een bevestiging. [131] Elias (2005, p.269) geeft aan dat door rivaliteit tussen gevestigden en buitenstaanders de tendens bestaat om elkaar angst aan te jagen en dat bij elk van de groepen de gedachte bestaat dat één van hen die angst in de wereld heeft gebracht. Het vaststellen van een beginpunt bij een angstaanjagende constellatie is nauwelijks mogelijk. Toch zullen beide groepen zoeken naar een beginpunt van het conflict omdat dan een schuldige aangewezen kan worden. De bestuursvergadering functioneert hier, zoals Schwartzman (1989) beargumenteert, als een setting waar men de bestaande verhoudingen en relaties representeert en reproduceert. Kees, Frank en Ramon hebben hier de positie en definitiemacht en bepalen *wat* er gebeurd is, wie mag blijven en *wie* niet.

Behalve mijn bezwaren waren ook de kandidaat-bestuurders Fatima en Aziz het niet eens met het besluit het derde seniorenteam weg te sturen. Spelers van het team hadden contact met hen opgenomen en vroegen het interim-bestuur om opheldering. Tijdens een overleg hierover positioneerden Kees en Henk zich voor het eerst tegenover Aziz en nam Ramon onverwacht ook een andere positie in. Zo blijkt uit onderstaande observatie van dat overleg.

Aziz komt als laatste de bestuurskamer in. Hij stond lang buiten met de jeugdtrainers te praten en liet de leden van het interim-bestuur wachten. Toen iedereen aan de bestuurstafel zat, begroette Kees de bestuurskandidaten vriendelijk. Hij was beleefd, maar

ONDER ONS

maakte een getergde indruk. Hij was nog steeds ontstemd over knokpartij en de reacties op zijn besluit. Aziz vraagt Kees naar de afwikkeling van de vechtpartij en Kees antwoordt niet. Henk reageert fel op de vraag van Aziz.

Aziz: 'Kees, heb je het derde weggestuurd of is het in overleg gegaan?'

Henk:[richt zich tot Aziz]: 'Jij hebt iets tegen het tweede, hè.'

Aziz: 'Als je het derde wegstuurt, moet je ook het tweede wegsturen.'

[132] Kees verlaat geïrriteerd de bestuurskamer en geeft aan dat hij een afspraak heeft met een aantal spelers van het derde seniorenteam over de uitschrijving. Ramon, die ook tijdens de vechtpartij op de club was geweest, spreekt zich dan uit:

Ramon: 'Ik moet wel zeggen dat Mimoun ..'

Mimoun: 'Je bedoelt Aziz, denk ik.'

Ramon: 'Ik bedoel Aziz, wel gelijk heeft dat op het veld dingen gebeurden vanuit het tweede die ook niet door de beugel konden.'

Aziz: 'Ramon, ik waardeer het zeer dat je dat zegt en dit is het enige zinnige dat ik tot nu toe over deze knokpartij heb gehoord.'

(observatie, 18 mei 2009)

De steun aan Aziz door Ramon is opvallend. Ramon is Aziz niet eerder zo uitgesproken bijgefallen. Hij gaat in deze situatie zelfs niet mee in het standpunt van Kees, die dan de bestuurskamer al heeft verlaten. De knokpartij en het besluit alleen de spelers van het derde seniorenteam weg te sturen leidt tot verdeeldheid en positieverschuivingen in het interim bestuur. De strijd in het bestuur spitst zich toe op 'het partij' kiezen, of voor het tweede of voor het derde seniorenteam, voor de gevestigden of voor de buitenstaanders onder de leden. De oordelen van de VVOO-bestuurders over de knokpartij en daarop volgende bestuurlijke interacties kunnen we opvatten als Verweels (1987) voetbal- en egopraktijken, die het bestuurlijke ritme van de organisatiepraktijken ineens beïnvloeden en haar een grillig

karakter geven. De knokpartij leidt tot dissensus en een crisis in het interim-bestuur.

Bestuurscrisis

Een brief van één van de gevestigde interim-bestuurders aan zijn medebestuurders en bestuurskandidaten op de ochtend van de geplande ALV en bestuurswisseling zet de verhoudingen nog meer op scherp en maakt het onderlinge wantrouwen tastbaar. De brief en de reactie daarop tonen hoe sociale interacties tussen bestuurders in 'kleedkamers' en 'coulissen' zich uiteindelijk manifesteren op het podium van de bestuursvergadering en de ontwikkeling van het VVOO bestuur tekenen (Verweel, 1987).

In de brief geeft de gevestigde interim-bestuurder aan geen vertrouwen te hebben in de gang van zaken, in bijzonder aangaande de bestuurswisseling en de bestuurskandidaten. Zo stelt hij in onderstaand fragment de kandidatuur van Fatima ter discussie.

[133]

“Die onzekerheid [over de bestuurskandidaten] heeft zich in de afgelopen periode geopenbaard doordat van de beoogde vijf bestuursfuncties vier kandidaten werden gevonden. De kandidaat penningmeester mevrouw [Fatima] had aangegeven dat wanneer haar zoon naar een andere vereniging zou gaan zij haar functie niet zou aanvaarden of de functie dan per direct zou neerleggen.”
(fragment brief Henk, 18 mei 2009)

De interim-bestuurder spreekt in de brief ook over een gesprek dat hij met Frank, Kees en de beoogde nieuwe voorzitter Martin voerde. Hiervan waren de andere leden van het interim-bestuur niet op de hoogte. Tijdens dat overleg in de 'coulissen' is besloten dat niet Fatima, maar toch Henk ten behoeve van de stabiliteit als penningmeester tot het nieuwe bestuur zou moeten toetreden. In dat gesprek werd afgesproken dat Frank een gesprek zou voeren met Fatima, waarin hij haar af zou raden zich kandidaat te stellen. In zijn brief zegt Henk daar het volgende over:

“In dit gesprek is naar voren gekomen dat kandidaat bestuurder voor de functie van penningmeester mevrouw Fatima te twijfelachtig was of zij deze functie werkelijk zou aanvaarden. Er is ver-

ONDER ONS

volgens een beroep op ondergetekende gedaan om de functie van penningmeester te aanvaarden. Ondanks het feit dat ik duidelijk had aangegeven dat niet te willen doen heb ik toch doen besluiten om in het belang van VVOO deze functie te aanvaarden.” (fragment brief Henk, 18 mei 2009)

In de brief wordt ook de betrouwbaarheid van Aziz ter discussie gesteld, wanneer wordt verwezen naar een ‘onder onsje’ van Aziz, Fatima en Michel. Daarover schrijft Henk:

[134] “Tijdens dit mondeling onderhoud [gesprek tussen Frank en Fatima] kwam naar voren dat er een gesprek had plaats gevonden tussen Fatima en de heren M. van Slobbe en Aziz waarvan de overige bestuursleden niet op de hoogte waren. In dit gesprek heeft de heer Aziz aangegeven dat wanneer Fatima de functie van penningmeester niet zou aanvaarden hij zich terugtrok als kandidaat bestuurder. Op basis hiervan heeft zij doen besluiten de functie van penningmeester te zullen aanvaarden voor de periode van een jaar, terwijl er echter continuïteit nodig is voor meerdere jaren.” (fragment brief Henk, 18 mei 2009)

In het slot van de brief distantieert de medebestuurder zich van de gang van zaken rondom de bestuurswisseling en geeft hij aan de voorgestelde plannen van het interim-bestuur, waaraan hij met de financiële paragraaf en begroting een grote bijdrage had geleverd, niet meer te steunen. Hiermee ondermijnt hij de voortgang van de bestuurswisseling. De doelstelling van het interim-bestuur om te komen tot een stabiele vereniging die de toekomst met vertrouwen in kan gaan, lijkt ver weg.

In de brief is de door Verweel (1987) beschreven bestuurlijke gelaagdheid goed zichtbaar. De vorm en toonzetting van de brief is formeel en de medebestuurder zet deze formele organisatiepraktijk op het ‘podium’ van het interim-bestuur in. Het overleg tussen Frank, Kees, de beoogde nieuwe voorzitter en hemzelf vindt ‘achter de coulissen’ plaats en is beperkt zichtbaar. Hiervan zijn, anders dan Henk schrijft, de andere leden van het interim-bestuur niet op de hoogte. Op dit voetbalverenigingspraktijken-niveau

HET BESTUUR

oordelen de aanwezige bestuurders over de capaciteit en betrouwbaarheid van Fatima als voetbalbestuurder. Het andere onderonsje, een telefoongesprek tussen mij en Fatima, is ook beperkt zichtbaar. Dat vindt plaats op 'kleedkamerniveau', en is anders dan de interim-bestuurder meende, niet samen met Aziz. Het was een reactie op een telefoongesprek dat ik met Frank voerde, waarin hij mij (achteraf) op de hoogte brengt van het 'coulissenoverleg' en ik Frank liet weten het niet eens te zijn met de gang van zaken en de gekozen lijn. Daarop belde ik Fatima om aan te geven dat ik haar kandidatuur wel steun en graag met haar in het nieuwe bestuur wil samenwerken.

In een e-mail aan de leden van het interim-bestuur reageert bestuurskandidaat Fatima op de brief. Hierin positioneert zij zich nog steeds als kandidaat en gaat ze als volgt in op de twijfels over haar commitment: [135]

“Ik wil graag een paar misstanden uit de wereld helpen, in mijn gesprek met Frank had ik begrepen dat je niet penningmeester wil worden, je wilde wel helpen op de achtergrond, maar je wilde absoluut niet in het bestuur. [...] Last but not least ik zei: ik kan niet garanderen dat ik het voor 3 of 4 jaar kan doen en dat is wat anders dan dat ik het voor een jaar aanvaard. [...] Kortom ik vind het jammer dat ik langs deze brief de boven genoemde misstanden moest vernemen, wat betekent dat de communicatie binnen het interim-bestuur en de bestuurskandidaten nog steeds niet optimaal is.” (fragmenten e-mail Fatima, 18 mei 2009)

Het niet op de hoogte zijn van elkaars 'onderonsjes' en het communicatieprobleem waar Fatima over schrijft kenmerken de dissensus in het interim-bestuur en de controverse die daaruit voorkomt. De interim-bestuurders definiëren de ontwikkelingen in de vereniging verschillend en kunnen hun competitieve praktijken in eerste instantie niet tijdens vergaderingen op podiumniveau laten zien. Sociale interacties in de 'coulissen' en 'kleedkamers' blijken nodig om “een definitie van de werkelijkheid aan anderen op te leggen” (De Ruijter, 1998, p. 29). De competitieve bestuurlijke praktijken, die eerder minder goed zichtbaar waren, manifesteren zich met zicht op de naderende bestuurswisseling in het bestuur. Deze door Verweel

ONDER ONS

(1987) gekenmerkte 'gelaagdheid' en 'competitiviteit' van bestuurlijke praktijken maken de bestuurlijke ontwikkeling van VVOO grillig, want naar aanleiding van de brief van Henk en de vechtpartij besluit Frank de geplande algemene ledenvergadering en bestuurswisseling te cancelen.

Interne cohesie 'buitenstaanders' wordt sterker

[136] Ondanks Frank's bericht over het afzeggen, verzamelden zich op maandagavond 18 mei rond acht uur toch circa 45 leden en ouders van jeugdleden bij de deur van de kantine. Kees, Frank en Ramon stonden binnen en de deur was op slot. De leden, waaronder veel opgetrommelde nieuwkomers, zaalvoetballers en ouders van jeugdleden, stonden buiten. Zij maakten kritische opmerkingen over de bestuurlijke wanorde en afzegging. Ze waren geïrriteerd over de dichte deur, vooral omdat ze met verwachtingen rondom de bestuurswisseling en informatie over de toekomst naar de club waren gekomen. Zo blijkt uit onderstaande observatie die avond:

Behalve Henk zijn alle interim-bestuurders aanwezig. We staan in de kantine. Ook de kandidaat bestuurders Aziz en Fatima zijn aanwezig en staan samen met de toch opgekomen leden buiten. Als Aziz door het raam contact met ons maakt, gaat Frank naar buiten om zijn besluit toe te lichten. Aziz opent als spreekbuis voor de aanwezigen de confrontatie en vraagt Frank of met de grote opkomst de vergadering ook zonder Henk door kan gaan. Frank antwoordt dat het besluit om het af te lassen na overleg in het interim-bestuur al is genomen. Aziz verzoekt Frank vervolgens aan de aanwezigen uit te leggen waarom de ledenvergadering niet doorgaat. Frank richt dan het woord tot de aanwezigen en geeft aan dat hij gegeven de vechtpartij van dat weekend en de afwezigheid van de penningmeester een ledenvergadering nu niet zinvol vindt. Enkele toehoorders stellen hem als reactie daarop kritische vragen, waaronder: 'Hoe kan het dat één persoon de vergadering niet kan laten doorgaan, terwijl wij hier allemaal zijn?'. (observatie afgelaste ALV, 18 mei 2009)

De vraag raakte aan de formele regels van de vereniging en Frank kon daarop dat moment geen formeel antwoord op geven. Sjaak, de trainer van het

HET BESTUUR

tweede seniorenteam stond ook buiten en vroeg namens zijn team om de nieuwe datum van de ledenvergadering. Hij wilde dat graag snel weten, omdat de inschrijving voor de competitie uiterlijk eind mei rond moest zijn en zijn team zich eerst wilde laten informeren over de toekomst van de club. Frank zegde hem toe op korte termijn de nieuwe datum bekend te maken. Een lid van de zaalvoetbalcommissie wilde daar niet op wachten en vroeg mij als secretaris om overschrijvingsformulieren voor een aantal zaalvoetballers. Zij hadden eerder al aangegeven het niet eens te zijn met de nieuwe contributieregeling en hadden de keus om de club te verlaten al gemaakt. Toen ik een paar minuten later in de bestuurskamer voor hen de formulieren uit de kast wilde pakken, liep de schuifdeur uit de rails. De zaalvoetballer grijpt die gebeurtenis aan om het vertrek van de zaalvoetballers te legitimeren en stelt:

[137]

‘Het is helemaal niets meer deze club. Dit is echt exemplarisch voor wat hier aan de hand is’. (veldnotitie, 18 mei 2009)

Aan de desorganisatie van VVOO op dat moment kennen de leden verschillende betekenissen toe, die een impuls geven aan hun handelen en organiseren. Voor de zaalvoetballers is de niet functionerende schuifdeur exemplarisch voor het niet functioneren van de vereniging en een rechtvaardiging voor hun vertrek. Aziz kan door de grote opkomst van de buitenstaanders en aanstaande sleutelpositie zijn stem verheffen. Voor Frank biedt de vechtpartij en de bestuurscrisis een gelegenheid om de leiding in het interim-bestuur te nemen.

Hij had enige maanden eerder, tijdens de laatste algemene ledenvergadering in december 2008, aan de aanwezige leden toegezegd bij de volgende ledenvergadering een beleidsplan, begroting en een nieuw bestuur te presenteren. Dat moment werd nu uitgesteld. Hij moest eerst de leden van het interim-bestuur weer bij elkaar zien te krijgen. Het interim-bestuur als enig bestuurlijk orgaan van VVOO op dat moment dreigde namelijk uit elkaar te vallen. Onder druk van de gemaakte afspraken met de gemeente, zijn status als Utrechtse voetbalbestuurder en de toezegging aan de leden dat snel een nieuwe datum voor een ledenvergadering zou worden vastgesteld, stuurde hij diezelfde avond het interim-bestuur en de kandidaten voor het nieuwe bestuur een afzonderlijke mail. In de mail aan het interim-

ONDER ONS

bestuur stelde hij voor diezelfde week nog bij elkaar te komen en deed hij tevens een voorstel voor een nieuwe datum van de ledenvergadering, namelijk 10 juni 2009.

Terug naar het podium van de bestuurlijke arena

[138] Ondanks de vertrouwensbreuk stemmen de leden van het interim-bestuur in met Franks voorstel om snel bij elkaar te komen. Zij willen zich, ondanks de controverse, blijven inzetten voor hun achterban en hun positie binnen het bestuur en de vereniging. De door Frank voorgestelde vergadering biedt een podium, waarop een multi-partijendiscussie kan plaatsvinden en iedereen aan het woord kan komen. Voorafgaand aan die vergadering neemt Frank contact op met de gemeente-ambtenaar voor beraad over de ontstane situatie en de te nemen stappen in de bestuurlijke crises van VVOO. Met het voortgaande vertrek van gevestigde leden en de positieve ontwikkeling van het jeugdvoetbal blijkt het doorzetten van de ingezette verandering voor Frank doorslaggevend.

Voorafgaand aan die vergadering van het interim-bestuur doet één van de gevestigde interim-bestuurders nog een poging Aziz 'buitenspel' te zetten. Twee dagen voor de vergadering stuurt hij de volgende mail aan het interim bestuur:

Verzonden: woensdag 20 mei 2009 21:40

Onderwerp: Voetbaltoernooi

Heren,

a.s. zondag is het veld verhuurd voor een toernooi.

Er is contact hier over geweest tussen Aziz en de Moskee uit overvecht.

Die persoon heb ik een aantal keren bij VVOO gezien maar er is nooit contact geweest.

Aziz heeft het voornemen om die dag de kantine open te stellen, hij heeft vorige week mij kort daarover ingelicht, en aangegeven dat hij hier dan verantwoordelijk voor is, hij heeft inmiddels Willem gevraagd of die achter de bar wil staan.

Vanavond contact hierover met Aziz gehad en gezegd dat ik eerst wil overleggen alvorens daar toestemming voor te verlenen.

Graag wil ik dit a.s. vrijdag met jullie bespreken.

HET BESTUUR

Mimoun en Henk reageren via e-mail dat dat zij geen probleem zien in de afspraak met de moskee en die reactie leidt tot een maildiscussie. Hieruit blijkt dat Kees het optreden van Aziz afkeurt, waarop Aziz en Fatima vervolgens fel reageren. Hierop maant Frank iedereen de maildiscussie te stoppen en de discussie te kanaliseren naar de aanstaande vergadering van het interim-bestuur:

Van: Frank

Verzonden: dinsdag 19 mei 2009 9:14

Aan: Ramon; Mimoun; Michel; Henk; Kees

CC: Martin; Aziz; Fatima

Onderwerp: geen mail discussie

[139]

Beste mensen,

Hoe goed bedoeld ook maar laten we in deze fase geen onderlinge discussie gaan voeren via de mail. De praktijk leert dat misverstanden alleen maar groter worden.

Groetjes

Frank

De kwestie over het optreden van Aziz komt inderdaad op tafel tijdens de vergadering van het interim-bestuur, waarvoor Aziz en Fatima als kandidaat-bestuurders niet zijn uitgenodigd. Onderstaande beschrijving van die vergadering laat zien hoe Frank als informele voorzitter van het interim-bestuur een cruciale rol vervult in het vervolg van de bestuurlijke ontwikkeling van VVOO.

Bij aankomst op de club ga ik naast Mimoun buiten op het bankje zitten. Ik geef hem 2 Euro terug, die ik een week eerder van hem geleend had. Ik weet niet waarom op dat moment, maar ik vond het niet prettig om met nog meer afhankelijkheden de vergadering in te gaan. Iets later komt ook Frank aan en als laatste Henk. Kees en Ramon zijn al binnen en Kees doet de deur open. Ramon heeft handmatig koffie gezet, want de koffiemachine is stuk. Iedereen is aanwezig en heeft de agenda voor zich die ik twee dagen eerder heb rondgestuurd. Frank niet. Hij heeft de agenda van de alv voor zich en opent de vergadering met de opmerking dat hij

ONDER ONS

wil dat de leden van het interim-bestuur ieder voor zich drie vragen beantwoorden, namelijk:

1. Sta je achter het beleidsplan?
2. Zijn we een eenheid als werkgroep?
3. Geven jullie mij de regie de komende periode tot en met de alv?

[140]

Als verklaring voor de gebeurtenissen geeft Frank aan dat ze nooit hadden moeten goedkeuren dat de bestuurskandidaten bij de laatste werkgroepen aanwezig waren. Hij geeft aan dat hij daar vanaf het begin op tegen is geweest. Henk reageert als eerste en geeft aan dat hij Frank de regie wil geven, hij achter het beleidsplan staat en dat hij over het tweede punt vindt wat hij in zijn brief heeft geschreven. Dan geeft Kees aan dat hij ook achter het beleidsplan staat en dat hij geen vertrouwen heeft in Aziz. Dan vraagt Kees naar mijn positie en ik geef aan dat ik ook achter de meeste uitgangspunten in het beleidsplan sta en over twee punten daarin anders denk. Ook vanuit mijn dubbele pet (interim bestuurder en kandidaat bestuurslid) ben ik gevoelig voor het argument van Aziz voor het zondagvoetbal en het argument van Martin dat de contributiestijging wel erg fors is. Ik geef aan dat ik vanuit mijn rol als werkgroep lid het beleidsplan kan steunen als advies aan het nieuwe bestuur, die uiteindelijk met het plan moet gaan werken. Frank wil dan door naar het tweede punt, maar ik geef aan dat Mimoun en Ramon zich nog niet hebben uitgesproken. Mimoun zegt dat hij achter het beleidsplan staat en te kiezen voor een zaterdagvereniging, omdat de vereniging nog kwetsbaar is. Ramon vraagt zich af hoe het staat met de contributie. Ook hij vindt de contributieverhoging fors en memoreert de opmerking vanuit de zaalvoetballers dat ze met die verhoging de club zullen verlaten. Hij neemt hier voor de tweede keer een andere positie in dan die van Kees. (observatie, vergadering interim-bestuur, 22 mei 2009)

Met zijn eigen agenda en de derde vraag nam Frank voor het eerst de leiding tijdens een vergadering van het interim bestuur. Henk steunde hem daarin, door als eerste aan te geven dat hij Frank de regie wilde geven. Kees

ging in zijn reactie niet in op die derde vraag. Wel stelde hij de positie van Aziz ter discussie. Zowel Kees als Henk zetten toen Frank onder druk om zijn vertrouwen in Aziz op te zeggen door verschillende negatieve voorbeelden van het handelen door Aziz aan te dragen. Ook ik werd uitgedaagd om partij te kiezen en me negatief uit te spreken over het gedrag van Aziz. Het lukte om dat niet te doen door de uitgangspunten in het beleidsplan en de focus op de jeugd te benadrukken. Ook refereerde ik aan de organisatiekwaliteiten van Aziz en de positieve mail uit Houten als voorbeeld daarvan. Mimoun koos geen partij, ondanks dat hij de voorbeelden van Kees en Henk herkende en een conflict met Aziz had. Ramon ging niet in op de regievraag van Frank en de positie van Aziz, maar hij uitte wel zijn twijfels over het beleidsplan.

[141]

De verschillende reacties op de drie vragen van Frank laten zien dat de leden van het interim-bestuur tijdens de vergadering, in termen van Verweel (1987, p. 97) 'meerdere gevechten tegelijkertijd' voeren. De strijd gaat zowel over de regiefunctie (Kees of Frank), de uitgangspunten in het beleidsplan (contributieverhoging en zondagvoetbal) als de positie van Aziz (kandidaat voor het nieuwe bestuur). Wat betreft de door Frank bevroegde eenheid (vraag 2) is geen sprake. Over de positie van Aziz heeft Frank zich nog niet uitgesproken. De spanning tijdens de vergadering neemt toe wanneer een gevestigde interim-bestuurder zijn eerder rondgestuurde mail over het solitaire optreden van Aziz naar voren brengt en vraagt wat men van dit gedrag vindt. Onderstaand observatiefragment laat zien hoe bij deze laatste poging Aziz buiten spel te zetten, Frank zijn steun aan Aziz uitspreekt.

Henk vindt, in tegenstelling tot zijn eerdere reactie via de mail, dat het niet kan dat Aziz al solistisch aan het besturen is en de kantine medewerker niet had mogen vragen. Henk vindt dat we een excuusbrief naar de moskee moeten sturen. Frank vloekt. Ik vraag door wat precies het probleem is en stel een pragmatische oplossing voor, namelijk dat wellicht een bij de moskee betrokken lid bereid is om een kantine dienst te draaien. Frank gaat daarin mee en biedt zelfs aan die zondag wel aanwezig te willen zijn en assistentie te verlenen. Ik bied ook aan te komen. Kees oogt woedend, maar houdt zich in en belt tijdens de vergadering naar

[142]

Aziz en vraagt hem wat precies de bedoeling is. Mimoun brengt nog in dat het wellicht alleen nodig is om een sanitaire voorziening beschikbaar te stellen en dat dan alleen het gebruik van de kleedkamers nodig is. Uit het gesprek met Aziz blijkt dat het geval te zijn. Kees belt vervolgens direct de kantinemedewerker op (die had toegezegd te helpen) en vertelt hem dat hij zondag niet meer hoeft te komen. Dan word ik door Henk aangesproken op mijn vermeende onderonsje met Aziz en Fatima rondom de kandidatuur van Fatima. Kees reageert naar Henk dat dat nog duidelijk is en dat hij dat eerst aan mij moet vragen. Frank begint voor mij te praten en ik wacht dat even af. Dan zeg ik dat ik hier helderheid over wil geven en dat ik woensdagavond na het gesprek met de teamleiders en trainers met Aziz afzonderlijk heb gesproken over het belang van een nieuw bestuur en dat ik, na het telefoontje van Frank, ook Fatima afzonderlijk heb gebeld om te zeggen dat ik graag met haar wil gaan besturen. Ook gaf ik aan dat ik niet van het gesprek en de ingezette lijn door Frank, Martin, Henk en Kees wist. Henk reageerde dat Frank ons [Michel, Mimoun en Ramon] daarvan op de hoogte zou stellen. Hierop verontschuldigde Frank zich met de opmerking dat er weinig tijd was geweest en hij dat niet meer gedaan had.

(observatie, vergadering interim-bestuur, 22 mei 2009)

Waar in de eerdere vergaderingen de kandidatuur van Fatima ter discussie staat, spitst de strijd tussen de interim-bestuurders zich in deze vergadering toe op de positie van Aziz. De strijd gaat in bredere zin over de bestuurlijke richting, waarin de gevestigden hun sleutelposities kunnen behouden of de buitenstaanders deze kunnen verwerven. Aziz representeert het VVOO 'in becoming', waarvan ook samenwerking met de nabij gelegen moskee deel kan uitmaken. De expliciete steun van Frank aan Aziz (na overleg met de gemeente) geeft de doorslag in de strijd en met de uitgesproken steun van Henk aan Frank zijn alleen Kees (tegen Aziz) en Ramon (tegen contributieverhoging) tegen de ingezette verandering en de aanstaande bestuurswisseling.

De aanstaande bestuurswisseling symboliseert een evenwichtigere machtsbalans

De gepresenteerde 'key incidents' in de tweede fase van de ontwikkeling van het bestuur als gevestigden-buitenstaanders figuratie laten zien hoe de machtsbalans steeds meer in evenwicht komt en de onderliggende spanningen en conflicten aan de oppervlakte komen en tot strijd leiden. Door het voortgaande vertrek van gevestigde leden wordt hun interne cohesie minder, verliezen zij steeds meer hun 'organizational control' en neemt de druk op de gevestigde leden met sleutelposities toe. Tegelijkertijd wordt door getalsmatig overwicht en toename van de interne cohesie de machtspositie van de buitenstaanders steeds beter en zichtbaarder voor de gevestigde leden. De aanstaande bestuurswisseling biedt voor de buitenstaanders perspectief op sleutelposities.

[143]

In de machtsdynamiek is tevens een wisselwerking tussen de formalisering in de figuratie van het bestuur en die informele processen in de figuratie van de vereniging zichtbaar. De door Verweel (1987) onderscheiden bestuurlijke praktijken en lagen werken op elkaar in. Zo wordt de strijd zichtbaar als een organisatorische praktijk door een externe ondersteuner (secretaris zette 'nieuw bestuur' op de agenda) de voetbal- en egopraktijken van de gevestigde bestuurders doorbreekt. Hier beïnvloedt het formele het informele proces. Als reactie confronteert Kees de formele organisatiepraktijken (beleidsplan, begroting en kandidatuur nieuwe bestuur) van de externe ondersteuners en Henk met zijn informelere voetbalverenigingspraktijken. Kees valt hierop terug, omdat deze voor hem vertrouwd zijn. Gezien de desorganisatie in de vereniging wordt hier ook een appèl op gedaan. Aan de organisatiepraktijken van de andere bestuurders kent hij een mindere waarde toe.

Vervolgens beïnvloeden informele processen (knokpartij en egopraktijken van bestuurders) het bestuurlijke ritme van de formalisering ineens en leiden zij tot een bestuurscrisis. De interim-bestuurders definiëren de ontstane situatie verschillend en kunnen hun competitieve praktijken in eerste instantie niet tijdens de vergaderingen op podiumniveau laten zien. Ook is het bovenlokale netwerk in de context van de bestuurlijke arena van invloed, als de externe ondersteuners worden geïnstrueerd om de interventiedoelen te realiseren. De bestuurlijke interacties in de 'coulissen' en 'kleedkamers' bleken nodig om een toekomstige bestuurlijke situatie te

kunnen definiëren, en daarmee de bestuurlijke praktijken te beïnvloeden (Verweel, 1987; De Ruijter, 2000; Hallet 2003).

[144] De ontwikkeling van de bestuurlijke figuratie wordt getekend door de wijze waarop in 'kleedkamers' en 'coulissen' sociale interacties tussen bestuurders plaatsvinden, die zich uiteindelijk manifesteren tijdens de bestuursvergadering als 'podium'. Tijdens die vergadering wordt met de uitkomst, de kandidatuur van buitenstaanders Aziz, Fatima en Johan, de richting van de club bepaald. Hiermee wordt ook de nieuwe machtsverhouding in het interim-bestuur en binnen de vereniging gerepresenteerd. Weliswaar is met de nieuwe datum voor de bestuurswisseling de overdracht nog geen feit, toch is de machtsbalans op VVOO omgeslagen en nemen de voormalige buitenstaanders de sleutelposities in van de gevestigden.

4.2.3 De gevestigden worden buitenstaanders

In de derde fase van de bestuurlijke ontwikkeling van VVOO krijgt de gemeentelijke interventie door de bestuurlijke regie van externe ondersteuner Frank een vervolg als de leden tijdens de uitgestelde algemene ledenvergadering op 10 juni 2009 een nieuw 'gemengd' bestuur kiezen en goedkeuring geven aan het beleidsplan en de meerjarenbegroting. Ondanks deze formalisering van het bestuur van VVOO blijft het onderliggende machtsconflict in de gevestigden-buitenstaanders figuratie van de vereniging spelen. De voormalige penningmeester draagt in een achterhoedegevecht namelijk de boekhouding van de club niet over aan het nieuwe bestuur. Wederzijds wantrouwen en stigmatisering door zowel de nieuwe bestuursleden als de gevestigde leden leiden uiteindelijk tot het vertrek van het tweede senioren-team, als de 'laatsten der (inheemse) Mohikanen'. Ondanks dat de doelen in de gemeentelijke opdracht worden gerealiseerd, is het samenleven van gevestigden en nieuwkomers op de club niet gelukt. De gevestigden worden buitenstaanders en verlaten de club. Deze ongeplande en onbedoelde uitkomst maakt dat de initiators van de gemeentelijk interventie ontevreden zijn.

De formele bestuurlijke overdracht

In vergelijking met de avond waarop de ledenvergadering niet doorging, waar ondanks de afzegging 45 leden naar toe waren gekomen, was de op-

HET BESTUUR

komst bij de formele ledenvergadering op 10 juni 2008 een stuk lager. De leden van het interim-bestuur en de bestuurskandidaten waren wel allemaal aanwezig. De magere opkomst van leden en de representatie van de verschillende groepen in de vereniging waren opvallend gezien het belang van deze vergadering. Uit de presentielijst blijkt dat van de 25 aanwezigen achttien van hen overgebleven zaalvoetballers zijn, wiens kinderen ook bij VVOO voetballen. Zij vertelden mij in de pauze dat ze plannen hadden om op de zondag op het veld te gaan voetballen. Van de groep gevestigde leden waren slechts vier leden aanwezig, één van hen was oud-bestuurder en drie personen vertegenwoordigden het tweede seniorenteam, de leider en twee spelers. Daarnaast kwamen drie oud-leden die zich in het verleden voor de jeugd hebben ingezet naar de bijeenkomst. De voormalige buitenstaanders waren overduidelijk in de meerderheid bij deze ledenvergadering en de voormalig gevestigde leden in de minderheid. [145]

Frank benadrukt bij zijn opening dat het voortbestaan van de club afhangt van deze vergadering, waarin het interim-bestuur de leden een akkoord zal vragen voor het beleidsplan en het nieuwe bestuur. Hij formuleert dat als volgt:

“Geachte leden, de situatie is verbeterd, maar we zijn er nog lang niet. De gemeente heeft aangegeven dat zij VVOO niet altijd zal blijven ondersteunen en ik heb de verantwoordelijkheid om mede naar aanleiding van jullie reactie op het beleidsplan en het nieuwe bestuur te zeggen of het nog zinvol is voor de gemeente om de club te blijven ondersteunen.”

(observatie, Algemene ledenvergadering 10 juni 2009)

In de woorden van Frank klonk door dat VVOO nog steeds kwetsbaar was en afhankelijk van ondersteuning door de gemeente. Via externe ondersteuner Frank treedt de gemeente vanuit het ‘bovenlokale netwerk’ hier streng op door de aanwezige leden, voornamelijk voormalige buitenstaanders, te manen in te stemmen met het beleidsplan (incl. begroting) en de nieuwe bestuursleden. Frank presenteerde samen met Henk het beleidsplan, de begroting en wijziging van de contributieregeling. Die wijziging hield in dat de leden stapsgewijs in drie jaar meer contributie zouden gaan betalen. De leden namen met meerderheid van stemmen de drie voorstellen

ONDER ONS

van het interim-bestuur aan. Vervolgens introduceerde Frank bij het agendapunt 'Verkiezing bestuursleden' Fatima, Aziz, Johan, Martin en Michel als de kandidaten voor het nieuwe bestuur. De namen werden met een applaus ontvangen. Na deze installatie van het nieuwe bestuur bedankte Frank de interim-bestuurders en andere externe ondersteuners voor hun inspanningen en overhandigde hij hen cadeaus. Voordat hij het woord en bestuursverantwoordelijkheid overdroeg wenste hij het nieuwe bestuur veel succes en overhandigde hij de nieuwe bestuursleden een bos bloemen. De vergadering werd door Martin, de nieuwe voorzitter, afgesloten. De meeste aanwezigen gingen direct naar huis en een gevestigd lid, de oud-bestuurder, liet me bij de deur weten dat het bestuur de komende week veel opzeggingen kan verwachten. Bij de nabespreking maakten de nieuwe bestuursleden afspraken met de interim-bestuurders voor de overdracht van de boekhouding, sleutels en lopende zaken.

Tijdens de algemene ledenvergadering krijgt het nieuwe 'gemengde' bestuur het mandaat van de meerderheid van de aanwezige voormalige buitenstaandersleden. Fatima (penningmeester) en Aziz (wedstrijdzaken), vormen dan samen met externe bestuurder Martin (voorzitter), gevestigd lid en oud-bestuurder Johan (kantine) en mij (secretaris) het nieuwe bestuur van voetbalvereniging Onder Ons. Met deze formalisering van het bestuur lijkt de geplande bestuurlijke transitie naar een representatief bestuur geslaagd. Echter, zoals blijkt uit de behoudende woorden van externe ondersteuner Frank, met de nog steeds kwetsbare financiële situatie en de aangekondigde opzeggingen van leden is nog geen sprake van een door het interim-bestuur beoogde stabiele vereniging. De bestuurswisseling naar een gemengd bestuur en het getalsmatig overwicht van de voormalige buitenstaanders markeert een verschuiving op de machtsbalans van VVOO. Weliswaar hebben de voormalige buitenstaanders nu naast getalsmatig overwicht en interne cohesie ook vertegenwoordigers op sleutelposities in het bestuur, toch blijft een belangrijke machtsbron nog in handen van de voormalige penningmeester. Hij heeft nog steeds een sleutelpositie, omdat hij als enige toegang heeft tot de bankrekeningen en de boekhouding van de club.

De informele reactie van de gevestigde leden

Wie is de penningen meester? De materiële overdracht van het interim-bestuur naar het nieuwe bestuur verliep allesbehalve soepel. De interim-penningmeester heeft als enige het overzicht van en inzicht in de financiën, de ervaring daarmee te werken, accounts bij verschillende instanties (o.a. banken, gemeentelijke instanties en energieleverancier) en relaties met voor de club relevante contactpersonen in het bovenlokale netwerk (gemeente, KNVB, VSU en wijkorganisaties) nog in zijn bezit.

De informele verhoudingen en het ontbreken van persoonlijke relaties tussen de oude en nieuwe bestuurders blijken bepalend in de samenwerking tussen hem en de nieuwe penningmeester Fatima. Die relaties zijn tijdens de bestuurlijke machtsstrijd voorafgaand aan de bestuurswisseling verslechterd. Henk heeft zich verschillende keren tegen Fatima's kandidatuur uitgesproken en wat betreft de overdracht van de financiën aan Fatima heeft hij weinig te winnen. Een dankwoord en cadeau tijdens de bestuurswisseling blijken niet afdoende. Het is weliswaar een achterhoedegevecht, maar deze is wel venijnig. De voormalig penningmeester zet in deze fase van de bestuurlijke ontwikkeling namelijk zijn 'hindermacht' in (De Swaan, 1993).

[147]

Dit bezorgde het nieuwe bestuur lange tijd de nodige kopzorgen en legde haar enigszins financieel lam. Zij had in haar eerste bestuursjaar te maken met het slepende slechte betaalgedrag van de leden. Ook de kantinecommissie functioneerde nog steeds niet optimaal door het vertrek van gevestigde kaderleden. Daarnaast had de club nog rekeningen van onder meer een beveiligingsbedrijf, de energieleverancier en de gemeente liggen. De zorgen van Fatima als nieuwe penningmeester stapelden zich die eerste weken na de bestuurswisseling op, doordat ze geen toegang had tot het financiële softwaresysteem en de betaalrekening van de club. Ze had geen inzicht in de boekhouding en kon geen betalingen doen. Ondanks eerdere toezeggingen door de voormalig penningmeester, die hij tijdens de overdrachtsvergadering in juni 2009 deed. Zo blijkt uit een fragment van de notulen van de overdrachtsvergadering:

Financiën

Henk geeft aan dat hij voor het nieuwe voetbalseizoen alles af zal handelen als Ramon hem de laatste gegevens heeft aangeleverd.

ONDER ONS

Er zijn nu twee rekeningen, één voor de inkoop en één voor de contributie. Frank en Henk adviseren dat één persoon (de penningmeester) de geldstromen beheert en we spreken af dat het voor de contributie-inning raadzaam is om gebruik te gaan maken van automatische incasso. Henk geeft aan dat hij van de verschillende rekeningnummers één rekeningnummer zal maken. De machtigingen van Henk en Ramon zal hij overgedragen aan Fatima en Martin. (fragment notulen 'Overdracht bestuur VVOO', 22 juni 2009)

[148] Echter, na de zomer reageerde de voormalige penningmeester niet op herhaalde verzoeken van Fatima om haar de financiële gegevens en de boekhouding te overhandigen. Ook was de machtiging bij de bank nog niet geregeld, waardoor het bestuur geen toegang had tot de clubrekeningen en zij aan haar betalingsverplichtingen en verantwoording naar de KNVB kon voldoen. Na vergeefse pogingen volgt in oktober 2009 een e-mailwisseling tussen de nieuwe voorzitter de voormalige penningmeester, waarin de voorzitter hem wijst op de urgentie van de overdracht en de eerder gemaakte afspraken. De voorzitter dreigt in een van die e-mails ook de KNVB-boete voor het te laat indienen van de jaarrekening op de voormalig penningmeester te zullen verhalen en verder te nemen stappen. Die antwoordt vervolgens strijdbaar dat hij niet onder de indruk is van de dreigementen en legt de verantwoordelijkheid voor de moeizame overdracht bij de voorzitter en het nieuwe bestuur neer. De nieuwe voorzitter besluit dan ondersteuningsorganisatie VSU in te schakelen, met het doel de noodzakelijke overdracht te forceren.

Als reactie hierop vraagt VSU-medewerker Nawal, na overleg met de gemeentelijke sportambtenaar, voormalig externe ondersteuner Frank om te gaan praten met Henk. Dat gesprek vindt plaats en de uitkomst daarvan biedt een opening voor de overdracht van de financiën. Henk wil wel eerst een nieuw uittreksel van de Kamer van Koophandel van de nieuwe bestuurders ontvangen en het ID nummer van Fatima en zal dan voor de overdracht zorgen. In eerste instantie leidt deze nieuwe eis van Henk tot discussie in het bestuur. Aziz en Fatima ergeren zich aan de voorwaarde die Henk stelt en geven aan dat gevraagde gegevens al eerder naar hem zijn

HET BESTUUR

gestuurd. Uiteindelijk kiezen zij eieren voor hun geld en worden de gevraagde gegevens opnieuw naar Henk gestuurd. Kort daarna meldt Fatima dat zij de benodigde papieren van de bank heeft ontvangen en staat een doos met de boekhouding in de bestuurskamer van VVOO. Het is dan november 2009. Zes maanden na de bestuurswisseling heeft Henk de penningen overgedragen.

De spelers van VVOO2 als 'laatsten der Mohikanen'

Het tweede seniorenteam van VVOO was na de bestuurswisseling het enige nog overgebleven team waarmee de gevestigde leden van VVOO zichtbaar waren verbonden. Zo waren basisspelers van het team kinderen van voormalig gevestigde kaderleden en de wedstrijden van VVOO2 voor een groep kaartspelende oud-leden aanleiding om zaterdagmiddag nog naar de club gekomen. Onderstaande beschrijving laat het vertrek van dit laatste sociale verband van de gevestigde leden zien. Hierin is een verdere verbrokkeling van de interne cohesie onder gevestigde leden, wantrouwen naar de nieuwe bestuurders, het ontbreken van persoonlijke relaties tussen het bestuur en het team en wederzijdse stigmatisering zichtbaar. [149]

Het seniorenteam VVOO2 had het seizoen 2009-2010 een moeizame start. Na het vertrek van spelers aan het eind van het vorige seizoen was het in augustus 2009 onduidelijk wie nog verder wilde. Ook had het team nog geen leider. Sjaak, die het jaar daarvoor nog leider was, had bestuurslid Johan laten weten het komende seizoen alleen nog speler te willen zijn in het team. In een bestuursvergadering vertelde Johan dat spelers van het team hem hadden laten weten zich door het nieuwe bestuur in de steek gelaten voelen. Het bestuur regelde daarom een bijeenkomst met het team. Die vond plaats op woensdagavond 2 september 2009 en verliep als volgt:

Buiten aan de rand van het veld staan acht spelers van VVOO2. Ik herken voormalig teamleider Sjaak en Freek. Ze staan allemaal dicht bij elkaar. Ik groet, maar de groet wordt niet beantwoord. Aziz staat op en loopt de bestuurskamer in en uit met een aantal jeugdspelers. Hij coördineert die avond de jeugdtrainingen. Sjaak komt enige tijd later de kantine binnenlopen en biedt mij, Martin, Johan en Aziz een kop koffie aan. De spelers en Freek staan nog

steeds buiten. De spelers komen binnen en ik draai me om en zie dat vijf spelers en Freek in een oogwenk en in één beweging aan de bar gaan zitten. Ik loop naar ze toe om ze een hand te geven, maar ze draaien zich niet naar me om. Freek zegt zonder zich naar mij om te draaien dat het bestuur wat te laat is met dit gesprek. Ik reageer daar niet op en loop naar de tafel, waar inmiddels ook oud-bestuurder Kees heeft plaatsgenomen. Enige tijd later nemen de spelers en Freek plaats. Aziz komt als laatste uit de bestuurskamer en gaat naast Martin zitten. Martin opent de bijeenkomst en legt uit dat het nieuwe bestuur sinds de ALV van 10 juni probeert de vereniging weer op de rails te krijgen en dat daar de inzet van iedereen voor nodig is. Een speler onderbreekt hem en zegt: 'Dit gesprek is veel te laat. De competitie start al over twee weken'. De andere spelers knikken instemmend. Martin antwoordt dat hierin over en weer niet goed is gecommuniceerd. Hij stelt dat een vast aanspreekpunt in het team en in het bestuur hiervoor nodig is en dat die persoon bij het bestuur niet bekend was. Hij vraagt of het team een teamleider heeft nu Sjaak heeft aangegeven dat hij dit niet meer wil doen. Sjaak kijkt Freek aan. Freek zegt het nog niet te weten en dat hij het laat afhangen van deze bespreking. Hij vraagt aan Martin of het bestuur een trainer en scheidsrechter voor de thuiswedstrijden heeft. Martin geeft aan dat dat nu nog niet het geval is, maar wanneer sprake is van een compleet team het bestuur voor een scheidsrechter zal zorgen. Martin vraagt vervolgens hoeveel spelers er zijn. De spelers kijken elkaar aan en één van de spelers begint te tellen en komt uit op 11 spelers. Sjaak geeft aan dat 'een aantal jongens' heeft toegezegd mee te willen doen en dat een aanvulling tot 15 spelers 'zeer waarschijnlijk wel gaat lukken'. Dan neemt een speler het woord. Hij geeft aan dat hij snel wil beginnen met trainen en graag competitie wil spelen. Weer een andere speler vraagt mij wat het contributiebedrag is en of ook sprake is van een combinatiekorting als hij ook zaalvoetbal speelt. Hij zegt dat hij heeft begrepen dat de contributie is verhoogd. Ik antwoord dat tijdens de laatste ALV de contributieverhoging is aangenomen en het bedrag 170 euro is geworden. Verder leg ik uit dat inderdaad een korting geldt voor

HET BESTUUR

een combinatielidmaatschap. Een andere speler is geïrriteerd en richt zich tot Martin en stelt: 'Het is belachelijk dat de contributie zo hoog is. Bij andere verenigingen is het veel lager. Ik heb jullie wel door. Jullie willen ons gewoon verstoten. Jullie laten ons nog een seizoen een beetje spelen, omdat dat goed uitkomt voor de kantine-inkomsten en dan willen jullie ons kwijt'. Martin reageert dat dat niet het geval is en stelt: 'We zijn een bestuur voor alle leden.' Sjaak geeft vervolgens aan dat hij gewoon graag wil voetballen en dat graag voor VVOO wil doen. Sjaak: 'Ik heb een VVOO-hart en wil met deze jongens graag voor VVOO uitkomen. En het bestuur doet zijn best om er iets van te maken'. Martin vraagt aan Sjaak en Freek wie het komende seizoen het team gaat leiden en daarmee ook aanspreekpunt wordt. Sjaak geeft nogmaals aan dat niet te willen doen en kijkt naar Freek. Freek schudt met zijn hoofd en zegt terwijl hij naar Aziz kijkt: 'Als ik dit zo hoor, dan hoeft het voor mij niet. Ik weet wat jullie van plan zijn'. Hij kijkt vervolgens met dichtgeknepen ogen naar Aziz. Aziz reageert direct en zegt: 'We willen niemand wegsturen, maar we willen wel verder met positieve mensen en wat ik jou deze avond hoor zeggen is niet positief'. Aziz en Freek blijven elkaar lang aankijken en de sfeer wordt ongemakkelijk. Martin doorbreekt de spanning en geeft aan dat hij de trainingsmogelijkheden zal uitzoeken: 'Jullie moeten eerst maar eens extra spelers vinden en komende zaterdag beginnen met trainen'. Martin sluit de bijeenkomst af met het voorstel om over twee maanden weer bij elkaar te komen en dan te bespreken hoe het loopt. (observatie teambespreking, 2 september 2009)

[151]

Het team ging trainen en in de bestuursvergadering van vrijdagavond 11 september 2009 meldde Johan dat Freek hem heeft verteld dat hij dit seizoen teamleider zal zijn en dat het team compleet is. Martin reageerde enthousiast stelde dat dat een goede zaak is. Aziz was sceptisch en reageerde: "Ik weet niet of we daar zo blij mee moeten zijn". Zijn rivaliteit met de teamleider en enkele spelers van VVOO2 komt tot uitdrukking in de stigmatisering van deze leden tijdens verschillende bestuursvergaderingen.

Aziz is als vroegere buitenstaander nu in de positie als bestuurder ‘wedstrijdzaken’ en neigt tot vergelding (Elias, 2005/1976).

[152] Op zaterdag 3 oktober, de eerste competitiedag en thuiswedstrijd van het team, ontbrak een scheidsrechter. Ik stond in de supermarkt toen de nieuwe teamleider van VVOO2 mij twee uur voor de wedstrijd boos belde. Hij beklagde zich over de slechte voorbereiding van de wedstrijd door het bestuur en ik vroeg hem of hij een mail kon sturen die ik in zou brengen in de komende bestuursvergadering. In zijn mail staat dat hij zich is “... rot geschrokken over de manier waarop het bestuur met de leden omgaat” en legt hij het bestuur een aantal te regelen zaken voor (e-mail teamleider VVOO2, 4 oktober 2009). Over de mail van de teamleider waren de meningen in het bestuur verdeeld. Aziz vond dat het bestuur zich niet voor het karretje van de teamleider moest laten spannen en Martin voelde zich schuldig over de afwezigheid van de scheidsrechter bij de eerste wedstrijd van VVOO2. Hij had Kees daarvoor gevraagd, maar die was blijkbaar niet komen opdagen. Alleen Johan had persoonlijke relaties met de bij VVOO2 betrokken leden en was die wedstrijd als enige bestuurder aanwezig. Echter, hij was toen als bestuurder verantwoordelijk voor de kantine en niet voor wedstrijd zaken. Dat was de verantwoordelijkheid van Aziz. Naar aanleiding van de e-mail van de teamleider besloot het nieuwe bestuur dat Martin en Michel met hem zouden gaan praten om heldere afspraken over de organisatie van de wedstrijden te maken. Dat gesprek vindt plaats op dinsdagavond 13 oktober 2009 in de bestuurskamer, aansluitend op de training van het team.

Bij aankomst op de club staat Martin aan de rand van het veld Martin met Johan te praten. Ik loop naar ze toe en voeg in. Uit het gesprek maak ik op dat ook Johan deel zal nemen aan het gesprek met de teamleider. We lopen met zijn drieën naar de kantine en nemen plaats in de bestuurskamer. De teamleider van VVOO2 komt 10 minuten later hijgend en bezweet de bestuurskamer inlopen. Hij doet de door Martin die week aangeschafte trainingsballen in de ballenkast, instrueert nog twee spelers in de kantine en gaat naast Johan aan de bestuurstafel zitten. Aan het begin van het gesprek geeft Martin aan blij te zijn dat de VVOO nu een

HET BESTUUR

teamleider heeft en vraagt hij naar de reden en wisseling van de wacht met Sjaak. De teamleider antwoordt: 'Ik wil die jongens niet laten vallen' en hij geeft aan dat hij tevreden is over de inzet en prestaties van het team (alle wedstrijden tot dan toe gewonnen) en benadrukt dat hij er lol in heeft. Martin neemt de eerder gestuurde e-mail voor zich en loopt de punten af. Hij biedt zijn excuses aan voor het ontbreken van de scheidsrechter en geeft aan nu een scheidsrechter te hebben voor de thuiswedstrijden en dat hij het gevraagde materiaal voor het team zal aanschaffen. Aan het eind van het gesprek laat de teamleider weten 'alleen onder de afgesproken voorwaarden' teamleider te willen zijn en hij kijkt Martin daarbij aan. Martin knikt en geeft aan dat het allemaal wel goed zal komen. (veldnotitie, 13 oktober 2009)

[153]

Met zijn laatste opmerking doelde de teamleider op de voorwaarde die hij had gesteld om niet met Aziz, als nieuwe bestuurder wedstrijd zaken, te willen praten. Daarvan hoorde Aziz later en zijn boosheid hierover zorgde voor spanningen in het nieuwe bestuur. Bij de bestuursvergadering, een week later, kwam Aziz geïrriteerd de bestuurskamer inlopen. Hij had geen vergaderstukken bij zich. We handelden een aantal punten af en bij het punt 'De teams' vertelde Martin dat het goed gaat met VVOO2. Aziz reageerde direct en geëmotioneerd: 'Wat voeren jullie nu eigenlijk uit?'. Niemand reageerde op zijn vraag. Vervolgens vroeg Aziz aan Martin hoe het gesprek met de teamleider van VVOO2 was gegaan. Fatima keek nieuwsgierig naar Martin en ook naar mij. Martin gaf een kort verslag van het gesprek en benadrukte dat de teamleider van goede wil is. Aan het eind van zijn verslag vertelde hij de teamleider wel had aangegeven niet met Aziz te willen praten en Martin stelde voor dat hij namens het bestuur contactpersoon voor het tweede seniorenteam zou zijn. Aziz keek Martin, Johan en mij aan en liep ziedend de vergadering uit. Fatima probeerde hem terug te halen, maar kwam alleen weer terug. Afgesproken werd dat Martin met Aziz zou gaan praten. Diezelfde nacht stuurde Aziz een mail aan zijn medebestuurders, behalve Johan, waarin hij aangaf teleurgesteld te zijn in zijn medebestuurders en dat we de ondermijning van het nieuwe bestuur en hem door de teamleider hadden genegeerd en daarmee toegestaan. Daarnaast gaf hij in zijn e-mail aan dat er niets voor elkaar komt op de club en

dreigde hij met de woorden “dat we ons als bestuur uiteindelijk moeten verantwoorden naar de leden die al jaren wachten op een verbetering” (e-mail Aziz, 21 oktober 2009). In de mail somde hij een lijst met noodzakelijke taken voor de jeugd op, die hij bij zijn medebestuurders neerlegde. Aan het eind van de e-mail gaf hij nog aan Johan niet te vertrouwen en ook geen vertrouwen meer te hebben in het bestuur.

[154] Het wantrouwen dat de spelers en de leider van het tweede seniorenteam hebben geuit naar het nieuwe bestuur is nu tussen de bestuurders aanwezig. Ook de desorganisatie van het team bij hun eerste thuiswedstrijd is in het nieuwe bestuur aan de orde. De bestuurlijke taakverdeling is onduidelijk en het ontbreekt het nieuwe bestuur ook aan de wil en mogelijkheden om dagelijks op de club aanwezig te zijn. Dat Kees niet kwam opdagen als scheidsrechter op de voor de overgebleven gevestigde leden belangrijke zaterdagmiddag tekent de verbrokkeling van de gevestigde leden en laat hun steeds zwakkere positie zien. Voormalig bestuurder Kees regelde de afgelopen jaren de wedstrijden op de zaterdag, zowel voor de jeugd in de ochtend alsook op de middag voor de seniorenteams. De voetbalverenigingspraktijken van Freek die in zijn mail een wensenlijstje bij het bestuur neerlegt en de reactie van Martin daarop leiden tot dissensus in het nieuwe bestuur. De verdeling van aandacht voor zowel de voormalige gevestigde leden rondom het tweede seniorenteam en voor de jeugdspelers verdeelt ook het nieuwe bestuur. Aziz, als bestuurder ‘wedstrijdzaken’ heeft uitsluitend aandacht voor de jeugdteams en seniorenteams met ouders en laat de verantwoordelijkheid voor de wedstrijden van het tweede seniorenteam aan Martin over. Hier stuurt teamleider Freek in zijn laatste woorden ook op aan.

VVOO2 speelde de eerste wedstrijden in competitieverband zonder problemen, maar in november 2009 ging het mis. Twee wedstrijden met twee rode kaarten werden gestaakt naar aanleiding van een vechtpartij met de tegenstander. Daarbij kwam een rode kaart wegens het beledigen van de scheidsrechter en een vechtpartij bij een thuiswedstrijd met toeschouwers van de tegenpartij. Deze gebeurtenissen leidden tot vier tuchtzaken bij de KNVB en opnieuw tot een conflict in het bestuur. Johan en Martin meenden dat het team een kans moest krijgen, maar voor Aziz en Fatima was de maat

vol. De meeste spelers van VVOO2 hadden nog geen contributie betaald en reageerden niet op het herhaaldelijk betalingsverzoek van Fatima. Naar aanleiding hiervan besloot het bestuur op 15 maart 2010 het team uit de competitie terug te trekken. Na dit besluit volgden op initiatief van één van de spelers nog drie gesprekken met negen spelers van het team die door wilden gaan. Maar op grond van het uitblijven van de betaling door vijf spelers werd 15 april de KNVB formeel verzocht VVOO2 uit de competitie te halen. Een dag later werd ik gebeld door één van de spelers die nog niet had betaald. Ik vroeg hem naar de reden daarvoor en hij vertelde me dat hij in de bouw werkt en sinds twee maanden werkloos was. Hij gaf aan dat hij op dat moment geen geld had, maar wel uitzicht op een baan. Ik vroeg hem waarom hij niet eerder contact had opgenomen met Fatima, de penningmeester of met mij. Hij ging daar niet op in en gaf aan het vervelend te vinden dat hij zijn team dupeerde. Hij vroeg naar de mogelijkheid van een betalingsregeling om toch dit seizoen te kunnen blijven spelen. Ik antwoordde dat dat voor dit seizoen te laat was en sprak met hem af dat hij contact met me zou opnemen wanneer hij de contributie kon betalen. Andere spelers van VVOO2 maakten met Martin afspraken over de betaling van de contributie, die nodig was voor hun uitschrijving.

[155]

Op dinsdag 20 april was ik op de club om de contributie en boetegelden in ontvangst te nemen en de spelers uit te schrijven. Tijdens die bijeenkomst gaven negen spelers aan dat ze niet wilden betalen. Ze hadden immers maar de helft van het seizoen kunnen spelen en vonden dat ze slecht waren behandeld door het bestuur. Ze gaven aan dat ze naar een andere club wilden. Mijn respons daarop was: 'Ik schrijf jullie pas uit als jullie de contributies en boetes hebben betaald. Dat geldt voor alle leden.' Eén van de spelers reageerde hierop: 'Welke leden? Als wij niet meer voor jullie voetballen hebben jullie geen leden meer en is er ook geen VVOO meer'.

Het contrast tussen de formele organisatiepraktijk van de secretaris rondom de uitschrijving en de betekenisvolle diep gewortelde uitspraak van de speler van het tweede seniorenteam is groot. Hij ziet zichzelf en zijn teamgenoten als de laatste leden van VVOO en de overige leden als buitenstaanders. De conflicten en het uiteindelijke vertrek van de spelers van VVOO2 tonen de dynamische in- en uitsluitende structuur van de machtsa-

rena in de gevestigden-buitenstaanders figuratie, waarin “regelgeving functioneert als concentratiepunt voor de competitieve interactie van praktijken” (Verweel, 1987). De uitsluitende structuur van de machtsarena heeft de gemeente niet bedacht en niet bedoeld. De formele regels die in deze fase van de ontwikkeling van de gevestigden-buitenstaanders figuratie door het nieuwe bestuur worden ingezet hebben tot resultaat dat de spelers van VVOO2 vertrekken.

Opdracht voltooid en opdrachtgever ontevreden

[156] Het vertrek van de spelers van VVOO2 betekent dat het door de gemeente beoogde ‘samen leven’ van gevestigden en buitenstaanders in VVOO niet is gelukt. Dit tot ongenoegen van de medewerker van VSU, die als mede-initiator van het reddingsplan voor VVOO met de installatie van een ‘gemengd bestuur’ de integratie van de twee groepen leden voor ogen had. Als hij hoort van het vertrek van de spelers van het tweede seniorenteam reageert hij verontwaardigd en vraagt vol onbegrip: ‘Waarom hebben jullie die spelers weggestuurd?’ (veldnotitie, 17 april 2010)

De VSU-medewerker en de gemeente-ambtenaar menen dat het vertrek van de spelers een teken is dat het de verkeerde kant opgaat met de club. De nog overgebleven ‘gevestigde’ leden en betrokken oud-leden, komen na het vertrek van de spelers van het tweede seniorenteam inderdaad niet meer naar de club. Ondanks de organisatorische en financiële verbeteringen, toename van vrijwilligers en ouderbetrokkenheid, ontwikkeling van het jeugdvoetbal en de installatie van een nieuw bestuur op de club, beschouwen VSU en gemeente de interventie als mislukt. Met het omslaan van de machtsbalans werden de gevestigden de buitenstaanders en de buitenstaanders de gevestigden in de figuratie. Tegelijkertijd is de vereniging ‘niet op slot gedaan’, is een nieuw bestuur gevormd, zijn er meer vrijwilligers gekomen en kon het jeugdvoetbal voor de kinderen in de wijk gedurende het jarenlange conflict doorgaan. De voetbalvereniging is, met steun van de gemeente, overeind gebleven en wordt meer een wijkvereniging.

Een sportvereniging in de wijk

Uit een masterthesis van Wiener (2017) blijkt dat de vereniging een aantal jaren na de gemeentelijke interventie naast de organisatie van trainingen

en wedstrijden ook activiteiten onderneemt die zich richten op de wijk. Deze activiteiten komen voornamelijk voort uit de activiteiten die een door de gemeente aangestelde combinatiefunctionaris opzet, bijvoorbeeld voetballessen op basisscholen in Overvecht en het project Pauzesport. Hierbij organiseert de club sportactiviteiten voor kinderen tijdens de lunchpauze van de basisschool. De club participeert ook in het project Buurstsportclub. Hierdoor kunnen kinderen na schooltijd voor €1,50 sportlessen volgen. Naast deze gemeentelijke initiatieven heeft ook de vereniging verschillende maatschappelijke activiteiten opgezet. Zo is met behulp van de Sportimpuls-regeling een project opgezet waarbij jongeren tussen de 16 en 18 jaar voetbalactiviteiten organiseren op Cruyff Courts in de wijk. Daarnaast is de club gestart met Koran-lessen en huiswerkbegeleiding voor alle kinderen uit de wijk. Tevens onderneemt het bestuur in samenwerking met de combinatiefunctionaris sociale activiteiten die niet door alle leden worden gezien als maatschappelijke activiteiten. Het werven van meisjes en het bieden van opvang en sportaanbod aan 'hangjongeren' uit de wijk zijn hiervan voorbeelden. Deze activiteiten zijn van maatschappelijke waarde omdat deze doelgroepen lastig te bereiken zijn met interventies van de overheid. Naast de opvang van jongeren en het in beweging brengen van meisjes uit Overvecht biedt de vereniging ook de kantine ter beschikking aan voor het samenkomen van vrouwen uit de wijk. Een aantal keer per maand komt een groep vrouwen uit Overvecht overdag samen in de kantine. Deze groep organiseert activiteiten zoals modeshows, maar spreekt ook over serieuzere thema's, zoals opvoeding en integratie. Bij de uitvoering van de maatschappelijke activiteiten zijn bestuursleden, een combinatiefunctionaris en enkele trainers betrokken. In 2016 heeft het verenigingsbestuur besloten om de maatschappelijke activiteiten onder te brengen in een aparte stichting, waarbij bestuursleden van de voetbalvereniging ook zitting nemen in het bestuur van de stichting. In die zin zijn de gemeentelijke doelstellingen wel gerealiseerd.

[157]

4.3 De verschuiving op de machtsbalans en de invloed van de gemeentelijke interventie

Dit hoofdstuk laat zien hoe een bestuurlijke interventie door de overheid de machtsdynamiek in de gevestigden-buitenstaanders figuratie van een sportvereniging beïnvloedt. In de casus van deze studie is de gemeente

Utrecht via externe ondersteuners een derde actor in de machtsarena van de bestuurlijke figuratie. De dynamiek in het bestuur staat in wisselwerking met de bredere dynamiek in de gevestigden-buitenstaanders figuratie van de vereniging. De beschreven situaties in de ontwikkeling van de figuratie van VVOO tonen een verschuiving op de machtsbalans, waarin de gevestigden hun positie niet kunnen behouden en zij uiteindelijk buitenstaanders worden en de positie van de nieuwkomers verbetert en zij gevestigden worden. De beschrijvingen van drie fasen in de bestuurlijke ontwikkeling (intrede externe bestuurders, de strijd rondom de bestuurswisseling en de gevestigden die buitenstaanders worden) laten ook zien hoe de gedeelde intentie van de interim-bestuurders om de club te verbeteren naarmate de [158] machtsbalans meer in evenwicht komt transformeert naar competitieve praktijken in de coulissen en kleedkamers van de bestuurlijke machtsarena (Verweel, 1987). Deze afsluitende paragraaf gaat dieper in op de strategieën en machtsbronnen die gevestigden en buitenstaanders hebben ingezet om hun positie op te machtsbalans te behouden of te verbeteren. Hierin is ook aandacht voor de vraag hoe de gemeentelijk interventie deze dynamiek heeft beïnvloed.

Welke machtsbronnen en strategieën hebben de gevestigden, buitenstaanders en de overheid ingezet om hun positie op te machtsbalans te behouden of te verbeteren?

Eerder in dit hoofdstuk zijn bezit, sleutelposities, groepsgrootte, netwerk (interne cohesie) en historisch voordeel (definitiemacht) als machtsbronnen onderscheiden. Deze machtsbronnen kunnen worden ingezet voor 'stigmatisering', 'monopolisering van sleutelposities', 'lokale coalitievorming', 'lokale uitsluiting', 'bovenlokaal mobiliseren' en 'herschaling van het conflict' als strategieën om de positie op de machtsbalans te behouden of te verbeteren (cf. Elias, 2005; Hogenstijn & Van Middelkoop, 2008a).

Bij de intrede van de externe ondersteuners in de bestuurlijke figuratie is sprake van een ongelijke machtsbalans en nog geen sprake van een conflict. De dreiging die uitgaat van hun groepsgrootte en coalitievorming (drie externe ondersteuners en twee gevestigden) wordt door Kees subtiel weggenomen door de toevoeging van Ramon als extra gevestigde bestuurder. De gevestigde bestuurders behouden met bezit van hun lokale kennis, sleutelposities, hun netwerk en historisch voordeel hun superieure positie

op de machtsbalans en kunnen de situaties waarin de bestuurlijke interacties plaatsvinden definiëren (Hallet, 2003).

De buitenstaanders (zaalvoetballers en jeugdleden) in de vereniging waren in die eerste fase buiten beeld in het interim bestuur. Zij hadden als afzonderlijke groepen wel groeps grootte, een netwerk en lokale kennis, maar konden deze door het ontbreken van een bestuurlijke positie niet inzetten. De buitenstaanders zaten niet aan de bestuurstafel en hadden, behalve van het materiaal hok, geen sleutels. De gevestigde bestuurders konden vanuit hun superieure en gemonopoliseerde posities de buitenstaanders stigmatiseren als leden die de contributie niet betalen, hun team niet kunnen organiseren en zich niet inzetten voor de club. Die kenmerken konden ook aan gevestigde leden worden toegekend, maar dat wisten de externe ondersteuners nog niet en daar ging het tijdens de eerste bestuursvergaderingen dan ook niet over. De externe ondersteuners konden wel hun algemene kennis van het organiseren en besturen van een vereniging en hun bovenlokale netwerk (gemeente en VSU) inzetten door de gevestigden te wijzen op de notulen en agenda van vergaderingen, het plan van aanpak en de formele afspraak met de gemeente. Dat konden de gevestigde bestuurders in eerste instantie afdoen als "richtlijn". Met lokale machtstrategieën (stigmatisering, monopolisering van sleutelposities, coalitievorming en uitsluiting) konden de gevestigde bestuurders hun positie op de machtsbalans in stand houden.

[159]

In de tweede fase kozen de externe ondersteuners voor een bovenlokale strategie en verkregen zij door het mobiliseren van hun netwerk buiten de machtsarena (gemeente en VSU) een betere positie in het interim bestuur. Tegelijkertijd nam door oriënterende gesprekken met alle groepen leden ook hun lokale kennis toe. Met die gesprekken mobiliseerden zij ook de buitenstaanders die zicht kregen op sleutelposities toen Aziz en Fatima zich kandidaat stelden voor het nieuwe 'gemengde' bestuur. De posities van de externe ondersteuners kregen gaandeweg ook meer gewicht door formalisering van het bestuur (plan van aanpak, formele doelstelling en taakverdeling) en de zichtbare toename van de interne cohesie in het netwerk van de ouders van jeugdleden die zich steeds meer gingen inzetten voor de club. Het netwerk en de groeps grootte van de buitenstaanders als machtsbronnen van de buitenstaanders werd zichtbaar voor de interim-bestuurders op de avond van de uitgestelde algemene ledenvergadering. Toen verzamelden

zich circa 30 buitenstaanders die net zoals de 15 aanwezige gevestigde leden kritische vragen stelden aan het interim bestuur. De buitenstaanders Aziz en Fatima kwamen in deze fase als kandidaat bestuurders ook aan de bestuurstafel en konden daar hun lokale kennis en netwerk inzetten. Tegelijkertijd konden de gevestigde bestuurders door frequentere afwezigheid hun lokale kennis steeds minder inzetten. Ook viel hun netwerk door het voortgaande vertrek van gevestigde leden steeds meer uit elkaar. De machtsbalans kwam steeds meer in evenwicht en hierdoor namen ook spanningen en conflicten toe. De gewelddadige rivaliteit tussen gevestigden en buitenstaanders tijdens de vechtpartij tussen de twee senioren-teams en daaruit volgende maatregel van de gevestigde bestuurders leidden tot een crisis in het interim bestuur.

[160]

Met meer gelijke posities op de machtsbalans en onderlinge verdeeldheid over het wegsturen van het team met buitenstaanders (VVOO3) veranderden de relaties tussen de bestuurders. De vergadering als setting functioneerde niet meer. Zowel de gevestigde bestuurders als de externe ondersteuners zetten via mails, bondjes en telefoongesprekken op kleedkamer- en coulissenniveau stigmatisering, coalitievorming en uitsluiting als strategieën in. De brief van Henk maakte de bestuurlijke competitie voor alle bestuurders zichtbaar en bracht deze op het podium, waar die zich in eerdere instantie als ego-praktijken in de coulissen en kleedkamers afspeelden. Hierdoor kon de bestuurlijke competitie in de door Frank belegde vergadering een organisatorisch vervolg krijgen. De leiderschapspositie van Frank speelde in de uitkomst van de bestuurlijke strijd een doorslaggevende rol. Hiertoe schaalde hij het conflict op door het neer te leggen bij de VSU en gemeente. In de ontstane bestuurlijke crisis, vroeg Frank zijn medebestuurders hem de regie te geven. Hij definieerde toen een situatie waarin interacties van de interim-bestuurders plaats konden vinden. Die organisatorische praktijk waarin de bestuurlijke eenheid werd hersteld zorgde ervoor dat de algemene ledenvergadering en daarmee ook de bestuurswisseling plaats konden vinden.

In de laatste fase werden de gevestigden de nieuwe buitenstaanders. De voormalige gevestigden hadden geen netwerk, historisch voordeel en sleutelposities meer. Wel had voormalig penningmeester Henk de boekhouding nog in zijn bezit, waardoor ondanks de formele machtsoverdracht en sleutelposities voor Aziz en Fatima de strijd nog niet was gestreden. Pas

na het inschakelen van het bovenlokale netwerk werden dankzij de persoonlijke relatie van Frank met Henk de penningen overgedragen. Het achterhoedegevecht kon niet voorkomen dat een jaar na de start van het nieuwe 'gemengde' bestuur de spelers van het tweede seniorenteam vertrokken. En met hen nagenoeg alle nog overgebleven gevestigde leden.

Hoe heeft de overheid als derde actor in de gevestigde-buitenstaanders figuratie van VVOO deze machtsdynamiek beïnvloed?

Hogenstijn & Van Middelkoop (2008a, p. 78) presenteren drie dynamieken die verschuivingen op de machtsbalans van figuraties bepalen, namelijk 1) De controle over een machtsbron neemt toe of af, 2) Een machtsbron valt weg of ontstaat en 3) Het relatieve belang van een machtsbron neemt toe of af. [161]

De formalisering van het interim-bestuur waardoor de externe ondersteuners positie kregen en hun kennis en netwerk konden inzetten, was mogelijk door de financiële en organisatorische afhankelijkheid van de gemeente. De gemeentelijke interventie van buiten doorbrak een situatie, waarin de buitenstaanders (jeugdleden, hun ouders en zaalvoetballers) gevangen waren in een conflictsituatie die geen van hen de baas kon (Elias, 2005/1990, p. 197). De machtsbalans werd langzaam evenwichtiger en leidde tot een conflict toen de externe ondersteuners, en in een later stadium de bestuurskandidaten Aziz en Fatima, hun positie konden inzetten in de bestuurlijke machtsarena. Het interim-bestuur, de algemene ledenvergadering en het nieuwe bestuur boden als setting hier de ruimte voor, maar zonder formele positie (voorzitter interim bestuur, secretaris, bestuurskandidaat) en gemeenschappelijke spelregels (vergaderconventies, statuten over verkiezing bestuur) konden de buitenstaanders niet deelnemen aan de bestuurlijke strijd. Zo transformeerde het tekstfragment "de bestuursuitbreiding (m.n. ook uit allochtone wijkbewoners)" in het plan van aanpak van de gemeente-ambtenaar uiteindelijk van uitgangspunt naar de context voor de bestuurlijke handelingen. De gemeente-ambtenaar en VSU-medewerker in het bovenlokale netwerk konden ook niet voorkomen dat de gevestigde leden buitenstaanders werden en uiteindelijk de club verlieten. Via rationele instrumenten (formele opdracht, plan van aanpak, financiële voorwaarden en agenda externe ondersteuners) die werden ingezet door de externe ondersteuners konden zij de bestuurlijke praktijken reguleren,

ONDER ONS

maar de uitkomst van de lokale interventie moest de gemeente als mede-actor aan de gelaagde en competitieve processen in de machtsarena laten.

In de machtsdynamiek rondom de bestuurswisseling is zichtbaar hoe formalisering van de bestuurlijke praktijken de informele relaties en verhoudingen van de gevestigde leden uiteindelijk buitenspel zet. Dat bood kansen voor de nieuwkomers en verzwakte tegelijkertijd de positie van de gevestigde leden. Die kunnen nog wel een sleutelpositie door het bezit van de boekhouding lang vasthouden en daarmee het functioneren van het nieuwe bestuur ondermijnen. Uiteindelijk leiden niet de formele afspraken tijdens overdrachtsvergadering en de dreiging met een advocaat of druk vanuit ondersteuningsorganisatie VSU tot een oplossing hiervoor, maar de 'persoonlijke relatie' van Frank met Henk tot de overdracht van de penningen. Die persoonlijke relatie ontbrak in de relatie van het nieuwe bestuur en de spelers van het tweede seniorenteam.

[162]

5. De kantine

“VVOO is een vereniging waar plezier hebben belangrijk is, maar waar ook waarde wordt gehecht aan goede prestaties. De kleinschaligheid van VVOO maakt dat nieuwe leden en bezoekers zich er gauw thuis voelen, ook al omdat de kantine, het VVOO Paviljoen, altijd de warme koffie of een koud biertje klaar heeft staan.”²⁶

[163]

Met deze tekst op de clubwebsite presenteert voetbalvereniging Onder Ons (VVOO) zich naar bezoekers aan het begin van mijn veldwerk in het najaar van 2008. In de tekst worden de waarden ‘plezier’, ‘kleinschaligheid’ en ‘thuis voelen’ verbonden aan de kantine, koffie en bier. Gevestigde leden vertellen tijdens informele gesprekken dat ze zich in de beschrijving van de club herkennen. Die identificaties blijken bijzonder breder van betekenis als een ouder van een bezoekend jeugdteam de setting in de kantine van VVOO als volgt karakteriseert: ‘Kijk, dit is nog eens een echte sportkantine! Niet zo’n gelikte en steriele dertien-in-een-dozijn-kantine, die je tegenwoordig overal ziet’ (veldnotitie, 22 november 2008). De glimlach, het bevestigende knikje en de glinsterende ogen van vrijwilliger Johan, die op dat moment bardienst heeft, tonen trots. De tijdsduiding ‘tegenwoordig’ en normering ‘echte’ articuleren een nostalgisch karakter van de kantine en de reactie van Johan geeft blijk van (h)erkenning daarvan.

Echter, de relatieve buitenstaanders van VVOO destijds ervaren de kantine anders. Tijdens een algemene ledenvergadering geven zij aan dat ze niet graag in de kantine komen en zich niet thuis voelen op de club. Gevestigde leden vragen zich af waarom niet. Wat is er mis met de kantine, de

²⁶ Fragment van de website van VVOO, geraadpleegd op 27 augustus 2008.

muziek, de muurschildering, de foto's aan de wand, met het biertje en de bitterballen? Het is volgens de gevestigde leden zoals het altijd is geweest.

[164] De relatieve buitenstaanders (voornamelijk met Marokkaanse achtergrond) en gevestigden van VVOO kennen verschillende betekenissen toe aan 't Paviljoen, het biertje en de cultuur van de gevestigde leden die daarmee verweven is. Met de toetreding van Aziz en Fatima in het bestuur verwerven de buitenstaanders positie en zeggenschap en verandert de machtsbalans in de club. Daarmee veranderen ook de inrichting en het gebruik van de kantine. De meeste gevestigde leden voelen zich dan niet meer thuis en vertrekken. Weliswaar blijven de waarden kleinschalig, plezier en thuis voelen bestaan, maar de biertap wordt vervangen door een theeschenkan en een wand met muurschildering wordt gewit om plaats te maken voor een breedbeeld tv.

Dit hoofdstuk beargumenteert hoe de sportkantine als fysiek sociale constructie samenwerking en wederzijds vertrouwen van verschillende groepen leden in de weg staat. Weliswaar is de kantine een centrale ontmoetingsplaats en voorziet zij in gemeenschappelijke behoeften van diverse groepen leden. Toch roept de kantine spanningen op, omdat deze fysiek-sociale constructie uiting geeft aan een in het verleden gevormde sociale orde. De kantine is daardoor geen neutrale ruimte, maar een materialisatie van het 'thuisgevoel' van de gevestigde cultuur. De plaats waarmee men zich verbonden voelt, wordt dan een component van de persoonlijke identiteit (Hidalgo & Hernández, 2001).

De schetsen van het gebruik van de kantine in dit hoofdstuk illustreren hoe de fysieke aspecten van de kantine doorwerken in de sociale interactie van en verhoudingen tussen twee groepen leden. De inrichting en aankleding van de kantine, de voorzieningen voor eten en drinken, de openingstijden en het exclusief gebruik van de ruimte laten zien hoe de kantine zowel product als producent is van het onvermogen van twee groepen leden om een gemeenschappelijk 'thuis' te creëren. De kantine van VVOO drukt de machtsverhoudingen uit en articuleert het 'wij-zij' onderscheid onder de leden.

5.1 De kantine als strijdperk

De kantine van VVOO is de fysieke ruimte waar de gevestigde leden en de jeugdleden en ouders elkaar ontmoeten, of in ieder geval gezamenlijk gebruik van maken. De kantine wordt in deze studie opgevat als een fysieke omgeving die het handelen van haar gebruikers (leden en bezoekers) structureert en tegelijkertijd door dat handelen betekenis krijgt. Het gaat hier over het handelen van verenigingsleden en de daarmee samenhangende betekenissen rondom de intrede van buitenstaanders bij voetbalvereniging VVOO.

Cohen (1985, p. 70) beargumenteert dat groepen bij de ontmoeting van ‘anderen’ gevoelig worden voor de eigen waarden en symbolen en dat zij bij een gevoelde bedreiging van deze waarden en symbolen “... tend to reinforce the symbolic boundaries of their community”. Dit wij-zij onderscheid, waarin mensen grenzen trekken tussen sociale verschillen en overeenkomsten, beperkt zich volgens De Ruijter (1998, p. 27) niet tot etnische scheidslijnen. Het is eerder een “natuurlijk’ menselijk gegeven, omdat iedereen zich wil onderscheiden van anderen en tegelijkertijd aan anderen identiek wil zijn” (De Ruijter, 1998, 27). Hij benadrukt dat de interactie tussen ik en de ander, tussen wij en zij, een meervoudige ‘culturele’ logica is en dat de in de groep gedeelde betekenissen en definities niet stabiel zijn (Ibid, p. 28). Al naar gelang de invloed van bepaalde gebeurtenissen (demografisch, economisch of politiek) veranderen visies van leden van een groep. Hier is volgens De Ruijter het verschil in macht tussen personen en groepen van belang en hij beschouwt de samenleving dan ook als een verzameling van onderling samenhangende ‘arena’s’, die hij als volgt omschrijft:

[165]

“... ‘arena’s’ waarin actoren pogen hun definitie van de werkelijkheid – inclusief de daarmee gepaard gaande toewijzing en toe-eigening van posities, rechten en plichten – aan de ander op te leggen. Ze doen dit deels via coöperatie, deels via competitie. Sociale actoren vormen coalities en sluiten daarmee per definitie anderen uit. Telkens wisselende groepen actoren pogen volgens al dan niet geheel vastgelegde procedures of spelregels hun doelen te realiseren en hun behoeften te bevredigen. Uiteraard zijn de sociale actoren niet geheel vrij in hun keuzes. Zij opereren altijd in een situatie die vooraf gevormd is, die een verleden kent dat doorwerkt in het heden. Het moment van betreden van de

maatschappelijke arena's is dus van groot belang. De op enig moment bestaande constellatie bepaalt in hoeverre nieuwkomers de gelegenheid krijgen zich een positie in die arena te verwerven, of anders gezegd, in hoeverre hun een positie wordt toegewezen" (1998, p. 29).

[166] De Ruijter stelt in deze beschrijving dat interactie tussen actoren altijd plaatsvindt in een situatie die vooraf gevormd is. Die situatie heeft daarmee een verleden dat doorwerkt in het heden. De arena-metafoor is daarom goed te gebruiken voor inzicht in hoe de sportkantine als fysieke neerslag sociaal-cultureel doorwerkte tijdens de transitie van de club. Bruno Latour (2005) beschouwt de fysieke omgeving als mede-actor in een sociaal netwerk en niet als "a thing out there". Hij definieert de fysieke omgeving als een 'stilzwijgende niet menselijke actor' en benadrukt dat deze alleen in onderlinge samenhang met lokale praktijken en bestaande machtsverhoudingen begrepen kan worden.

Voor het begrijpen van de relatie tussen de fysieke en sociale aspecten van een ruimte maken Dale & Burell (2008) onderscheid tussen 'space' en 'place'. Een ruimte als 'place' vatten zij op als de besloten, behaaglijke en warme kant van een ruimte, en de ruimte als 'space' zien zij als een ongedefinieerde en onbegrensde ruimte. Dale & Burell bouwen hier voort op het werk van de filosoof en sociaal geograaf Henri Lefebvre (1992) die in zijn uitwerking van het concept 'social space' drie dimensies van ruimte onderscheidt, namelijk de ruimte zoals deze is gepland (conceived space), praktisch wordt gebruikt (perceived space) en de 'belichaming' van ruimte (lived space). Het onderscheid tussen gebruikte en belichaamde ruimte is niet eenvoudig uit te leggen. Zhongyuan Zhang (2006) omschrijft 'lived space' als het informele gebruik van ruimte, de ruimte zoals deze wordt gevoeld en ziet deze derde dimensie als een brug tussen de andere twee dimensies. De 'belichaamde' ruimte bevat volgens haar zowel de ideologie van de ruimte zoals deze bedacht is, alsook de materiele, praktische aspecten van die ruimte. 'Lived space' kenmerkt volgens Zhang het alledaagse en lokale gebruik van een ruimte (2006, p. 221). Zoals Latour, beschouwt ook Lefebvre ruimte niet als een autonome entiteit, maar als een proces waarin mensen lichamelijk de ruimte continu (re)produceren (Zhang, 2006).

De ‘belichaming’ van de kantine door leden is naast hun aanwezigheid en gedrag ook zichtbaar in “de warme koffie of een koud biertje” als artefacten van de gevestigde cultuur (Puwar, 2004). Gagliardi (1992:3) definieert een artefact als “(a) a product of human action, which exists independently of its creator; (b) intentional, it aims, that is, at solving a problem or satisfying a need; (c) perceived by the senses, in that it is endowed with its own corporality of physicality”. Een artefact omvat in deze definitie het object zelf, de totstandkoming en het gebruik daarvan in een specifieke context. Gagliardi geeft aan dat artefacten niet allemaal even concreet zijn en op dezelfde manier zintuiglijk zijn waar te nemen. Zo worden gebouwen, schilderijen en documenten verschillend waargenomen.

Artefacten hebben volgens Gagliardi het vermogen om gedrag te sturen als ‘pathways of action’ (1992, 4). Naast deze concrete betekenis kent hij aan artefacten ook een symbolische betekenis toe. Artefacten zijn als ‘remains and markers of organizational life’ volgens Gagliardi ook representaties van de sociale en culturele dynamiek in organisaties (ibid.). Koffie en bier representeren dan waarden van een in het verleden gevormde cultuur die door werken in het heden, waarin ook andere culturele waarden of etnische preferenties een rol kunnen spelen. [167]

Nirmal Puwar verbindt in haar boek *Space Invaders* (2004) Lefebvre’s uitwerking van ‘social space’ met etniciteit om te laten zien dat de fysieke omgevingen van gevestigde blanke mannen niet neutraal zijn. Deze omgevingen zijn volgens haar doortrokken van historie en betekenisconstructies, waardoor etnische minderheden in die omgevingen worden ervaren als ‘invaders’ en hun aanwezigheid als ‘matter out of place’ (Puwar, 2004: 10). Puwar beargumenteert dat “ethnic minorities as racialized bodies are, unlike white bodies, visible carriers of their ethnic identity, and perceived to be marked and bounded by their ethnic identities” (ibid: 58). Wanneer etnische minderheden als zichtbaar afwijkende ‘lichamen’ een ruimte betrekken die niet voor hen is gereserveerd, tartten zij volgens Puwar de bestaande sociale orde.

Wanneer we Puwar’s argument betrekken op de intrede van de buitenstaanders bij VVOO dan zijn zij als belichaming van ‘allochtoon’ en ‘Marokkaan’ reeds bij de eerste betreding van de kantine van VVOO gemarkeerd en gebonden aan hun etnische identiteit. Wanneer we de samenkomst van gevestigde leden en de buitenstaanders in de kantine van VVOO in ogen-

[168] schouw nemen kunnen we de sportkantine ook opvatten als een ‘boundary place’ (Koster, 2014). Koster definieert dit concept als “a privileged material and spatial context in which worlds that are incompatible in other contexts become temporarily compatible” (2014: 2). De sportkantine, weliswaar toegankelijk voor alle leden en bezoekers met verschillende achtergronden, is tegelijkertijd een ruimte die in het verleden door een beperkte groep leden (gevestigde leden die de norm bepalen) wordt gedefinieerd. Koster gaat in zijn definitie uit van deze ‘bevoorrechte’ ruimten, waarin het wel mogelijk is om onverenigbare sociale werelden buiten die ruimte, binnen deze ruimten te overbruggen. Die overbrugging van verschil kan plaatsvinden, omdat de verschillende groepen in die ruimte ervaringen delen en gezamenlijk oplossing kunnen vinden voor vraagstukken waarmee ze geconfronteerd worden.

De kantine wordt in dit hoofdstuk opgevat als een strijdperk, een afgebakende ruimte in de machtsarena (Verweel, 1987). De ogenschijnlijk neutrale en functionele sportkantine is een fysiek sociale constructie en representeert, weliswaar stilzweigend, de bestaande sociale orde. Die orde is niet stabiel, maar uitkomst van onderhandeling over het symbolisch eigenschap van de kantine, zeggenschap over het gebruik, inrichting en etnische preferenties en de toegang. De kantine is als materialisatie van de gevestigde cultuur in termen van Butler een ‘dissimulated effect of power’, die latent en subtiel doorwerkt in alledaagse praktijken en sociale verhoudingen (1993: 35).

5.2 De betreding en uitsluiting van de buitenstaander

De jeugdleden van VVOO en de ouders met een Marokkaanse achtergrond betreden eind jaren negentig als nieuwe leden een kantine die als fysiek-sociale constructie in het verleden gevormd is als een ‘place’ voor de gevestigde leden. Onderstaande schetsen van de inrichting en het gebruik van de kantine tonen hoe de kantine van VVOO leden in- en uitsluit, omdat de kantine 1) een groepsgebonden thuisgevoel representeert en 2) als materiële begrenzing duidelijk maakt wie het voor het zeggen heeft, wie erbij hoort en wie niet.

DE KANTINE

Een eigen 'home'

Weliswaar wordt een sportkantine gebouwd als een functionele ruimte voor haar gebruikers, desalniettemin geven leden door de inrichting en het dagelijkse gebruik uiting aan de sociale betekenis die de kantine voor hen heeft. Deze paragraaf maakt duidelijk hoe de jeugdleden en hun ouders acht jaar lang geen positie innemen in de door de gevestigde leden gedefinieerde kantine en daardoor de kantine niet als een thuis ervaren.

De kantine van VVOO staat in sportpark De Dreef in de Utrechtse wijk Overvecht. De buurt van het sportpark kenmerkt zich door hoge flats met garages op de begane grond en laagbouw met eengezinswoningen aan de veldzijden van het sportpark. In het midden van de buurt is een klein winkelcentrum met daarin een fietswinkel, supermarkt, snackbar en wasserij. Het sportpark ligt aan de rand van de buurt en grenst aan een rondweg van Utrecht. De ruimtelijke en levendige groene sportvelden contrasteren met het beton en asfalt van de grootstedelijke woningbouw en infrastructuur. De uit rode bakstenen opgebouwde kantine is rechthoekig en ligt tussen een groot parkeerterrein en het voetbalveld in een hoek van het sportpark. Vanuit het parkeerterrein gezien geeft de kantine door het ontbreken van ramen en een deur aan die zijde een besloten indruk. Ook het hekwerk van het sportpark en de veiligheidscamera op het dak van de kantine zijn niet uitnodigend.

[169]

In het najaar van 2008 heeft de kantine van VVOO een naam. Op een buitenmuur hangt een bord met daarop *'t Paviljoen* geschilderd. Paviljoen is een in het verleden door verenigingen veelgebruikte naam voor een bijgebouw ter ontspanning of vermaak. Met deze naam werd uiting gegeven aan de sociale functie van het gebouw. Mijn eerste indrukken van de kantine doe ik op bij het eerste overleg van het interim bestuur, die is samengesteld om het noodlijdende VVOO organisatorisch en bestuurlijk weer op de been te helpen. Op maandagmiddag 8 september 2008 loop ik over het parkeerterrein van het sportpark naar de ingang van de kantine, die aan de zijkant zit. Die is op dat moment wegens een kapotte deur (een inbraakpoging) afgesloten en ik ga, na handgebaren van een al aanwezig lid van het interim bestuur, naar binnen via een deur aan de veldzijde van de kantine. Die zijde, met naast een grote deur ook veel ramen, heeft een open en uitnodigende uitstraling.

ONDER ONS

[170] Bij binnenkomst valt me de centraal gepositioneerde bar met biertap-installatie op. Boven de biertap hangt een groot lichtgevend reclamebord van een bierbrouwer. De kantine ziet er verzorgd en aangekleed uit, weliswaar enigszins gedateerd door de houten barkrukken met imitatieleer en rode 'Perzische' tapijtkleedjes op de tafels. Aan de omlijsting boven de bar hangen sjaaltjes van FC Utrecht en het clubshirt van VVOO. Op de wand tegenover de ingang is een levensgrote schildering te zien. Hierop wordt een blanke voetballer met het clubtenue afgebeeld, die voor de gloednieuwe kantine een schot voorbereidt. In de muurschildering staat de tekst 'V.V.O.O. sinds 1948' en in oranje, het KNVB-logo. Het is in 1998 gemaakt, als herinnering aan de opening van de kantine als nieuw onderkomen van VVOO. De voetballer, de strakke weidse vlakken van het veld, parkeerterrein en kantine in het schilderij appelleren aan een toekomst waarin alles nog ingevuld kan worden. VVOO maakt tot 1998 gebruik van verschillende gemeentelijke sportaccommodaties, en deelde tot die tijd de kantine en velden met andere sportverenigingen. Gevestigde leden van het eerste uur vertellen mij dat ondanks de lage huur van die accommodaties de club al langere tijd een eigen kantine ambieerde.

In het voorwoord van een jubileumuitgave²⁷ spreekt het bestuur van 1973 dit verlangen als volgt uit:

“Jammer is het dat we tot nu toe nog steeds maar over één veld beschikken en geen eigen kantine hebben. Trots zijn we ook, omdat wij nog nooit enige financiële steun van welke instantie dan ook hebben gehad. Een eigen 'home' is onze enige wens. De steun en toewijding van U allen, zullen er zeker toe bijdragen om dit ooit nog te verwezenlijken”.

Het destijds gewenste “eigen 'home'” wordt na onderhandeling met de gemeente 25 jaar later inderdaad verwezenlijkt. Terug naar het najaar van 2008. De inrichting van de kantine contrasteert met het toekomstgerichte beeld dat de muurschildering uit 1998 nog steeds oproept. In de kantine

²⁷ Clubblad VVOO 1948–1973 ter ere van het 25-jarig bestaan van VVOO.

hebben leden in de loop der jaren inmiddels een eigen thuis geconstrueerd. Aan een wand hangen zwart-wit foto's van senioren teams (mannen met overwegend lange haren) uit de jaren zestig, zeventig en tachtig. Ook de tapijtkleedjes op de rechthoekige tafels, de verkleurde bruin-paarse gordijnen en biljarttafel in de hoek dragen een jaren '60 en '70 sfeer uit. Het valt op dat foto's van de twee huidige seniorenteams (waarvan een met etnisch gemengde en de ander met uitsluitend Nederlandse spelers) en zes jeugdteams (voornamelijk met Marokkaanse achtergrond) ontbreken. In tegenstelling tot de muurschildering verwijst de inrichting van de kantine niet naar de toekomst, maar naar het verleden van de club. Een verleden waarvan de buitenstaanders geen deel uitmaakten en dat de meeste Marokkaanse migranten, die eind jaren zeventig naar Nederland kwamen, en hun kinderen niet of nauwelijks herkennen. In de inrichting en het gebruik van de kantine is zichtbaar waaraan leden belang hechten.

[171]

Onderstaand fragment van een observatie in het najaar van 2008 laat zien hoe op dat moment het verleden van een beperkte groep leden nog steeds bepalend is in de inrichting van de kantine en doorwerkt in het heden.

Ik ben op VVOO om te kijken naar de wedstrijden van de thuis spelende teams. In de kantine staat de radio op de zender 100%NL afgestemd, hetgeen als reclame voor deze nieuwe zender door de dj's veelvuldig wordt uitgesproken. Uit de luidsprekers klinkt op dat moment het lied *Ze gelooft in mij* van de in 2004 overleden volkszanger, André Hazes, en een aantal aanwezigen zingen uit volle borst mee. Zes oudere mannen zitten aan een tafel bij het raam. Verder zitten twee mannen aan de bar en de trainer van VVOO 2 loopt de bestuurskamer in en uit. Ik groet de oudere mannen, maar ze reageren niet. 'Dat is hun stamtafel', informeert Joop mij. Hij heeft vandaag bardienst en wij hebben eerder die week kennis met elkaar gemaakt. De mannen spelen kaart en kijken af en toe door het raam naar de wedstrijd van het thuisspelende tweede seniorenteam. De stamtafel staat tussen het raam en de bar en geeft goed zicht op het hoofdveld. Drie mannen van deze groep blijken oud-bestuurders en ook voormalig spelers van VVOO te zijn. Zij vertellen mij later die middag verhalen over het

clubleven en voetbal in de jaren '70 en noemen die periode de 'glorietijd van de club'. Een van de mannen blijkt geen lid, maar buurtgenoot te zijn. Een van de oud-bestuurders merkt op dat het sinds de verhuizing naar het sportpark De Dreef bergafwaarts gaat met de club. De andere mannen reageren mompelend. Één van hen, Fred, zegt nuancerend: 'Jo is altijd zo negatief. Hij wijst naar een zwart-wit foto, waarop Jo en hij te zien zijn als spelers van een team. Als ik hem vraag of er ook foto's van de huidige jeugdteams zijn, loodst hij me mee naar de bestuurskamer. De bestuurskamer is in tegenstelling tot de kantine rommelig en verwaarloosd. Op een grote tafel in het midden van de kamer liggen papieren, pennen, gebruikte plastic koffiebekertjes en spelersspas- sen op een hoop. Enkele deurtjes in een wandkast hangen uit hun voegen en in de hoek staan twee kapotte bureaustoelen. Op het beeldscherm van een computer is een geel post-it papiertje geplakt met "Stuk" daarop geschreven. Fred besteedt geen aandacht aan de rommel en wijst naar een grote zwart-wit foto, die aan één van de wanden hangt. Hij licht toe: 'Dit is een foto van alle jeugdleden bij elkaar en is een aantal jaren geleden gemaakt'. Op de foto staan zowel witte als gekleurde spelers en als ik vraag of deze spelers nog lid zijn, vervolgt hij: 'Dat is toen misgegaan met ouders die niet wilden rijden of teamleider wilden zijn, en ook wat vechtpartijtjes. Foto's van de huidige teams heb ik nog nooit gezien'. Een andere oud-bestuurders licht later toe dat de toenmalige jeugdcommissie, na een conflict met het hoofdbestuur, in 2006 is opgestapt en dat toen ook veel van de jeugdleden naar een andere club zijn gegaan. Als ik vraag naar de rommel in de bestuurskamer neemt Fred me mee naar de keuken en het proviandhok. Het ruikt daar sterk naar frituur. Het gasfornuis ziet er professioneel uit, maar is lang niet schoongemaakt. Vet, sausdruppels en frietresten liggen in het fornuis en op de vloer. In het proviandhok staan dozen met plastic bordjes en bestek, chips, snoepgoed en blikjes 'breezer'. Op verschillende dozen zijn verschillende post-it stickers met data, namen van vrijwilligers over elkaar heen geplakt. In de hoek van het proviandhok staat een grote diepvrieskist. Fred doet de deksel open en laat een propvolle diepvrieskist

zien. ‘Heel veel is over tijd en niet meer te gebruiken. Dat geldt ook voor al dat spul in die dozen. Niemand die dat uitzoekt’, merkt hij op. Hij beklagt zich over het gebrek aan betrokkenheid van vrijwilligers en stelt dat de kantine vroeger beter was georganiseerd. (observatie, 27 september 2008)

De observatie laat een onderscheid tussen de verzorgde en onverzorgde delen van de kantine zien. De bar (met biertap en muziekinstallatie), de ruimte met de stamtafel en het biljart, zijn opgeruimd en worden wekelijks op zaterdagmiddag door een vaste groep (oud)leden gebruikt en onderhouden. De bestuurskamer, de keuken en het proviandhok daarentegen zijn rommelig en vervallen. Dit zijn de ruimten waar voornamelijk de bij de jeugd betrokken vrijwilligers en trainers tijdens trainingsavonden en de wedstrijden op zaterdag gebruik van maken.

[173]

In informele gesprekken met gevestigde leden en oud-leden op zaterdagmiddagen wordt vaak gesproken over de VVOO-kantine als een ‘tweede thuis’. Voor de jeugdleden, hun ouders, de trainers en jeugd coördinator geldt dat op dat moment niet. Op zaterdagochtenden, als de jeugdteams competitie spelen, zijn nauwelijks mensen in de kantine aanwezig. Als ik één van de ouders buiten aan de rand van het veld daarnaar vraag, vertelt hij dat de kantine vaak niet open is en er geen barmedewerkers zijn. Als ik hem erop wijs dat op dat moment de kantine wel open is en ook iemand achter de bar staat, reageert de ouder: ‘Het is daar niet gezellig’. Een andere ouder vult aan: ‘We voelen ons daar niet thuis’.

Aziz, destijds jeugd coördinator en aanspreekpunt voor de buitenstaanders, geeft aan dat het huidige bestuur geen aandacht heeft voor de jeugd en de ouders. Hij ergert zich aan de slechte staat van de bestuurskamer. Die heeft hij nodig voor administratief werk, gesprekken met ouders en de ontvangst van scheidsrechters en teamleiders van bezoekende teams. Hij geeft aan dat graag te veranderen, maar daarvoor geen gehoor vindt bij het bestuur. De betekenissen ‘slechte staat van de bestuurskamer’, ‘niet thuis voelen’ en ‘niet gezellig’ van de ouders contrasteren met het “eigen home” van de oudere leden en ‘een echte kantine’ van de supporter van een uit spelend team in de inleiding van dit hoofdstuk. Foto’s, muziek of artefacten van het jeugdvoetbal, waarmee de Marokkaans-Nederlandse jeugdleden en hun ouders zich kunnen identificeren, zijn in het najaar van 2008 niet in

de kantine te vinden. De inrichting en het gebruik van de kantine is in het verleden gevormd en werkt, ondanks de toetreding van nieuwe jeugdleden, door in het heden van de club. De jeugdleden vertegenwoordigen op dat moment meer dan de helft van de ledenpopulatie.

De doorwerking van het verleden in het gebruik van de kantine is ook zichtbaar bij de viering van het zestigjarig bestaan van VVOO. Aan dit jubileum kan het destijds tweekoppige en kwetsbare bestuur van VVOO nauwelijks aandacht besteden, maar één van de actieve gevestigde leden organiseert in september 2008 een jubileumwedstrijd tegen oud-spelers van FC Utrecht.

[174]

De jubileumwedstrijd

Wat en wie er toe doet in een vereniging wordt ook zichtbaar in het gebruik van de kantine tijdens vieringen, zoals een jubileum. In juni 2008 bestaat VVOO zestig jaar en de twee bestuurders die VVOO dat seizoen overleefden proberen te houden zijn blij met het initiatief van vrijwilligers om iets in het kader van het jubileum te organiseren. Idealiter geven leden met dergelijke vieringen uitdrukking aan een gemeenschappelijk verleden. De jeugdleden, die in het seizoen 2008-2009 meer dan de helft van de ledenpopulatie vertegenwoordigen, delen de laatste acht jaar van het verleden van VVOO. Aan deze laatste gemeenschappelijke jaren wordt echter tijdens het jubileumjaar geen aandacht besteed. Het zestigjarig jubileum van VVOO komt slechts tot uitdrukking tijdens een wedstrijd tussen oud-spelers van VVOO en oud-spelers van FC Utrecht in september 2008.

De beschrijvingen van het gebruik van de kantine tijdens die wedstrijd in deze paragraaf tonen het ontbreken van gemeenschappelijkheid tussen de nieuwkomers en gevestigde leden. Alleen het gedeelte verleden van een beperkt aantal gevestigde leden doet er toe. Tevens laat het zien dat de jeugdleden en hun ouders op dat moment geen positie binnen VVOO hadden. De organisatie van de jubileumwedstrijd is een initiatief van gevestigd lid Sjaak, de trainer en speler van het tweede senioren team. Sjaak wil herinneringen ophalen en de relatie met FC Utrecht tot uiting brengen en daartoe een wedstrijd tussen oud-FC Utrecht en oud-VVOO organiseren. Interim-bestuurder Kees stemt daarmee in. Sjaak is een gewaardeerd lid en heeft een uitgebreid sociaal netwerk in de Utrechtse voetbalwereld. Hij is

oud-voorzitter van de supportersvereniging van FC Utrecht en op dat moment voetbalcolumnist voor het Utrechts Nieuwsblad. Tijdens de eerste vergadering van het interim-bestuur vraagt Henk aan Kees hoe het gaat met de voorbereidingen van de jubileumviering:

Henk: Het is al over vijf dagen en ik weet niet wat er allemaal nog geregeld moet worden.

Kees: Sjaak doet de organisatie en volgens mij loopt het. Alles is op een haar na geregeld. Ik verwacht veel publiek en ook oud-leden. Die zal ik spreken en ik verwacht dat die zich wel weer willen inzetten voor de club.

Frank: Heb je ook de KNVB en andere verenigingen uitgenodigd?

[175]

Kees: [hoofdschuddend]: De KNVB en gemeente zijn op de hoogte gesteld en ik verwacht dat er wel iemand komt, maar ik wil geen formele poespas met bobo's. Gewoon een hapje en een drankje en naar een voetbalwedstrijd kijken. (veldnotitie, 8 september 2008)

Kees spreekt de verwachting uit dat hij de avond van de jubileumwedstrijd veel oud-leden zal spreken, die wellicht bereidt zijn om zich weer voor de club in te zetten. Dat pakt echter anders uit. De middag voor de jubileumwedstrijd staat in de bestuurskamer een volle doos met nog niet uitgedeelde flyers, waarop de jubileumwedstrijd wordt aangekondigd. Aan de wedstrijd is door Sjaak, Henk en Kees binnen de vereniging weinig ruchtbaarheid gegeven. Via de contacten van Sjaak besteden lokale media hier wel aandacht aan. In het Utrecht Nieuwsblad²⁸ staat een week voor de wedstrijd een artikel over het zestigjarig bestaan van VVOO en een aankondiging van de wedstrijd. In het artikel wordt gesproken over "Utrechtse voetbalhelden die het tegen oud-leden van de Utrechtse voetbalclub VVOO zullen opnemen". Ook wordt een samenvatting gegeven van de situatie van de club:

"Voetbal Vereniging Onder Ons, kende de laatste jaren roerige tijden, maar kijkt weer vol goede moed vooruit naar de toekomst. Sportcomplex De Dreef in Overvecht ondergaat een grootschalige

²⁸ Utrechts Nieuwsblad, 6 oktober 2008.

ONDER ONS

verbouwing en de club telt twee seniorenteams, drie jeugdteams en zeven zaalvoetbalteams”.

Echter, het vooruitkijken naar de toekomst is tijdens de jubileumwedstrijd niet aan de orde. Die avond is een fysiek-sociale scheiding tussen de gevestigde (oud)leden en de nieuwkomers zichtbaar, zoals blijkt uit de volgende observatie:

[176]

Als ik de avond van de wedstrijd aankom bij VVOO valt me een ‘mensvrije’ strook tussen het voetbalveld en de kantine op. Het is opvallend, omdat het druk en levendig is op het terrein. De mensvrije strook toont een fysieke grens tussen de buitenstaanders, die langs het veld staan, en de gevestigde leden in de kantine en op het terras daarvoor. Het terras biedt mooi zicht op het hoofdveld waar de wedstrijd tussen Oud VVOO en Oud FC Utrecht wordt gespeeld. Ook in de kantine is het druk en heerst een geanimeerde stemming. Kees zit aan de bar op zijn vaste plek aan de raamkant van de kantine. Het is een strategische plek. Het geeft zicht op de hele kantine, op het wedstrijdveld en je kunt tegelijkertijd een drankje bestellen. Ik loop naar hem toe en maak een praatje. Hij is minder spraakzaam dan anders. Met zijn eerdere verwachtingsvolle uitspraak tijdens de laatste bijeenkomst van het interim-bestuur in mijn achterhoofd valt het me op dat Kees met niemand contact heeft en slechts naar de wedstrijd kijkt. De spelers op het verlichte veld, het publiek langs de lijn en de levendigheid op het terras en in de kantine vormen een betoverend schouwspel. De wedstrijd zelf is niet spannend. De oud-spelers van FC Utrecht zijn wat techniek en conditie betreft duidelijk beter en het VVOO elftal staat het grootste deel van de wedstrijd bij het eigen doel te verdedigen. Naast bestuursleden zijn ook lokale politici en ambtenaren aanwezig. Ik maak een praatje met één van de ambtenaren over de renovatie van het sportpark. Hij is verantwoordelijk voor het Utrechtse sportaccommodatie-beleid en legt me uit dat de sportaccommodaties een grote uitgavenpost voor de gemeente zijn. Hij vraagt me naar de ontwikkelingen binnen de club en vertelt dat de sloop van de oude sporthal enige vertraging heeft opge-

lopen. Hij verwacht dat de sloop in oktober gaat beginnen en het nieuwe sportcomplex dan nog voor de zomer nog geopend kan worden. Ik ga op zoek naar Kees en wil hem vragen naar de mogelijke inzet van oud-leden voor de club, maar kan hem niet vinden. Als ik naar hem informeer, geeft Henk aan dat Kees boos naar huis is gegaan. (observatie, september 2008)

De buitenstaanders staan buiten en de gevestigde leden binnen de kantine. Enkele dagen na de jubileumwedstrijd verschijnt een verslag van de wedstrijd in het Utrechts Nieuwsblad. Het is ondanks de uitslag (0-12) een enthousiast verslag en geschreven door gevestigd lid Sjaak. In onderstaand fragment uit het krantenartikel beschrijft Sjaak de lol onder de spelers, respect voor de voetbalhelden van FC Utrecht en herinneringen aan het VVOO van vroeger. [177]

“Zelf stond ik in de mandekking tegen Johan van der Hoof. U weet wel die van Helmond Sport ooit. Nog zo strak als een plank en super fit. Met mijn 92 kilo schoon aan de haak had ik het na 20 minuten wel gezien en heb even om een wissel gevraagd. Vanaf de bank kon je pas echt goed zien wat er bij FC Utrecht nog aan voetbal kwaliteiten rondloopt. De jonkies mochten het laatste gedeelte van de wedstrijd afmaken. Noodgedwongen moest ook ik nog 20 minuten aan de bak. Maar zelfs in het veld kon ik genieten van de acties van de kanjers van weleer. Na het laatste fluitsignaal werden de handen geschud en kon men gaan douchen. In en buiten de kantine kregen de toeschouwers alle gelegenheid om nog eens terug te gaan in de tijd met de spelers van FC Utrecht. [...] Oud FC Utrecht bedankt voor de geweldige avond en de uitslag van 0 - 12 gaat toch met trots de boeken van VVOO in. Niet vergeten, zonder de fans geen voetbal.” (AD/UN, 28 september 2008)

De observatie die avond en het verslag van Sjaak daarvan doen eerder denken aan een reünie dan aan een jubileum. De wedstrijd en het feest daarna in de kantine staan uitsluitend in het teken van het door gevestigde en oud-leden gedeelde verleden. Ook waar Sjaak in zijn verslag zich richt tot dé toeschouwers, worden de, die avond ook ruimschoots aanwezige, jeugdle-

den en hun ouders buiten beschouwing gelaten. De jubileumwedstrijd is het initiatief van Sjaak, die herhaaldelijk uitspreekt dat hij een “VVOO hart” heeft. Daarmee lijkt hij te doelen op de club waar hij sinds zijn jeugd lid van is en op de groep leden met wie hij die ervaringen uit het verleden nog steeds deelt. Ook de door Kees verwachte betrokkenheid en mogelijke inzet van oud-leden voor VVOO blijft uit. Als ik naderhand met medebestuurders over de teleurstelling van Kees spreek en hen vraag of zij de teleurstelling delen, geven ze aan dat de meeste oud-leden geen binding meer met de club hebben. Veel leden zijn verhuisd en wonen niet meer in de buurt, spelen geen voetbal meer of zijn lid geworden van een andere club. Hiermee representeert het gebruik van de kantine tijdens de jubileumwedstrijd een gemeenschappelijk verleden van gevestigde leden, waarvan de buitenstaanders fysiek en sociaal geen deel uitmaken. Het gebruik van de kantine tijdens de jubileumwedstrijd laat een fysiek-sociale scheiding zien tussen de gevestigden en buitenstaanders onder de leden. Voor de buitenstaanders is de kantine die avond niet de besloten, warme en behaaglijke ‘place’. Zij maken dan geen deel uit van de geanimeerde sfeer en “geweldige avond”. Die avond ‘belichamen’ de oud-leden en gevestigde leden de kantine en blijkt er geen ruimte te zijn, en/of te worden ingenomen door de nieuwkomers. Weliswaar bood de viering van het zestigjarig bestaan van VVOO een mogelijkheid voor gezamenlijkheid in de kantine als ‘boundary place’ van alle leden, maar deze werd door het interim-bestuur en leden niet als zodanig gezien en aangegrepen.

Een nieuw ‘eigen’ home

‘t Paviljoen is in de loop der jaren geconstrueerd als een besloten, behaaglijke en warme ruimte voor de gevestigde leden van VVOO. De toetreding van jeugdleden en ouders met Marokkaanse achtergrond brengt een decennium lang geen verandering in deze constructie, behalve dat zij ook in de kantine komen. Zij hebben die jaren geen positie binnen de club om invloed uit te oefenen op de inrichting en het gebruik van de kantine. De kantine symboliseert in het najaar van 2008 een ongelijke sociale verhouding tussen twee groepen leden binnen de club. Na de gemeentelijke interventie en de start van het interim-bestuur komt daar in de jaren 2009-2011 verandering in. Gevestigde leden zeggen in die periode hun lidmaatschap op. De teleurstelling (en wellicht het verdriet) van Kees tijdens de jubileumwedstrijd

krijgt steeds meer zeggingskracht. De jeugdleden en ouders die als vrijwilliger actief zijn nemen dan meer positie in en de machtsbalans binnen VVOO verandert.

Gedurende de transitiejaren, tussen 2008 en 2012 verandert ook de inrichting van de kantine. De intrede van Aziz en Fatima in 2009 in het bestuur geeft formeel ruimte aan de buitenstaanders om van kantine ook hun thuis te maken. Er ontstaat een nieuw eigen 'home'. Zo knappen enkele vrijwilligers de bestuurskamer op. De wand met de muurschildering wordt gewit en voorzien van een breedbeeldtelevisie, waarop continue nieuws en sport te zien is. Ook de biertap-installatie wordt weggehaald en op de vrijgekomen plaats staat een grote theekan. Het bord met daarop 't Paviljoen wordt vervangen door een bord met de nieuwe clubnaam en clublogo. De in de tussentijd nieuwe verenigingsmanager vertelt me dat het nieuwe bestuur ook ideeën heeft om op de gewitte wand, naast het televisiescherm, een nieuwe schildering te maken. Het plan is om een afbeelding van voetbalinternational Ibrahim Affelay op de muur te schilderen. Affelay is een Nederlandse voetbalinternational met Marokkaanse achtergrond, jeugdidool en in de wijk Overvecht opgegroeid en bezocht in 2013 VVOO. De eerder beschreven oudleden die op de zaterdagmiddag de club bezochten komen dan niet meer naar de kantine. Als ik in Fred in november 2011 in de buurtsupermarkt aanspreek, zegt hij daar het volgende over:

[179]

‘We herkennen de club niet meer. We spreken nu af bij de biljartclub van het nieuwe buurtcentrum’.

Het voor deze voormalige leden vertrouwde Paviljoen met bekende barvrijwilligers, muziek, inrichting en de wedstrijden van het seniorenteam – waarvan zij de spelers kenden – bestaat niet meer. Voor hen is de kantine een 'space' geworden.

5.3 Het fysieke is ook sociaal

De foto's, de biertap, de muurschildering, de biljarttafel en de vervallen bestuurskamer in de kantine van VVOO in 2008 zijn in termen van Gagliardi (1992:4) te beschouwen als 'remains and markers of organizational life'. De hegemonie van een relatief beperkt aantal gevestigde leden op sleutelposities (in het bestuur en kantinecommissie) houdt deze 'overblijfselen'

van de gevestigde VVOO-cultuur lang in stand. Het laat zien hoe de kantine van VVOO geen neutrale ruimte is, maar dat deze is ingebed in historisch gegroeide sociale relaties en machtsverhoudingen. De beslotenheid en behaaglijkheid van de kantine als *place* blijft bestaan, maar wordt tijdens de transitie met een andere inrichting en artefacten vorm gegeven. De schetsen laten ook zien dat de ‘perceived space’, de materiele inrichting en decoratie van de kantine, hier in- en uitsluitend doorwerkt. De kantine als ‘stilzwijgende niet menselijke actor’ blijft voor iedereen toegankelijk, maar is tegelijkertijd een mechanisme dat selecteert en uitsluit (Latour, 2005). De nieuwkomers ervaren een lange periode – tussen 2000 en 2008 – de kantine niet als ‘een thuis’. Met de toetreding van Aziz en Fatima tot het gemengde [180] bestuur en hun bezit van de kantinesleutel, verschuift ook de machtsbalans binnen de club en ontstaat ruimte voor de buitenstaanders om de kantine en inrichting daarvan sociaal te reconstrueren.

Bier, thee en halal burgers

De Ruijter geeft in zijn beschrijving van een maatschappelijke arena aan dat “de bestaande constellatie bepaalt in hoeverre nieuwkomers de gelegenheid krijgen zich een positie in die arena te verwerven .. of in hoeverre hun een positie wordt toegewezen” (1998, p. 29). De onderstaande situatieschets laat deze positiestrijd zien tussen de gevestigde leden en de buitenstaanders. De strijd manifesteert zich in identificaties met het ogenschijnlijk triviale aanbod van eten en drinken in de kantine van VVOO.

Met de gemeentelijke interventie in VVOO, waarin externe bestuurders de opdracht krijgen de club weer gezond te maken en een gemengd bestuur te formeren, veranderen de bestaande praktijken en sociale verhoudingen van de club. De buitenstaanders beginnen het bestaande gebruik van de kantine en artefacten van de gevestigde clubcultuur ter discussie te stellen en spreken uit zich niet thuis te voelen. De verschillende betekenissen die aan culturele materialisaties worden toegekend en daarmee samenhangende claims door groepen leden op het gebruik van de kantine komen tot uiting tijdens een algemene ledenvergadering in het najaar van 2008. In het verleden werden voor deze ledenvergaderingen uitsluitend senioren leden uitgenodigd. Maar in het kader van de ontwikkeling van het jeugdvoetbal en ouderbetrokkenheid had het interim-bestuur besloten deze keer ook ouders

uit te nodigen. Tijdens die ledenvergadering stelt het interim-bestuur zich aan de leden voor en worden de plannen voor de toekomst gepresenteerd. Aangezien de vorige ledenvergadering twee jaar geleden was, ziet het bestuur de ledenvergadering ook als een gelegenheid om te horen wat onder de leden leeft. In een veldnotitie van deze ledenvergadering worden de verschillende groepsgebonden betekenissen zichtbaar.

Na de presentatie van de plannen van het interim-bestuur vraagt Frank, de nieuwe voorzitter, aan de 41 aanwezigen of er vragen zijn. Het blijft lang stil. Circa dertig ouders van jeugdleden zitten, met hun jas aan, op stoelen, in een van de hoeken van de kantine. Aan de bar zitten twee vertegenwoordigers van de zeven zaalvoetbalteams en acht spelers en teamleider van het tweede senioren team op barkrukken. Achter de bar staan de vrijwilligers van de kantinecommissie en in het midden van de kantine zitten de bestuursleden rondom een projectiescherm. Hierop staat een sheet met de uitgangspunten van het beleidsplan geprojecteerd. Dan reageert Fatima: 'Eerlijk gezegd, kom ik niet graag in de kantine en ik vind het ook niet goed als mijn zoon hier komt. Er zijn alleen ongezonde dingen te koop. Waarom kunnen we hier eigenlijk geen kop thee kopen? En misschien ook wat gezond eten en drinken voor de kinderen'. Er ontstaat commotie onder de aanwezigen. Ook twee vaders stellen vragen over het aanbod en de inrichting van de kantine. 'Als je het hier niet gezellig vindt, dan kom je toch lekker niet', reageert een speler van het tweede seniorenteam op. De opmerking van de speler lokt boze blikken uit van verschillende ouders. De speler vraagt vervolgens of het interim-bestuur binnenkort weer eens een feest organiseert. Hij geeft aan dat het lang geleden is en ook goed voor de financiële situatie van de club. Aziz, de clubondersteuner die de jeugd organiseert vraagt of de bestuurskamer opgeknapt kan worden. Hij geeft aan de bestuurskamer een rommel is, met kapotte kastjes en stoelen en dat naar de scheidsrechters en bezoekende clubs geen goede indruk geeft. Ook meldt hij dat de computer in de bestuurskamer, die hij nodig heeft voor wedstrijd informatie van de voetbalbond en de ledenadministratie, niet meer werkt. Johan, de kantinemedewerker, re-

ageert vanachter de bar: 'Ik heb afgelopen weken in mijn eentje al het buitenwerk van de kantine geschuurd en geschilderd. Laat een ander ook maar eens iets oppakken'. Vervolgens vraagt een speler van een van de zaalvoetbalteams waarom de kantine op vrijdagavond niet meer open is. Hij geeft aan dat de zaalvoetbalwedstrijden in de naastgelegen sporthal gespeeld worden, maar dat daar geen bar is. Hij geeft aan ook te spreken voor de andere teams, en zich buitengesloten te voelen. Hij legt uit dat in het verleden veel spelers na afloop van de wedstrijd iets kwamen drinken in de kantine en dat dat nu niet meer mogelijk is. Dan vraagt een speler van het tweede seniorenteam aan Frank hoe het kan dat geld uit de kas wordt gestolen. Frank is hiervan niet op de hoogte en moet een antwoord schuldig blijven. Dan vervolgt de speler: 'Wij besteden hier iedere zaterdag honderden euro's aan de club en dan laten jullie het geld gewoon stelen'. Frank maant iedereen tot rust en probeert de vergadering voort te zetten. Hij geeft aan dat de middelen en het aantal vrijwilligers op het moment beperkt zijn en niet aan alle wensen kan worden voldaan, maar zegt toe afspraken te maken met de kantinecommissie om beter aan te sluiten bij de wensen vanuit de leden. (veldnotities, december 2008)

Fatima, moeder en lid van de jeugdcommissie, spreekt zich uit over het gebruik van de kantine en doet daarmee een poging om een positie te verwerven. De reactie 'Als je het hier niet gezellig vindt, dan kom je toch lekker niet' van de speler van VVOO2 laat zien dat Fatima nog niet de positie krijgt toegewezen om zich kritisch uit te laten. Ook de kritische vraag van Aziz over de verwaarloosde bestuurskamer, roept direct een reactie waarin Aziz's 'recht van spreken' ter discussie wordt gesteld. De stigmatisering en de reacties van de gevestigde leden, tonen de gevoelde bedreiging van hun gevestigde cultuur binnen VVOO. Die gevestigde cultuur manifesteert zich in de kantine en is nauw verbonden met wat verschillende sportonderzoekers de 'derde helft' van de wedstrijd noemen (Verweel, Janssens & Roques, 2007; Boessenkool et al., 2011). Dit is een moment waarop spelers van een team, al dan niet met de tegenstanders, na afloop van de wedstrijd aan de bar de recente ervaringen delen en gezamenlijk iets drinken en/of eten.

Voor veel (volwassen) leden van een sportvereniging zijn bier, friet en bitterballen belangrijke elementen van deze ‘onder ons beleving’.

Collins & Vamplew (2002) beargumenteren in hun studie naar de historische relatie tussen sport en alcohol dat ondanks een verandering van de publieke opinie over de effecten van alcoholgebruik, wettelijke en regels en de algemene onderkenning van de schadelijke effecten, de relatie tussen sport en alcohol cultureel diepgeworteld blijkt. Zo geven de auteurs voorbeelden van heersende opvattingen over het samen drinken als onderdeel van ‘teampay and teambuilding’. Ook leggen zij de relatie met de commercialisering van de sport waarin bierbrouwerijen kantines, grote sportevenementen en sportaccommodaties sponsoren. In de gevestigde clubcultuur van VVOO neemt bier een prominente plaats in. De eerder besproken web-sitetekst en de centrale plaats van de bar met biertapinstallatie in de kantine laat zien dat bier belangrijk is voor de gevestigde leden van VVOO. De uitgebreide tapinstallatie, geroutineerde inkoop van bier (de leverancier had destijds een eigen sleutel(!) van de kantine), de grote frituren en overvolle diepvrieskist laten zien dat de kantine hierop is ingericht. De relatieve buitenstaanders zien het alcoholgebruik met lede ogen aan en hebben bedenkingen bij deze gebruiken. Dit blijkt uit de observatie van de ledenvergadering, waarin Fatima daar vragen over stelde.

[183]

Tijdens de ledenvergadering belooft de voorzitter een aanpassing van het aanbod met de kantinecommissie te bespreken. Twee weken na die ledenvergadering staat de bestuursvergadering in het teken van de financiële situatie en maatregelen naar aanleiding van de opmerkingen van de leden tijdens de ledenvergadering. Afgesproken wordt dat de voorzitter met de barmedewerkers afspraken maakt over de aanpassing van het aanbod.

De heftige reactie van een barmedewerker in onderstaande observatie laat de weerstand tegen deze verandering zien:

Direct na de bestuursvergadering loop ik met Frank en Kees naar de bar om een afspraak te maken met de barmedewerkers. Frank vraagt aan Ari welke ideeën hij over de aanpassing van het assortiment heeft. Ari is al jaren actief, als voetballer en trainer voor de jeugd en beheert op dat moment de kantine. Hij is bijna iedere dag aanwezig op de club, draait de bardiensten en maakt geregeld

ONDER ONS

ook de kantine en kleedkamers schoon. Ari reageert heftig op de vraag van Frank:

‘We gaan geen thee of halalvlees verkopen in onze kantine. Over mijn lijk.’

Frank geeft aan dat hij in de ledenvergadering, waar Ari ook aanwezig was, met de leden afgesproken het aanbod in de kantine aan te passen. Ari kijkt Frank strak aan en schreeuwt:

‘Jij bent gewoon de club aan de Marokkanen aan het verkopen!’

[184]

Ari loopt vervolgens boos de kantine uit. Kees verontschuldigt zich voor het gedrag van Ari en geeft aan dat hij met Ari zal gaan praten. (veldnotitie, december 2008)

In overeenstemming met Cohen’s argument werden de gevestigde leden door de kritische vraag van Fatima heel gevoelig voor de eigen gedeelde betekenissen aan het drinken van bier, de bitterballen en de koffie. Zij voelden de vraag om thee als een bedreiging van de betekenissen die zij gaven aan het drinken van bier, en bekrachtigden als reactie de symbolische grenzen van de eigen groep. Ari articuleert door zijn stelligheid het wij-zij onderscheid binnen VVOO en maakt daarin de thee en het halalvlees heel belangrijk.

Als ik later aan barmedewerker Johan naar de reden van het merkwaardige ‘thee-embargo’ vraag, haalt hij na wat zoekwerk van achter de bar een grote theedoos tevoorschijn. De doos was in één van de kastjes achter de bar onder papier weggestopt. Hij geeft aan dat deze altijd op de club is geweest en om een of andere reden is weggestopt. Johan plaatst de theedoos dan weer zichtbaar op de bar.

Echter, hiermee is de kwestie niet afgedaan. In een volgend overleg van het bestuur met de barmedewerkers wordt over de gang van zaken in de kantine gesproken. Ari, heeft zich voor het overleg afgemeld en verschijnt niet meer op de club. De kantine-inkomsten vertonen nog steeds geen verbetering.

ring en de vrijwilligers hebben onderling onenigheid. In een gesprek over de ontwikkelingen bij VVOO met Nawaz, de betrokken VSU medewerker, geeft hij aan de weerstand van de gevestigde leden te begrijpen en redeneert hij als volgt:

‘De club kan niet draaien op halalsnacks en thee. De ouders drinken alleen maar thee en dat geeft onvoldoende omzet. Je hebt gewoon leden nodig die bier drinken’ (veldnotitie, 23 februari 2009).

In het gesprek vertelt Nawaz ook dat hij samen de gemeente-ambtenaar, bezorgd is over de financiële situatie van de club en de ‘return of investment’ van de gemeentelijke subsidies.

[185]

De aanpassing van het aanbod in de kantine en de weerstand bij de gevestigde leden onder de barmedewerkers markeert de buitenstaanders als ‘space invaders’, die steeds meer positie nemen in de club. De ruime vertegenwoordiging van ouders bij de ledenvergadering en de toezegging van Frank om het kantine-aanbod aan te passen symboliseert een machtsverandering binnen VVOO. Zowel de vraag van Fatima alsook de krachtige reactie van Ari articuleren een wij-zij onderscheid tussen de thee-drinkende buitenstaanders en de bierdrinkende gevestigde leden van de club. De uitspraak van Nawaz over het verenigingsbelang van bierdrinkende leden bekrachtigde dit onderscheid.

Enige tijd later wordt op de zaterdagochtenden ook ‘Marokkaanse thee’ geserveerd in de kantine. Ahmed, vader van een jeugdspeler, staat achter de bar en vertelt dat hij die ochtend ‘speciale’ verse munt uit Marokko heeft gekocht. Hij schenkt met een glimlach kokend water in glazen met gedroogde groene thee zit en doet daar grote scheppen suiker in.

In die periode start ook de verkoop van halalsnacks in een speciaal daarvoor aangeschafte frituurpan. In een interview met Johan een jaar later bagatelliseert hij de weerstand tegen thee en ‘halal’ aanbod als volgt:

“Ja, dat halal heeft heel veel gedoe gegeven. Ja, als het misschien beter uitgelegd was. Enne, ja, misschien in een keer omgezet was naar halal, dan had er niemand denk ik daar moeite mee gehad. Maar nu werd het ja, [...] men kende het niet en ‘en wat een boer

niet kent, dat vreet ie niet'. Kijk, zoals het toen op die laatste barbecue ging. Toen werd al het halalvlees op de barbecue gelegd werd en nou ja, ik had een keer wat gehaald en [...] een keer een hamburger of twee keer is genoeg. Toen wilde ik nog een keer, en toen was alles op" (interview Johan, september 2011).

[186] Ondanks het nieuwe aanbod van thee en halal snacks, duurt het nog een half jaar voordat de prijslijst wordt aangepast. Dit tot ergernis van de nieuwkomers, die tussentijds als statement een zelfgemaakte aangepaste prijslijst ophangen. Deze wordt door Johan verwijderd, aangezien 'de prijslijst' een zaak van de kantinecommissie is. Na een conflict hierover in het bestuur maakt Johan uiteindelijk een nieuwe prijslijst. Ondanks dat steeds meer nieuwkomers taken oppakken binnen de vereniging en initiatieven nemen om de kantine als 'eigen home' te gebruiken, maken ze nog geen deel uit van de kantinecommissie. Die positie hebben de nieuwkomers nog niet toegewezen gekregen. De kantinecommissie bestaat dan nog uit uitsluitend gevestigde leden en die hebben hun eigen voorkeuren in het aanbod van eten en drinken. Op basis van de sleutelposities en routines in het gebruik van de kantine worden de belangen van de gevestigde leden behartigd en niet de belangen van de nieuwkomers.

5.4 Sleutelposities

De Ruijter (1998, p. 29) staat in zijn beschrijving van de maatschappelijke arena ook stil bij de vraag wie toegang tot de arena heeft. De meeste kantines zijn, indien open, vrij toegankelijk voor leden, bezoekers en betrokken buurtbewoners. Kantines zijn in die zin, publiek-private ruimten. Maar welke leden hebben toegang en op welke momenten. Onderstaande schetsen laten zien dat de kantine van VVOO geen neutrale ruimte is, maar verweven met tradities, routines en voorkeuren van de leden met sleutelposities in de vereniging.

De sleutel

De kantine is ook voor de leden van VVOO niet zomaar te betreden. De deur moet open zijn, of moet je open kunnen maken met een kantinesleutel. Voor de toegang ben je afhankelijk van een beperkte groep leden op sleutelposities in het bestuur en de kantinecommissie. Alleen de interim bestuurs-

leden, de coach van het tweede seniorenteam, de oud-leden die wekelijks voor een drankje, kaartspel of biljart kwamen, en de vrijwilligers van de kantinecommissie die op zaterdagmiddag kantinedienst draaien, zijn in het najaar van 2008 in het bezit van een kantinesleutel. Eén van die vrijwilligers is in die periode dagelijks op de vereniging is. De kantine is letterlijk zijn thuis, blijkt tijdens een bestuursvergadering. Kees meldt daarin dat hij hem na een pittig gesprek heeft gevraagd de club te verlaten. Kees legt uit dat het betreffende lid schulden heeft, verschillende keren op de club heeft geslapen en op die momenten dure internetsites op kosten van de club heeft bezocht.

In een interview met Johan, destijds barmedewerker, vraag ik naar het gedrag en vertrek van dit lid geeft hij aan dat dit te maken heeft met het ontbreken van toezicht in die periode: [187]

“En het is ook geweest dat bleek dat de kantine-opbrengst verdwenen was. Er zijn vreselijke fouten gemaakt natuurlijk. Als je dat geld te lang in de kas houdt, dan is het weg natuurlijk. Het kan er wel een nacht in zitten. Maar als je dat weet en je ook nog weet hoe je daarbij moet komen, en dat het vrij toegankelijk is. Ja, dan is het geld weg natuurlijk. Je moet niet denken van ‘het komt wel een keer en het ligt daar wel veilig’. Nee, het lag daar niet veilig. Daarmee is natuurlijk ook het schip wel de verkeerde kant opgegaan.” (interview Johan, 21 september 2011)

Het sleutelbeheer is een terugkerend agendapunt tijdens bestuursvergaderingen. Frank en Mimoun, de twee externe interim-bestuurders, willen dat iedere groep binnen de vereniging een sleutel tot zijn beschikking krijgt, zodat de kantine een thuis voor alle leden kan worden. Kees en Henk hebben daar moeite mee. Zij beargumenteren dat die periode geld uit de kas verdwijnt en geen zicht is op alle sleutels die in omloop zijn. Zij stellen voor om nieuwe sloten op de deuren te laten zetten, een beperkt aantal sleutels te bestellen en op een lijst de gebruikers te registreren. Tijdens die vergadering wordt afgesproken, dat in de tussentijd Kees of een lid van de kantinecommissie op de trainingsavonden en wedstrijddagen aanwezig zal zijn. Deze oplossing leidt echter niet altijd tot toegang tot de kantine voor de

jeugd en ouders. Zo laat ook de observatie van het jeugdtoernooi in de inleiding van dit proefschrift zien.

[188] Als ik die middag van het jeugdtoernooi aan Kees en Ramon vraag waarom ze juist tijdens het jeugdtoernooi de kantine schoon willen maken en de deur op slot doen, geeft Kees aan dat ze de kantine bij aankomst te smerig was om open te stellen. Hij is verontwaardigd dat verder niemand op de club zich bekommert om het onderhoud en het schoonmaken van de kantine en wilde er in ieder geval zeker van zijn dat de kantine voor komende zaterdag schoon zou zijn. De prijsuitreiking van het jeugdtoernooi vindt aan het eind van de dag wel plaats in de kantine. Op een schone, en inmiddels droge, vloer. Aziz komt na afloop naar me toe en uit zijn frustratie over de gesloten kantine. Hij spreekt me aan als lid van de werkgroep en zegt:

‘Dit kan toch niet. Het is hier altijd hetzelfde liedje. We proberen hier iets op te bouwen en zij [wijst naar Kees en Ramon] werken alleen maar tegen. Ik kan zo niet werken. Ik schaam me dat ik deze kinderen en de ouders als gasten niets aan kan bieden, zelfs geen toilet. Wat gaan jullie als bestuur hier nu mee doen?’ (veldnotitie, 18 mei 2009)

De belangen van Kees en Aziz verschillen en daarmee ook de claim op het gebruik van de kantine. Aziz wilde gastheer zijn en een succesvol jeugdtoernooi organiseren. Kees wilde een schone kantine ter voorbereiding van de zaterdagmiddagactiviteiten. Aziz heeft dan nog geen positie binnen VVOO en is afhankelijk van de leden die wel een sleutel hebben. De openstelling van de kantine hangt ook samen met de momenten in de week die historisch en cultureel zijn gedefinieerd als VVOO dagen.

Zaterdag of zondag open

Bij VVOO is de zaterdagmiddag historisch gegroeid als het moment in de week waarop de seniorenteams spelen en de zich daarmee identificerende leden naar het ‘eigen home’ komen. De foto’s aan de wand en de vervallen bestuurskamer, die voor deze geroutineerde groep op zaterdagmiddag geen functie meer vervult (de teamleider van het seniorenteam vult de wedstrijdformulieren in aan de stamtafel van de oud-leden), symboliseren de

voorkeuren van de gevestigde leden van VVOO. De buitenstaanders (jeugd, zaalvoetballers en andere senioren voetballers) die op andere momenten trainen en wedstrijden spelen delen die identificatie met de zaterdagmiddag niet. VVOO speelde vanaf de oprichting in 1952 haar wedstrijden op zaterdag en was bij KNVB en de lokale media bekend als een zogenoemde 'zaterdagclub amateurs zesde klasse'. Het onderscheid tussen een zondag en een zaterdagclub is gebaseerd op de competitiedag en deze wordt bepaald op basis van voorkeur van de teams. Johan legt tijdens een interview uit dat de leden van oudsher de zondag reserveerden voor het bezoeken van familie. De zaterdagochtend werden boodschappen gedaan en de middag en avond waren voor de vereniging. De buitenstaanders daarentegen hebben de voorkeur om op zondag te voetballen. Zij werken veelal op de zaterdag, doen dan ook boodschappen, en koken voor de aankomende week. De kritiek op ouders dat ze niet bereid zijn om te rijden voor de wedstrijden van hun kinderen op de zaterdagochtend, en de afwezigheid op de club, is voor die ouders dan ook niet gegrond.

[189]

De identificatie met de zaterdag als 'clubdag' is diepgeworteld bij de gevestigde leden. Dit blijkt tijdens een vergadering van het interim-bestuur, waarin een voorstel van Aziz, destijds coördinator van de jeugd, wordt besproken. Aziz heeft Frank gevraagd of het komende seizoen ook op zondag gevoetbald kan worden. Een aantal ouders van jeugdleden wilde graag lid worden en competitie gaan spelen, maar vonden de zaterdag in verband met werk en familieverplichtingen lastig. Aziz beargumenteert dat de club hiermee ouders meer aan de vereniging kan binden en biedt aan om het zondagvoetbal te organiseren. Tijdens de vergadering wijst Frank, interim-voorzitter, het voorstel van de hand. Hij beargumenteert dat in het beleidsplan is vastgesteld dat VVOO vanwege een tekort aan vrijwilligers voorlopig alleen op de zaterdag voetbal kan organiseren. Ik suggereer tijdens een vergadering om de voor- en nadelen nog eens te bezien en Frank reageert daar fel op.

Frank: Je hebt ook je akkoord voor het beleidsplan gegeven en je begint nu te draaien.

Ik: We hebben tijdens de eerdere discussie in het bestuur nog niet

ONDER ONS

het argument van Aziz gehoord en daarin vind ik het verzoek van de ouders wel relevant. Meer ouderbetrokkenheid staat ook in het beleidsplan.

Frank: Ik wil hier niet verder over discussiëren. Op dit moment zijn we nog niet eens in staat om voetbal op de zaterdag te organiseren. Het is dus niet verstandig om iets nieuws op de zondag te beginnen. Wie moet dan in de kantine staan en de kleedkamers, de wc's schoonmaken? Je hebt daar organisatie en vrijwilligers voor nodig. Einde discussie.

Ik: Waarom einde discussie? Dit is een belangrijk issue. Jij hebt je mening kunnen geven en nu mag ik daarop reageren. Het is niet

[190]

alleen een kwestie van formele beleidsteksten.
Johan: VVOO is een zaterdagclub en is dat altijd al geweest.
(veldnotities, maart 2009)

Johan vertelt tijdens een interview over VVOO als zaterdagclub het volgende:

“De familie Borremans, de familie Van der Linden, De Lange, Janssen zoals ik al zei, zo heb je nog wel een paar takken, die van kleins af aan waren blijven hangen bij de club en de kinderen van de kinderen. Zo was het een beetje gegroeid in de loop van de jaren. Er waren natuurlijk wel een hele boel voetbalclubs hier in Utrecht. Een aantal dus met een katholieke inslag, of met een christelijke inslag en dat had VVOO dus niet. Sommige mensen die kozen daar dus voor. Ik kan me dus ook niet herinneren, ja, misschien dat dat ooit een keer geweest is, ik denk dat dat 1 januari op zondag was, maar dat op zondag ooit de kantine open geweest is bij VVOO. Ja, misschien om schoon te maken of een lamp te vervangen, maar niet voor activiteiten.” (interview Johan, 21 september 2011)

Waarom was dat?

“Ja, de zaterdag vond men toch de dag om te voetballen en dat was helemaal niet omdat er veel kerkelijke families rondliepen die zeiden we moeten naar de kerk. Nee, de zondag was dan toch voor familie of om uit te rusten. Het was zeker niet religieus. Men wil-

de geen verplichtingen hebben op zondag. Niet bij de voetbalclub.”

Er wordt besloten nog te wachten met het opstarten van zondagvoetbal en Aziz wordt gevraagd dat aan de betreffende ouders te melden. In termen van Dale and Burrell (2008) zag ik in het verzoek van Aziz de onbegrensde mogelijkheden van de kantine en het voetbalveld als ‘space’ voor toekomstige gebruikers, terwijl Frank en Johan beide omgevingen zagen als ‘places’ van de bestaande gebruikers en het voorstel van Aziz als bedreiging, als een ‘space invasion’ (Puwar, 2004).

5.5 De tastbare ontwikkeling van de maatschappelijke verhoudingen

[191]

Sociologische ouderdom, woonduur, lidmaatschapsduur als bronnen voor de superieure positie van de gevestigden gaan ook over de fysieke aspecten van sociale relaties. De kantine is zo’n fysiek aspect waar die positie tot uitdrukking komt en wordt gebracht. “Bodies do not simply move through spaces but constitute and are constituted by them”, zegt Puwar hierover (2004). De kantine constitueert de bestaande verhoudingen en is een uitdrukking van de macht van de gevestigde leden als eerste actor, dat een strijdperk wordt als buitenstaanders als tweede actor de machtsonbalans betwisten. De kantine stuurt het gedrag van de leden en beïnvloedt de ontwikkeling van gevestigden-buitenstaanders relaties beïnvloedt.

De key incidents in dit hoofdstuk laten zien hoe de ogenschijnlijk neutrale kantine en verschillende triviale artefacten van VVOO tijdens de transitie als Latours (1995) ‘stilzwijgende niet menselijke actoren’ doorwerken in wij-zij constructies door leden. De definitie van ‘onder ons’ en materialisaties daarvan in de kantine blijven ruim tien jaar in handen van de kleiner wordende groep gevestigde leden, die hun blik op het ‘VVOO van toen’ beschermen. Artefacten als ‘remains [...] of organizational life’ werken lang door, zelfs bij een nieuwe belichaming van de ruimte (Gagliardi, 1992).

De gevestigde leden en de buitenstaanders als buitenstaanders vertegenwoordigen twee sociale werelden, die ondanks het lidmaatschap van dezelfde vereniging met één kantine en één bestuurskamer, *niet* verenigbaar blijken. De door verschillende auteurs toegeschreven mogelijkheden van ‘boundary places’ en ‘boundary objects’ voor vertaling, coördinatie en verbinding tussen verschillende groepen leden waren weliswaar aanwezig

(Star & Griesemer, 1989; Bechky, 2003; Koster, 2014). De kantine, bestuurskamer en prijslijst boden mogelijkheden voor bijvoorbeeld het gezamenlijk vieren van het jubileum, activiteiten op de zaterdag *en* op zondag, het samen opknappen van vervallen ruimten en repareren van kastjes, ophangen van nieuwe foto's en toevoegen van nieuwe producten en prijzen aan het bestaande assortiment. Hier lagen mogelijkheden voor vertaling en samenwerking en de verwezenlijking van de door de gemeente gewenste 'gemengde vereniging'. Echter, de vrees voor het verlies en de hoop op het winnen van *het eigene* van de kantine als 'place' en de daarmee samenhangende symbolische artefacten belemmerden de verbinding en de overbrugging van subculturele verschillen (Dale & Burrell, 2008).

[192] De inzet van externe bestuurders in het interim-bestuur en de positionering door Fatima en Aziz maakte die dreiging van verlies voor de gevestigde leden ook heel reëel. Deze 'space invaders' en het vertrek van gevestigde (kader)leden bevestigden de winst en het verlies (Puwar, 2004). De machtsbalans was aan het omslaan binnen VVOO. Het verwijderen van de biertapinstallatie, de verandering van de clubnaam, het witten van de muurschildering en de nieuwe teamfoto's symboliseerden de nieuwe hegemonale verhouding op de club. De biertap, naam van de club, de kantine, foto's werden door gevestigde en nieuwe leden gebruikt om wij-zij scheidslijnen te construeren. De kantine als Levebvre's (1992) 'lived space' en artefacten als 'boundary objects' blijken veranderlijk en krachtig in het invoegen en uitsluiten van leden.

Die kracht is ook te herkennen in de passie van *clubleden* die zich vrijwillig inzetten en zich blijvend hebben verbonden met materialisaties van de club. Zo blijkt uit de uitspraak van oud-bestuurder Ramon drie jaar na de gemeentelijke interventie en het vertrek van de voormalige gevestigde leden:

“En ik trek nu nog steeds de lijnen. Ja, daar verklaart mijn vrouw me ook voor gek. Die zegt dan: “Wat heb dat nou nog voor zin?”. Ja, ik zeg dan “Ik heb er de tijd voor” en ... dus dat doe ik dan nog steeds. Dan iedere week vrijdagmiddags ga ik ernaar toe en dan zet ik de lijnen op het veld. Ja, dat is nog de enige binding die ik met VV .. VVOO .. ja, ik moet nu zeggen VV De Dreef. Verder heb ik er niets meer mee.”

DE KANTINE

(interview Ramon, 21 september 2011)

Ondanks dat Ramon geen binding meer heeft met leden, trekt hij nog steeds de lijnen op het voetbalveld voorafgaand aan het wedstrijdweekend. Ramon heeft dan nog wel contact met Jamal. Die heeft voor hem een sleutel van het materiaalhok geregeld, zodat Ramon bij de krijtwagen kan komen.

6. Conclusie

6.1 *L'histoire se répète*

[194] In juli 2011 besluit een nieuw bestuur de verenigingsnaam VVOO te willen veranderen in vv De Dreef. De KNVB erkent de naamswijziging en met tussenkomst van een notaris wordt de nieuwe naam met behoud van de KNVB-clubcode geformaliseerd. Ook de clubkleuren en tenues veranderen, van wit-zwart naar blauw-rood-wit. De eerder gepresenteerde uitspraak van één van de spelers van het teruggetrokken tweede seniorenteam: ‘Welke leden? Als wij niet meer voor jullie voetballen hebben jullie geen leden meer en is er ook geen VVOO meer’, blijkt profetisch. Als ik Aziz, de nieuwe voorzitter, tijdens een interview vraag naar deze naamswijziging, geeft hij de volgende reden: “We willen af van het slechte imago van VVOO en bovendien hebben de huidige leden niets met het verleden van de club” (interview Aziz, september 2011). Weliswaar verwijst de aangepaste beschrijving op de nieuwe clubwebsite met de vermelding van 1948 als oprichtingsdatum naar de geschiedenis van VVOO. Aan het aantal bestaansjaren van een sportvereniging wordt waarde gehecht. Aziz geeft in het interview ook aan dat het nieuwe bestuur het kleinschalige en gesloten karakter wil veranderen en met de nieuwe naam wil laten zien dat de vereniging zich meer op haar omgeving wil richten. De naamswijziging is betekenisvol. De expliciete gerichtheid op de eigen leden (onder ons) is verschoven naar de wijk; ‘De Dreef’ is de naam van de naastgelegen door de gemeente gerenoveerde sporthal en een verwijzing naar straatnamen in de wijk. Deze externe oriëntatie in de nieuwe naam van de vereniging sluit aan bij het sportbeleid van de gemeente Utrecht, die belang hecht aan de maatschappelijke functie van de voetbalvereniging. Dit was ook de inzet van de gemeentelijke interventie in de club in het najaar van 2008, weliswaar niet met bedoeling dat

CONCLUSIE

de toenmalige gevestigde leden zouden vertrekken en de verenigingsnaam zou wijzigen.

De sociale identiteit van de vereniging veranderde inderdaad. Zo blijkt uit onderstaand wedstrijdverslag in *Het Parool* van scheidsrechter Ouendag, waarin hij spreekt over vv De Dreef als “een traditioneel Marokkaanse vereniging”.

Zondag 25 oktober 2015. Het is beker- en inhaalweekend in district West I van de KNVB. Dat betekent voor de meeste scheidsrechters een vrij weekend, maar ik ben alsnog aangesteld om een potje te fluiten. De wedstrijd tussen de eerste elftallen van v.v. de Dreef en DWSV, beide uit Utrecht, staat op het programma. Bij voorbaat is dat niet het gemakkelijkste potje, niet in de laatste plaats door de culturele verschillen tussen beide verenigingen. De Dreef is een traditioneel Marokkaanse vereniging in de Utrechtse wijk Overvecht. DWSV is een echte Utrechtse volksclub, afkomstig uit de zogenaamde Rode Brugbuurt in de wijk Ondiep. Een potentieel beladen potje voetbal dus. Zeker in deze tijd van sporthalbestormingen en inschreeuwavonden lijkt een wedstrijd tussen twee zo verschillende verenigingen op z'n minst een flinke uitdaging voor de scheidsrechter. (Ouendag, 2015, 1 november 2015)

[195]

‘Onder Ons’ was ruim 60 jaar de naam van de vereniging²⁹ en werd aan het begin van het veldonderzoek door bestuurders in de Utrechtse voetbalwereld ook als ‘volksclub’ geduid. De naam werd bij de oprichting van de club in 1949 door een groep voetballers bedacht, nadat zij zich eerder als spelers van tweede team van bedrijfssportvereniging P.T.T.³⁰ hadden afgesplitst. Voetbalvereniging P.T.T. speelde destijds met twee teams, PTT1 en PTT2, in

²⁹ In de notariële oprichtingsakte van VVOO staat 26 juni 1948 als oprichtingsdatum, maar uit het archief van de club blijkt dat in dat jaar niet VVOO, maar voetbalvereniging P.T.T. is opgericht en VVOO formeel in 1952.

³⁰ Het Staatsbedrijf der Posterijen, Telegrafie en Telefonie (PTT) was een Nederlands staatsbedrijf dat in 1989 is geprivatiseerd en destijds een groot distributiecentrum in Utrecht had. Veel medewerkers van PTT namen deel aan verschillende voetbalcompetities.

ONDER ONS

een bedrijfscompetitie. In de jubileumuitgave 'VVOO 1948-1973' schrijft Linden (1973) in een historisch overzicht dat de naam 'Onder Ons' voor het eerst opduikt in verslagen van het bestuur in 1949. Daarin wordt geschreven over afwijkend gedrag door spelers van het tweede elftal, die zich tijdens wedstrijden niet meer als PTT, maar als 'VVOO' presenteerden en in plaats van het officiële clubtenue in verschillende shirtjes speelden. Linden (1973) schrijft dat dit tot ruzies over de naam van de club en "de PTT-gezindheid" van de leden leidde. In 1951 splitste de spelers van het tweede elftal en sympathiserende leden zich af van P.T.T. en op 31 mei 1952 liet deze groep zich bij de voetbalbond inschrijven als 'Voetbal Vereniging Onder Ons' met wit-zwart als clubkleuren. De resterende leden van bedrijfsvereniging P.T.T. [196] lieten de club in datzelfde jaar wegens gebrek aan belangstelling ontbinden.

Zestig jaar later, in 2012, vertrekt ook een groep leden, die zich steeds minder thuis voelt in hun 'VVOO', de vereniging. Tegelijkertijd blazen de nieuwkomers de vereniging nieuw leven in en pakken zij taken op en vullen de kaderfuncties in. De constructie van de naam 'vv Onder Ons' en de wijziging in 'vv De Dreef' laat zien hoe de naam van een vereniging identiteitsconstructies door leden van 'onder ons associaties' representeert. Met de naam 'Onder Ons' gaven spelers van het tweede elftal in 1952 uitdrukking aan hun associatie en werd een scheidslijn met de andere leden van P.T.T. gemarkeerd. In 2011 doen de nieuwe bestuurders dat ook met een nieuwe naam, clubkleuren en tenues. De nieuwe naam maakt een verbinding met de wijk en de andere organisaties op Sportpark De Dreef.

In de nieuwe naam is ook sturing door de gemeente Utrecht als derde actor in de figuratie van de vereniging te herkennen. Immers, in de nieuwe naam komen de doelstellingen van het nieuwe bestuur, de gemeente en andere organisaties op het sportcomplex samen. De naam 'vv De Dreef' is daarmee ook een uitdrukking van het ingrijpen van de gemeentelijk overheid op de maatschappelijke verhoudingen in de wijk Overvecht. Het vertrek van de gevestigde leden was hierbij ongepland en onbedoeld. De geschiedenis van VVOO herhaalt zich, weliswaar met rivaliserende ledengroepen die op basis van andere sociale kenmerken (etniciteit en leeftijd) werden gevormd en, in termen van Elias, "gevangen" zaten in een gevestigden-buitenstaanders dynamiek (2005, p. 211).

6.2 *Onderscheidende sociale kenmerken*

Welk kenmerk maakt dat de ene persoon tot de ene groep gerekend wordt en de andere persoon tot de andere groep? Het onderscheidende kenmerk waarmee mensen zich in groepen indelen of laten indelen hangt af van de context, waarin de kenmerken relevant zijn en of die kenmerken de vorming van sociale identiteit mogelijk maken (Schuyt, 2006). Die onderscheidingen zijn volgens Schuyt willekeurig en leiden niet altijd tot groepsvorming en “nog minder tot groepsbewustzijn en zijn daarmee verwaarloosbaar” (2006, p. 226). In de wijkstudie van Elias & Scotson (2005/1965) was het onderscheidende kenmerk tussen groepen bewoners voor de positie op de machtsbalans de ‘woonduur’ en niet etniciteit, leeftijd, geslacht, inkomen of opleiding. Woonduur gaf historisch voordeel in het bezit van sleutelposities en de interne cohesie van de groep. Hiermee waren gevestigde bewoners in staat om de nieuwkomers in de wijk te stigmatiseren tot buitenstaanders. Hogenstijn & Van Middelkoop (2008a) identificeerden in hun wijkstudie in Amerongen en Veenendaal ‘leeftijd’, ‘inkomen’ en ‘religie’ als relevante onderscheidende kenmerken en stelden tegelijkertijd vast dat deze onderscheidende kenmerken veranderen in de ontwikkeling van de gevestigden-buitenstaanders figuratie. In de casus van VVOO waren ‘lidmaatschapsduur’, ‘leeftijd’ en ‘eticiteit’ de relevante onderscheidende kenmerken, waarbij lidmaatschapsduur als kenmerk minder relevant werd gedurende de machtsstrijd en aan etniciteit als kenmerk steeds meer belang werd gehecht. Zo werd een ogenschijnlijk triviale theedoos in de kantine tijdens de strijd een symbool voor ‘Marokkaanse’ thee.

[197]

6.3 *De maatschappelijke waarde van de sportvereniging*

Het vertrekpunt van deze studie naar de ontwikkeling in de maatschappelijke verhoudingen tussen etnische groepen binnen voetbalvereniging Onder Ons was het ontbreken van inzicht in de invloed van overheidssturing op gevestigden-buitenstaanders relaties in lokale figuraties. Het begrijpen van de rol van de overheid als derde actor in lokale figuraties is relevant, omdat overheden en andere institutionele partijen – gevraagd en ongevraagd – het reilen en zeilen van afhankelijke sportverenigingen steeds nadrukkelijker en indringender beïnvloeden. Hiermee brengen overheden gewicht in op lokale machtsbalansen in deze figuraties en beïnvloeden zij de maatschappelijke verhoudingen. Sportverenigingen bieden als sociale

[198] figuraties mogelijkheden voor individuele zelfwaardering door leden en de ontwikkeling van maatschappelijke verhoudingen in brede zin. De resultaten van deze studie laten zien dat machtsverhoudingen in sportverenigingen bepalend zijn in de ontwikkeling van deze figuraties, omdat de verhoudingen gerelateerd zijn aan het verkrijgen of verliezen van die zelfwaardering. Elias schrijft hierover: "... het feitelijke verloop van gebeurtenissen ontleent zijn zin en betekenis aan zijn verhogende dan wel verlagende functie binnen een al bestaande ordening van zelfwaarderingen" (2005, p. 268). De betekenis van de sportvereniging voor de zelfwaardering van mensen komt sterk tot uitdrukking in het voorbeeld van oud-bestuurder en voormalig gevestigd lid Ramon. Hij bleef nog enige tijd, ook als buitenstaander, iedere zaterdagochtend de lijnen op het hoofdveld kalken, ondanks het vertrek van zijn groep en de naamsverandering van de club. Hiervoor had hij wel een sleutel van het materiaalhok nodig. Die kreeg hij van een nieuwe bestuurder (voormalig buitenstaander) die de bereidheid, kennis en ervaring van Ramon niet alleen handig vond, maar meer nog Ramon bleef zien en waarderen. Desondanks is Ramon, door het ontbreken van een ledengroep waar hij deel van uit kon maken, na een aantal maanden gestopt met het krijten van de lijnen.

Een microperspectief op de sociale verhoudingen in een sportvereniging in deze studie laat zien dat de maatschappelijk waarde van de sport(vereniging) juist over deze waarachtige betekenis van verenigingslidmaatschap gaat. Elias waarschuwde dan ook voor een te eenzijdige, economische benadering van 'waarde' als hij stelt: "Tegenwoordig wordt het begrip 'waarde' vaak op een manier gebruikt waardoor het lijkt alsof mensen allerlei waarden los uit de lucht kunnen plukken" (2005/1990, p. 268). Deze studie laat zien hoe de bredere maatschappelijke waarde van de sportvereniging sociaal, situationeel en contextueel is ingebed.

Elias heeft met zijn theorie van gevestigden-buitenstaanders relaties een grote bijdrage geleverd aan het begrijpen van (veelal latente) conflicten tussen wederzijds afhankelijke groepen. In het licht van behoud en verbetering van positie op de machtsbalans en gerelateerde zelfvalidering geeft zijn theorie doorzicht in de dynamiek die optreedt als de machtsbalans meer in evenwicht dreigt te komen en de ene groep zijn positie bedreigd ziet en de andere groep kans ziet op verbetering. Het inzicht dat de waarde

CONCLUSIE

van de eigen groep kan stijgen zonder waardeverlies voor de andere groep is volgens Elias helaas nog niet wijdverbreid en ook dat laat dit proefschrift zien. Verlies of winst van zelfwaardering door leden van sportverenigingen verdient aandacht. In het bijzonder daar waar beleidsbepalers in de georganiseerde sport en overheden als reactie op maatschappelijke ontwikkelingen streven naar een netwerk van flexibele sportorganisaties en proberen “sportverenigingen en andere sportaanbieders te triggeren om meer ‘open’ te worden. Voor elke buurt in Nederland een open club!” (NOC*NSF, 2018b). In dat streven oefenen in het bijzonder overheden als belangrijke actoren in de georganiseerde sport invloed uit op de sociale verhoudingen in sportverenigingen en mogelijkheden tot zelfvalidering.

[199]

6.4 De overheid als derde actor in de gevestigden-buitenstaanders figuratie

De kern van het probleem in de figuratie is volgens Elias een ongelijke machtsbalans en de daarin besloten spanningen (Elias, 2005/1976, p. 25). Veranderingen in wederzijdse afhankelijkheidsrelaties van groepen leiden volgens Elias tot machtsverschuivingen en onbalans. In een spanningsvolle, volatiele evenwichtstoestand kan de balans naar de ene en naar de andere kant slaan. Hoe evenwichtiger de posities van groepen op de machtsbalans, des te groter de strijd.

In 2008 was voetbalvereniging Onder Ons (VVOO) noodlijdend en afhankelijk van de gemeente door turbulente in- en uitstroom van leden, instabiele inkomsten en blijvende vaste lasten en het ontbreken van een verenigingsbestuur. Het voortbestaan van deze sportvereniging in ‘krachtwijk’ Overvecht was een gedeeld belang van enkele gevestigde leden en de gemeente. Na een hulpvraag vanuit de vereniging wilde de gemeente ondersteuning bieden op voorwaarde dat de vereniging zich open zou stellen voor wijkbewoners en gemeentelijke sturing van het bestuur zou accepteren. Aangezien het onwenselijk is als de overheid zelf deelneemt in het bestuur van een vereniging (algemene beginselen van behoorlijk bestuur) ‘parachuteerde’ zij tijdelijk drie externe ondersteuners in de figuratie van de club, die samen met gevestigde leden een interim-bestuur vormden.

De observatie in de inleiding van dit proefschrift toont hoe die overheidssturing zich een jaar later lokaal manifesteert tijdens een voetbaltoernooi van VVOO, waarbij een jeugdlid een daarmee samenhangende

ONDER ONS

machtsvraag opwerpt, “Bent u de baas?”. De gemeentelijke interventie in voetbalvereniging Onder Ons (VVOO) gaf een extra dimensie aan de gevestigden-buitenstaanders relaties in de vereniging en versnelde een verschuiving op de machtsbalans. De gemeentelijke overheid werd door haar interventie een derde actor in de machtsarena van een lokale gevestigden-buitenstaanders figuratie. Dit proefschrift geeft inzicht in de daarmee samenhangende machtsdynamiek en implicaties voor de maatschappelijke verhoudingen in een sportvereniging.

[200] Hogenstijn & Van Middelkoop (2008a) hebben de theorie van Elias uitgebreid door de rol van de overheid en ‘onverschilligen’ te betrekken en drie schaalniveau’s te onderscheiden, namelijk: de bovenlokale ruimte, de lokale figuratie en de machtsarena. Zij voegen onder meer ‘het opschalen van het conflict’ als machtsstrategie, en ‘getalsmatig overwicht’ en ‘bovenlokale netwerken’ als machtsbronnen toe. Hogenstijn & Van Middelkoop plaatsen in hun studie de overheid in het ‘bovenlokale netwerk’ en laten zien hoe de overheid door de buitenstaanders (import bewoners) bij het opschalen van het conflict werd ingezet en tot een voor hen positieve verschuiving op de machtsbalans leidde.

Dit proefschrift laat zien hoe de gemeentelijke overheid vanuit het ‘bovenlokale netwerk’ indringend de machtsarena van VVOO betreedt en door regulering en formalisering via de inzet van externe ondersteuners de maatschappelijke verhoudingen tussen etnische groepen in de vereniging beïnvloedt. De externe ondersteuners brengen naast hun fysieke aanwezigheid (getalsmatige bestuurlijke invloed), ook informatie, regels en diensten als ‘institutional products’ (Furusten, 2013) de vereniging binnen. Hiermee veranderen de posities van de gevestigden en buitenstaanders op de machtsbalans. De controle over lokale kennis, sleutelposities en interne cohesie van de gevestigden neemt hierdoor af en de relevantie van ‘lidmaatschapsduur’ wordt minder (Hogenstijn & Middelkoop, 2008a). De door de externe ondersteuners ingezette formalisering van de vereniging (o.m. beleidsplan, notulen, ALV, contributieregels, uitschrijvingsregels) biedt de buitenstaanders perspectief en in een later stadium ook de mogelijkheid om hun positie op de machtsbalans te verbeteren. Deze ontwikkeling in de vereniging voedt tegelijkertijd de angst bij de gevestigden op verslechtering

CONCLUSIE

van hun positie en daarmee ook het verlies van sociale validering en sociale identiteit (Onder Ons).

In de driehoeksverhouding Gevestigden (G), Buitenstaanders (B) en Overheid/Ondersteuners (O) ontstaat een dynamiek waarin de O met sleutelposities perspectief op en mogelijkheden tot positieverbetering aan de B kan bieden, zonder dat O dreiging ervaart om haar positie en zelfvalidering te verliezen, deze positie wordt zelfs beter in de ontwikkeling van de figuratie. Dat geldt niet voor de G. Die kunnen steeds minder teruggrijpen op hun historisch voordeel en verworven sleutelposities en moeten zich vanuit hun afhankelijkheidspositie tot de door O ingezette formalisering en professionalisering verhouden. Hierdoor verbetert de positie van B en ontstaat in de figuratie meer evenwicht op de machtsbalans, komt de onderliggende spanning aan de oppervlakte en manifesteert zich strijd. De strijd tussen de actoren in de machtsarena, die zich in termen van Verweel (1987) door een 'uitsluitende structuur' kenmerkt, leidt tot het omslaan van de machtsbalans, waardoor de voormalige gevestigden onbedoeld de buitenstaanders worden en uiteindelijk de club verlaten.

[201]

De gemeente brengt in de casus van VVOO actoren in de lokale figuratie, die als derde partij gewicht leggen op de machtsbalans in de lokale gevestigden-buitenstaanders figuratie van VVOO. Deze vorm van overheidssturing is ingrijpender dan het wederzijds strategische 'dubbelspel' van wederzijds afhankelijke overheden en verenigingen dat Waardenburg (2016) in zijn proefschrift naar de instrumentalisering van de sportvereniging identificeerde. Tegelijkertijd laat deze studie ook zien dat, ondanks dat VVOO in 2008 als het ware aan een 'gemeentelijk infuus' gaat, van Foucaults (1978) 'governmentality' geen sprake is (Burchell, Gordon & Miller, 1991). Het sturen van het verenigingsbestuur van VVOO middels formele afspraken, regulering en externe ondersteuners, die als professionals 'weten hoe het moet', kunnen de 'witte vlucht' en de uitsluiting van leden niet voorkomen. Deze ongeplande en ongewenste uitkomst van de gemeentelijke interventie is het resultaat van de interne dynamiek in de machtsarena van de gevestigden-buitenstaanders figuratie in VVOO .

6.5 *Material culture constitueert gevestigden-buitenstaanders relaties*

[202] In de kantine wordt de ontwikkeling van de maatschappelijke verhoudingen tussen verschillende groepen binnen VVOO tastbaar. De ogenschijnlijk neutrale kantine en verschillende triviale artefacten (theedoos, biertap, frituurpan, foto's en muurschildering) articuleren tijdens de ontwikkeling van de figuratie als Latour's (1995) 'stilzwijgende niet menselijke actoren' de sociale verhoudingen en verschuivingen op de machtsbalans. De materialisaties van 'onder ons' in de kantine van VVOO worden ruim tien jaar bepaald door een steeds kleiner wordende groep gevestigde leden, die hun 'VVOO van toen' beschermden. Artefacten als 'remains [...] of organizational life' werken lang door, zelfs bij een nieuwe belichaming van de ruimte (Gagliardi, 1992). De gevestigde leden en de nieuwkomers hebben verschillende culturele preferenties, die ondanks het lidmaatschap van dezelfde vereniging, *niet* in één kantine verenigbaar blijken. De mogelijkheden van de kantine als 'boundary place' en artefacten als 'boundary objects' voor vertaling, coördinatie en verbinding tussen verschillende groepen leden zijn aanwezig (Star & Griesemer, 1989; Bechky, 2003; Koster, 2014). De kantine, bestuurskamer en prijslijst bieden mogelijkheden voor bijvoorbeeld het gezamenlijk vieren van het jubileum, activiteiten op de zaterdag én op zondag, het samen opknappen van vervallen ruimten en repareren van kastjes, ophangen van nieuwe foto's en toevoegen van nieuwe producten en prijzen aan het bestaande assortiment. Hier liggen mogelijkheden voor vertaling en samenwerking en de verwezenlijking van de door de gemeente gewenste 'gemengde vereniging'. Echter de vrees voor het verlies, en de hoop op het verbeteren van positie en zelfvalidering in de kantine als 'place' en de daarmee samenhangende symbolische artefacten belemmeren de verbinding en de overbrugging van de subculturele verschillen (Dale & Burrell, 2008). Na het omslaan van de machtsbalans worden de biertap, foto's van gevestigde leden als sporen van het oude VVOO verwijderd en met nieuwe artefacten wordt door de voormalige gevestigden een nieuw 'onder ons' gematerialiseerd. De kantine en het gebruik daarvan zijn als materialisaties van de bestaande sociale orde in termen van Butler een 'dissimulated effect of power', die latent en subtiel doorwerkt in alledaagse praktijken en sociale verhoudingen (1993, p. 35). Deze 'material culture' heeft ook een uitsluitende werking, omdat eerst de buitenstaanders en daarna de gevestigden zich in de kantine niet thuis voelen.

CONCLUSIE

6.6 Sportvereniging 'Onder Ons Allen': een beleidsparadox en een groeiparadox

In de ontwikkeling van de maatschappelijke verhoudingen tussen etnische groepen binnen voetbalvereniging Onder Ons, waarin na de gemeentelijke interventie de machtsbalans ongepland en onbedoeld omslaat, zijn twee paradoxale krachten zichtbaar. Hierin speelt de ideologie van een inclusieve sportvereniging 'Onder Ons Allen' bij zowel de gemeente als de verenigingsbestuurders destijds een doorslaggevende rol.

Een beleidsparadox

De gemeente Utrecht wil in 2008 als reactie op sociale vraagstukken in de wijk Overvecht sturen op de maatschappelijke verhoudingen tussen etnische groepen en ziet in de locatie en noodlijdende situatie van voetbalvereniging Onder Ons redenen om een interventie te doen. Zij beogen hiermee het voortbestaan van deze voetbalvereniging, die met een voor de multi-etnische wijk representatief bestuur een maatschappelijke functie kan vervullen. Weliswaar zet de gemeente met beleid, deskundige externe ondersteuners, samenspraak met gevestigde leden over het plan van aanpak, coulantie ten aanzien van de financiële situatie van de club en formele afspraken de interventie in. De externe ondersteuners zijn ondersteunend aan zowel de gevestigden als de nieuwkomers en streven naar een gezamenlijk 'onder ons' door de financiële en bestuurlijke organisatie op orde te brengen. Zij organiseren daartoe ledenvergaderingen, nemen bestuurlijke taken over (financiële administratie, ledenadministratie, contact met KNVB en gemeente), onderhouden de website voor communicatie met alle leden en onderhouden contact met de verschillende teams waar gevestigden en nieuwkomers deel van uitmaken. Ook bouwen de externe ondersteuners persoonlijke relaties op met de bedoeling een nieuw gemengd bestuur te formeren. Desondanks versterkte de gemeentelijke interventie onbedoeld de spanningen tussen ledengroepen binnen VVOO. De verhoudingen tussen gevestigden en relatieve buitenstaanders in de figuratie van VVOO komen door een verschuiving op de machtsbalans na de interventie op scherp te staan en de wederzijdse stigmatisering neemt toe. De machtsbalans slaat om en uiteindelijk komt er geen gemengd bestuur en komen de sleutelposities uitsluitend in handen van de voormalige buitenstaanders. De voormalig gevestigde leden voelen zich dan niet meer thuis en verlaten met strijd en ongenoegen de vereniging. Het nieuwe bestuur is meer wijk-

[203]

ONDER ONS

gericht en representeert tegelijkertijd een nieuwe 'onder ons associatie', wat blijkt uit de nieuwe verenigingsnaam, -kleuren, -tenues en inrichting van de kantine.

[204] Concluderend, de gemeentelijke interventie bij VVOO heeft wel bijgedragen aan het voortbestaan van een voetbalvereniging in de wijk en de facilitering van een nieuwe 'onder ons associatie', maar heeft onbedoeld niet de maatschappelijke verhoudingen tussen etnische groepen in de wijk verbeterd. Hier is een beleidsparadox zichtbaar. Dit komt voort uit het ontbreken van inzicht in de machtsdynamiek tussen ledengroepen in de sportvereniging als een gevestigden-buitenstaanders figuratie. Hierbij resulteert het overheidsstreven naar meer evenwicht op de machtsbalans en positiege-lijkheid van ledengroepen feitelijk in een toename van strijd, omdat 'de behoefte en het streven naar zelfwaardering tot uiting komt in een universele neiging om de waarde van de eigen groep, ten koste van die van andere groepen, te verhogen' (Elias, 2005/1990). 'Sociaal evenwicht' heeft vanuit een figuratieve, machtspectief een andere betekenis, dan in het beleidsdenken over de betekenis van sport voor 'sociale integratie' en 'sociale cohesie' veelal wordt aangenomen. Daarin is de aanname dat sport inclusief is en bijdraagt aan een gedeeld gevoel van 'ergens bij horen' en 'participatie'. Deze positieve 'contacthypothese' (Allport, 1954) is op basis van deze studie in een lokale figuratie betwistbaar. De casus van VVOO laat zien dat de toename van sociale interacties tussen ledengroepen met verschillende sociale kenmerken, niet leidt tot meer wederzijds begrip en sociale integratie, maar wel tot meer evenwicht op de machtsbalans en daarmee ook tot meer strijd en verhoogde uitsluiting. Die uitsluiting was voordien ook, en zelfs in sterkere mate, maar deze was 'normaal' en onbetwist.

Een groeiparadox

Gevestigde leden beogen met de gemeentelijke interventie het voortbestaan van hun noodlijdende voetbalvereniging Onder Ons, als een plek waar zij persoonlijke relaties hebben en zich thuis voelen. Hiertoe stellen de gevestigde leden zich 'open' voor nieuwkomers en externe ondersteuning, vanuit het idee dat dit leidt tot meer contributie, vrijwilligers en goodwill bij de gemeente. Echter, de sociale identiteit van de vereniging wordt diffuser, omdat de nieuwkomers andere culturele (etnische) preferenties hebben en

CONCLUSIE

zij de gangbare informele voetbalverenigingspraktijken ter discussie stellen. Het toelaten van de externe ondersteuners ondermijnt de informele gevestigde orde en sleutelposities van de gevestigde leden, omdat de formele organisatiepraktijken van externe ondersteuners de overhand krijgen. Zij organiseren het bestuur met een plan van aanpak, beleidsplan, notulen, taakverdeling en voeren de institutionele regel weer in om twee keer per jaar een Algemene Ledenvergadering te organiseren. Dit geeft de buitenstaanders uiteindelijk vertrouwen en legitimiteit om hun interne cohesie te versterken, hun stem in te brengen (en die van 'silent audience of 'onverschilligen' in de figuratie) en sleutelposities te verwerven (Hogenstijn & Van Middelkoop, 2008a; Hallet, 2003). Met het verschuiven van de dominante informele voetbalverenigingspraktijken van gevestigden naar organisatiepraktijken van externe ondersteuners, verliezen de gevestigden de validering van hun eigen waarde in de vereniging. Door vertrekkende leden wordt hun interne cohesie minder en de controle in de eigen groep neemt af door de verschuiving van sleutelposities naar externe ondersteuners en de buitenstaanders. Met het omslaan van de machtsbalans, het uiteindelijke vertrek van het seniorenteam, de verandering van verenigingsnaam en -tenue, het thuisgevoel in de kantine, verdwijnt het thuisgevoel van de gevestigden en verliezen zij de mogelijkheid om hun sociale identiteit te behouden.

[205]

Concluderend, een sportvereniging die streeft naar groei en 'going public' als strategie hanteert en zich openstelt voor nieuwe doelgroepen en externe ondersteuning moet zich realiseren dat dit aanpassing van de gevestigde cultuur, de informele praktijken en socialisatie-inspanning betekent. De paradox is dat de gevestigde leden van VVOO hun eigen 'onder ons' juist wilden laten voortbestaan en de groei van de vereniging daarin ondermijnend werkte. De 'socialisatie' van nieuwkomers vraagt inspanning door gevestigde leden en hiervoor zijn persoonlijke relaties en informele processen in de vereniging nodig, terwijl de overheid vooral inzet op formele processen met beleidsinstrumenten (Stokvis, 2010). De bereidheid van vrijwilligers zich hiervoor in te zetten blijkt laag, als dat niet voor 'gelijkgestemden' is. Leden van een vereniging zijn sneller geneigd om zich in te zetten en afspraken na te komen vanuit persoonlijke relaties, dan vanuit formele regels. Leden van een groep zijn geneigd dit alleen ten dienste van de eigen

groep te doen (Elias, 2005/1990). De misvatting is dat zij dat niet zouden doen vanwege onderscheidende kenmerken, zoals etniciteit, maar de kern is dat ze dit niet doen, omdat het niet ten dienste van de eigen groep is.

6.7 Slotbeschouwing

[206] Overheidssturing in de sociaal maatschappelijke verhoudingen tussen etnische groepen in de samenleving kunnen we beter begrijpen door deze te beschouwen vanuit een gevestigden-buitenstaanders perspectief. Als we op microniveau naar de gevestigden-buitenstaanders relaties in de figuratie van voetbalvereniging VVOO kijken dan zien we dat de gemeente en de bestuurders van VVOO zich onvoldoende bewust waren van de implicaties van verschuivingen op de machtsbalans. De gemeente stuurde met haar interventie op die machtsbalans. Door formalisering en professionalisering kwamen de ongelijke verhoudingen tussen groepen leden van VVOO meer aan het licht en werden deze op scherp gesteld. Het ingrijpen op maatschappelijke verhoudingen tussen etnische groepen in VVOO en daarmee in de wijk was goed bedoeld, maar uiterst ingewikkeld en ambitieus.

Deze casus laat zien dat geforceerd mengen van groepen de maatschappelijke verhoudingen op scherp zet. In bijzonder bij sportverenigingen, waarin leden zich vrijwillig verenigen en zich inzetten voor de leden uit de eigen groep. Deze 'onder ons associaties' zijn uitermate belangrijke sociale verbanden, waarin mensen zich thuis kunnen voelen en op een laagdrempelige manier hun behoefte aan zelfvalidering kunnen verwezenlijken. Een fysiek eigen 'home' als materialisatie van deze associaties helpt daarbij. Als 'onder ons associaties' onder druk komen staan en uiteenvallen heeft dat eerder een ontwrichtende uitwerking op de maatschappelijke verhoudingen tussen groepen. De angst voor en het daadwerkelijk uiteenvallen van de eigen groep wordt namelijk in de schoenen geschoven van de andere groepen (Elias, 2005/1990, p. 269). Dit versterkt wederzijdse stigmatisering door groepen en verslechtert daarmee de maatschappelijke verhoudingen.

De gemeentelijke interventie in de noodlijdende voetbalvereniging Onder Ons heeft de voetbalvereniging als sportaccommodatie in de wijk laten voortbestaan en daarmee een geslaagde 'onder ons associatie' van voormalige buitenstaanders mogelijk gemaakt. Tegelijkertijd heeft de interventie

CONCLUSIE

als uitkomst dat de al kwetsbare 'onder ons associatie' van gevestigde leden uiteen is gevallen en deze leden met wrok zijn vertrokken. Bij interventies in vrijwilligersorganisaties, zoals sportverenigingen, is het belangrijk dat de overheid en andere institutionele actoren zich bewust zijn van de machtsbalansen in deze figuraties. Ingrijpen op figuraties kan het onbedoelde effect hebben dat de maatschappelijke verhoudingen verslechteren. Dit roept de vraag op of in deze gevallen het naast elkaar laten bestaan van verschillende 'onder ons associaties' en deze faciliteren een betere optie is.

Elias (2005/1990) schrijft in de slotbeschouwing van zijn gevestigden-buitenstaanders theorie over de mogelijkheden van sportwedstrijden voor een grotere gelijkheid tussen groepen. Sportwedstrijden tussen verenigingen bieden de mogelijkheid voor de ontmoeting van diverse 'onder ons associaties' en een streven naar zelfwaardering die positiever is. De wedstrijd kunnen ze dan eens winnen en dan eens verliezen, maar de zelfwaardering van het individu en de groep kan blijven bestaan.

[207]

Verantwoording

[208] Voor de lezer en destijds betrokkenen van VVOO die dit lezen, is het van belang dat al het individueel handelen, en ook zaken die stigmatiserend en sociale uitsluiting-bevorderend waren, wordt begrepen in het licht van de wederzijdse afhankelijkheidsrelaties. Het gaat in de kern om het streven naar zelfvalidering, waar individuen 'onder-ons associaties' voor nodig hebben. Dit geldt voor alle betrokkenen in deze studie, ook voor mij als participerende observant. Ook ik maakte als deelnemer van de werkgroep deel uit van deze dynamiek en heb zelf op momenten ervaren hoe je als individu, in je handelen en denken onderhevig wordt aan de krachtige dynamiek van een groter geheel.

Deze studie beoogt een bijdrage te leveren aan meer wederzijds begrip voor uitvergroete reacties die vanwege spanningen bij dreigend verlies en winst van zelfvalidering kunnen ontstaan, en wil het belang aantonen dat mensen 'ergens bij kunnen horen' en gezien worden.

Literatuur

- Agar, M. (1996). *The Professional Stranger*. New York: Academic Press.
- Agar, M. (1999). How to ask for a study in Qualitatisch. *Qualitative Health Research*, 9(5), 684-697.
- Agar, M. (2011). Making sense of one other for another: Ethnography as translation. *Language & Communication*, 31(1), 38-47. [209]
- Allport, G. (1954). *The Nature of Prejudice*. Reading, MA: Addison-Wesley.
- Alvesson, M. (1996). *Communication, Power and organization*. New York: De Gruyter.
- Alvesson, M. & S. Deetz (2000). *Doing critical management research*. London: Sage Publications.
- Alvesson, M. (2003). Methodology for close up studies – struggling with closeness and closure. *Higher Education*, 46(2): 167-193.
- Alvesson, M. & Sveningsson, S. (2008). *Changing Organizational Culture*. Abingdon: Routledge.
- Alvesson, M. & Sköldböck, K. (2010). *Reflexive Methodology: New Vistas for Qualitative Research*. London: Sage Publications.
- Anderson, E. (2005). *In the Game: Gay Athletes and the Cult of Masculinity*. New York: State University of New York Press.
- Anthonissen, A. & Boessenkool, J. (1998). *Betekenis van Besturen*. Utrecht: ISOR.
- Arentsen, M. & Trommel, W. (2005). *Moderniteit en Overheidsbeleid*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.
- Bartunek, J.M., Maanen, J. van & Rond, M de. (2017). The Making of a Classic Ethnography: Notes on Alice Goffman's *On the Run*. *Academy of Management Review* 2017 42:2, 396-406.
- Bailey, F. G. (1977). *Morality and Expedience: the Folklore of Academic Politics*. Oxford: Basil Blackwell.

- Barber, G. (2003). To tell or not to tell?: ethics and secrecy in anthropology and childbearing in rural Malawi. In Caplan, P. (ed) (2004). *The ethics of anthropology: debates and dilemmas*. New York: Routledge.
- Bauman, Z. (2016). *Strangers at Our Door*. Cambridge, UK: Polity Press.
- Bechky, B. (2003). Object Lessons: Workplace Artifacts as Representations of Occupational Jurisdiction. *American Journal of Sociology*, 109(3), 720-752.
- Berg, B.L. (2001). *Qualitative research methods for the social sciences*. Boston: Pearson.
- Blau, P.M. (1955). *The dynamics of bureaucracy*. Chicago: University of Chicago Press.
- [210] Blommaert, J. & Jie, D. (2010). *Ethnographic fieldwork*. Bristol: Multilingual Matters.
- Bloyce, D., Smith, A. Mead, R. & Morris, J. (2008). Playing the Game (Plan): A Figurational Analysis of Organizational Change in Sports Development in England. *European Sport Management Quarterly*, 8(4), 359-378.
- Bloyce, D. & Murphy, P. (2007). Involvement and detachment, from principles to practice: A critical reassessment of The Established and the Outsiders. *Irish Journal of Sociology*, 16(1), 3-21.
- Blumer, H. (1969). *Symbolic Interactionism. Perspective and method*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall Inc.
- Boessenkool, J., Kemper, F., Lucassen, J. & Waardenburg, M. (2011). *Sportverenigingen: tussen tradities en ambities*. Nieuwegein: Arko Sports Media.
- Bourdieu, P. (1988). Program for a sociology of sport. *Sociology of Sport Journal*, 5, 153-161.
- Bottenburg, M. van (2013). Om de sport verenigd. Instituties en organisaties in de sportwereld. In: Duyvendak, J.W., Bouw, C., Gërkhani, K. & Velthuis, O. (red.) *Sociale kaart van Nederland. Over instituties en organisaties*. Den Haag: Boom Lemma, pp. 223-238.
- Bovenkerk, F., Bruin, K., Brunt, L. & Wouters, H. (red.) (1985). *Vreemd volk, gemengde gevoelens. Etnische verhoudingen in een grote stad*. Amsterdam/Meppel: Boom.
- Bovens, M. & Wille, A. (2011). *Diplomademocratie. Over de spanning tussen meritocratie en democratie*. Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker.

LITERATUUR

- Bryman, A. (2008). *Social Research Methods*. Oxford, UK: Oxford University Press.
- Burchell, G., Gordon, C. & Miller, P. (eds.). (1991). *The Foucault Effect: Studies in Governmentality*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Burke, K. (1965 [1935]). *Permanence and Change: An Anatomy of Purpose*. Indianapolis: Bobs-Merrill.
- Butler, J. (1993). *Bodies that matter: On the discursive limits of "sex."* New York: Routledge.
- Cheska, A.T. (1984). Sport as Ethnic Boundary Maintenance: A Case of the American Indian. *International Review for the Sociology of Sport*, 19(3/4), 241-257.
- Cohen, A. (1985). *The Symbolic Construction of Community*. London: Tavistock Publications.
- Collins, D. (1998). *Organizational Change: Sociological Perspectives*. Abingdon UK: Routledge.
- Connell, R.W. & Messerschmidt, J.W. (2005). Hegemonic Masculinity: Rethinking the Concept. *Gender & Society*, 19(6), 829 – 859.
- Daal, H.J. van (2006). *Kleur in sport: op zoek naar goede praktijken in multiculturele sportverenigingen*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Daalen, R. van, & Kuipers, G. (2013). Everyday practices and long term-processes: overcoming dichotomies with the work of Norbert Elias. *Human Figurations*, 2(3).
- Dale, K. & Burrell, G. (2008). *The Spaces of Organization and the Organization of Space*. New York: Palgrave Macmillan.
- Deetz, S. (1996). Describing Differences in Approaches to Organization Science: Rethinking Burrell and Morgan and Their Legacy. *Organization Science*, 7(2), 191-207.
- Devine, P. & Clayton, S. (2010). Introduction to the special issue: Place, identity and environmental behaviour. *Journal of Environmental Psychology*, 30(3), 267-270
- Dewalt, K. D., & Dewalt, B. R. B. & Wayland, C.(1998). Participant observation. *Handbook of methods in cultural anthropology*, 259-300.
- DiMaggio, P., & Powell, W. (1983). The Iron Cage Revisited: Institutional Isomorphism and Collective Rationality in Organizational Fields.

- American Sociological Review, 48(2), 147-160. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/2095101>
- Duyvendak, J.W. (2004). De individualisering van de samenleving en de toekomst van de sociologie. *Sociologische Gids*, 51(4), 495-506.
- Duyvendak, J.W. (2011). *The Politics of Home. Belonging and Nostalgia in Western Europe and the United States*. New York: Palgrave Macmillan.
- Eekeren, F. van (2016). *De waardenvolle club. Het besturen en managen van publieke waardencreatie in voetbalorganisaties*. Proefschrift. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- [212] Elias, N. & Scotson, J.L. (1965). *The Established and the Outsiders*. London: Sage.
- Elias, N. & Dunning, E. (1966). Dynamics of sport groups with special reference to football. In: Elias, N. & Dunning, E. (2008) *Quest for Excitement. Sport and Leisure in the Civilising Process*. Dublin: University College Dublin Press, 189-202.
- Elias, N. (1971). *Wat is sociologie?* Nederlandse vertaling door J. Vollers and J. Goudsblom. Utrecht: Het Spectrum.
- Elias, N. (1982). *Het civilisatieproces. Sociogenetische en psychogenetische onderzoeken*. Utrecht/Antwerpen: Het Spectrum.
- Elias, N. & Dunning, E. (1986). *Quest for Excitement. Sport and Leisure in the Civilizing Process*. Oxford: Basil Blackwell.
- Elias, N. (2005). *Gevestigden en buitenstaanders*. Door Cas Wouters herziene en uitgebreide vertaling van Elias en Scotson (1965). Bevat tevens de essays: Naar een theorie van gevestigden-buitenstaanders relaties (Elias, 1976); Een nadere uitwerking van de theorie van gevestigden-buitenstaanders relaties: het Maycomb model (Elias, 1990).
- Emerson, R.M. (1962). Power-Dependence Relations. *American Sociological Review* 27(1), 31-41.
- Enjolras, B. & Waldahl, R.H. (2010). Democratic Governance and Oligarchy in Voluntary Sport Organizations: The Case of the Norwegian Olympic Committee and Confederation of Sports. *European Sport Management Quarterly*, 10(2), 215-239.
- Enjolras, B. & Steen-Johnsen, K. (2010). Sport organizations as policy implementers in Norway. Paper presented at USBO conference 2010. Utrecht: UU/USBO.

LITERATUUR

- Ettema, D.F. (2016). [Voetbalclubs in ruimtelijk perspectief]. Presentatie masterclass NWO-project 'Lid van de club', 5 oktober 2016. Ongepubliceerde data.
- Fletcher, T. (2012). All Yorkshiremen are from Yorkshire, but some are More "Yorkshire" than Others: British Asians and the Myths of Yorkshire Cricket. *Sport in Society: Cultures, Commerce, Media, Politics*, 15(2), 227-245.
- Fluer-Lobban, C. (1994). Informed Consent in Anthropological Research: We Are Not Exempt. *Human Organization*, 53(1), 1-10. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/44126554>
- Foucault, M. (1980). *Power/knowledge: Selected interviews and other writings, 1972-1977*. London: Vintage Books. [213]
- Furusten, S. (2013). *Institutional theory and organizational change*. Cheltenham (UK): Edward Elgar.
- Gagliardi, P. (ed.) (1992). *Symbols and Artifacts: View from the Corporate Landscape*. Aldine de Gruyter, New York.
- Garrett, R. (2004). The response of voluntary sports clubs to Sport England's Lottery funding: Cases of compliance, change and resistance, *Managing Leisure.*, 9(1): 13-29.
- Gastelaars, M. e.a. (2000). *On Location: the relevance of the 'Here' and 'Now' in organizations*. Maastricht: Shaker Publishing.
- Geertz, C. (1973). *The interpretation of cultures*. New York: Basic Books.
- Gerrish, K. (1997). Being a 'marginal native': dilemmas of the participant observer. *Nurse Researcher*, 5, 1, 25-34.
- Gibson, C., Medeiros, K.E., Giorgini, V., Mecca, J.T., Devenport, L.D., Connelly, S., & M.D. Mumford (2014). A Qualitative Analysis of Power Differentials in Ethical Situations in Academia. *Ethics Behavior*, 24(4), 311-325.
- Grix, J. & Phillpots, L. (2011). Revisiting the 'Governance Narrative'. *Public Policy and Administration*, 26(1), 3-19.
- Gluckman, M. (1963). Gossip and Scandal. *Current Anthropology*, 4(3), 307-316.
- Goffman, E. (1990[1959]). *The presentation of self in everyday life*. London: Penguin Books.

- Gordon, C (1991). Governmental rationality: an introduction. In: Burchell, G., Gordon, C. & Miller, P. (eds) *The Foucault Effect: Studies in Governmentality*. Chicago, IL: University of Chicago Press, 1–48.
- Goudsblom, J. (1997). Het belang van sociologie. Opgedragen aan de nagedachtenis van Beate Oestreicher, overleden 29 september 1997. *Amsterdams Sociologisch Tijdschrift*, 24(3).
- Goudsblom, J. (1983). *Balans van de sociologie*. Utrecht/Antwerpen: Het Spectrum (Aula).
- Haafden, A.F. van (2018). [Lidmaatschapsgegevens amateurvoetbal 2005/2006 – 2014/2015]. Ongepubliceerde data.
- [214] Hall, S. (1996). Introduction: who needs ‘identity’? In: Hall, S et al. eds., *Questions of Cultural Identity*. Londen: Sage.
- Hallet, T. (2003). Symbolic Power and Organizational Culture. *Sociological Theory* 21, 128-149.
- Handy, C. (1988). *Understanding Voluntary Organizations*. London: Penquin Books.
- Harris S., Mori, K. & Collins, M. (2009). Great expectations: Voluntary sports clubs, and their role in delivering national policy of English sport. *Voluntas*, 20(4), 404–423.
- Heer, W. de (2000). *Sportbeleidsontwikkeling 1945-2000*. Haarlem: De Vrieseborch.
- Heerikhuizen, B. van. (2011). Op mijn hurken. In: *Sociologisch Mokum*. 14(3), 38-39.
- Hidalgo, M.C, Hernandez, B. (2001). Place attachment: conceptual and empirical questions. *Journal of Environmental Psychology*, 21(3), 273-281.
- Hirschman, A. (1970). *Exit, voice and loyalty: Responses to decline in firms, organizations, and states*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Hogenstijn, M. & D. van Middelkoop (2008a). ‘Zo werkt dat hier niet’: Gevestigden en buitenstaanders in nieuwe sociale en ruimtelijke kaders. Proefschrift. Universiteit Utrecht.
- Hogenstijn, M., D. van Middelkoop & K. Terlouw (2008b). The established, the outsiders and scale strategies: studying local power conflicts. *The Sociological Review* 56 (1), pp. 144-161.
- Hoye, R. (2016). Sport Governance. In: Henry, I. and L. Ko eds (2014) *Routledge Handbook of Sport Policy*, Abingdon (UK): Routledge.

LITERATUUR

- Janssens, J.W. (2011). *De Prijs van vrijwilligerswerk*. Oratie Lectoraat Hogeschool van Amsterdam, Amsterdam: HVA Publicaties.
- Janssen, J.W. & Verweel, P. (2014). The significance of sports clubs within multicultural society. On the accumulation of social capital by migrants in culturally “mixed” and “separate” sports clubs. *European Journal for Sport and Society*, 11(1), 35-58.
- Karsten, L. (1998). Growing Up in Amsterdam: Differentiation and Segregation in Children's Daily Lives. *Urban Studies*, 35(3), 565 – 581.
- Koster, M. & Mulderij, K.J. (2011). *Jongeren over wonen en de toekomst in een herstructureringswijk*. Amsterdam: SWP.
- Koster, M. (2014). Brazilian brokers, boundaries and buildings: a material culture of politics. *Journal of Material Culture* 19(2), 125-144.
- Lake, R. J. (2013). ‘They treat me like I’m scum’: Social exclusion and established-outsider relations in a British tennis club. *International review for the sociology of sport*, 48(1), 112-128.
- Lammers, C. (1989). *Organisaties vergelijkenderwijs. Ontwikkeling en relevantie van het sociologisch denken over organisaties*. Utrecht: Het spectrum.
- Latour, B. (2005). *Reassembling the Social: An Introduction to Actor–Network Theory*. Oxford, UK: Oxford UP.
- Lefebvre, H. (1992). *The production of space*. New Jersey: Wiley-Blackwell.
- Li, J. (2008). Ethical Challenges in Participant Observation: A Reflection on Ethnographic Fieldwork. *The Qualitative Report*, 13(1), 100-115.
- Li, T. (2007). Governmentality. *Anthropologica*, 49(2), 275–281.
- Long, J., Robinson, P. & Spracklen, K. (2005). Promoting racial equality within sports organizations. *Journal of Sport & Social Issues*, 29(1), 41-59.
- Loyal, S. (2011). A land of a hundred thousand welcomes? Understanding established and outsiders relations in Ireland. *The Sociological Review*, 59(1_suppl), 181-201.
- Lucassen, J. & Van Kalmthout, J. (red.) (2015). *Vitale clubs voor sport en samenleving*. Utrecht: Mulier Instituut.
- Maanen, J. van (1988). *Tales of the field. On Writing Ethnografie*. Chicago: The University of Chicago Press.

- Maanen, S. van (2014). Elke buurt een open club. *Sport&Strategie*, 8(1), 36-37.
- March, J.G. & Olsen, J.P. (1989). *Rediscovering institutions: The organizational basis of politics*, New York: Free Press.
- Mastenbroek, W. (1981). *Conflicthantering en organisatie-ontwikkeling*. Proefschrift Leiden. Alphen aan den Rijn: Samsom.
- May, D. M. (2004). The interplay of three established-outsider figurations in a deprived inner-city neighbourhood. *Urban Studies*, 41(11), 2159-2179.
- Martin, J. (1992). *Cultures in organizations: Three perspectives*. New York: Oxford University Press.
- [216] Meier, L. (2017). Three Types of Neighborhood Reactions to Local Immigration and New Refugee Settlements. *City & Community*, 16(3), 252-256.
- Meijs, L.C. (1997). *Management van Vrijwilligersorganisaties*. Proefschrift. Erasmus Universiteit Rotterdam. Utrecht: NOV Publikaties.
- Merton, R. (1968). *Social Theory and Social Structure*. 3rd edition. Glencoe, IL: Free Press.
- Mets, J. de, & Mahieu, P. (1998). *Witte vlucht, zwarte magie? Stapstenen in het opnieuw aantrekkelijk maken van concentratie-scholen voor autochtone leerlingen*. Koning Boudewijn stichting.
- Michels, R. (1970[1911]). *Soziologie des Parteiwesens*. Stuttgart: Kröner Verlag.
- Najam, A. (2000). The Four-C's of Third Sector– Government Relations. *Nonprofit Management & Leadership*, 10(4), 375–396.
- Olfers, M. (2009). *Sport en mededingingsrecht: An interesting twosome* Deventer: Kluwer.
- Ouendag, M. (2015, 1 november). Met een beetje respect voor elkaars achtergrond kom je een heel eind! *Het Parool*.
- Petintseva, O. (2015). Approaching new migration through Elias's 'established' and 'outsiders' lens. *Human Figurations*, 4(3).
- Pfeffer, J. & Salancik, G.R. (2003). *The external control of organizations: A resource dependence perspective*. Stanford: Stanford University Press.
- Pike, K.L. (1967). *Language in relation to a unified theory of the structure of human behavior*. Den Haag: De Gruyter Mouton.

LITERATUUR

- Popkewitz, T., Tabachnick, B. R. & Zeichner, K. (1979). Dulling the senses: Research in teacher education. *Journal of Teacher Education*, 30(5), 52-60.
- Putnam, R. (2007). E Pluribus Unum: Diversity and Community in the Twenty-first Century The 2006 Johan Skytte Prize Lecture *Scandinavian Political Studies*, Vol. 30 – No. 2, 2007
- Puwar, N. (2004). *Space Invaders: Race, Gender and Bodies Out of Place*. Oxford, UK: Berg.
- Rankin, K.W. (1961). Rule and Reality. *The Philosophical Quarterly*, 11(43), 145-157.
- Rinehart, R. (1998). Fictional Methods in Ethnography: Believability, Specks of Glass, and Chekhov. *Qualitative Inquiry* 4(2), 200-224. [217]
- Roks, R.A. (2016). *In de h2ood : een eigentijdse etnografie over de inbedding van criminaliteit en identiteit*. Proefschrift. Erasmus University Rotterdam. Retrieved from <http://hdl.handle.net/1765/79871>
- Ruijter, A. de, (1998). Invoegen en uitsluiten; de samenleving als arena. In: C. Geuijen (ed.), *Multiculturalisme*. Utrecht: Lemma.
- Ruijter, A. de (2000). *De multiculturele arena*. Tilburg: KUB.
- Saldana, J. (2009). *The coding manual for qualitative researchers*. London, UK: Sage.
- Schuyt, K. (2006). Democratische deugden – Groepstegenstellingen en sociale integratie. (oratie) Leiden: Leiden University Press.
- Schwartzman, H.B. (1989). *The meeting. Gatherings in organizations and communities*. New York: Plenum Press.
- Scott, W. R. (2008). *Institutions and organizations: ideas and interests* (3. ed.). Los Angeles: SAGE Publications.
- Seippel, Ø. (2005). *Public Policy Tools and Voluntary Sport Organizations – Theoretical Perspectives, Norwegian Cases*. Oslo: Institute for Social Research.
- Silverman, D. (2013). *A very short, fairly interesting and reasonably cheap book about qualitative research* (2nd ed.). London, UK: Sage.
- Skille, E.A. (2008). Understanding Sport Clubs as Sport Policy Implementers: A Theoretical Framework for the Analysis of the Implementation of Central Sport Policy through Local and Voluntary Sport

- Organizations. *International Review for the Sociology of Sport*, 43(2), 181-200.
- Skille, E.A. (2011). The conventions of sport clubs: enabling and constraining the implementation of social goods through sport. *Sport, Education and Society*, 16(2), 241-253.
- Slobbe, M.G. van (2011). Strijd in de bestuurskamer. In: *De alledaagse kracht van de sport*. Verweel, P. & Wolterbeek, M. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Slobbe, M.G. van, Vermeulen, J. & Koster, M. (2013). The making of an ethnically diverse management: contested cultural meanings in a Dutch amateur football club. *Sport in Society: Cultures, Commerce, Media, Politics*, DOI: 10.1080/17430437.2013.821257.
- [218] Smink, K.W.H. (2011). *Een kijkje in de keuken bij de sportvereniging*. Masterthesis, Utrecht: Universiteit Utrecht/USBO
- Smith, D. (2001). *Norbert Elias & Modern Social Theory*. London: Sage.
- Soeters, J., & van Iterson, A. (2002). Blame and praise gossip in organizations: Established, outsiders and the civilising process. In: Iterson, A. van, Mastenbroek, W., Newton, T. & Smith, D. (eds.) *The civilised organization: Norbert Elias and the future of organization studies*. Philadelphia: John Benjamins, 25-40.
- Spradley, J.P. (1980). *Participant observation*. Thomson Learning: London.
- Star, S. L., & Griesemer, J. R. (1989). Institutional Ecology, 'Translations' and Boundary Objects: Amateurs and Professionals in Berkeley's Museum of Vertebrate Zoology, 1907-39. *Social Studies of Science*, 19(3), 387-420. <http://doi.org/10.1177/030631289019003001>
- Stolk, B. van & Wouters, C. (1987). Power changes and self-respect: A comparison of two cases of established-outsider relations. *Theory, Culture and Society*, 4(2-3), 477-488.
- Stokvis, R. (2010). *De sportwereld: Een inleiding*. Nieuwegein: Arko Sports Media.
- Strauss, A. (1987). *Negotiations: Varieties, Contexts, Processes and Social Order*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
- Swaan, A. de (1993). *Zorg en de staat*. Amsterdam: Bert Bakker.
- Swartz, M.J., Turner, V. & Tuden, A. (1968). *Political Anthropology*, Chicago: Aldine Publishing Company.

LITERATUUR

- Tennekes, J. (1995). *Organisatiecultuur: een antropologische visie*. Leuven/Apeldoorn: Garant.
- Turner, V. (1968). *Schism and Continuity in an African Society*. Manchester: Manchester University Press.
- Turner, V. (1974). *Dramas, fields and metaphors*. Ithaca: Cornell University Press.
- Uitermark, J. & K. van Beek (2010). Gesmoorde participatie. Over de schaduwkanten van 'meedoen' als staatsproject, pp. 227-240. In: Imrat Verhoeven en Marcel Ham (red.) *Brave burgers gezocht. De grenzen van de activerende overheid*. Amsterdam: Van Genneep.
- Vermeulen, B. (2001). *Witte en zwarte scholen. Over spreidingsbeleid, onderwijsvrijheid en sociale cohesie*. Oratie. Den Haag, Elsevier.
- Vermeulen, J. & Verweel, P. (2009). Participation in sport: Bonding and Bridging as Identity Work. *Sport in Society*, 12(9), 1206-1219.
- Vermeulen, J. (2011). The Bridge as Playground: Organizing Sport in Public Space. *Culture and Organization*, 17(3), 231-51.
- Verweel, P., Janssens, J. & Roques, C. (2007). Kleurrijke Zuilen. Over de ontwikkeling van sociaal kapitaal door allochtonen in eigen en gemengde sportverenigingen. *Vrijtijdstudies*, 23(4), 7-21.
- Verweel, P. (2010). Sport Maakt Verschil. In: Westerhof, W. (2016). *Samenspel: Studies Over Etniciteit, Integratie En Sport*. Kenniscentrum Sport: Ede.
- Verweel, P. (1987). *Universiteit: verandering en planning. Een ideologisch-antropologische studie*. (proefschrift) Utrecht, ISOR.
- Waardenburg, M. (2016). *Dubbelspel: over instrumentalisering van de sportvereniging*. Proefschrift. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Wekker, G. & Lutz, H. (2001). Een hoogvlakte met koude winden. De geschiedenis van het gender- en etniciteitsdenken in Nederland. In: Botman, Jouwe en Wekker, *Caleidoscopische visies*, Amsterdam.
- Weick, K.E. (1995). *Sensemaking in Organizations*. Thousand Oakes: Sage Publications.

- Wilterdink, H. (2012). Stratificatie. In: Wilterdink, N., & B. van Heerikhuisen (red.) *Samenlevingen. Inleiding in de sociologie*. Groningen: Noordhoff, 173-206.
- Wiener, N. (2017). Maatschappelijke activiteiten van sportverenigingen vanuit het ledenperspectief. Scriptie. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Wiley, N. (1988). The micro-macro problem in social theory. *Sociological Theory*, 6, 254-261.
- Wouters, C. (2006). Informalisering van omgangsvormen en van arbeidsverhoudingen. In: Brinkgreve, C. & Daalen, R. van (red.), *Over ongelijkheid en verschil*. Apeldoorn-Antwerpen, 38-51.
- [220]
- Ybema, S., Yanow, D. & Wels, H. (eds.) (2009). *Organizational Ethnography: Studying the Complexities of Everyday Life* London: Sage Publications.
- Yin, R.K. (1984). *Case Study Research - Design And Methods*. Beverly Hills: Sage Publications.
- Yin, R.K. (2009). *Case study research: Design and methods* (4th ed.). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Zhang, Z. (2006). What is Lived Space? *Ephemera, theory & politics in organization*, 6(2), 219-223.

Rapporten en krantenartikelen

- American Anthropological Association. (1998). Code of Ethics. Geraadpleegd via <https://www.americananthro.org> (17-4 2018).
- Gemeente Utrecht. (2009). Wijkenmonitor 2009. Utrecht: Gemeente Utrecht/DMO.
- Gemeente Utrecht. (2016). WijkWijzer, geraadpleegd via [Wijkwijzer-2016.pdf](#) (17-4 2018).
- Gemeente Utrecht. (2011). *In Utrecht staat jouw talent centraal! Sportnota 2011-2016*. Utrecht: Gemeente Utrecht.
- Koninklijke Nederlandse Voetbalbond (KNVB) (2007). *Plan van aanpak verenigingsondersteuning VVOO*. Zeist: KNVB.
- Linden, T. van der (1973). *VVOO 1948-1972 Jubileumnummer*. Utrecht: VVOO.
- Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. (2005). *Tijd voor sport*. Den Haag: VWS.
- NOC*NSF. (2009). *Olympisch Plan 2028. Heel Nederland naar Olympisch niveau*. Arnhem: NOC*NSF.
- NOC*NSF. (2018a). *Toekomstbeeld van de Nederlandse sport in een veranderende wereld*. Arnhem: NOC*NSF, website geraadpleegd op 28 maart 2018.
- NOC*NSF. (2018b). Open Clubs, website geraadpleegd op 27 september 2018.
- NOC*NSF. (2018c). *Sportdeelname Index*. Arnhem: NOC*NSF.
- NOC*NSF. (2018d). *Lidmaatschappenrapportage 2017*. Arnhem: NOC*NSF.
- NRC (2009, 15 december). Achterstandswijken in Nederland. *NRC Handelsblad*.
- Ouendag, M. (2015, 1 november). Met een beetje respect voor elkaars achtergrond kom je een heel eind! *Het Parool*.
- Smink, K.W.H. & N.H.M.J. van Veldhoven, (2011). *Ledentalrapportage 2010*. Arnhem: NOC*NSF.
- Sociaal Cultureel Planbureau. (2010). *Sport: een leven lang*. Den Haag: SCP.
- Sociaal Cultureel Planbureau. (2015). *Rapportage sport 2014*. Den Haag: SCP.
- Smolenaers, N. (2008). Bouwen aan de toekomst. Special Project: sport- en ontmoetingscentrum De Dreef. *Wellness en bouwen aan de toekomst*, nr 3.

ONDER ONS

Utrechts Nieuwsblad (2008, 18 september). Oud-spelers VVOO spelen tegen oud FC Utrecht. *AD/UN*.

Utrechts Nieuwsblad (2008, 28 september). Wedstrijdverslag VVOO - FC Utrecht. *AD/UN*.

Utrechts Nieuwsblad (2008, 6 oktober). VVOO trekt elftal terug uit de competitie. *AD/UN*.

VVOO. (1998). Ledengegevens 1998. Ledenadministratie VVOO.

Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2007). *Identificatie met Nederland*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

[222] **Figuren**

1.1 *Percentage sociale uitsluiting jongeren naar wijk in Utrecht*

Bron: Volksgezondheidsmonitor Utrecht (VMU), Gemeente Utrecht, 2015.

1.2 *Locatie VVOO in wijk Overvecht, buurt 34 Zambesidreef en Tigrisdreef*

Bron: Gemeente Utrecht, 2018.

1.3 *De stad of buurt als rekruteringsgebied voor jeugdleden, excl. EDO*

Bron: KNVB ledengegevens bewerkt door D.F. Ettema. [Presentatie masterclass Voetbalclubs in ruimtelijk perspectief] NWO-project 'Lid van de club', 5 oktober 2016.

1.4 *De stad of buurt als rekruteringsgebied voor senior leden*

Bron: KNVB ledengegevens bewerkt door D.F. Ettema. [Presentatie masterclass Voetbalclubs in ruimtelijk perspectief] NWO-project 'Lid van de club', 5 oktober 2016.

LITERATUUR

Tabellen

1.1 *Bevolkingssamenstelling naar etniciteit van de stad Utrecht (tussen haakjes) en de wijk Overvecht in de jaren 2005 tot en met 2012 (in percentages)*

Bron: Basisregistratie personen, Gemeente Utrecht.

1.2 *Samenstelling leden VVOO naar leeftijd en postcode in de jaren 2005-2014.*

Bron: KNVB ledengegevens bewerkt en beheerd door A.F. van Haften (2018)

1.3 *Postcodegebied, WOZ waarde woningen en inkomens leden in 2013*

Bron: KNVB ledengegevens en Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) [223]
buurtgegevens bewerkt door D.F. Ettema. [Presentatie masterclass Voetbalclubs in ruimtelijk perspectief] NWO-project 'Lid van de club', 5 oktober 2016.

Summary

Among Ourselves

Dynamics in established-outsider relations at a sports club with the government as third actor

[224]

Michel van Slobbe

Introduction

This dissertation presents ethnographic research that studied the transition in a major city in the Netherlands of an all-white Dutch amateur football club into an ethnically mixed one. The transition was instigated by the local municipality and this study is concerned with the power dynamics which occurred after the municipality influenced the power balance by creating a financial lifeline and ‘parachuting’ three external professionals into the club. The football club, situated in an ethnically diverse neighbourhood, had seen a change in membership that reflected the changing demography of the neighbourhood. Despite these changes, the club’s key positions remained in white Dutch hands only. The club suffered from financial deficits, which made it largely dependent on the local municipality (government/council). The municipality supported the club on the condition that the newcomers would be allowed to participate in its management. The underlying idea was to reorganize the club into an organization that was embedded in the local community as well as a representative of its ethnic diversity. The club was close to folding, but was supported financially when a substantial part of the debts was paid off by the municipality. The reason for this intervention was that local politicians and policymakers attached social value to the club for the social relations in the neighbourhood, in particular its role for the local youth.

Established and outsiders

Changes in power relationships between member groups in a local sports club and the role of government are the central theme in this study. Power is understood as a dynamic and interdependent social relation, in which individuals and groups to a greater or lesser extent are able to define the social norm and impose their will on others. Dynamics occur when a group does not abide by its inferior position and seeks improvement. This subsequently endangers the superior position of the other group, albeit this is experienced as such. In the Netherlands, we see that ethnic minorities increasingly participating in sport organizations, notably in amateur football clubs run by volunteers. These clubs encounter new contestations from ‘outsiders’ invading the club’s space and from policies aimed at social integration through sports. For the analysis, I turned to the concept of ‘established and outsiders’, as presented by Norbert Elias and John Scotson in their study of local relationships between resident groups of a small suburb in a large and wealthy British industrial city (Elias and Scotson, 2005/1976).

[225]

In Elias’ ‘established-outsider’ theory, the concepts of ‘mutual dependency’ and ‘power balance’ play a central role. According to Elias, people are to be understood in their mutual dependency; what he terms, a ‘figuration’ (Elias, 1971). Interdependences are related to power, which Elias sees as relational and reciprocal, with the more powerful group dependent on the less powerful group and vice versa. For Elias, the existing power balance is a result of the search for the order in which both groups are mutually dependent (Elias, 2005). In their study of the power relationships between ‘established’ and ‘outsiders’ among resident groups, Elias and Scotson found that the longer individuals lived in the neighbourhood (what they call oldness of association) the more this enabled the ‘established’ to develop greater cohesion relative to the outsiders. This then enabled them to monopolize key positions in local associations (Elias and Scotson, 2005; cf. Lake, 2011). Consequently, the ‘established’ were able to define the local rules of the game and reproduce a historically grown position of power. In such a ‘figuration’, the established group aims at maintaining its position and the ‘outsiders’ strive to improve their position in the power balance. According to Elias and Scotson, ‘stigmatizing’ and ‘the possession of key positions’ appeared the main sources of power in the contest between the two resident groups (Elias and Scotson, 2005/1976).

This study aims to offer insight into the ways the ‘established’ (white Dutch) and the ‘outsiders’ (Moroccan Dutch) interact in the space of an amateur football club during the transition that was instigated by an intervention of the municipality.

[226] I have suppressed the tendency to use the power analysis of the figuration in ‘Onder Ons’ football club (‘onder ons’ is Dutch for ‘amongst ourselves’) to discuss the social debate on the integration of Moroccan Dutch. The danger of stigmatizing interpretations, in which the power dynamics in the club would be interpreted as ‘a coup by the Moroccans’, ‘the racist white committee members’ or ‘the Moroccan problem at football clubs’ lay in wait. This would have narrowed the power dynamics between groups of club members during an organizational change to an ethnic issue, thus overshadowing the individuality of local dynamics, social relations and related other social divisions. This study therefore opted for the categorization ‘established and outsiders’ instead of the typically Dutch terms *autochtoon* and *allochtoon* (i.e. autochthonous and allochthonous) traditionally used to denote native ethnic white Dutch and Dutch with a non-Western migrant background.

The sports club as established-outsider figuration

Notwithstanding inclusionary policy rhetoric about sport’s supposedly integrative powers, the entrance of increasing numbers of ethnic minorities in amateur sports clubs does not necessarily lead to higher participation of these ‘new’ members in the management of sports clubs. In this study, the focus is on established outsider relations within amateur sports clubs.

Sports clubs are voluntary associations characterized by bonding relationships between like-minded people (Vermeulen and Verweel, 2009; Stokvis, 2012). Those who belong to the community share the ability to use, interpret and understand the communal symbols. When people feel that the base of their community is undermined as a result of the interactions with ‘others’, people tend to reinforce the symbolic boundaries of their community. These encounters reaffirm one’s own cultural values and, at the same time, reinforce boundaries between communities and groups. Intergroup interactions thus tend to ‘define differences, not similarities’ (Cheska, 1984).

SUMMARY

Inclusion and exclusion are ongoing processes that take place in day-to-day interactions between people. Sports clubs often reflect the social stratification of society at large. Historically, people organized themselves into sports clubs according to social class and in some cases (like in the Netherlands) according to religious affiliation (Verweel, 2010). Stokvis points out: ‘Social intercourse, in the form of membership in these clubs, was restricted to people who conformed to the same lifestyle’ (2012, p. 512). From this, it follows that sports clubs are very much internally oriented and focused on socializing their members into established symbolic understandings. Newcomers need to learn the cultural codes and meanings of the dominant groups in the sports club. From that perspective, sports clubs are sites for identity formation. Hence, hegemonic understandings of what counts as accepted behaviour and of what it means to belong, is characteristic of cultures in sports clubs. [227]

In sport, organizational cultures have developed which tend to operate in an exclusionary fashion towards homosexuals, women and particular ethnic groups (Anderson, 2005). However, we must be cautious not to overstate the case. No figuration – whether sports in general or sports clubs in particular – are fixed entities with unmovable boundaries. On the contrary, the symbolic understandings and the identities these produce are always contested. Moreover, figurations are shaped in the relationships between established members and outsiders internally and in the relationships between both groups. Through these meaning-making processes, people organize their activities, relationships and settings. They create a symbolic order in the sense of agreed upon arrangements among members about ‘how things are done’ (De Ruijter 1998). Following Elias, I conceptualize sport clubs as a developing figuration in which member groups make claims about difference and similarity between groups, making divisions between ‘us’ and ‘them’.

The government as third actor

The single case of the football club studied here represents broader issues that deal with the real and alleged meanings of sport for social integration in the Netherlands (and elsewhere). In recent years, Dutch policymakers embraced the idea that sport is both means and site for the social integra-

ONDER ONS

tion of ethnic minorities (Ministry of Health, Welfare and Sport, 2006). Expectations are high concerning sport's potential for bridging social differences and removing inequality or inequalities. In the Netherlands, many individuals from ethnic minority groups opt for membership of what we would describe as 'established' Dutch football clubs. These clubs are becoming increasingly ethnically mixed. However, for the most part, the management of these clubs remains in the hands of white Dutch men. Increasingly governments and municipalities in particular insist on an external orientation by sports clubs aiming at improving societal relations in deprived neighbourhoods, referred to in the Netherlands at the time as 'krachtwijken' (i.e. something along the lines of 'empowered' neighbourhoods). Vulnerable sports clubs like Onder Ons football club are dependent on municipal support and are tend to follow and 'go public' instead of staying private (Meijs, 1997).

Football Club Onder Ons

The football club studied here was named 'Voetbalvereniging Onder Ons' (VVOO); 'onder ons' is Dutch for 'among ourselves'. The club was founded in 1948 by employees of the then state-owned PTT, which provided postal, telegraphy and telephony services. Originally, the club used a farmer's meadow adjoining the city borders. In the 1960s, due to urban development, the club had to move. The municipality offered residency in a new municipal sport complex at the other side of the city, in Overvecht. The district had been built as a solution to the housing shortage of the fast-growing city of Utrecht, the fourth largest city in the Netherlands. At its new home, VVOO developed into a club with 300 members. The club also became a popular community centre for the district's working-class residents. In the 1990s, Overvecht's demography changed in terms of ethnicity, which led to many members leaving the club. By the late 1990s, the number of members had been decimated. Unable to survive financially, the municipality suggested a merger with another club that was experiencing similar difficulties. However, the members of VVOO refused the proposal and the club's management negotiated with the municipality about moving to a new location and owning their own playing facilities and canteen. The municipality agreed on the condition that VVOO would develop towards a club of mixed ethnicity with a membership that would mirror the neighbourhood's increasingly

SUMMARY

diverse population. In 1998, VVOO moved to its current location in the centre of the district.

In 1999, in order to meet its financial needs and to comply with the municipality's conditions, VVOO admitted 40 Moroccan Dutch youth players and a youth committee from another local club that recently had to close. After this, the number of youth members increased substantially and the youth committee coordinated their training and participation in the league. In 2006, due to a clash between the youth committee and the general committee of the club, organizing youth football ceased. As a result, the club experienced decreasing membership, a shortage of volunteers and losses on food and beverage sales.

[229]

The survival of this sports club in the deprived neighbourhood Overvecht was a shared interest of several established members and the municipality. After a request for assistance from the club, the municipality was willing to provide support on condition that the association would open itself to local residents and accept municipal guidance of the club committee. Since it is undesirable for the government itself to participate in the management of a sports club, it 'parachuted' three external professionals temporarily into the club's figuration, which together with established members formed an interim committee to reorganize and stabilize the club.

Research question

Sociologically it is not possible to understand established-outsider relations in a local football club and the governmental influence by studying it in isolation. Yet studies on the smallest details of social processes and meanings in local contexts are limited. This is where anthropology and sociology meet. Sociologist Johan Goudsblom mentioned that the sociologist and anthropologist seem to look at the same phenomena 'back-to-back' (1997, p. 318). In his view every culture is the result of a process of becoming different. So, local processes and meanings are to be understood in relation to broader societal processes. At the same time local identifications by group members are important for self-validation, which is particularly true for sports club members.

The question in this study is how governmental interventions in societal relations in sports clubs influence the power balance in these estab-

lished-outsider figurations. Hence, the purpose of this study is to gain insight into how members of VVOO and involved stakeholders influence their established-outsider figuration, and to find explanations for the related power dynamics. This leads us to the central question of this dissertation:

How can we understand processes in societal relations between ethnic groups within Onder Ons football club [Amongst Ourselves FC] by analysing these as an established-outsider figuration with the government as third actor?

Methodology

[230] Ethnography, both as an epistemology and as a method, is appropriate for trying to grasp interpretations and understanding of complex processes and actions that are characteristic of local settings (Blommaert and Jie, 2010). In recent years, ethnographic studies have been carried out in sports clubs, such as cricket, golf and football (cf. Lake, 2011). These studies show how norms, values, ideologies and power relations are either critically challenged or reinforced by member groups in their local setting. Lake argues that the relatively autonomous nature and established hierarchical structure of voluntary sports clubs ‘provide excellent locations for analyzing power relations between members, and how social status and cohesion are emphasized’ (2011, p.9). I conducted research in the football club from August 2008 to December 2011. In this period, I collected data through participant observation of naturally occurring events, informal talks and interviews. My role is best described as ‘participant-as-observer’ (Bryman, 2008). That is, during my research I was functioning as a member of the social setting at the football club. I participated as a member of an interim committee that was assigned to create an ethnically mixed club. Members of both the interim committee and the football club were informed about his research. This situation provided opportunities to ‘discover aspects which interviewees may be unaware of or which, for other reasons, they find difficult to articulate’ (Alvesson, 1996). For example, directly after meetings, I would ask individual informants to reflect in detail on what had been said and done during the meeting they had both participated in. The data were obtained during weekly committee meetings, meetings with municipal officials, training sessions, as well as matches involving junior and senior teams, social activities and club celebrations. Field notes were written

SUMMARY

after each event. For deeper understanding of the meanings and motives behind the social interactions of the informants, interviews were conducted with club committee members, senior club members, parents of youth members, municipal officials and senior players. Most of the interviews were informal, occurring as part of the natural flow of events, addressing specific topics in no particular sequence. In addition to the data collected from observations, informal talks and interviews, I analysed e-mails between club members and the committee, policy documents and membership figures. During my immersion in the field, I developed theoretical propositions. 'Key incidents' from the collected data were selected that function as illustrations of my arguments (Emerson, 2004).

[231]

Findings

The three results chapters of this dissertation represent manifestations of the development of the established-outsider figuration of VVOO and the role of government as the third actor within that framework.

The municipal intervention as trigger of us and them divisions

The first chapter of results focuses on the reasons and planning of the municipal intervention that took place at the Onder Ons football club (VVOO: *voetbalvereniging* Onder Ons). In 2008, VVOO was experiencing financial distress and was dependent on the municipality as a result of chaotically fluctuating membership, unstable income and stable fixed costs, and the absence of a club committee. A meeting on the future of VVOO resulted in a two-tier municipal intervention. The first stage of intervention related to a payment arrangement that allowed the financial circumstances of the club to be stabilized. The second stage of the intervention consisted of efforts to ensure competent governance and management of the club by expanding the then-current interim committee, made up of two established committee members, with three external support officers as 'professionals'. This interim committee was instructed by the municipality to return financial and organizational stability to the club and to present and recommend a new 'mixed' committee (comprising established persons and newcomers) to the club's members.

[232] It was with this intervention, aimed at ensuring the survival of the club, that the municipal authority entered the arena of the VVOO's administrative governance in the fall of 2008 through these external support officers as 'institutional actors'. The intervention was in line with the central government's current policy on sports, in which sports clubs and associations are seen as instruments that can be used to improve social relations in a given neighbourhood. This is more a case of 'governmentality' than of the more neutral form of 'instrumentalization', given that the autonomy of the club, which was in financial distress in 2008, was very limited and that the government's action plan was far-reaching (cf. Burchell, Gordon & Miller, 1991; Li, 2007; Waardenburg, 2016). In 2008, VVOO was hooked up to a 'municipal drip', as it were. It may seem out of the ordinary that such a vulnerable and small club should receive so much support from the municipality. However, the municipality of Utrecht considered the location of VVOO to be perfectly suited to be able to affect social relations in the neighbourhood. Social cohesion is limited in the deprived neighbourhood of Overvecht and in the vicinity of VVOO in particular, with youth having virtually no opportunities to participate in sports activities at a club. Both the Utrecht Sports Association (VSU: *Vereniging Sport Utrecht*) and the municipality regarded the accommodation of VVOO and the youth section of the club as being a crucial facility in the neighbourhood, in relation to 'quality of life' and 'health'.

By consenting to the municipal intervention, the two interim committee members, being the established members, were forced to embrace the strategy of 'going public', thus capitalizing on the social value ascribed to VVOO (cf. Meijs, 1997). To that end they entered into a partnership with the municipality, in which VVOO would have to provide a public service by allowing newcomers to become core members involved in running the club. During the initial stage of the partnership, there seemed to be a sense of 'cooperation', in which both the objective of the continued survival of the club and the strategy of realizing that goal through external administrative and organizational support seemed to align (Najam, 2000). However, the organizational fragmentation of the football club and the absence of newcomers among the club's members (youth and indoor football players) in the structure of this partnership highlighted a rift between the 'established'

SUMMARY

members and the newcomers as ‘outsiders’. If the intervention were to be successful, the municipality and the external support professionals would have to depend on the active commitment, interpretation and implementation of the strategy by volunteer members throughout the club (cf. Skille, 2008; Bloyce et al., 2008). That turned out to be problematic, given that the group of established members, who still occupied core positions within the club, was increasingly growing smaller and the greater involvement of newcomers was increasingly viewed as a threat. This chapter shows that the municipal authority no longer merely formed part of the ‘supralocal space’ of the figuration, but also entered the power structure as an actor (Hogenstijn & Van Middelkoop, 2008a).

[233]

The club committee as arena

The second chapter of results demonstrates how the government as a third actor intervened in the power dynamics in the VVOO’s administrative arena and how the dynamics within the committee appears to interact with the broader dynamics in the established-outsider figuration of the association. The administrative processes that are outlined demonstrate a shift in the balance of power, where the established are unable to retain their position and the position of the newcomers improves on the balance of power. The descriptions of the three stages in the governance of the club (introduction of external committee members, the clash in relation to the change of governance and the established who become outsiders) also show how the shared intention of the interim committee members to improve the club is transformed into ‘competitive practices in the wings and dressing rooms of the administrative arena of power’ as the balance of power becomes more equitable (Verweel, 1987). This chapter focuses on two key questions.

Which sources of power and strategies did the established, the outsiders and the government use in order to retain or improve their position regarding the balance of power?

The literature on established-outsider relations cites property, key positions, group size, networks (internal cohesion) and historical advantage (defining power) as sources of power. These sources of power can be used for ‘stigmatization’, the ‘monopolization of key positions’, ‘local coalition

formation', 'localized exclusion', 'supralocal mobilization' and 'rescaling of the conflict' in the way of strategies to retain or improve the position on the balance of power (cf. Elias, 2005; Hogenstijn & Van Middelkoop, 2008a).

[234] At the initial introduction of the external support professionals into the administrative figuration of VVOO there was an unequal balance of power, without any conflict as yet. The established committee members were able to retain their superior position in the balance of power through their local knowledge, key positions, their network and historical advantage, and were able to define the situations in which the governing interactions took place (Hallet, 2003). The newcomers (indoor players and youth members) in the football club were not included in that initial stage of the interim committee. As separate groups they did have group size, a network and local knowledge at their disposal, but were unable to harness these due to the lack of an administrative position. The outsiders had no place in the boardroom and did not have any keys, except to the equipment room. The established committee members are able to use their superior and monopolized positions to stigmatize the outsiders as members that did not pay their membership fees nor organize their teams, and as lacking in commitment to the club. Although those traits could also have been ascribed to established members, the initial few committee meetings did not discuss that. The external support professionals were able to use their general knowledge of organization and management of an association and their supralocal network (municipality and VSU) to remind the established of the minutes and agendas of meetings, the action plan and the formal agreement with the municipality, which the established committee members initially dismissed as a 'guideline'. In the initial stage, the established committee members were able to maintain their position in the balance of power through local power strategies (stigmatization, monopolization of key positions, coalition formation and exclusion).

In the second stage, the external support professionals chose a 'supralocal' strategy and gained a better position within the interim committee through the mobilization of their network outside the power relationship. At the same time, their local knowledge increased through exploratory talks with all groups of members. These talks allowed them to mobilize the outsiders, with them setting their sights on key positions, such as Aziz and Fatima, who applied for positions in the new 'mixed' committee. The posi-

SUMMARY

tions of the external support professionals gradually also gained more weight through the formalization of the governance structure (action plan, formal objective and division of labour) and the visible increase of internal cohesion within the network of the parents of youth members who began devoting more and more time to the club. The network and the group size of the outsiders as sources of power for these outsiders became visible to the interim committee during the General Membership Meeting, which was attended by approximately 30 outsiders and 15 established members. During this stage, the outsiders Aziz and Fatima gained a seat at the table as prospective committee members and were able to harness their local knowledge and network. At the same time, the established committee members were increasingly unable to harness their local knowledge due to more frequent absences. In addition, the previous departure of established members resulted in a steady collapse of their network. The balance of power increasingly became more equitable, which also resulted in an increase in the tensions and conflicts between members. A brawl between the club's two senior teams and the subsequent measure taken by the established committee members to expel the team of the outsiders, resulted in a crisis within the interim committee. The relations between the interim committee members shifted significantly due to increasingly equal positions in the balance of power and internal division on the ejection of the team containing the outsiders (VVOO3). The committee meetings ceased to function as an effective setting. Both the established committee members and the external professionals began using strategies such as stigmatization, coalition formation and exclusion in e-mails, alliances and telephone conversations in the dressing room and behind the scenes. The leadership position gained by an external professional played a crucial and decisive role in the outcome of this governance conflict, as he chose to escalate the conflict and present it to the VSU and the municipality. During the resulting governance crisis, he subsequently entreated all parties to return to the meeting table. In that way, he was able to define the formal situation in which interactions could take place, instead of siding with the informal practices of the established interim committee members. He was in part responsible for allowing a General Membership Meeting to take place and, as such, to allow a change of governance to take place moving toward a 'mixed' committee.

ONDER ONS

In the final stage, the established became the new outsiders, with the formerly established members losing their network, historical advantage and key positions. The former treasurer, however, retained control of the books, which meant that despite the formal transfer of power and key positions gained by Aziz and Fatima, the fight was by no means over. Rearguard action and intervention by the municipality could, however, not prevent the players of the second senior team from leaving the club as 'last of the Mohicans' (i.e. of the established members), one year after the new mixed committee has taken control – and with them the practically all the remaining established members.

[236] *How did the government as the third actor in the established-outsider figuration of VVOO affect this power dynamic?*

Hogenstijn & Van Middelkoop (2008a, p. 78) present three dynamics that determine shifts in the balance of power of figurations, namely 1) the control of a source of power increases or decreases, 2) a source of power is created or is lost and 3) the relative importance of a source of power increase or decreases.

The formalization of the interim committee of VVOO, allowing the external professionals to gain a position and use their knowledge and network, was made possible by the financial dependency on the municipality. The external municipal intervention transformed a situation in which the outsiders (youth members, their parents and indoor players) were caught in a conflict situation none were able to address (Elias and Scotson 1976 [1965], p. 197). The balance of power in the figuration of the club slowly became more equitable and led to a conflict once the external professionals, and at a later stage the committee candidates Aziz and Fatima, were able to utilize their position in the governance power structure. Although the interim committee, the general membership meeting and the new committee provide scope for this, without formal positions (chair of the interim committee, secretary, prospective committee member) and common rules (meeting conventions, articles governing election of committee members) the outsiders were unable to participate in the arena. The excerpt which refers to 'the expansion of the committee (with local residents with an immigrant background in particular)', for example, in the action plan of the municipi-

SUMMARY

pality official eventually transforms into a context for administrative acts. That same municipal official and VSU employee in the supralocal network, however, were unable to prevent established members from becoming outsiders and ultimately leaving the club. The external professionals were able to regulate the committee acts through the formal practices (formal municipal instruction, action plan, financial conditions and the agenda of the external professionals). However, as a fellow actor, the municipality should leave the outcome of the local intervention to the layered and competitive processes at play within the power structure.

The power dynamics surrounding the change in management and governance shows how the formalization of the committee practices eventually overruled the informal relationships and positions of the established members. That formalization provided opportunities for the outsiders and simultaneously weakened the position of the established members. Nevertheless, in relation to the rearguard action surrounding the handover of the books, formal processes (such as calling in legal counsel or the municipality) could not offer a solution. The 'personal relationship' of an external professional with the former treasurer eventually resulted in the handover of the books and purse (Meijs, 1997).

[237]

The canteen as materialization of the established-outsider figuration

The third chapter of results focuses on the materialization of the established-outsider figuration in the VVOO canteen and the tangibility of the power dynamics. The development of the social relations between the established and the outsiders within VVOO became tangible in the football club canteen. During the development of the figuration, the ostensibly neutral canteen and the various trivial artefacts within (tea box, beer tap, deep fat fryer, photos and mural) articulated the shifts in the balance of power in the way of Latour's (1995) 'tacit non-human actors'.

The materializations of 'onder ons' (i.e. amongst ourselves) within the VVOO canteen had been determined by a steadily shrinking group of established members, protecting their 'VVOO of yore', for over ten years. Artefacts as 'remains [...] of organizational life' have a protracted effect, even in the event of a new embodiment of the space (Gagliardi, 1992). The established members and the newcomers had different cultural preferences, which, despite their membership of the same club, turned out could *not* be

reconciled within a single canteen. Nevertheless, the canteen as a ‘boundary place’ and the artefacts as ‘boundary objects’ provided opportunities for translation, coordination and connection between the various groups of members (Star & Griesemer, 1989; Wenger, 1989; Bechky, 2003; Koster, 2014). The established members and the newcomers could have used the canteen, the boardroom and the price list, for example, for the celebration of the 60th anniversary of the club, to organize activities on Saturdays *and* on Sundays, to fix the dilapidated rooms and repair the broken cupboards, put up new photographs and add new products and prizes to the existing range. These aspects contained the opportunities for translation and cooperation and the realization of the ‘mixed club’ desired by the municipality.

[238] The fear of loss, however, and the hope of gaining a positional advantage in the canteen as a ‘place’, and the corresponding symbolic artefacts, prevented the connection and the bridging of the subcultural differences (Dale & Burrell, 2008; Lee, 2005). Following the shift in the balance of power, the beer tap, the pictures of established members as traces of the old VVOO were removed and a new ‘amongst ourselves’ atmosphere materialized with the new artefacts brought in by the former outsiders. The canteen and the corresponding artefacts as materializations of the existing social order in Butler’s terminology constitute a ‘dissimulated effect of power’, which constitute the interactions and social relations in a latent and subtle manner (1993: 35). As such, this ‘material culture’ in sports clubs in terms of established-outsider figurations also has an excluding function, given that initially the outsiders and subsequently the established do not feel at home in the canteen.

Conclusion

The point of departure of this study into the development of the social relations between ethnic groups within the Onder Ons amateur football club was the lack of insight into the effects of government control on established-outsider relationships in local figurations. Understanding the role of the government as the third actor in local figurations is relevant, given that authorities and other institutional parties (whether solicited and unsolicited) are able to affect the ins and outs of dependent sports associations ever more explicitly and in a more far reaching manner. This allows authorities to weigh in on local balances of power in these figurations and

SUMMARY

influence social relations. Sports clubs provide opportunities in the field of individual self-esteem for their members and for the development of social relations in a broad sense. The results of this study show that power relations in sports clubs are a decisive factor in the development of these figurations, given that these relations are related to gaining or losing that self-esteem. Elias makes the following observation in this regard: ‘... the actual development of events takes its meaning and significance from its increasing or decreasing function within an existing organization of persons’ self-esteem’ (2005, p. 268). From a micro-level perspective, the social relations in a sports club in this study show that the social value of the sport (or sport club) deal precisely with the genuine significance of club membership.

[239]

With his theory on established-outsider relations, Elias made a significant contribution to the understanding of (often latent) conflicts between interdependent groups. In light of maintaining and improving individual positions in the balance of power, and corresponding self-validation, his theory provides insight into the dynamics that occur when the balance of power threatens to become more equitable and this or the other group feels its position is threatened or spies an opportunity for improvement. According to Elias, unfortunately the understanding that the value of the individual group can increase without sacrificing value to the other group is not yet a widespread notion, which is also demonstrated by this dissertation. The loss or gain of self-esteem by members of sports club deserves attention: in particular, in those instances where policymakers in the organized sports domain and authorities strive to achieve ‘a network of flexible (open) sports organizations’ (NOC*NSF, 2016) in response to social developments.

According to Elias, the essence of the problem in the figuration is an unequal balance of power and the tensions embedded therein (Elias, 2005/1976, p. 25). He states that changes in interdependence relationships of groups lead to power shifts and imbalance. The balance may shift from one end to the other from a seemingly stable equilibrium and the more equitable the positions of groups in the balance of power, the greater the tensions will be. The VVOO case study shows how these dynamics operate in a local figuration.

ONDER ONS

In 2008, VVOO was experiencing financial distress and was dependent on the municipality as a result of chaotically fluctuating membership, unstable income and stable fixed costs, and the absence of a club committee. The continued survival of this sports club within the deprived neighbourhood of Overvecht was an interest shared by a number of established members and the municipality. Following a request for help from the club, the municipality wished to provide support on the condition the club would open itself up to local residents and would accept municipal guidance within the committee. The municipality temporarily parachuted three external professionals into the figuration of the club, that would form the interim committee alongside the established members.

[240]

Two paradoxical forces can be distinguished in the development of the social relations between ethnic groups with the Onder Ons football club, within which the balance of power shifts in an unforeseen and unintended manner following the municipal intervention. The pursuit of an ideal club ‘for all’ shared by the municipality and the committee members of the club played a decisive role in this regard.

A policy paradox

In 2008, the municipality of Utrecht wished to affect the social relations between ethnic groups in response to the social issue at play in the Overvecht neighbourhood and saw the location and ailing situation of the Onder Ons football club as reasons to carry out an intervention. The intervention was intended to ensure the survival of the football club, which with a committee representative of the multi-ethnic neighbourhood, would be able to fulfil a social function. The municipality implemented the intervention by way of policy, external expert professional, consultation with established members on the action plan, leniency with regard to the club’s financial circumstances and formal agreements. The external professionals were intended to support the established and outsiders and aimed to achieve a broad community spirit by getting the club’s management and finances in order. They built up personal relationships both with established members and outsiders with the intention of forming a new, joint committee. Nevertheless, the municipal intervention unintentionally reinforced the tensions between the various member groups within VVOO. The relations between

SUMMARY

the groups in the VVOO figuration became increasingly strained due to a shift in the balance of power following the intervention, leading to an increase in mutual stigmatization. The balance of power tipped and ultimately no mixed committee emerges, with the key positions ending up in the hands of the former outsiders. As a result, the formerly established members no longer felt at home and left the club amid conflict and feeling dissatisfied. The new committee was more focused on the neighbourhood and at the same time became a new 'amongst ourselves association', which was demonstrated by the new club name, colours, team jerseys and canteen furnishings and decoration.

In conclusion, the municipal intervention at VVOO did contribute to the survival of an amateur football club in the neighbourhood and the facilitation of a new 'amongst ourselves association' and unintentionally did not improve the social relations between ethnic groups in the neighbourhood. This highlights a policy paradox, which results from the lack of insight into the power dynamics between groups of members in an established-outsider figuration. In addition, the government ambition to achieve more balance and equality in the positions of groups in fact led to an increase in tensions, because 'the need and the ambition to achieve self-esteem is expressed in a universal tendency to increase the value of the individual group, at the expense of that of other groups' (Elias, 2005/1990). From a power perspective, 'social equilibrium' has another meaning than is often assumed in the paradigm of 'social integration' and 'social cohesion'.

[241]

A growth paradox

With the municipal intervention, the established members envisaged the survival of their ailing football club, Onder Ons, as a place where they maintained personal relationships and felt at home. To that end, the established members 'opened' themselves up to newcomers and external support, with the idea that this would lead to more membership income, volunteers and goodwill within the municipality. The social identity of the club, however, became more diffuse, given that the newcomers had other cultural (ethnic) preferences and began challenging the standard informal practices at the football club. The admission of the external professionals undermined the informal established order and the key positions of the established members, given that the formal organizational practices of the external mem-

ONDER ONS

bers prevailed. They reorganized the club's governance using an action plan, policy plan and minutes, by allocating duties and by reintroducing the institutional rule of holding a General Membership Meeting twice each year. Eventually this gave the outsiders an opportunity (confidence and legitimacy) to strengthen their internal cohesion, make their voice (and that of the 'silent audience' in the group) heard and to acquire key positions. The shift from the dominant informal football club practices of the established members to the organizational practices of the external members resulted in the established members losing validation of their own value within the club. Internal cohesion decreased as a result of departing members and the control within the individual group decreased due to the shift of key positions to external support professionals and the outsiders. The shift in the balance of power, the ultimate departure of the senior team, the change of the name of the club and its jerseys and the homelike feel of the canteen marked the disappearance of the homelike feeling experienced by the established members. As such, they lost the opportunity to retain their social identity.

[242]

In conclusion, opening up to new members and external support ('going public') implies modification of the established culture, the informal practices and socialization efforts. The paradox lies in the fact that although the established members in fact wanted their own 'Onder Ons' club to survive, this was undermined by the growth of the club.

Social developments result in 'the socialization of new members' requiring more effort from established members and, as such, takes place to a lesser extent (Stokvis, 2010). Personal relationships and informal processes are required for those socialization processes, whereas the government focuses on formal processes accompanied by policy instruments. The willingness of volunteers to commit to such methods appears to be low, if such efforts are not intended to benefit 'kindred spirits'. Members of a club are more likely to commit and honour agreements based on personal relationships than based on formal rules (Meijjs, 1997). Members of a group are inclined only to do so if this serves their own group (Elias, 2005/1990). If new members do not belong to an 'amongst ourselves association' then volunteers will not put in the effort. The misconception is that members would not do this due to distinguishing features, such as ethnicity; however, the

SUMMARY

essence is that someone would not do this because it would not benefit their own group!

Final consideration

Government control in social relations between ethnic groups in society can best be understood by viewing them from an established-outsider perspective. If we examine this at the microlevel, we see that neither the government nor the club are aware of the shifts in the balance of power in the figurations. Formalization and professionalization serve to highlight and heighten the relationships between groups of members. Sports clubs are voluntary organizations in which members get together on a voluntary basis and are committed to the members in their own group, the ‘amongst ourselves association’.

[243]

Although well intentioned, the ambition to achieve an improvement of the social relations between ethnic groups within the club and by extension in the neighbourhood is highly complex, ambitious and problematic. This is because the forced mixing of groups heightens the tensions in social relations. ‘Amongst ourselves associations’ are extremely important as social hubs, in which people can feel at home and fulfil their need for self-validation in a fairly uninhibited way. A physical ‘home of one’s own’ as a materialization of these clubs helps in that regard. Once these types of associations come under pressure and collapse, this has a disruptive effect on the social relations between groups. It is the case that the fear of one’s own group breaking up leads to this being attributed to other groups (Elias 2005/1990, p. 269), which goes to strengthen mutual stigmatization by groups and leads to a deterioration of social relations.

The municipal intervention in the ailing Onder Ons football club, although it allowed the club to survive as a sports facility within the community and allowed the creation of an ‘amongst ourselves association’ for the former outsiders, simultaneously led to the collapse of the club of the established. The intervention of the local government on the social relations within the club and the neighbourhood in the VVOO case study could sooner be said to have had a disruptive effect, than having led to an improvement of the social relations between groups. In order to improve social relations, it would be better if the government and other institutional actors were to allow and to facilitate the coexistence of ‘amongst ourselves

ONDER ONS

associations', than to focus on the survival of organizations in which various types of these associations are forced to mix.

Dankwoord

Dit proefschrift gaat over het belang van ‘onder ons associaties’. Zo zijn ook verschillende ‘onder ons associaties’ in mijn persoonlijke levenssfeer en op de universiteit belangrijk geweest bij de totstandkoming van dit proefschrift.

[245]

Ik begin met de belangrijkste associatie, namelijk het onder ons dat ik met mijn vrouw Masja en twee dochters Sofie en Mira vorm. Dankzij de niet aflatende steun, het scherpe intellect en de structuurtic van Masja heb ik persoonlijk en wetenschappelijk vaart en koers weten te houden. Sofie en Mira, het boek is nu echt geschreven! Sofie wil ik bedanken voor haar prikkelende opmerkingen en kritisch meedenken over de titel en vormgeving. Ik genoot van haar verbazing over het schrijfproces, waarin het aantal bladzijden van mijn proefschrift een grillig verloop had en er vele laatste versies waren. Met Mira kon ik goed ontspannen op het trapveldje en meegenieten met haar passie voor het voetballen in een team. Zij stelde geen vragen over mijn onderzoek en dat was een welkom contrast.

Mijn moeder Toke ben ik dankbaar voor haar actieve maatschappelijke bewogenheid en de gesprekken vroeger aan de keukentafel met familie, vrienden en burens over kleine en grote sociale vraagstukken. Haar handelen heeft mijn sociaal bewustzijn over in- en uitsluiting versterkt. Mijn grote zussen Nicole en Monique waren mijn onvoorwaardelijke steun met hun verkwikkende kaartjes en ballonnen. Mijn vader Frans heeft de afronding van mijn proefschrift helaas niet kunnen meemaken. Ik voel me met zijn stille trots nog altijd door hem gesteund.

Mijn vriend Erik Braal bedank ik voor zijn vriendschap en coaching onder meer in Schotland: “Leg al die boeken nu eens weg en schrijf op wat je zelf denkt!”. Ook was ik altijd welkom voor een langere periode in zijn huis aan het Pikmeer in Grou. Dat was mijn ideale schrijfplek.

[246] De begeleidingsassociatie bestond uit Paul Verweel, Maarten van Bottenburg en Jeroen Vermeulen. Paul, die te vroeg is overleden, gaf mij als eerste promotor inspiratie en het vertrouwen om mezelf wetenschappelijk te ontwikkelen. Hij leerde mij een meervoudig perspectief op sociale processen te hanteren en me te verplaatsen in ‘de ander’. Van daaruit kon ik verbindingen maken, in onderwijs en in onderzoek. Maarten nam de rol van Paul in de zomer van 2017 ruimdenkend en toegewijd over en daagde me uit mijn grenzen te verleggen. Als een sportcoach liet Maarten me ervaren dat ik altijd weer meer kon dan ik dacht. Jeroen was vanaf het begin tot het eind een wakend oog, zowel inhoudelijk alsook procesmatig. Met bewonderenswaardig geduld en wijsheid heeft hij mij geleerd minder afhankelijk te zijn van theorie en wetenschappelijk op eigen benen te gaan staan.

Daarnaast had ik de luxe om te kunnen steunen op de wetenschappelijke schouders van Marja Gastelaars en Wil Pansters. Al sinds mijn studie antropologie zijn zij dichtbij en op afstand altijd bereid om mij wetenschappelijk bij te staan. Zo kreeg ik van Marja een persoonlijk archief met Elias’ materiaal en reflecties daarop en waarschuwde Wil mij tijdens het veldwerk niet ‘going native’ te gaan. Dat laatste is deels gelukt. Mijn collega’s van USBO en de groep Sport & Society wil ik bedanken voor de bijeenkomsten waarin we over sportonderzoek konden discussiëren, de stimulerende tips, bemoedigende woorden en de voorbereiding naar mijn verdediging. In het bijzonder wil ik Inge Claringbould en Eugène Loos noemen. En Arend van Haften die een inhoudelijke bijdrage aan dit proefschrift leverde.

De leden van de leescommissie wil ik bedanken voor de tijd en aandacht die ze hebben besteed aan de beoordeling van mijn proefschrift: Mark Bovens, Martijn Koster, Giseline Kuipers, Lucas Meijs en Patrizia Zaroni.

Ik wil Shams Raza bedanken, omdat hij mij in contact bracht met voetbalvereniging Onder Ons. Ook voerden wij diepgaande gesprekken over hoe je als migrant in Nederland je thuis kunt ‘maken’. Buiten de academische wereld leerde Sip Hovinga mij om tijdens mentale blessures betekenisvol ruimte te nemen en de boodschappen ‘niet storen’ of ‘nu even niet’ te gebruiken. Dat zijn lessen die verder reiken dan mijn promotietraject.

DANKWOORD

Dit dankwoord is ook een nieuw begin, met gevestigde en nieuw te vormen onder onsjes.

Michel van Slobbe
Culemborg, januari 2019

Over de auteur

[248] Michel van Slobbe (1972) studeerde bestuurskunde en culturele antropologie. De specialismen in zijn studies waren organisatieverandering, strategisch management in de publieke sector en de betekenis van cultuur in organisaties. Zijn opleiding als antropoloog (Universiteit Utrecht) en belangstelling voor de lokaliteit en complexiteit van het alledaagse handelen in organisaties leidde hem naar etnografisch onderzoek.

Vanaf augustus 2008 werkte Michel parttime aan zijn promotieonderzoek. Hij presenteerde (deel)resultaten van zijn onderzoek op diverse internationale conferenties, waaronder de *Standing Conference on Organisational Symbolism* (SCOS) in 2009, 2012, 2013 en 2014. Hij publiceerde op basis van zijn promotieonderzoek in 2013 een artikel in *Sport in Society: Cultures, Commerce, Media, Politics*. Zijn bevindingen vertaalde hij in onderwijs voor de studenten van de master Sportbeleid en sportmanagement (Universiteit Utrecht) en tijdens nationale en lokale congressen naar de beleids- en organisatiepraktijk.

Hij participeerde tussen 2007 en 2010 in onderzoek naar de maatschappelijke betekenis van van Krajicek Playgrounds in krachtwijken en is momenteel betrokken bij het NWO-onderzoek 'Lid van de club'. In dit multidisciplinaire onderzoek, waarin geografische, bestuurskundige en sociologische perspectieven worden gecombineerd, wordt samengewerkt met 15 sportbonden, die meer dan 3,2 miljoen leden vertegenwoordigen. Onderzocht wordt in hoeverre en op welke wijze mensen zich verbinden aan sportverenigingen en zich hiervoor inzetten, en welke veranderingen zich hierin voordoen.

Michel is werkzaam als universitair docent aan het departement Bestuurs- en Organisatiewetenschap van de Universiteit Utrecht en sinds 2006 opleider van de Master Sportbeleid en Sportmanagement.

Bijlage: chronologie ontwikkeling figuratie VVOO

jun-48	Oprichting van voetbalvereniging P.T.T., waaruit na een afsplitsing van het tweede team voetbalvereniging Onder Ons (V.V.O.O.) is ontstaan.
mei-52	De oprichting van VVOO en inschrijving bij de voetbalbond.
1998	De verhuizing van VVOO naar Sportpark De Dreef. Hier betreft de club de nieuwe en 'eigen' kantine
1998-2012	VVOO raakt haar kaderleden en daarmee haar organisatorische en bestuurlijke basis kwijt.
1999	Externe oriëntatie. Openstelling voor nieuwkomers. Toetreding van vier jeugdteams en jeugdbestuur van de failliete voetbalvereniging VSK, die voornamelijk een Marokkaanse achtergrond hebben.
2006	Conflict hoofdbestuur en jeugdbestuur.
2006-2008	(Be)stuurloze jaren. Na het opstappen van het bestuur in het najaar van 2006 heeft VVOO twee jaar geen door de leden gemandateerd bestuur. In deze periode verdwijnen veel leden. VVOO raakt basis kwijt.
mei-08	De noodkreet en openstelling voor bestuurlijke buitenstaanders. Henk en Kees nemen contact op met de gemeente en VSU na een initiatief van zaalvoetballers die hen, na de bestuur loze jaren hebben gevraagd om te onderzoeken of hun club nog bestaansrecht heeft.
aug-08	De gemeentelijke interventie. Bijeenkomst over redding van VVOO en de installatie van interim-bestuur met externe bestuurders (bestuurlijke buitenstaanders) om de club weer op de rails te krijgen.

ONDER ONS

2008-2009	Renovatie sportcomplex De Dreef.	
dec-08	De eerste ALV voor zowel gevestigden en buitenstaanders. Interim-bestuur organiseert sinds twee jaar een ALV en presenteert haar plannen. Buitenstaanders spreken zich uit over de gang van zaken op de club.	
mei-09	Knokpartij tussen twee teams van VVOO en bestuurscrises. Spelers derde senioren team wordt weggestuurd na een knokpartij tussen het tweede en derde seniorenteam. Crises in het interim bestuur: stabiliseren van gevestigde orde of veranderen naar nieuwe orde met blik naar de toekomst	
[250]	10-jun-09	Installatie nieuwe gemengde bestuur. Tijdens uitgestelde algemene ledenvergadering wordt gemengd bestuur gekozen door overwegend buitenstaanders die inmiddels gevestigden zijn geworden.
	jun-10	Vertrek spelers VVOO 2 als laatste gevestigde leden.
	dec-10	Installatie van nieuw ongemengd bestuur tijdens ALV.
	jul-11	Wijziging van de clubnaam 'VVOO' in 'V.V. De Dreef'.
	2011 - heden	De rust herstelt in de vereniging met alleen bestuurders met Marokkaanse achtergrond en een wijkgerichte 'open' houding en toch voornamelijk Marokkaanse leden

De sleutelactoren

Gevestigden	Kees, Henk, Ramon, Johan (oud-gedienden), spelers tweede seniorenteam en zaalvoetballers	
Buitenstaanders	Aziz, Fatima, Hakeem, Jamal (ouders jeugdleden), jeugdleden en zaalvoetballers	
Externe ondersteuners	Frank (voorzitter grote voetbalclub), Mimoun (medewerker KNVB) en ik (Universiteit Utrecht)	
Institutionele actoren	Gemeente ambtenaar Utrechtse sportbestuurders	Medewerkers KNVB Medewerkers VSU